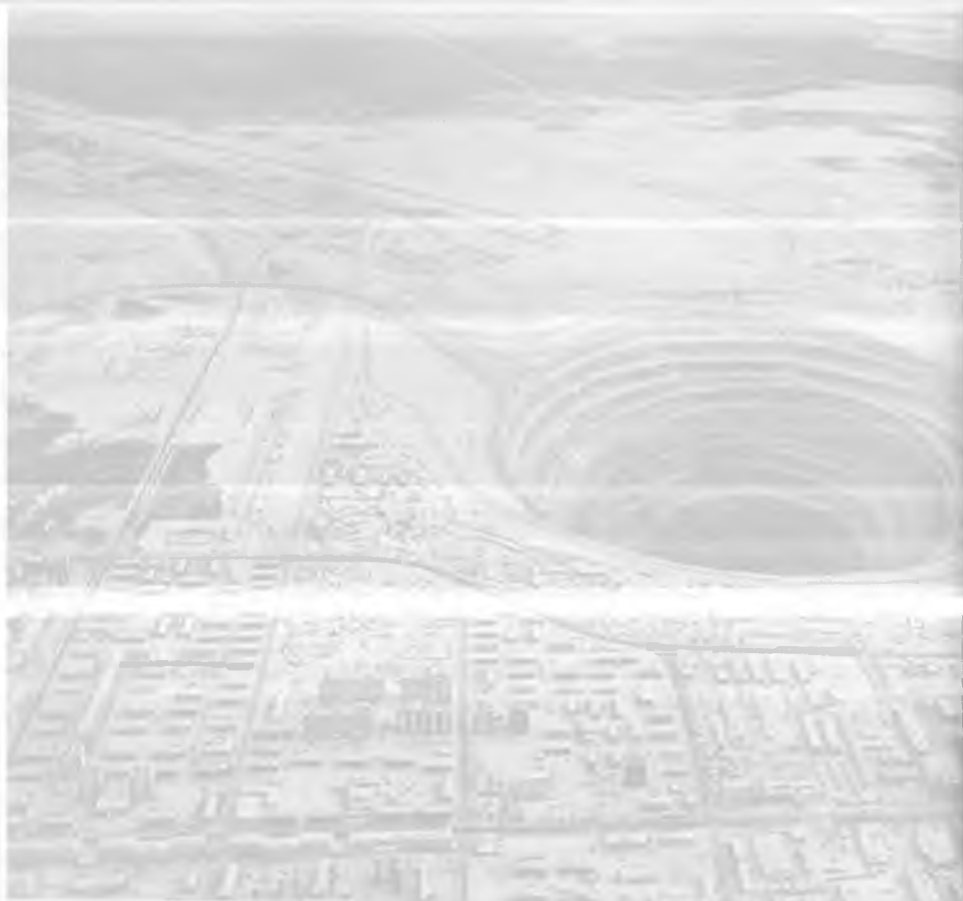

Sergej Lebeděv

**H R A N I C E
Z A P O M N Ě N Í**

Sergej Lebeděv

H R A N I C E
Z A P O M N Ě N Í

Pistorius & Olšanská

Mikhail
Prokhorov
Fund

transcript

Книга издана при поддержке Фонда Михаила Прохорова (программа TRANSCRIPT).
Tato kniha vyšla s podporou Nadace Michaila Prochorova v rámci programu TRANSCRIPT.

Na její realizaci laskavě přispělo rovněž MK ČR.

Z ruštiny přeložil Libor Dvořák

**KNIHOVNA JANA PALACHA
FILOZOFICKÁ FAKULTA UK V PRAZE**

Inv. č.: CS 01366/2016 99,-

© 2010 by Sergej Lebeděv
Translation © Libor Dvořák, 2012

ISBN 978-80-87053-66-9

To není člověk z těchto míst,
ani nebožtík,
spíš jistý prostředník...

Josif Brodskij

I

Stojím na pomezí Evropy. Každý sraz nad oceanem tu obnazuje žlutou kost kamene a okrovou, rdící se půdu; kost se rozpadá pod úderu vln, tělesnost půdy požírá příliv.

Oceán je tak velký, že ho oči nedokážou obsáhnout; zdá se, že se na pozorovatele nezadržitelně valí a užuž mu vymáčkne zřítelnice, ty se propadnou, voda vnikne dovnitř a zcela zaplaví rozum. Jen ojedinělé myšlenky se jako ostré vulkanické štíty Madeiry a Kanárských ostrovů ještě budou tyčit nad vodami; myšlenky o velké tíze nepřítomnosti, o prázdnotě obzoru, jež volají po tom, aby byly překonány a představitivostí vyzdviženy z vod jako Atlantida, nová pevnina, na níž nic neznáme a kde prostor neví, co je to kompas a kružítko zeměpisovo.

Tady Evropa končí; břehu ubývá, jako by se kontinent choulil, a člověk tu poprvé cítí, že ostrov Svět není vynálezem anglicky romantických geopolitiků z počátku minulého století; cítíte tu jeho hranici, která se kryje s linií pobřeží.

Tys do těchto míst přijel, abys uviděl Heraklovy sloupy, abys poznal svět, z něž se zrodili Atlantové, držící na svých ramenou soumravné nebe tvé vlasti, abys vdechl z úst Gibraltarů živorodý vzduch středomořských plíc, jenže jsi nepotkal těžiště tohoto světa, nýbrž jeho okraj; pro ruského rodáka je tu stejně jako dřív konec oikúmené, jak to předpokládali staří Řekové.

Toto pomezí v sobě skrývá výzvu: za smrti podobnými beztvárnými vodami oceánu leží nový, jiný život; souše a země jsou postupnost, kdežto oceán znamená přerušení postupnosti, vyžaduje duchovní úsilí, velký cíl, díky němuž je možné odpoutat se od navyklé tuhosti země a vstoupit na nejistou palubu.

Stojím na čáře, z níž se zdánlivě dá pokročit kupředu, ale abyste to dokázali, musíte na ni dojít s lehkým srdcem a svobodnou duší. Jenže má duše a mé srdce jsou plné vzpomínek na prostory, tíhnoucí k Severnímu pólu, jsou plné jejich němoty střežící slova, jsou plné bělosti sněhů požírající oči, bělosti nedotčeného listu, a černi podobné černi lesklého uhlí, připraveného proměnit se v žár plamene, černi noci, černi šachty, kde je vzduch ochuzený dechem a kde není úsvitu.

Proto pro mě, který vkročil na konec světa, cíl neleží přede mnou, ale za mnou: čeká mě návrat. Má pouť skončila a teď mě čeká cesta zpět – cesta slovem.

Cítím (a ten pocit je okamžitý, i když zrál už dávno), že jsem Evropanem víc než obyvatelé této země, shlížející do Atlantiku jako balkon do ulice.

Byl jsem na opačném konci Evropy, která skalními schody sestupuje do bažin západní Sibíře; viděl jsem tmavé zadní dvorky evropského kontinentu, jeho ugrofinské komory, jeho týl, jeho základ; stál jsem v horách uralského hřebene za polárním kruhem, kde se Evropa setkává s Asií; na evropském svahu tam rostou jen nízké, větry pokroucené polární břízky, kdežto na asijském vysoké mohutné cedry, které svými kořeny dokážou drtit kámen, a na nebi nad horami se utkávají bouřkové fronty ze dvou velikých rovin.

Právě tam, kde životní síla Evropy slábne a postačuje jen na lišejníky a zpoza hřebene hrozí útok hustých lesů a hustých trav, jsem se poprvé cítil být Evropanem. V pomalých tekutých srážkách oblak jsem byl vnitřně spřízněn s těmi, co přišli od západu, od Inty a Pečory; šev světů, uralský hřeben, mě naučil rozeznávat mé a cizí, protože na švu, na hranici se vnímání zjitřuje a dochází k prozření nejen duchovnímu, ale i přímo fyzickému, kdy hrdlem, žaludkem i po celé délce střev pocítujeme, že teď pijeme vodu asijské řeky, jež je nám cizí, a ta cizí se s tou, již už máme v těle, nedokáže smísit.

Když tam, uprostřed hřebene, přemýšlíme, nebo rozmlouváme, nebo si zkusíme něco zapsat, najednou chápeme, že jsme dospěli

na *okraj jazyka*. Když chceme na asijské straně předměty pojmenovat, už musíme vynaložit jisté úsilí: jako by před tím pojmenováním unikaly. Anebo jinak – mezi jménem a věcí vzniká tenká a tuhá blána, podobná „košilce“, do níž je zavinuto dítě v lůně matčině; zdejší věci jako by nebyly zrozeny pro jazyk, jímž mluvíme. Jazyk je může ovládat, může jim vnucovat své názvy a ony se podřizují, ale ten, kdo cítí, zda je řeč živá nebo mrtvá, zjistí, že je to jen lingvistická kolonizace. Jedle či borovice pro nás budou jedlí nebo borovicí, ale jejich podstatě, která vyžaduje jiný souzvuk, a harmonicky reagují jedině na něj, ta pojmenování budou dál cizí.

Okraj jazyka, konec evropského světa; dál už jsou jen roviny sibiřských močálů. Tady zjistíte, co je to skutečná němota: mluvit můžete, ale svět na zvuk vaší řeči nereaguje. A vy chápete, že vaší vlastní je váš jazyk, jeho kvality i jeho slabiny, vaše nezadatelné přednosti a vaše slabiny; mimo jazyk totiž neexistujete.

Vzpomínám si, jak jsem za časného mrazivého jara přijel do jedné vesnice: chalupy tísněné slehlým šedivým sněhem, ztuhlé stopy válenek a sanic na cestě; neochotné probouzení po zimě: ve vzduchu domů jsou ještě rozpuštěné kosmaté zimní sny, vonící vápнем a plstí.

Ve vesnici nedávno zavřeli školu, protože tam bylo příliš málo žáků. Velký výstavný dům zatloukli prkny. Škola stála na návrší dobře patrném ze všech stran a vesnice několik měsíců žila s výhledem na bývalou statkářskou usedlost, opuštěnou jako při ústupu.

Ze školního parčíku čněla socha kosmonauta; jako by tu přistál, a protože v hospodářství ho nebylo zapotřebí, postavili ho na piedestal a celého natřeli stříbřenkou, připomínající barvu skafandru. Ve škole to i přes chlad, vyhánějící jakékoli pachy, bylo cítit vlhkými tapetami a myšinou. U kamen v chodbě seděl na stoličce hlídač, muž skládající se z válenek, vatovaných kalhot, teplé vatované bundy a ušanky; podlahová prkna skřípěla a zdálo se, že je to křída klouzající po zašlé tabuli; klíčovou dírkou se daly vidět lavice a židle – nemotorné a těžké, stejně jako školní aktovky; na jedné z nich leželo pravitko: jako by si je tu učitelka zapomněla a ještě si pro ně přijde.

Hlídač seděl u kamen; při zdi stály štůsky otrhaných a pomalovaných učebnic, které prošly mnohými rukama, *Naše řeč* pro čtvrtou třídu. Hlídač vždy jednu vzal, ve hřbetě ji roztrhl, stránky zmuchlal, aby v plamenech lépe hořely, a házel je do kamen. „Školu

zavřeli,“ řekl mi. „A dříví nedaj. Tak topíme takhle, aby to tu neprozmrzlo. Knihovna je velká, do dubna to určitě bude stačit.“

V kamnech zavřené školy se topilo *ruštinou*. Jak já v dětství tyhle knihy nenáviděl, ty „kontrolní otázky“, zaškrtnuté paragrafy s titulkem „Zopakuj si učivo“, to velké, vlídné písmo, zakulacené jako rohy lavic, aby se o ně školáci nezranili. Jenže teď jsem byl ochoten vzlykat, protože tohle všechno nemělo naprosto žádný význam, stejně jako křivda nemá význam ve srovnání se skutečným hořem.

V této povolžské vsi, uprostřed polí, protkaných březovým mlázím, jsem zjistil, co pro člověka znamená *naše řeč* – teď už bez uvozev a bez školské nabádavosti.

Břízky, sníh, dříví, nebe, cesta, oheň, kouř, mráz – opakoval jsem si ta slova, jež jsem v paměti nosil jen o málo méně, než kolik mi bylo let. Břízky, sníh, dříví, nebe, cesta, oheň, kouř, mráz – ta slova se rozrůstala, byla hmotná jako materiální energie; slova zněla symfonicky, jedno skrze druhé, ale nemísila se, mráz byl mrazivý, oheň ohnivý, kouř kouřil, slova začínala být průsvitná a jako čistý plamen mírně zvlněná, jejich fonetické schrány ztrácely svůj pevný obrys a člověku se tak nabízela čistá materie významů – jako vzduchová bublinka v drahokamu, která mění lom světla.

Vzduchová bublinka, sice jen o okamžik, ale přece jen starší než kámen samotný; vzduch tu byl, ještě než minerál vznikl. Ten malý doušek staršího vzduchu, nezcizitelná duše slova – právě to činilo slovo skutečným, účastnicím se na životě i smrti: přesně takhle jsem to spatřil a uvědomil si to v té zasněžené vesnici, kde bílou střechu školy pokrývaly skvrnky knižního popela; učebnice hořely dýmavě a špinavě a popel byl ze syté tiskařské černi kovově mastný.

Zjistil jsem, že ruština je moje vlast, moje rodná zem; a ti, kdož ruštinu osídlují, jsou moji spoluobčané, moji bližní. A to, co teď píšu, nevzniká právem paměti, ale právem jazyka: jazyk žije tím, co v něm má být řečeno. Vidím to a vzpomínám; tyto řádky potřebuji stejně, jako když se klavírista před hraním potřebuje dotknout kláves, aby si tak ověřil poddajnost ticha; já za těmi řádky slyším krok písmen přicházejících z temnot.

Tady, na pomezí Evropy, vidím na pláži lidi krásné jako Nereidy či Dryády z řecké mytologie, spojující člověka se zvířetem či rostlinou, aby tak byla získána nesmrtelná bytost. V ryze lidské kráse je obsažena zranitelnost, předtucha umírání, jež nakonec utvářejí

i individualitu. To v kráse zvířete či rostliny ona tragická nota chybí a individualitu tu nahrazuje rodová příslušnost. Koupáči na pláži mají blíž k delfínům či orchidejím – je v nich pohyb, rozkvět, klid, něha a odpočinek. Jakmile však slunce zapadne, ti lidé odcházejí a nikdy se tak nedovědí, že v šeru pláž až příliš připomíná pompejský prach – příliv ustydělý písek ohlazuje a splachuje z něj otisky beder, loktů i chodidel.

Vidím hráče golfu, donekonečna opakující hodinu descartovské geometrie, hodinu artikulace prostoru, jeho zachycování do souřadnicové sítě. Představuji si je uprostřed tundry i s míčky a golfovými holemi a zdá se mi, že tu užasle strnou: je tu tolik prostoru, že si to naše obrazotvornost ani neumí představit; golfisté zanechají hry a rozejdou se do všech stran, aby se přesvědčili, že to, co vidí, není dekorace, a nikdy už se spolu nesetkají, protože tam, kde podle statistik na každý čtvereční kilometr připadá méně než setina člověka, se rozštěpí na ty setinky a tisícinky a stanou se statistickou chybou, třetí či čtvrtou cifrou za desetinnou čárkou, již v propočtech můžeme zanedbat.

Vidím rovný asfalt silnice a vzpomínám si na tu severskou trasu, vedoucí ke zlatým ložiskům: valily se po ní konvoje uralů a kamazů s dělníky, terénní vozidla a buldozery, její okraje byly celé nasáklé naftovými výfukovými plyny, a ty zplodiny vytvářely mastnou krustu, která pod nohama křupala. Mohutné nákladáky tudy projížděly po jednom nebo v celých karavanách, z vysoké kabiny bylo vidět, jak se před hlukem motorů rozutíkávají polární zajíci a vzlétají koropty, jak se ryby, provrtávající vodu, ženou potoky vzhůru proti proudu; zdálo se, že tato nížina, plodící jen neuživé stromečky, při pohledu na hrubé vzorky kol a lesklé buldozerové radlice, připravené zdejší mechy a lišejníky okamžitě rozdušat a tenkou vrstvu půdy rozpárat, celá trne.

Jenže najednou se za prudkým klesáním objevila Carská louže, jak jí říkali všichni zdejší šoféři. Jedni tvrdili, že tohle místo prokleli místní šamani, aby se tak pomstili za to, že vetřelci vyrubali do posvátné hory štoly na těžbu zlata, jiní zase, že tu řádlil sobí mor, ještě další tvrdili, že ve vánici tu pomřela dlouhá vězeňská kolona, několik set muklů, jež tudy hnali ve čtyřicátých letech do zlatých dolů. Jinak byli šoféři chasa protřelá a vůči pověřivosti odolná, nevěřící ani v boha, ani v čerta – však taky když jste pohlédli na

Carskou louží, byl na to lidský rozum opravdu krátký: zdálo se, že toto místo je poznamenáno zvláštním cejchem, že má svou vlastní děsuplnou a mstivou povahu, která v zimě a za letního sucha spí, ale jakmile taje sníh či spustí vleklé deště, ihned se probudí.

Objet Carskou louží nebylo možné: dlouhý pruh zabahněné země, prosáklé vodami tající věčně zmrzlé půdy, se táhl mezi dvěma řetězci kopců dobrých sto kilometrů. Když auta těsně před začátkem Carské Louže brzdila, dramatickost těchto míst byla rázem zřejmá: země kolem jako by byla naněkolikrát zpřevracená, vše zalévala hnilobná rezavá voda, z níž trčely kovovými pásy zdevastované a na třísky rozdrásané trámy a prkna, kameny, podrápané železem, zmačkaný plech ženijních pontonů, jimiž se kdosi pokusil Louži přemostit, a byly tu i mizející ostrůvky šterku a písku, zjevné stopy snah překlenout tu zemskou průrvu náspem. Kousek stranou trčela z bahna lebka traktorové kabiny, ztrácející poslední zbytky barvy, a nad ní se vznášelo zohýbané rameno autojeřábu. A po obou březích Louže rostl prapodivný les – desítky železných rour a betonových pilotů, zatlučených do země a zčásti již povyvracených: přes ty se přehazovaly smyčky navijákových lan uvízlých nákladáků. Hned vedle se povalovaly rozčepýřené zbytky těchto ocelových lan, každé s desítkou uzlů, lan, která smrtící stisk Louže nevydržela. Když člověk přistoupil blíž, pokud možno co nejopatrněji, aby holínka nezmizela v nahoře zaschlé lepkavé břěcce, daly se postřehnout útržky malých dramát, zoufalých pokusů Louži překonat, když se práce ve zlatých dolech zastavovala a bylo třeba dopravit tam palivo, výbušniny i jídlo, špatné počasí přimáčklo vrtulníky k betonu letišť a vrchnost vypravovala na cestu dvě tři auta, jejichž řidičům naslibovala, oč si řekli, jen aby náklad dostali na místo.

Tak mezi řidiči vznikla kasta znalců Louže, severských augurů, kteří věštili podle výše vodní hladiny či podle zvířecích stop na zatvrdlém škráloupu bahna v Louži, protože se soudilo, že los či srna si umějí najít nejsušší cestu; někteří odjížděli daleko stranou, aby to zkusili jinudy a nově, a jejich auta pak bylo nutné traktory dlouho táhnout zpět ke břehu; většina řidičů se ale pokoušela probít se starými koleji. Zbytky těchto pokusů byly z okraje Louže dobře vidět: rozsypané konzervy, vařáky, zadusané koly do bláta, prkna z postranic, plech ze skříňových aut, jež přepravovala do dolů novou směnu, lavičky i kamínka – to všechno se házelo do kolejí, aby tudy

auto projelo, a to všechno Louže neustále polykala. Občas jako by se Louži udělalo nevolno a ta na povrch začala vyvrhovat podzemními štávy již natrávené mrtvolý věcí; jako by se tím vším dávila, Louže zvracela celty, střešní krytinu i vrtné tyče, to vše spleené do obřích chuchvalců vypadajících jako vyvrácené pařezy, vyplivovala smetí, co do ní lidé naházeli, láhve i sáčky, s hroudou hlíny vychrlila i kostru lišky, která si chtěla pochutnat na zbytcích po lidech, ale za den či dva Louže vše vyvržené znovu spolykala.

Když karavana došla k Louži, šoféři dlouze kouřili a jejich cestující se rozcházeli do všech stran: Louže k sobě zvláštěně vábila, nutila lidi dívat se na ni, dívat se a dívat jako na soptící vulkán či vodopád. Jako by se v ní otevírala vlhká, roztřesená a nenasytná přirozenost země; chřtán bez úst, rozorané a rozvrácené lůno; Louže se na lidi nedívala, ale naopak pohledy pohlcovala, stejně jako pohlcovala lidské úsilí a práci strojů. Zdálo se, že Louže je bezedná, protože jinak už by tu místo ní dávno musela vzniknout hora trámů, písku a štěrků. A tam dole v hlubině se v proudech tekuté země pohybovaly utonulé traktorové pásy, automobilová kola, barely, lana, zvedáky, prkna, lopaty, sochory, hadice čerpadel, promaštěné vaňáky i rukavice – po tomto zápasu tu byl pohřben celý vesmír věcí, do jejichž přísných tvarů lidský rozum vtělil vše, co mohl postavit proti živlu Louže, jakoukoli konkrétní formu odmítajícímu – to vše lidé vrhli do boje, načež vysíleně ustoupili a útroby Louže ze všeho, co spolykala, jen zbytněly.

Vídím vlčáka, kterého jeho pán vede na řemínku po nábřeží; psovi je horko, neobratně našlapuje po rozpálených kamenných deskách, zběsile dýchá, plazí růžový, fialově žilkovaný jazyk; je ubohý, ten pes, překrmený a starý, zvyklý na obojek, lhostejný vůči zrovna tak vykrmeným holubům, hledajícím ve spárách mezi deskami další a další drobky, ale mně ho líto není: já si vybavuji jiné psy, pamatuji si jejich táhlé tuhé sliny visící z horních tesáků, narůžovělé patro v tlamě, žebrované jako roztaté dobytče na řeznickém pultu, a pamatuji si i štěkot, v němž nebylo vůbec nic psího.

Štěkot psa, i ten sebezběsilejší, zpravidla připomene městský parčík nebo vesnickou ulici – podle vzdáleného psího hlasu, zaslechnutého v nočním močále uprostřed lesů, se dá usuzovat, že někde poblíž je obydlí, lidé, možnost přenocovat. Jenže štěkot eskortních psů – to není štěkavá hádka, běh a snaha ulovit. Mukla není třeba

honit, ten je zcela vydán v plen služebnímu psovi, ale v namoženě naběhlých očích, v chomáčích zvuků, deroucích se z hrdla a připomínajících sežmoulané zárodky slov, je tolik nenávisti, že to začíná připomínat lidské pocity; v podstatě lidská nenávist, k níž je pes vyvcvičen, je větší a silnější než zvíře samo, a to si ji musí vybit na věznicích: pokud to nestihne udělat, nenávist jeho chabý rozum zcela rozvrátí, strhá mu hlasivky a čelisti sevře v křeči. Proto štěkot eskortních psů, který se docela slabě ozývá ze vzdáleného kouta nádrazí, přesně z míst, kde uličkou ze dvou řad vojáků přehánějí vězně z auta do vagonu, okamžitě nutí vybavit si zažloutlé, jakoby prokouřené tesáky, a také nenávist dělíci člověka a zvíře ještě osudověji než člověka a jiného člověka, protože zvíře jde v té nenávisti až na doraz, až po sebezničení, až do praštění obratlů a trhání šlach; vzpomenout si na nenávist, vyvrženou do vzduchu na tisících míst, nenávist, která nikam nezmizela a žije v lidském i psím rodu, nasátá s chudokrevným mlékem a morkem rozhryzaných kostí.

Vidím rybáře, konečky jejichž dlouhých prutů svítí do soumraku, jako by na ty zelenavé záblesky chtěli chytit létající ryby; když skončí, jdou rybáři do hospůdky na pobřeží, poručí si pivo či víno a ryby jim mezitím v kuchyni vykuchají a očistí.

Když rybáři vytažou ryby na břeh, pruty se chvějí a ohýbají a v těch ohnutých tenkých bičích tušíte stejně prohnuté větve divokého rybízu na břehu severské řeky, obtěžkané bledými, narůžovělými a vodnatě průsvitnými bobulkami; v každém tom plodu, protkaném bělavými žilkami, zrají drobná zrnka a rybízové listí již vadne, i když je ještě zelené. Listí i plody se koupou v proudu říční vody, jejíž průzračnost o kus dál přechází v syté temno: je to tuň, kde tuhá voda pomalu krouží a na její hladině se jako stopy kapek, dopadajících do zpola ztuhlého skla, drží lehké kruhy – to lososí chytají hmyz.

S létem už to jde s kopce, časný soumrak houstne, rána jsou chladnější a vítr hází lehkokřídle vážky na vodní hladinu, jako by vymetal smetí, hmyzí křídla a krunýřky, zapadlé mezi okny; losos je ryba smrti, říční lovec, lapající mouchy, komáry a vážky, aby již brzy odplul po proudu dolů, vmáčkl se do jam na říčním dně a do jara tam znehybněl ve snivém spánku; duhová křídla se třepotají a vodou kloužou duhová těla ryb.

Zastávka na odpočinek. Na dlouhé tyči visí dýmající kotlík, v němž se vaří ucha; lososí maso je velmi jemné, proto se nesmí

vařit dlouho. A k tomu jako delikatesa syrové rybí maso, utřené se solí a pepřem tak, že z něj prýští šťáva. Pak ale postupujete dál podél řeky, pěšina se stěhuje z břehu na břeh a v jednom z brodů kdosi došlápne na lidskou lebku, uvízlou mezi kameny a porostlou slizkým zelenavým vodním rostlinstvem.

Lebka. Lebka ve vodě. A o něco výš proti proudu podemletý břeh s vysokou vrstvou rašeliny. V té rašelině jsou další lebky, kosti a celá mrtvola, polozetlelá a pomuchlaná jako brusinčí, které celou zimu proleželo pod sněhem; je to lágrový hřbitov, který začala řeka, jakmile si našla nové koryto, postupně odkrývat. A člověk to snědené rybí maso zvrací, jako by mrtvola byla i v lososovi, a člověk si připadá jako lidojed a lidojedi jsou všichni, protože jedli tu rybu a pili vodu, v níž se rozpustili mrtví. Je vám zle, ale nečistota neodchází, zůstává napořád ve vašem těle a vaší krvi.

A tak prut, vlasec i návnadu proklínáte: ve rtu taky máte zabodnutý háček a spolklí jste ještě třpytku, která vám trhá střevo. Rybí kostičky, vyhozené do řeky, a lidské kosti – a najednou si uvědomujete, že jste odjakživa jen článek v řetězci polykání a vaše paměť posloužila jako vražedná zbraň. Bylo v ní příliš mnoho z vás samotných a vy svým životem, plnokrevným a silným, jako byste trvali na tom, že smutek neexistuje a že bytí se žádnými ztrátami zápolit nemusí – život vše překoná a vše zahladí.

A tehdy si uvědomíte, že svátost smrti jste právě nepřijali náhodou. Skrze ni, docela jako skrze znovuzískaný zrak, vidíte své tělo, svou paměť a svůj osud jako předurčenost: dědictví krve, dědictví vzpomínek, dědictví cizích životů – to vše baží po slovu, to vše pátrá po řeči, to vše si přeje do-konání, to vše se chce odehrát až do konce, být poznané a poté oplakané.

Znovu to vidíte a vzpomínáte: a tenhle text je jako pomník, jako stěna nářků, u níž jedině se mrtví a ti, co je oplakávají, mohou setkat – jde to jen u stěny slov, u stěny spojující živé s mrtvými.

Letní dny, dlouhé a prostorné jako dlouhá řada světlých komnat; dny, kdy příroda ještě nemá v ničem nouzi, spánek je krátký a proci­tání přichází s úsvitem – letní dny, léto života!

Srpen je měsíc, kdy jsi přišel na svět; byl jsi zrozen do léta a svět se ti jevil jakožto letní. Bylo horko a teploměr ukazoval třicet šest šest; teplota těla přesně souhlasila s teplotou vzduchu a ty sis nejspíš uvědomil, že tento svět tě přijímá.

Srpen – v srpnu jsi spadl, vylezl jsi na držadlo kočárku a společně s ním se zřítíl na kamení; z rozbitých rtů se vyřinula krev, ústa se proměnila v ránu, mléčné zuby byly povyrážené; pocítil jsi bolest, která se na léta dopředu proměnila v řečovou vadu, v kovové obrouč­ky rovnátek se stálou železnou pachutí krve; bolest, která řeč mrza­čila a znetvořovala, jako by se každé slovo muselo nejdřív protlačit drátěnou mříží. Tenhle úraz tě ale neproměnil ve vyděděnce, jak se to v podobných případech mezi dětmi často stává; naopak – díky němu jsi najednou byl starší než tví vrstevníci. Důvodem ovšem nebyla bolest či přestálé utrpení, které člověku občas může na dospělosti přidat.

Nevyřčená slova, neodezněvší ve chvíli, kdys je chtěl pronést, jako by se v tobě hromadila; jiné děti sbíraly angličáky, anebo, když už byly starší, poštovní známky, no a ty jsi začal sbírat slova. A stejně jako obdélníček známky pro někoho znamenal příslib jiného živo­ta, v němž budou jiné země, sláva a činy tak veliké a triumfální, že tvář hrdiny, vyzářující do prostoru jeho portrét, je třeba uchovávat na známkách, na těch nejmenších částechkách mozaiky světa –, tak jsi ty v každém slovu pociťoval odlesk onoho velkého života, z nějž slovo přišlo.

Právě tento věk, pravý a hluboký, ukrytý pod vnějškovým věkem dětství, věk mlčení a života uprostřed slov a se slovy umožnil všech­na ta zjištění, v nichž se za oněch dětských let odehrával můj osud.

Na mém zrození trval člověk, jemuž budu říkat Druhý děda, pro­tože takhle jsem si ho pro sebe pojmenoval v dětství; samozřejmě měl křestní jméno, jméno po otci i příjmení, ale to není podstatné; dětské vnímání přesně zachytilo jeho neobvyklé odcizení, masko­vané zdvořilostí. Nešlo o to, že by se držel stranou a byl uzavřený, a nešlo ani o jeho chování či povahu; byl životu zcizen málem

v právním významu toho slova a teprve kvůli tomu se dostavilo i od-cizení od jiných lidí. Všechno, co se odehrávalo v čase přítomném, se nedělo s ním, nýbrž jen na jakési tečně k realitě, což ovšem nebylo nějakým nedostatkem vnímavosti, ale tím, že on jako by už svůj život prožil a existence jako by najednou byla delší než osud, takže dnes už se ho žádná událost nijak nedotýkala: jeho figura jako by ve všech obrazech skutečnosti chyběla, jako by byl trestán, ponechán sobě samému, vypuzen.

Druhý děda byl slepý. Popisovat zevnějšek slepce je obtížné; nevidoucí oči nejenže člověka zbavují jednoho z běžně uvědomovaných detailů podoby – ty vytvářejí pocit, že takový kaz je podstatnější než jen vnějškový a smyslový, že slepý je postižený i v jiném ohledu, než je elementární prostorová orientace. Ten, kdo je slepý, jako by se ztratil v čase, jako by v každém okamžiku nebyl opravdu přítomen; a tato jeho ztracenost rysy jeho obličeje poněkud rozmazává, jako by se při fotografování pohnul.

Když se pokusím vybavit si jeho tvář dnes, vidím jakési útržky vzpomínek, v nichž ta tvář určitě musela být, vidím to fotograficky přesně, ale tvář tam není; jako by ji vymazal náhodný osvit. Dodnes dokážu jeho vzezření popsat – byl střední postavy, hubený a šedovlasý – jenže v tom klíč k popisu nespočívá; spíše v té vrstvě vnímání, kde dojem už není přímo spojen s tím, co konkrétně vidíme.

Druhý děda jako by tu vůbec nebyl: když jste pronesli jeho pravé jméno, zdálo se vám, jako byste přehazovali napsaný vzkaz přes pruh zorané hlíny na hranici, ale ten vzkaz nikdy až na druhou stranu nedolétne a spadne do kypré půdy; když pronesete jméno toho člověka nahlas, zvuk jeho jména ve vás nevyvolá žádný záchytný bod, žádný pocit blízkosti; mému skutečnému pocitu přesně odpovídalo to anonymní, zčásti číselné označení – Druhý děda.

Druhý děda nebyl můj příbuzný, byl to náš soused ze zahrádkářské kolonie, slepý sadař. Jako by ho celý předešlý život stahoval tuhý krunýř vojenského či jiného podobného kabátce, teď nosil výhradně měkké lněné látky, hovicí tvarům těla; oslepl dávno, dlouhá desetiletí před mým narozením; jako by svou nevidomostí prošel, jako by prošel zvyky spoutávající slepce v jeho slepotě, a teď byl ve své neschopnosti vidět naprosto svobodný: svůj život uzavřel do několika tras, z nichž ta hlavní vedla z domova na chatu a zpátky; doma se plně spolehl na posluhovačku a za ta léta si díky sluchu

a hmatu v hlavě utvořil obraz tohoto omezeného prostoru, který si pro své bytí sám vyhradil.

V podstatě žil na několika ostrovech s pevnou půdou pod nohama v podobě známých zvuků, vůní a hmatových vjemů; dá se říct, že na této půdě žil, vnímal ji celým tělem jako svou oporu a v tomto smyslu byla jeho pozice ve světě dokonce spolehlivější než postavení vidoucího. Jediné, co pro něj mohlo být nebezpečné, byla jakákoli novota. Nový můstek přes strouhu, nové vchodové dveře či přesun autobusové zastávky – to vše mu kulisy, jež si Druhý děda uhnětl ze zvuků a tělesných zkušeností, bořilo; každý, kdo vidí, žádné boření nepozoruje a všímá si jen příslušné změny, zato slepý je skutečnému vnímání věcí mnohem blíž: každá novota je smrt, každá obnova je vražda, a tak, i když nejen proto, se Druhý děda k minulosti vždy choval mnohem seriózněji než ostatní lidé.

Co dělal Druhý děda dřív, nikdo nevěděl, a v okolních domcích už nezůstali skoro žádní starousedlíci, jichž by bylo možné se na to vyptat. Chatařský život vždy inspiruje k seznamování, ke sbírání životopisů a osudů místních celebrit (víte, čím je tohle chata?!), ale Druhý děda zůstával mimo všechna tato pátrání.

Jevil se až příjemně nezajímavý: vedle něj každý vypadal nějak významnější, než ve skutečnosti byl; Druhý děda byl ideálním prázdným místem, nejasným pozadím scény, apoteózou nenápadnosti – nikoli skromnosti či umění držet se ve stínu, ale právě nenápadnosti; skromnost a schopnost nevyčínat jsou charakterové rysy, a on žádné takové vlastnosti neměl.

To nebyly mimikry ani maskování, to byla všežravost existence, schopnost přijmout cokoli, nenápadnost jakožto výsledek neschopnosti či neochoty se alespoň nějak prosadit, slovem či skutkem prokázat nějaké určitější charakterové znaky. Druhý děda žil doslova tak, aby k sobě pozornost okolního života nijak nepřitahoval a dosáhl v tom dokonalosti skoro řeholnické.

Vypadal na hlavního účetního nějaké velké instituce – občas se v něm projevil zvyk jiné řídit, ale už jen velmi slabě, třeba když obzvláště vážně usedal ke stolu či když potěžkával pero před podpisem nějakého účtu; vypadalo to, jako by mu oči za tmavými skly brýlí vyklovala čísla. A jen kdosi z místních dědků (chatová osada stála tam, kde kdysi byl houbami oplývající kraj lesa za vsí) říkal, že Druhý děda žádný účetní není. Venkov skýtá jiný způsob pohledu

na lidi než město, jiný cit pro cizí osudy, venkované jinak vnímají i vztah člověka ke státu, a to mohl v minulosti být třeba jen pošťák či lesník – a tak si dědci říkali, že v případě Druhého dědy „něco smrdí: Je z něj cejtit erár,“ tvrdili. Ostatně dál ve svých úvahách nešli, bylo jim jedno, zda byl u milice či u státní správy – a ten erár byl podle jejich názoru cítit jen dost slabě.

To chataři neměřili ani městským metrem – spíš jen metrem letňáckého života. Vlastnění chaty se v oné době a mezi právě těmito lidmi vnímalo jako jistá amnestie, jako odpuštění minulosti, ať už byla jakákoli, nikoli domnělých či skutečných hříčů, ale minulosti jako takové.

Je tedy samozřejmé, že v tomto okruhu lidí otázka, co dělal Druhý děda dřív, zaznít prostě nemohla, už pro její zvuk by jí nebylo popřáno sluchu; tady byli všichni hlavně slušní lidé a toto sousloví, slušný člověk, ne dobrý, ani úctyhodný, ale právě slušný, bylo v kolonii tím největším vyznamenáním. Právě tohle všechny zdejší chatáře spojovalo: z nejednoduché doby dokázali vyjít jako slušní lidé, jako lidé, o nichž, z mnoha důvodů, nikdo neřekne nic špatného.

Chaty byly na první pohled oázou, ostrůvkem pravé mírumilovnosti, klidu a družnosti. Jenže děti, ty cítily, že tohle všechno je jen chtěné a hrané: vychovávali nás příliš tvrdě a nesmlouvavě a v otázkách morálky rodiče neznali ani odpuštění, ani slitování. Dospělí měli v hlavách jasně vymezenou oblast zatmění, a když toto zatmění přicházelo – dítě kradlo, zalhalo, či nesplnilo slib – tak trest přečinu zoufale neodpovídal; ne snad krutostí, spíš ochotou se syna či dcery okamžitě zříct, okamžitě se pro ně stát docela cizím člověkem, až se zdálo, že to není jejich vlastní dítě, ale nepřítel, který se do rodiny podvodně vetřel, ba tvor, jehož možná někdo podstrčil už v porodnici.

Jako by se rodiče své děti snažili připravit na život, v němž každý přestupek není špatný sám o sobě, ale tím, jaké světlo vrhá na rodinu, že nutí podívat se na ni pozorněji (kdopak to dítě takhle vychoval?!), a dospělí si nepřáli, aby se na ně někdo zadíval pozorněji; výsledkem pak byla vyprázdněná morálka a vše poznamenávala vzájemná korektní dvojtvářnost: výzva k pravdomluvnosti, doprovozená strachem, který lež jen rozmnožuje a činí ji rafinovanější.

Dětství v těchto chatách (které už tam dávno nejsou, vyrostlo tam předměstí, domy jsou tu nové a za vysokými zdmi) bylo dětstvím

dvojtvárnosti; v případě vlastní rodiny i rodin některých mých kamarádů to nemohu tvrdit tak docela, ale celková povaha vztahů byla takováto. Každé z nás chatařských dětí vedlo do té či oné míry dvojí život; a teď nemluvím o tajných rošťárnách, porušování zákazů, zamlčování a vynuceného tajnůstkářství. Všichni jsme, každý po svém, byli oddáni svým rodičům a příbuzným, kteří jasně viděli nějaké docela jiné děti, což jsme my nebyli, ale jimiž jsme se každopádně měli stát.

Ostatně já jsem za své dětství vděčný: kdyby nebylo téhle až schizofrenicky zdůrazňované nauky o rozdělení osobnosti na toho, kdo byl syn, vnuk, synovec, synek přítel či chlapec odnaproti, a na sebe sama, nikdy bych se nestal tím, kým dnes jsem; a samozřejmě bych nikdy nedokázal nahlédnout a postihnout letoru Druhého dědy.

Jednou – a teď předbívám – jsem dětsky naivně pochopil, že podoba člověka je jen odraz v zrcadle, že nevidíme lidi, ale to, jak se v nás odrážejí; měl jsem pocit, že jsem odhalil nějaké tajemství, a zbývalo už si jen ujasnit, jak uvidět něco, co přísně vzato vidět nemůžete.

Pak jsem to celé promyslel a začal si hrát se svým stínem: snažil jsem se stoupnout si tak, aby se podle toho stínu nedalo poznat, že ho vrhám právě já; přistupoval jsem k jabloňovému kmeni, k sudu či ke strašákovi, vtahoval jsem hlavu mezi ramena, schovával ruce a vůbec se snažil, aby můj stín připomínal stíny jejich; hrál jsem si takhle několik dní a vybíral si podvečerní čas, kdy jsou stíny prokreslenější, sytější a delší; hrál jsem si tak zcela bezmyšlenkovitě a úplně jsem ztratil pojem o čase. A najednou, už jsem byl hodně unavený a jen jsem tak hloupnul, jsem se otočil a ztuhl jsem: *To nebyl můj stín!* Okamžik, kdy k záměně došlo, jsem nepostřehl a teď jsem stál a bál se pohnout: co když mi nepomůže ani pohyb, co když ho zopakuje ten cizí stín a zároveň zůstane cizí? Naštěstí jsem strnul ve velmi nepohodlné pozici, přešlápl jsem z nohy na nohu, přičemž jsem zamhouřilo oči, a když jsem je zase otevřel, zjistil jsem, že stín je opět můj.

Hra v sobě začínala mít cosi velmi nebezpečného: vědomě jsem hledal onen stav zjitřeného zapomnění, v němž jsem se do hry zabral natolik, natolik jsem se oddal pohybům a poslednímu slunečnímu světlu, že jsem na okamžik ztratil vědomí a připadal sám sobě cizí, protože jsem si opatřil stín, který nebyl můj.

Pravda, do podobného stavu jsem se již nikdy nedostal; začal jsem tehdy zkoumat stíny dospělých, což už nebyla zábava či hra, nýbrž jistý proces poznávání. Měl jsem dojem, že ty jejich stíny se odlišují jen svými obrysy: otcův stín byl mnohem delší než on sám, a když zhasínal světlo v pokoji a přál mi dobrou noc, nemohl jsem se zbavit pocitu, že stín, rozpuštěný ve tmě, tu zůstal, hrůzně se rozrostl a začal sledovat, zda opravdu spím. Matčin stín byl tekutý, obrysy přímo múzických, takže by stačilo dotknout se ho, a on by se rozezpíval jako violoncello; babiččin stín byl zase mihotavý, asi jako krajkové záclony, jako vlněná příze, jako pletací jehlice – byl to dobrý stín.

Jenže do stínu Druhého dědy jsem se nakonec vtělit nedokázal; na mou obrazotvornost nijak nereagoval, i když jsem se sebevíc pokoušel něco v něm rozeznat; že by byl všední, obyčejný a že by se v něm nebylo čeho chytit, se říct nedalo; měl jsem takový dojem, že Druhý děda ví, jaký je jeho stín, a tak ho ovládá a dává si pozor, aby toho o něm moc neprozradil, že si ho pořád podkasává jako příliš dlouhý lem pláště.

Ostatně tohle není snaha něco přeskočit, jen jsem potřeboval vysvětlit okolnosti svého dětství a celou zápletku dalšího příběhu – příběhu postupného začleňování Druhého dědy do naší rodiny, mého zrození a mých zcela zvláštních a autonomních vztahů s ním.

Naše parcela s parcelou Druhého dědy sousedila, plot mezi nimi nebyl žádný, místo toho tu ležela jen vodovodní trubka a vše se od samého počátku utvářelo tak, jako by lidé, kteří nám chatu prodali, postoupili s ní naší rodině i dobrovolnou povinnost se o Druhého dědu postarat. Veškerá rozdělenost jednotlivých parcel, jejich nespojitost spočívá ve viditelných znameních, v plůtcích či trubkách, jako to bylo u nás – jenže co byste chtěli po nevidomém? Tak se stalo, že dělicí trubka nezafungovala a naše vztahy s Druhým dědou ono sousedské pomezí překročily.

Pokud jsem schopen to posoudit, nějaký zvláštní zájem o sblížení Druhý děda nejevil; posluchače nehledal a nějakou vzájemnost nepotřeboval; všechno se to rodilo samo sebou a Druhý děda dokonce jemně naznačoval, že sousedské srdečnosti ustupuje pod nátlakem. Dnes si myslím, že to sblížení pro Druhého dědu takovou zkouškou bylo: po desetiletí žil uzavřeně, odžíval si svou minulost a poprvé se odhodlal pustit si neznámé lidi k tělu proto, aby si jejich

očíma a jejich pocity ověřil, nakolik dobře je ukryto všechno to, co ukryto být má.

Ačkoli to by bylo příliš jednoduché vysvětlení, těch příčin bylo víc. Zdraví měl Druhý děda záviděníhodné: příroda, která ho připravila o zrak, jako by tím jemu náležející penzum tělesných vad na dlouhou dobu vyčerpala, takže nemoci staršího věku se mu zcela vyhnuly, vyjma snad loupání v kostech, když se mělo zhoršit počasí: vypadalo to, jako by kdysi kdesi omrzl, a teď ho tělo před chladem zavčasu varovalo; Druhý děda však v mé rodině hledal, a našel, lidi, mezi nimiž by mohl umřít; a to, co hledal, nebyla jistota, že „kdyby něco“, tak mu bude pomozeno, ale respekt a ohled k cizím tajemstvím.

Budoval si vztahy, ovšem ne pro život, ale pro zatím odloženou smrt: tento úhel pohledu, tato důležitá okolnost z nitra vztahů s ním se dala ztěžít vysledovat a já o tom dnes mohu soudit jen po paměti. Druhý děda se do rodiny rozhodně nevetřel a rozhodně se nedal považovat za nějakého příživníka, to určitě ne – naopak se neustále snažil nebýt na obtíž, nevnucovat se do naší blízkosti, a to vše dělal zcela přirozeně, samozřejmě a bez sebemenší snahy vyvolávat lítost. Zato v tom byla jakási zdůrazňovaná hodnověrnost divadelní role, kdy herec od zvolené interpretační metody neustoupí ani o píď.

Takhle se samozřejmě může chovat i člověk překypující nefalšovanou ušlechtilostí, jenže ten by v té ušlechtilosti byl přirozený, kdežto činy Druhého dědy jako by od něj samotného byly tak nějak oddělené, odtržené – jejich hybatelem nebyla vnitřní neschopnost zachovat se jinak, ale vždy je řídil jen a jen záměr.

Ostatně tohle je úvaha z dob mnohem pozdějších, tehdy si to nikdo nemyslel, ba naopak, nakolik mohu soudit, v rodině se o Druhém dědovi vždy mluvilo jako o člověku uzavřeném, ale upřímném.

Druhý děda uměl být užitečný – dobře zvolenou radou i potřebnými informacemi; s ním vždy přicházel pocit jakési solidnosti života, který se ve vás rodí, když vedle sebe máte člověka, který v životě ledacos zakusil a navykl si snášet obtíže. Oba moji vlastní dědové padli ve válce a Druhý děda postupně zaujal místo nejstaršího muže v rodině, i když sám se do té rodiny nikdy otevřeně nepočítal; o takové místo mezi námi neusiloval, nesnažil se památku dvou skutečných dědů nějak vytlačit a naopak se k ní choval s velkou úctou.

Srůstal s námi dlouho, celá léta – dával nám sazenice, učil nás štěpovat stromy, vybírat ten nejživotascopnější roub, usadit ho do kme-ne, řádně ho promazat voskem; v prvních letech se o všechny štěpy staral – a sám tak do rodiny taky postupně vrůstal a sblížoval se s námi, jako by dobře znal sílu dlouhého času, která nemá ráda spěch a připouští jen malé každodenní úsilí (takhle se píší texty, takhle se řeší nepřekonatelné konflikty a rozpory ve vztazích), malé úsilí, jež se rozrůstá a utváří pole, pole, které nejdřív přirůstá kvantitativně, ale od jistého okamžiku začíná získávat vlastní kvality, jež vytvářejí nové vztahy, nové, dříve nemyslitelné události, příhody, myšlenky a skutky.

Koncem léta se na chatě vyráběly zavařeniny – Druhý děda pomáhal a myl měděné lavory; a když se nakládaly houby, přinášel zavařené sklenice. Angrešt, rybíz, jablka – letní vláda plodů, letní šťávy se vařily, houstly, letní plodný čas se uzavíral do zimy, do chladu a tmy; letní vonné trávy uléhaly do sklenic s okurkami, rajčaty a patisony, prostýlaly se jimi nasolené houby, které pak ve kbelících vypouštěly bublinky kojeneckých slin.

Rodinu vytváří suma vztahů různých lidí s časem a Druhý děda byl do tohoto kruhu postupně přijat, zpočátku jako nikoli cizí, ale pak už jako náš člověk. Nahlas se mu předčítalo – romány, časopisy i noviny: jeho posluhovačka četla dřevěně, bez intonace, kniha ji do sebe nepouštěla, a on pak vykládal cosi z minulosti, vždy jen hodně úryvkovitě, jako by neustále narážel na hranice jisté oblasti, o níž se rozhodl mlčet, a má rodina tak pomalu dospívala k předpokladu, že kdesi tam, v jeho minulosti, tkví nějaké drama, ne-spravedlnost, možná věznění, vyhnanství či lágr. Druhý děda měl velmi rád stolní hry jako loto či karty, jedině že vedle něj musel někdo sedět a dotyky rukou mu napovídat, co má udělat dál, takže večery pod látkovým stínidlem byly najednou díky jemu velmi samozřejmé – přesně takové, jaké mají být večery na chatě, kde se shromáždili lidé různého věku, kde nevznikají mezery v generacích a kde každý v poklidu vychází s každým, protože je tu ten, jehož neduh je nevtíravý a nepůsobí žádné nepříjemnosti, ten, jemuž pomáhat je snadné a jednoduché; po stole se kutálely břichaté soudky lota, na ubrus dopadaly karty, stmívalo se a bylo možná až příliš příjemné cítit, že někdo má k večeru blíž a někdo dál – k večeru života.

Takto, výhradně za pomoci pozvolných, nenápadných kroků vstoupil Druhý děda do naší rodiny. Ostatně do záležitostí výlučně rodinných nikdy nezasahoval: když se v jeho přítomnosti projednávalo něco důležitého, uveleboval se na židli tak, aby bylo zřejmé, že má právo být přítomen, ale právo hlasu mu chybí; rok od roku se v takových případech na židli usazoval stále jistěji a milimetr po milimetru se blížil k té póze, v níž nesedávají přátelé domácnosti, ale její členové; stal se kýmsi na způsob notáře, a když nás čekala vážná debata, už jsme si ho schválně povolávali – jako notáře.

A pak jednou, když má matka čekala mě, lékaři řekli, že porod by pro ni byl mimořádně riskantní a interrupci jí přímo doporučili; to se u stolu pochopitelně neprobíralo, ale věděla o tom a velmi to prožívala celá rodina. Ač nezrozený, jako už bych byl mezi lidmi, a třeba babička už hledala po truhlách staré pleny a vlnu, aby mi upletla čepičku a ponožky, jenže zatím se váhalo, zatím se vše jako by dvojilo a členové rodiny, hvř se zpožděním, se snažili být ve výrocích co nejzdrženlivější a vzájemné pohledy si dopřávali co nejkratší a nejopatrnější: rozhodovalo se o životě a nikdo nechtěl bezděky přihodit na tu či onu misku vah.

Všichni čekali, že rozhodnutí nazraje a vylíhne se samo od sebe; celá existence domácnosti jako by se znetvořila, naběhla jako břicho těhotné a zaplavily ji kalné vody očekávání. Matka byla pevně odhodlána, že porodí, ale doma se mezitím nahromadilo příliš mnoho nevyslovených obav a nedokončených tázacích vět. A čím blíž byl den, po němž už na potrat bylo pozdě, s tím větším polekaným a štítivým údivem, asi jako před bizarními exponáty v lihu, část rodiny, která se domnívala, že rodit by se nemělo, sledovala, jak se nový život, zatím cele tkvící v čistě fyziologickém rámci a tím podobný nemoci, nádoru, chystá za cenu možné smrti té, která ho nosila pod srdcem, proniknout na svět.

Přesně v tomhle okamžiku znovu vyhrězly všechny staré rozbroje mezi oběma částmi rodiny, z otcovy a matčiny strany; potkaly se dvě krve, dvě dědičnosti, a to, že já, co zatím nebyl nic, jen plod v útrobách, jsem se chystal přijít na svět právě takto, skrze smrtelné nebezpečí, vyvolalo dávné rozpory – krev tu stála proti krvi, rod proti rodu.

V otci šlo o chabnoucí, mdlou krev staré šlechtické dynastie; tři mí prastrýcové z otcovy strany beze stopy zmizeli ve válce a rod, který

kořeny zapustil v osmnáctém a devatenáctém století, umíral, protože se dostal do příliš cizorodé doby – hynul přesně tak, jako v nepřátelských podmínkách hyne každý organismus, a osudy těch, kdož k němu patřili, byly smrtelné přesně do té míry, do jaké v sobě každý z nich nesl ono rodové břímě.

Matce v žilách kolovala krev jižanské rodiny, kde se děti v každé generaci narodilo nejméně deset, kde děti odjakživa byly v čísle množném a každé z nich bylo spíš něčím bratrem či něčí sestrou než sebou samým; kde se o rodinných událostech slavnostní tabule prostírala v zahradě; kde byli všichni fortelně stavění, mnozí zahynuli, ale nikdy nemizeli beze stopy, jako by propojení příbuzenskými svazky, a to přímými i nepřímými, nikoho nenechali bez dohledu, nikoho nenechali propadnout se do neznámosti; jako by krev tohoto rodu jednotlivcem v jistém smyslu pohrdala, a proto vyrážely nové a nové výhonky, jako posečená tráva, která posléze naroste ikrát hustší.

Zkřížily se ve mně dvě krve, dva rodové osudy – dva minulé časy ve mně pátraly po slovesu v čase budoucím. A dvě síly, pro mě rodové, leč mezi sebou navzájem nikoli, rod matky a rod otce, se nesmiřitelně utkávaly: o to, jaký budu, komu se budu podobat, a každá ta síla byla odhodlána i za cenu smrti nedopustit, aby navrch měla nakonec ta druhá. A lidé se stali jen nástroji těch sil, jen nositeli krve.

Přesně tou dobou k nám domů dorazil Druhý děda. Přestože neměl možnost vidět to napětí skrytého konfliktu, které se projevuje v pohledech, gestech i v pózách a dynamicky buduje celkové pohybové pole, on na každou hádku či svár vždy připadl nějak jinak. Slyšel to z tónu hlasů, z proměn zvuků domácnosti – vždyť co my víme o tom, kolik toho může slepému prozradit ostré a rozechvělé cinknutí vidličky o porcelán, namožené skřípění dveří či voda nezvykle prudce vyrážející z kohoutku v kuchyni? Druhý děda v těchto zvukových proměnách četl jako v partituře neladu. A jako inženýr, jako tvůrce, jehož nástrojem je ocel a beton a který cítí, že jeho konstrukce někde zní falešně, začínal hledat, kde přesně se ten zvuk proměnil, kde je asi kaverna, vrub či lom. Druhý děda se napřimil, jako by hodlal poslouchat tělem, jež měnil v rezonátor, v radar, tělem, jehož povrchem zachycoval skryté impulsy událostí.

Dosti brzo nato – rodina seděla kolem stolu sotva hodinu – Druhý děda zřejmě celou situaci pochopil; jediná zmínka, že matka by

neměla jíst nic ostrého, a tón, jakým to zaznělo, mu stačily k tomu, aby si ujasnil, že těhotenství je pro ni nebezpečné. Najednou – a to všichni věděli, že Druhý děda je bezdětný – nečekaně a po dlouhém zadumání pronesl řeč, v níž zachytil všechno, co se tu pozvolna utvářelo, a tou řečí se definitivně a naplno zařadil do rodiny jako její člen.

Druhý děda mluvil přerývavě, přeskakoval z jedné věci na druhou, což bylo podivné už samo o sobě. V jeho soudech, při vši jejich zkušenostmi poučené uvážlivosti, přesto bylo přítomno cosi jakoby nabiflovaného, školáckého; nikdy nic nepředpokládal a pravděpodobné možnosti v potaz nebral – jako by ho slepota naučila spoléhat výhradně na fakta, v každém smyslu naprosto zřejmá. Těto zřejmosti si cenil možná víc než podstaty faktu samotného, takže působil dojmem přednašeče encyklopedií, milovníka dat, měřitelných údajů a právních definic; tentokrát se ale dostal na dosud neprozkoumanou půdu rozmluvy o životě jako takovém, což jeho slovům propůjčovalo dodatečnou váhu zjevné upřímnosti.

Když mluvil, jako by zaříkával bolest zubů – úmyslně se opakoval a opouštěl přítomný čas, v němž se o bolesti tak či onak zmiňují prakticky všichni; nenarozené děťátko ukolébával a uklidňoval, jako by těhotné dělal relaxační masáž. Začal neznámo proč ve třicátých letech na vesnici, kde tenkrát žil; byl tam starý statkářský jabloňový sad, kam za starých časů jeho majitel venkovany pouštěl, vždy jim dal třetinu sklizené úrody, a přestože jim nabízel i sazenice, nikdo si je nevzal – běžnější a jednodušší bylo si jablka v cizím sadu na podzim nasbírat. Po revoluci sad přešel do společného majetku a každá rodina se rozhodla, že teď bude mít u domu vlastní jabloň; staré stromy v sadu vykopali i s kořeny a na vozech je odvezli do vsi. Ten podzim byl na jablka velice úrodný a žlutolisté koruny jabloní pluly přes pole, jako by se sad rozhodl ze svého původního místa odejít; jenže ani jeden z těch stromů se na novém místě neuchytil – už na to neměl léta, a tak přestože ve vsi lidé pro stromy vykopali hluboké jámy, jež vyložili slámou a hnojem, všechny ty jabloně hned první zimu vymrzly.

Druhý děda mluvil a zlobil se na jabloně, zlobil se na přírodní zákony, podle nichž starý strom už na novém místě zakořenit nemůže; pak začal vykládat o severu, o tření ryb, které do řek táhnou z oceánu, o tom, že celý svět se pro ně stává rybářskou sítí a ony se

snaží proniknout skrze všechny sítě, čeřeny i vrše, snaží se probít přes peřeje, překonávat protiproud a jejich pohyb je tak mohutný, že vše překonají a prorazí – jenže prorazí do smrti, přivedou na svět potomstvo a zhynou; jako by existovaly překážky, které nelze zdolat jinak, než že se předem smíříme s vlastním následným skonem.

Poznamenejme ovšem, že z výkladu Druhého dědy nebylo jasné, zda s těmi jabloněmi či s rybami v síti soucítí; byly to ohlasy jakýchsi jeho úvah nad sebou samým. Něco si usmyslel a teď se pokoušel mé nejbližší pro svůj záměr získat, aniž by ho přímo pojmenoval. Jeho slova myšlenkám sotva stačila, zřejmě příliš dlouho, možná po desetiletí o čemsi uvažoval a teď se energie těchto bezděčných úvah prodrala na svobodu, doslova z něj chrstala a on sotva stíhal stavět jim do cesty hráz za hrází, měnit koryto, dělit je na několik ramen, oblékat je do masek a jinočtení, aby cosi, co o sobě velmi dávno řekl jasně a přímo, tentokrát s někdejší přímočarostí nezaznělo.

Ostatně tomu všemu bylo nasloucháno a nakonec to bylo vyslechnuto jinak; lidé u rodinné tabule pochopili, že Druhý děda pátrá po způsobu, jak uvolnit mnohadenní všeobecné napětí, a vykládali si jeho řeč tak, jako by nemluvil o sobě, ale výhradně o událostech, jimž byl přítomen. Vymrzlé jabloně, které přestaly plodit, ryba, která nakladla jikry a zahynula – cosi se v tom všem nejasně míhalo, jenže na kterou miskou vah Druhý děda svá slova kladl, to se z nich vyrozumět nedalo. On se však najednou vzpamatoval a směr svých úvah prudce změnil: ke všeobecnému překvapení promluvil tak, jako by najednou narazil na všechny nevyřčené obavy a rovnou je šmahem odmítl. Řekl, že rodit je rozhodně třeba, že dnešní medicína je dobrá, že lékaři se jistí naprosto zbytečně – a začal vypočítávat případy, kdy novorozenci přicházeli na svět v tramvajovém voze, v lampárně velkého dolu, v kukuřičném lánu, ve středoasijské stepi vedle kosmodromu, v pekařství, v zubařském křesle či v protiletectvém krytu. Pozornější posluchač by pochopil, že Druhý děda si všechny ty případy cucá z prstu a že ta místa hledá buď tam, kde to zná, anebo v novinách, ale pokoj těmi náhle se narodivšími miminky i nekonečnými stahy a porodními bolestmi tak zabydlel, ba přecpal, že posluchači začali ztrácet přehled. Druhý děda mezitím přislíbil, že matce zařídí tu nejlepší kliniku, pokud možno vládní a běžnému smrtelníkovi nepřístupnou, že všechno proběhne naprosto hladce, jako by on sám byl porodník; mluvil

o sobě, o své bezdětnosti – já budu sám sobě koncem, nebudu mít žádné pokračovatele – a prosil tak úporně, ba snad až zapřísahal, že je třeba родit, rozhodně родit, ničeho se nebát, že nikoho ani ne- napadlo, že vlastně prosí kvůli sobě.

Po této rozmluvě se v rodině rozšířil názor, že родit se má; a tak se mezi lidmi, kteří stáli u zdrojů mého života, objevila postava Dru- hého dědy. Porodní bolesti byly velmi dlouhé, matku jsem hodně potrápil; s každou hodinou porodu jí bylo hůř a hůř a bylo třeba nás od sebe co nejrychleji oddělit, ale nešlo to; začalo krvácení, které se nedalo zastavit, a jak pak říkali lékaři, oni sami v určitém okamžiku nevěděli, koho dřív zachraňovat, zda matku či dítě. Narodil jsem se zčásti na cizí přímluvu, téměř na vlások od smrti, a to své i matčiny; byla to nakonec šťastná náhoda, klika, ale dodatečně to vše upev- nilo víru ve šťastné předtuchy Druhého dědy.

Takto tedy Druhý děda vstoupil do naší rodiny; takto, na základě tiché úmluvy, bylo rozhodnuto, že jsem jeho vnuk; k tomu prolnutí došlo skrze mě, skrze mě se zrodilo příbuzenství, které později skrze mě pokračovalo. Svým slovem, svou životní silou, která se promě- nila v jistotu, jako by mě Druhý děda vykoupil z ne-bytí, učinil mě jsoucím, otevřel mi dveře; tou silou, která se proměnila ve svazek zachránce a zachráněného, tvůrce a stvořeného. Do určité míry jsem dokonce byl Druhému dědovi svěřen; k velmi mnoha svárům mezi vychovávajícími dochází kvůli tomu, kdo má na dítě vlastnické právo v poslední instanci, nu a tohoto práva mentálního vlastnictví, z něhož se rodí otroctví mnohem rafinovanější, než je vztah k člo- věku jako k věci, se v tomto případě dostalo Druhému dědovi.

Už jsem říkal, že Druhý děda žil jako člověk bez minulosti a jeden, čistě vnější nedostatek, tedy slepotu, překrýval druhý, a sice ona absence minulosti. Došlo tu k substituci – je přece trapné a nesluš- né vyptávat se slepce, který kdysi viděl, jak žil a kým byl. Rovnou se má za to, že takové otázky by mu připomínaly nemoc, ztracené zdraví, a Druhý děda se za svou slepotu schoval tak přirozeně, že si tohoto manévru vůbec nikdo nevšiml. Na nemohoucího si nikdy nehrál, své slepoty nikdy nezneužíval jako štítu a nevyžadoval žádné zvláštní ohledy – on jen *neviděl*, neviděl se vši skromností plně uvě- domované neschopnosti, na niž přistoupil: nereptal, nestěžoval si a zřejmě jen já jediný jsem chápal, že Druhý děda ze sebe přívažek svých nevidoucích očí učinil zcela záměrně: jen sotva mohl počítat

s tím, že by se mu zrak vrátil, diagnóza byla konečná, ale jeho pokora byla jen předstíraná.

Později jsem tohle všechno dokázal uvidět jedině proto, že zvyky Druhého dědy, jeho puntičkářská sebekontrola, trojnásobně či čtyřnásobně utvrzovaná nezbytností brát na zřetel náhodný pohled, který on jako slepý nezaznamená, byly přece jen vypočteny na to, jak žijí dospělí; a ti si přece nehrají na schovávanou, když někdo vstupuje do místnosti, nesedí mlčky a nevydechují kradmo nosem pod stůl.

Druhý děda jako by zapomněl, že v domě se objevil ještě jeden pár očí. Mě nikdy, od samého narození, neviděl a zpočátku jsem pro něj musel být cosi jako ozvučený průvan. Jak já rostu, mohl sledovat jen rozumem, a neznalost mého zevnějšku, neschopnost ujasnit si mou skutečnou individualitu ze mě v jeho představách učinily inteligentní rostlinu či domácí zvíře. Druhý děda se příliš soustředil na to, aby správně vypadal před dospělými, musel v hlavě držet zkonstruovaný obraz, vybudovaný na základě zvuků – a já z tohoto obrazu vypadl, přesněji řečeno jsem se v něm nějaký čas neocital. Druhý děda ode mě neočekával jasnoživost, neoznačil si mě cejchem hrozícího možného nebezpečí; soudit o mně mohl jen podle rozmluv, jež se mnou vedli dospělí, a z těchto rozmluv – taková je všeobecná vlastnost debat s dětmi, když je posloucháme zběžně a nezúčastněně – nemohlo vzniknout nic jiného než obraz mazánka a netykavky.

Když mi bylo sedm, Druhý děda svá práva na mě konečně mohl demonstrovat. Během posledních dnů na chatě, kdy rodina už obhlížela, které gladioly nastříhá do kytice, již ponese do školy, mi ve vlasech našli vši. Do prvního září zbývalo pár dnů a vyhubit vši v takovéto lhůtě se jevilo jako zcela nemožné; dospělí se sešli na radu, při níž já seděl v sousedním pokoji; bál jsem se, že bude rozhodnuto ostříhat mě dohola, a už předem jsem se toho děsil: nešlo jen o to, že vlasy byly mou možná jedinou svobodou, ale že už samotné stříhání jsem chápal jako cosi ne zcela běžného a bezpečného.

Vždy když jsem se měl nechat ostříhat, zmocňoval se mě vnitřní, s celou procedurou nesouměřitelný mocný nepokoj. Stokrát záplatané prostěradlo, jež přese mě matka přehazovala, mi připadalo jako chatrný rubáš, jeho bělost přestávala být běžnou bělostí ložního prádla a – zřejmě proto, že prostěradlo bylo opravdu staré

a seprané – získávala onen odstín nepostřehnutelného šera, jehož si lze povšimnout na bílých látkách přehozených přes nebožtíky: jich samotných se počínající rozklad nijak nedotýká, ale už na nich leží jeho stín, jako když sluneční světlo nabírá ze vzduchu a na látce ponechává částice nafialovělé sinalosti, která vystupuje ze zvolna špičatějšího obličejce zesnulého.

Při pohledu do zrcadla osamocenosť lidské hlavy, oddělené od zbytku těla prostěradlem, blízkost ostří nůžek, vlasy padající na podlahu, které ještě před okamžikem byly vaší součástí a teď už je ze země odstraňuje smeták; stříhání vlasů mi zkrátka připadalo jako malá smrt. Dokonce jsem si vymyslel takovou zvláštní hierarchii, v níž se stříhání rovnalo smrti kočky či psa: zvíře umíralo, ale člověka takováto smrt zabít nedokázala, její dávka byla příliš malá, jenže já sám jsem ještě taky nebyl velký, a proto jsem na židli doslova trnul; holičství dodnes několikrát minu a znepokojeně přejdu kolem, než vstoupím dovnitř. Vůně mýdla, pudru, pěny, rozfoukávané horkými vlnami fénu, sladko a lepkavost – to vše mě odkazuje k něčemu jinému a do jediného pro mě splývají dva biblické náměty: Dalila stříhá Samsonovy vlasy a Salomé nese na míse hlavu Jana Křtitele; ostříhané vlasy a oddělenosť hlavy od těla – v těchto obrazech je zakleto cosi o životě a smrti, co ve svých pocitech prožívá i dítě; až později jsem se dověděl, jak se podobné pocity jinotajně přetavily do Knihy.

A tak ve chvíli, kdy s mou hlavou bylo třeba něco udělat, Druhý děda navrhl, aby mi hlavu oholili a namazali petrolejem.

Oholit. Obrat dohola.

To, že se mi ostatní za holohlavosť budou posmívat, všechny ty příští pošklebky ode mě odděloval už samotný akt holení; to se v mých představách jednoznačně rovnalo smrti, už nikoli malé jako při stříhání, ale plnohodnotné, zcela opravdové. Chystali se mě vynulovat, znovu učinit kojencem, tedy zbavit mě toho mála, co jsem si odžil a co viditelně vyjadřovala stálá délka mých vlasů.

Ještě víc jsem se polekal, když jsem pochopil, že dospělí v rodině nic namítat nebudou – ti byli dokonce rádi, že Druhý děda navrhl to, o čem sami uvažovali, ale z lítosti se neodhodlali navrhnout sami. Druhý děda se pro vyslovení takového návrhu hodil jako nikdo jiný: „všič“, „oholit“, to vše zavánělo dávnými časy, bezprizornosť a drsnými způsoby; kdyby to navrhl kdokoli jiný, dospělí by se možná

začali dohadovat, jenže v tomto případě zapůsobilo kouzlo přísných pořádků: žádné ňuňuňu a tuťutu, prostě ti tu hlavu oholíme, představ si, že přijdeš na vojnu, tam se tě nikdo na nic neptá, nesnáze je tam třeba umět překonávat, jen se uč něco vydržet, přesně to pořádný chlap potřebuje. Dospělým se zřejmě zdálo, že je to v pořádku, že je to ten správný tón, který mi dodá kuráže, ale ve mně sílil pocit, že tady nejde jen o vlasy a že Druhý děda se rozhodl – což nikdo jiný nechápal! – že nade mnou získá moc.

Tento pocit měl svou prehistorii: už dávno jsem si povšiml, že Druhý děda dlouhé vlasy vnímá s nepřízní, ba nenávistně.

Ač slepý, okamžitě uhadoval, že neznámá žena, která vstoupila do místnosti, nemá vlasy stažené, ale že jí z hlavy volně splývají. lřeba naše nová sousedka – přišla k nám poprvé, ale Druhý děda jakoby okamžitě zachytil neviditelné erupce, vyzařující z jejích dlouhých rozpuštěných vlnitých vlasů, a rukou si přešel po svém šelivém ježku, což bylo znamení hněvu. Z volných loken, z lehkosti vlasů rozhozených po ramenou zřejmě vycítil jakési nejasné nebezpečí: byl to smysl i zdroj jisté živočišné svobody, a proto měl (jako by dočista zapomínal na vlastní mužskou podstatu) mimořádně rád sponky, jehlice do vlasů i ostatní podobnou kovovou zbroj, jejímž úkolem bylo zkrotit ženské vlasy a zbavit je volnosti. Jeho posluhovačka před ním celý život chodila vždy jen v šátku, nakupoval jí je málem z každého důchodu: těmi se pak zakrýval televizor, přehazovaly se jako malé ubrusy přes knihovničky a skříňky a posluhovačka je potají rozdávala, protože Druhý děda je stejně nemohl spočítat; až mnohem později jsem se dověděl, že jednou, údajně náhodou, jí vlasy sežehl rozpálenou kulmou, kterou k nim nebezpečně přiblížil.

Když mě Druhý děda objímal a hladil mě po hlavě, jeho prsty svíraly vlasy až u kořínek a činily ukazovákem a prostředníkem pohyb, který připomínal čepele nůžek. V naší chatě visely nůžky na hřebíku za skříni a Druhý děda je občas chodil zkontrolovat – zda jsou na místě. To, že nůžky visely na zdi a neukládaly se do šuplíku, vedlo ke zvláštnímu pocitu: byly staré, vyrobené v železářském družstvu někdy ve dvacátých letech (ještě se na nich dala přečíst vyražená značka) a zčernalé, jako by jejich kov za ty desítky let vstřelbal dým knotů, kouř z kamen i uhelný prach; nůžky tu visely jako erb a jako trvalá připomínka, jako znamení moci. Co do

symbolické síly se jim snad mohla rovnat jedině tužka: jednou v roce, vždy před mými narozeninami, mě Druhý děda stavěl k zárubni dveří, na hlavu mi položil knihu, já pak odstoupil, on podle hrany knihy udělal čáru, o kolik jsem zase vyrostl, a podle čáry pak i zářez. Panebože, jak já se té tužky bál, té hranaté, ostře ořezané tužky: obával jsem se, že jednou do míry, již mi Druhý děda jako by stanovoval předem, nedorostu, a má vina (nedokázal jsem vyrůst, takže jsem po celý rok byl doma jen darmožrout) bude tak veliká, že mi nakonec nikdo nic neřekne a všichni se ode mě prostě odvrátí – a basta.

Nu a teď jsem pocítil, že stříhání bude mít další, dodatečný význam, a že bojem proti vším mě Druhý děda chce ve skutečnosti plně opanovat, a má vyholená hlava mi připadala jako bezvlasá hlavička nemluvněte.

Kromě vlasů byly další záhadou a zvláštní součástí těla nehty: ty se stříhaly malými zakřivenými nůžtičkami a pro mě to byl obřad loučení, rituál růstu a ztrát; na nehtech se někdy objevovaly bílé skvrnky, připomínající hvězdičky či mráčky, a já podle nich věštil, protože jsem si myslel, že z jejich obrysů je možné uhadovat zřejmou budoucnost. To už jsem věděl, že nehty rostou i po smrti, a tak jsem měl za to, že existují na tomto i na onom světě současně a že my, aniž bychom to tušili, pořád stojíme před závojem smrti a konečky prstů pronikáme až za něj. A ty bílé skvrnky a hvězdičky ze přicházejí odtud, ze smrti, z jednoty časů.

Přikládá jsem si ruku až těsně před oči a dívá se na nehet jako na obrazovku, jako na kopuli planetária, na niž se – z oné strany, ze strany smrti – promítají různá poselství, stíny blížících se událostí; proto nebylo možné jít si prostě jen tak ostříhat nehty, bylo třeba zachytit ten správný okamžik a správnou náladu, udělat všechno tak, abychom stíny nezaplašili; nehty mi připadaly (máme-li mluvit o předtuchách a dalších zážitcích, kdy cit srůstá s časem) jako nejcitlivější a téměř zakázaná, nám nenáležející část těla.

Jednoho jarního dne, kdy záby kladly jikry a v loužích zářily jejich plynné mlhoviny, plné černých teček, z nichž se zrodí pulci, jsem zaběhl k Druhému dědovi; jeho dům byl celý prosvícený, bílými háčkovanými záclonkami ve dveřích pohupoval průvan, takže Druhý děda mě nezaslechl. Seděl uprostřed místnosti na dubovém štokrleti a stříhal si nehty na nohou: žluté jako starý špek, vrostlé

do prstů a zahnuté jako ptačí drápy. Druhý děda si nohy namáčel v malém lavoru s teplou vodou a cvakal kleštičkami; se stejnou vnitřní nezúčastněností si můžete třeba sekát cukr nebo krájet salám. To mě ohromilo: nejenže nevidí znamení, jež jsem viděl já – on ani netuší, že taková znamení se mohou dostavit; oštípuje částice sebe sama zcela nezúčastněně a bezmyšlenkovitě; sám pro sebe je věcí.

Jak jsem tak čekal na střihání (dospělí se zrovna radili, kde sehnat petrolej, protože v lampě ho zbylo málo a nemusel by stačit), vzpomněl jsem si právě na tyto okamžiky a ujistil se, že Druhý děda ze mě chce udělat totéž, co je on sám: věc, věc, obyčejnou věc, vířilo mi v hlavě; pokoj jsem najednou vnímal jako spiknutí věcí; před svými nohama jsem spatřil úzkou světlou pěšinku uprostřed jejich temného života a tehdy mi došlo, že jsem polapen: Druhý děda věděl, s kým mě nechat pohromadě, komu mě svěřit.

On jediný ze všech dospělých byl skutečným pánem věcí – mezi nimi a věcmi opravdu vznikl vztah jeho moci nad nimi, a ne jen jejich držení či vlastnění. Člověk, který má takovou moc, žádné vlastnické právo nepotřebuje: když má moc, dokáže se každé věci zmocnit, a ona sama uznává, že jeho ruka je rukou pána.

Viděl jsem, jak se Druhý děda chápe velké sekery, celé rezavé, s voskově žlutým vyschlým topůrkem – a najednou bylo jasné, že je to *jeho* sekera; kategorie vlastnění se ocitla zcela mimo hru – Druhý děda a sekera se jednoduše stávali jedním organismem z masa, krve, dřeva a kovu, člověk své těžiště přizpůsoboval těžišti nástroje a nástroj si vmžiku uvědomoval pozapomenutý účel vlastního tvaru; chápal jsem, že teď může Druhý děda dřevo štípat tak dlouho, dokud se topůrko nezlomí, ale i pak (kdyby věci mohly mluvit) bude sekera rukám Druhého dědy žehnat, protože alespoň na čas daly její existenci smysl.

Takhle to ale nebylo jen s nástroji: Druhý děda se mohl chopit dejme tomu cizího pera nebo cizí lžičky v cizí domácnosti, a já měl rázem pocit, že ty věci znovu odkládá oblažené a zanechává je tu jako své ideové agenty, jako své slídily z přesvědčení, takže cukřenka, z níž si před chvílí vzal kostku, byla okamžitě odhodlána vléci své skleněné břicho na tenkých chromovaných nožkách k telefonu, aby Druhému dědovi sdělila, co se o něm u stolu říkalo, když odešel. Zdálo se, že věci samy čekají na jeho protektorství: padaly Druhému dědovi k nohám a kutálely se k němu po podlaze; přestože byl slepý,

neustále něco nacházel a nikdy nic neztratil; a pokud snad někdy některá z jeho věcí zmizela, nakonec se ukázalo, že to byla chyba či přehlédnutí někoho jiného.

Byl jsem v pokoji sám, a přesto jsem tu sám nebyl: obklopovali mě biřící v podobě věcí, věrní sluhové Druhého dědy. Byl jsem polapen a na to, že bych snad utekl, jsem se bál i jen pomyslet. Zdálo se, že potahy na pohovce i křeslech či staré záclony jsou jako masožravá rostlina, která již vypustila naelektrizované teničky nitkovité vousky a naslouchá mým vnitřním pochybám – byl jsem v pasti, věděl jsem, že tu past nastražil Druhý děda, a dokonce mě napadlo, zda mi ty vši sám nenasadil; vyprávěl přece, jak bezprizorní chodili s krabičkou vši ulicemi a lidi strašili: Bud' dáte peníze, nebo je na vás vysypem! Začal jsem hledat skulinu, kudy bych unikl, ale zabředl jsem do pocitu polapenosti ještě hlouběji a v duchu se ztotožnil s myšmi, jejichž norami byl celý dům protkán, s myšmi, jimž jsem záviděl jejich nenápadnost

Druhý děda myši likvidoval; někteří dospělí to vysvětlovali jeho smyslem pro pořádek, protože myši v tomto případě fungovaly jako něco neregulérního, hemživého a škodlivého; jiní (ti si zpravidla mysleli, že právě oni vidí jasněji a hlouběji pod povrch) zase předpokládali, že myši si Druhý děda až příliš pamatuje z dob, o nichž nic nevypráví, že v myších, kradoucích se k cukru a kroupám, se Druhému dědovi zjevují útrapy jeho minulosti.

Já si ale uvědomoval, že ve smrti myší v pastech, které jim nastražil on, slepec, nalézá jakési zvláštní, zrudně ironické uspokojení; že nemusí být vidět díry, které si hlodavci nadělali, a hledat to správné místo, kam pasti nastražit a jakou do nich dát návnadu: podle něj stačilo past někam umístit – a myš už si ji najde sama, jako by ji ani tolik nelákala návnada, ale právě past, vábící už prostým faktem své existence. Druhý děda neničil myši, ty mu nejspíš byly lhostejné, on se jen znovu a znovu pídil po potvrzení zákona, který sám objevil: důležitá je past, nikoli kořist, je třeba jen natáhnout pero, zajistit zubatou čelist – a kořist se hned objeví, jen proto, že past je připravená.

V pokoji za dveřmi vše umlкло; na tom petroleji už se asi domluvili a co nevidět si mě zavolají; cítil jsem, že mám pravdu: Druhý děda má past na každého. Věděl jsem už také, že když se nechám ostříhat, když se posadím na židli, oni přese mě přehodí prostěradlo,

pak mi v kadeřích za uchem začnou kovově mlaskat nůžky, vlasy se jako smetí posypou dolů, kůže na mé hlavě se dotkne namodralé ostří břitvy, naleštěné o kožený řemen, ostří, které až zazvoní, když do něj cvrnknete – tedy když se tohle všechno stane, já přijdu o budoucnost. Tušení budoucnosti utichlo, zkamenělo, ztratilo viditelnou perspektivu; a utichlo i v jazyce, slovesa jako by najednou byla o třetinu lehčí než předtím. Pocítil jsem, že pokud ostří nůžek rozetnou čas na „před“ a „po“, pak to „po“ pro mě bude cizí, ale já nebudu vědět, že je cizí, už si nevzpomenu, jak jsem se bál, jak jsem chtěl utéct a jak jsem přemýšlel o pasti.

Nečekaně se ve mně zrodil dříve neznámý pocit *přítomnosti ducha*, jako by se v tom okamžiku rozhodovalo o všem naráz, člověk, jehož součástí jsem a budu v každém okamžení života, vstoupil do zhutněného momentu přítomnosti, do pokoje, proměněného v past – a past pukla a rozsypala se. Nepotřeboval jsem na to ani odhodlání, ani odvalu, stačila ta duchapřítomnost: zjistil jsem, že jsem trvalejší než jakýkoli okamžik přítomnosti – a ona trvalost mého já ve třech časech zapudila strach a spiknutí věci překonala.

Vlasy, tělesná výška a čas; břitva a řemen; ještě před minutou jsem uvažoval o tom, že si přejeďu břitvou po hrdle, nebo se oběsím na řemeni; teď jsem ale jednoduše odešel z pokoje. Dospělí mi řekli, abych se posadil ke stolu, ale já slíbil, že se za pět minut vrátím; oni zůstali doma, kdežto já zvedl háček na brance a odešel jsem do lesa.

Tohle nebyl útěk – to dřív jsem utekl už mockrát, schovával jsem se a nechtěl se vrátit – ale tentokrát jsem jednoduše potřeboval projít lesem a dostat se až na kraj pole. Stalo se cosi, co vyžadovalo prostor, aby se to odehrálo až do konce, aby to do mě vrostlo a začalo to dýchat, a tak jsem šel k poli; na tom rok co rok rostlo žito, byl sklonek léta, takže je ještě nesklidili, a já rychle překročil pár zpřevracených a popraskaných hliněných rtů protipožárního pruhu hlíny.

V suchých slaměných kolébkách spala zrna; cesta se obloukem nořila do pole jako dlouhý jazyk a mizela; za lesem se pohnul, rozezpíval se a začal nabírat rychlost předměstský elektrický vlak; a já si uvědomil, že jsem sám; zřejmě poprvé v životě jsem si to uvědomil bez úleku a bez instinktivního vnitřního rozhlížení: kdepak jsou dospělí?

Hledali mě a později jsem se dověděl, že Druhý děda si to vyčítal a tvrdil, že to všechno se stalo kvůli němu; že se vylekal tak, jako by

už jednou nějakému chlapci navrhl nechat se ostříhat dohola a namazat si hlavu petrolejem, a že tomu chlapci se pak přihodilo něco strašného, co s tím stříháním nijak nesouviselo, ale obě události si byly tak blízko, že si je všichni volky nevolky spojili. Druhý děda všechny vzbouřil a vyslal je po mně pátrat, ale křivdu, která mi hrozila, si přitom k srdci nijak nebral; vypadalo to, že s tím si hlavu neláme – on se jen potřeboval přesvědčit, že žiju.

Po útěku si mě Druhý děda na čas přestal všímat; zřejmě si uvědomil, že jsem tajený smysl jeho záměru pochopil, a teď jsme byli tímto znamením pevně spojeni; má rodina rozumovala o mé přecitlivělosti a nepřipustné dětinskosti, kdežto Druhý děda mlčel; s největší pravděpodobností chápal, že o něm budu přemýšlet a že budu na vlastní pěst pátrat po nějakém vysvětlení toho, co se stalo; byl si jist, že s ostatními dospělými se o tom do řeči nedám: jedna věc je zaleknout se ostříhání dohola, a něco docela jiného je třeba jen nadhodit cosi o podezření vůči Druhému dědovi.

Začal se snažit, abychom spolu častěji zůstávali o samotě. Vzpomínám si na pokoj v naší chatě, kde na podlaze ležely kousky kobercových běhounů, zakoupené nejspíš v nějakém hotelu, když je odepsali: byly temně rudé, se zeleným okrajem; u nás na chatě jsme je měli všude, zvykli jsme si na ně a vůbec si nepovšimli toho, že společně s nimi se do domu kradly neslyšné kroky a dlouhé chodby, v nichž si není kam sednout: běhouny, jež díky svým známostem někde sehnal Druhý děda, samozřejmě neinspirovaly k představě hotelu, ale spíš stranického výboru, ministerstva či dokonce instituce, již nikdo raději ani nepojmenovával; dalo se říct, že Druhý děda vstoupil do našeho domu právě po těchto běhounech (takový dar, taková pozornost!), ale já měl dojem, že si je tu rozhodil pro sebe jako něco, nač jsou podrážky jeho bot zvyklejší než na natřená podlahová prkna.

Vzpomínám si na ten pokoj, kde jsem zůstal sám (potřeboval jsem si opakovat angličtinu, kterou do mě přes léto vtloukali), a Druhý děda vstoupil a postavil se k oknu. Nesnažil se tvářit tak, že šel prostě náhodou kolem, a nehodlal ani svůj příchod maskovat nějakou smyšlenou příčinou: prostě přišel a dával mi možnost si ho prohlédnout; a já v něm cosi měl spatřit, zabrat se do toho zdánlivě bezděčného prohlížení a postupně zkracovat vzdálenost mezi námi, tím prohlížením se mu blížit víc a víc; takhle strne velká ryba ve

vodě s doširoka rozevřenými zubatými čelistmi, aby jí drobná rybička sama vplula do tlamy.

A takhle to šlo i dál: Druhý děda už se nepokoušel ovlivňovat mě přímo, jen se předestíral mému perifernímu vidění jednou v domě, jindy zase v zahradě, jako by se pokoušel vetřít mi mýdlo do očí, anebo, i přes svou typickou nenápadnost, se mi po částech dostat na sítnici. Brzy jsem zjistil, že v mnoha okamžicích právě prožitého dne, když je rozdělím jako na filmové záběry, se objevuje on. Druhý děda se přitom nepokoušel svou přítomnost za každou cenu zdůraznit, naopak, jako by rovnou počítal právě s periferním viděním, jako by věděl, že tohle je skulina, skrze kterou se dá tajně proniknout do vědomí tím, že se vjem prostě bude trvale virtuálně opakovat. To, co spatříme mimoděk, je rozptýlené, mimo naši soustředěnou pozornost, ale přece jen je to součást celkového proudu vnímání, a přitom se to v mysli usazuje nepozorovaně, hromadí se do a jednou to v našich úvahách může způsobit hotový převrat.

Druhý děda si to všechno spočítal správně, jenže nedocenil můj úlek ze záměru ostříhat mě dohola; jistě, ten úlek časem pominul, ale opatrná obava tu zůstala, takže zkoušel chovat se jinak, ale zase jaksi s dvojitým dnem, čímž ovšem mou opatrnost jen prohloubil a v podstatě tak odstartoval utváření mých vlastních pocitů a myšlenek.

Uchopování podstaty vztahů, vlastní dítěti, poznávání živého i neživého mě s druhým dědou svázalo poutem, s nímž jsem si tehdy nevěděl rady.

Tušil jsem, že vnitřně je mrtvý, že se světem živých ho nic nespojuje; nebyl to přízrak, ani duch, tohle byl důkladný, tělesností obdařený, dlouho žijící umrlec (protože co takovému se nakonec může stát); přitom však v jeho vztahu ke mně vždy byla přítomna jakási zvláštní starostlivost a svého druhu přízeň. Možná nevědomky, ale snažil se mě vést tak, abych rozvázal jakýsi osudový uzel z minulosti a on aby uzavřel jisté drama, které jej učinilo tím, kým se stal. Vysvětlit však jeho současné činy, počínaje nápomocí mému zrození a konče pokusem ostříhat mě dohola a pomazat mi hlavu petrolejem, přísně vzato nešlo. Má rodina byla zvyklá vnímat přicházející události jako cosi daného a nijak zvlášť se po jejich příčinách nepídit, ale stačilo podívat se na věc z jiného zorného úhlu – a celý příběh mých vztahů s Druhým dědou se začínal jevit jako nadbytečný, jako

přívazek, jako vole či slepé střevo; klidně tu mohl žít a se mnou se vůbec nijak nesblížovat, k něčemu takovému ho žádné okolnosti nenutily. Cítil jsem, že cokoli živého, skutečný život ve vztazích Druhého dědy ke mně není; bylo v tom však něco jiného, bezejmenného, něco, co jsem pochopil až o dvě desetiletí později.

Tenkrát v dětství jsem pociťoval jen onu bezejmennou nevědomou sílu; v žádném případě jsem si nedokázal představit, že v hlavě mého Druhého dědy se rozvíjí jakýsi další život, v němž bylo mně vyhrazeno nejdůležitější místo, a on že tento život už s realitou nijak nespojuje. V jeho hlavě – a slepota mu v tomto případě šla jednoznačně na ruku – jsem už byl tím, kým si mě přál mít; to, jak se choval v reálném životě (a já toto chování považoval za jediné možné), bylo jen výřezem, částečným odrazem jeho vnitřního konstruktů.

Druhý děda mě k sobě opatrně přitahoval: prosil, abych mu právě já, kdykoli se naskytne možnost, byl při práci či na procházkách k ruce a ku pomoci. k čemuž mu mí rodiče požehnali. Já se stal nejen jeho průvodcem, já z donucení kráčel jeho cestami, pohyboval se po jeho oběžných dráhách. Jiným se mohlo zdát, že ho vedu, protože je slepý, ale ve skutečnosti on vedl mě; to jsme se třeba mohli vypravit na houby, já hledal hříby a křemenáče, Druhý děda nesl koš a houbaři, které jsme potkávali, nad tím dojatě posmrkávali a chválili mě, jak se o dědečka starám; já ale věděl, že slepý jsem já, kdežto Druhý děda vidí a naplňuje jakési vlastní záměry, jimž já nerozumím. Za horkého dne se mi v lese často na obličej přilepila pavučina a já měl dojem, že ta pavučina jsou zhmotnělé představy Druhého dědy, a tak jsem si ji stíral a oplachoval si tvář černou hnilobnou vodou z hlubokých jam, jen abych ty nitě na tvářích necítil; za časného soumraku (někdy jsme po lese bloudili velmi dlouho) se les měnil v nakupeninu stínů, mezi kmeny se rodily inkoustové studánky tmy a já se snad až uklidňoval, protože teď už jsem nemusel očekávat žádný podraz, a mizel i trýznivý pocit, že slunečný den je jen klam, že my dva spolu kráčíme jakýmsi jiným prostorem, který se až doposud jako světlý jen jevil. Ploužil jsem se za figurou, bělající se v soumraku, a věděl jsem, že přesně takhle (nic než tma, beztvarost a neviditelné doteky travin a větví) ve skutečnosti to všude kolem vypadá.

Můj věk mě Druhému dědovi vydával všanc: kdyby se stalo cokoli, věřili by samozřejmě jemu a ne mně. A Druhý děda rozhodně

nezůstal u toho, že by si ze mě jen udělal průvodce – on se mnou postupně zapřádal takovou zvláštní hru. Začala jednou u studny; šli jsme pro vodu, Druhý děda točil rumpálem, a já vodu naléval do kbelíků. „Jestli chceš, tak tě posadím do okovu a spustím tě dolů,“ řekl mi. „Ze studny je dokonce i za dne vidět hvězdy.“

Pohlédl jsem do studny. Bylo vedro a rojili se ovádi – před chvilkou kolem hnali stádo krav; všechno sálalo, zářilo a rozpalovalo se; svět svědíl jako rozškrábané hmyzí kousnutí, nabíhal na něm puchýř, svět byl jako spálený kopřivou, prášil a horce blyskotal – ale když jste otevřeli stříšku studny, jako byste se úplně bez přechodu ocitli na rubu tohoto rozpáleného světa.

Studniční voda mě odjakživa trochu děsila – měl jsem pocit, že se nedá pít, dokud chvilku nepostojí na světle a nezvykne si na vzduch a prostor. Na kbelíky pokládali poklice, které jsem já potajmu snímal, aby v sobě voda zbytečně nepodržela to, čím se nasýtí v podzemí: rodiče mi jednou vylíčili, co jsou to podzemní vodv, jak se hromadí, jak stékají po vodovzdorných vrstvách a vytvářejí podzemní řeky a jezera; otevřela se mi tak nová krajina, jiný svět, v němž jsou ukryta všechna tajemství koloběhu přírody, všechno, co bylo spláchnuto, odneseno a rozpuštěno, vše, co voda viděla průzračnými tuhými zřítelnicemi kapek; je tam opadané a zetlelé listí, sníh roztálený na jaře, i předvčerejší déšť; pod přítomností se tam ocitá minulost, ubíhající svými vlastními cestami, a studniční voda ve kbelíku mi připadala jiná než ta z vodovodu – taková tužší, podobná rozechvělému slitku, jako by v ní bylo víc molekul. A teď mi Druhý děda navrhl, abych se tam spustil, do kulaté studniční šachty, do chladu včerejší vody.

Bál jsem se ocitnout se zrovna tam, u vody, která ještě nezažila vyzdvižení vzhůru, u vody ještě podzemní a temné. A Druhý děda mi řekl: „Jestli nechceš dolů, tak se prostě napij, vždyť je horko.“ Pít vodu rovnou ze studny jsem měl zakázáno, abych se nenachladil, a tak návrh Druhého dědy vypadal jako takové chápavé gesto: Jen pij, pij, když to nikdo nevidí, teď se nemáš co bát; já ale věděl, že takovou vodu jsem ještě nikdy nepozřel.

U studny byl na řetízku upevněný malý plecháček. Druhý děda ho nabral plný a podal mi ho.

Netroufl jsem si odmítnout, ale zprvu jsem jen trochu usrkl; ledová voda mi spálila rty jako železo v zimě a Druhý děda mi začal

vyprávět, jak daleko na severu bývá voda i v létě tak ledová, že se člověku může zastavit srdce, že to ani není voda, ale zhmotnělý chlad. Pil jsem z hrnku a druhý děda čekal; pak nabral ještě jednou a napil se sám.

Od té doby, od téhle fráze o ledové vodě na severu, se mezi námi definitivně zrodily zvláštní vztahy, plné nedořečených vět, pauz a nejednou i vleklého napětí. Jako by si mě Druhý děda vybral za mladšího kamaráda, za chráněnce, a předem věděl, že z toho, co mi ve skrytých narážkách, zámlkách a hádankách naznačí, nebudu skoro nic chápat; mámila ho zřejmě právě má neschopnost porozumět a nutila ho k tomu, aby se mnou vedl dialog, v čase roztažený málem donekonečna.

Občas mi dával „napít z hrnku“: jako by mě zasvěcoval, a proto mi dopřával pár doušků minulosti, které jsem si ani neuměl hodnověrně představit, ani je zařadit do nějakého rozměrnějšího panorámatu. Druhý děda mi vykládal o polární noci, kdy lidé propadají silestvi, jenom se da uniknout jedině tak, že člověk odněkud vytáhne předem připravený, z časopisu vystřižený portrét jiného člověka – kvůli tomu, aby uviděl novou tvář; vyprávěl o horách, které jsou neustále zahaleny hustými mračny, takže za války tam často havarovala nepřátelská letadla; o tiplicích a dalším drobném hmyzu, co pronikne sebehustší moskytiérou, leze po tváři a po krku a pátrá po mrtvém mase. To všechno jako by bylo zvlášť vybráno a přizpůsobeno mému věku – daleké kraje, dobrodružné příhody – ale čím déle Druhý děda vyprávěl, tím jasněji jsem cítil, že všechny ty příběhy nepředstavují víc než cípek plné obálky; Druhý děda pečlivě a neodvolatelně rozestavoval náhončí praporky a obracel mou pozornost potřebným směrem; jako by mi skicoval obrysy neznámého kontinentu, Atlantidy, která se nakonec na jeho pokyn vynoří, a postupně mě připravoval k tomu, abych mohl stanout na jejím povrchu.

Občas neříkal nic a jako by přestával pěstovat dojem, který jinak stavěl na odív, a byly to okamžiky jistého amoku. Rysy Druhého dědy se neměnily, ale pomíjela představa běžné každodennosti a oku se naskýtal pohled na zcela neznámého muže.

Mohlo se to stát kdekoli – v chodbičce předměstského vlaku, v čekárně u lékaře, v lese či u rybníka. Druhý děda, který věděl, že ho vidím, si najednou ohmatával tvář, přejížděl po klopě saka, naklonil

se, aby utáhl tkaničky na botách a sklouzl shora dolů po knoflících, jako by si chtěl prověřit, zda je vše řádně zapnuto a zavázáno. Kdyby ho přitom pozoroval někdo cizí, řekl by si, že je to běžný zvyk slepce, ale já věděl, že stačí minuta, a Druhý děda se otočí, postaví se tak, abych ho neviděl celého, zčásti se vtěsná mezi lidi, stromy nebo nábytek, zdánlivě jen tak mimoděk, na okamžik, na pár záběrů – a já ho najednou nepoznám, nepomůže ani oděv, ani místo, kde se to stane. Bude to neznámý z jiného času, zůstane najednou o dlouhá léta pozadu, ale pak se ukryje za náhodným kolemjdoucím a vrátí se do mého zorného pole, jako by tam, za paravánem cizích těl, znovu změnil podobu a prolétl časem zpět.

Zpovzdálí vypadal náš vztah jako přátelství starého muže a dítěte – to si mysleli všichni a vysvětlovali přízeň Druhého dědy vůči mé osobě jeho rezervovanými nářky na vlastní bezdětnost. Toto vysvětlení mě zavazovalo ještě víc: bylo jím také řečeno, že Druhý děda možná dřív, možná později, ale sejde do hrobu, a tak jsem ho neměl „zlobit“, „kazit mu náladu“, „zklamat ho“ či „dělat mu starosti“. Já samozřejmě věděl, že Druhý děda je zdravý jako řípa, a věděl to i zbytek rodiny, ale stejně z něj dělali bezmocného starce, jehož by každá silnější emoce mohla zabít – takhle to bylo pohodlnější, byl to báječný prostředek, jak můj život uvrhnout do stavu podřízenosti.

Výsledkem bylo, že Druhý děda svou nadvládu nade mnou ještě posílil; jakýkoli můj skutek i jakýkoli výrok se hodnotily podle toho, co to udělá s Druhým dědou. Pozoruhodné přitom je, že jinak ho nikdo zrovna v lásce neměl a vlastně i já sám jsem v okamžicích, kdy mi připadal zcela neškodný, uvažoval: proč ho nemůžu mít rád? To by mě přece před trvalým pocitem, že se mě někdo snaží opakovat, ochránilo, a pak bych možná jeho nadvládu přijal s radostí. Dokonce jsem se opravdu, s bezprostředností dítěte, pokoušel si ho zamilovat; zkoušel jsem ujasnit si mapu svého vnitřního ustrojení a najít v ní oblast, v níž se rodí to, co vytváří fyziologické pozadí lásky – lidské teplo a pocit otevřenosti, jako by se vám v srdci otevřela nějaká vrátka; pokoušel jsem se o to, ale sklidil jsem těžký neúspěch: milovat Druhého dědu nebylo možné.

Měl jsem dojem, že u nás doma v zásadě k Druhému dědovi nikdo nic necítil a všechny vztahy s ním byly spíš záležitostí rozumu než srdce; každému z toho zřejmě bylo stydno a myslel si, že to není

dědova, ale jeho vina, a seč mohl, snažil se Druhého dědu zahrnovat alespoň hraným citem: přece nebudeme ubližovat starému člověku, který si nic takového nezaslouží. Kdyby se rodina o tom všem jednou upřímně pobavila, tak by zjistila, že Druhého dědu neznámo proč nemá rád nikdo, a každý z nich by se nad tím sám zamyslel; jenže nic takového se nestalo, každý naopak iluzi o všeobecné oblíbenosti starce přinášel svou vlastní daň a rozhodně nepřepokládal, že ostatní se stejně jako on také tak jen tváří.

Dlouze jsem pak přemítal, proč nebylo možné si Druhého dědu oblíbit, a pochopil jsem, že v jeho blízkosti se láska a náklonnost zrodit nemohla. Chápeme-li zbabělost jako nejvyšší stupeň egoismu, pak byl Druhý děda zbabělec: dokázal předvádět opravdu nej-různější vlastnosti, třeba obětavost a schopnost se o jiné postarat, ale to všechno nakonec sloužilo jen jeho zbabělosti a snaze zůstat takovým, jaký byl. Proto se láska k tomuto člověku nekonala: on miloval sám sebe tak (a to nikoli citově, ale z potřeby vlastního sebe-uchování), až se zdálo, že k téhle lásce už není co přidat, že je i bez-tak přespřílišná; proto byly všechny jeho skutky proloženy slabou vrstvou strachu o sebe, obavou, že události by mohly poškodit jeho plány, narušit jeho záměry.

Pochopil jsem to už v dětství; často jsem se Druhého dědy ptal, zda bojoval, a on mi odpovídal, že ne, že ho do armády nevzali. Od jeho posluhovačky jsem ale věděl, že doma uchovává v krabici od bonbonů nějaké řády; řekl jsem si, že Druhý děda se musel za války dopouštět něčeho mlčenlivě krutého, že musel dělat něco, co se v knihách, filmech a skutečných příbězích nevyskytovalo; myslel jsem si, že filmoví a literární hrdinové zabíjeli nepřítelů první ranou, tou, co známe z knižních stránek a filmových záběrů, ale že tu musí být ještě někdo, kdo zůstává mimo knihy a filmy, kdo Němcům přinášel skutečnou, smrtelnou smrt, a nemohl jsem se zbavit dojmu, že takový člověk, jeden z nemnoha, asi byl i Druhý děda.

Jenže pak jsme si jednou i s dalšími dětmi hráli se strejdou Váňou, který přišel ze vsi a jemuž se říkalo Železnej krk; v šiji, těsně vedle krční tepny, mu vězela střepina, již se nikdo neodvážil vyoperovat, a naši milovanou zábavou bylo věšet mu na krk malé magnety, které pak držely na živém těle. Strejda Váňa byl starý tankista, který za války musel uniknout z hořícího stroje, a teď se snažili držet ho od dětí dál, protože jeho tvář a hlavu soužila těžká nemoc: kapkovitě

výrůstky, připomínající maso kohoutího hřebínku, nepotaženého kůži, samá drobná céva; vypadalo to, jako by se jeho tvář začala rozpouštět, potom tkáň ustydla v těch kapkách, co visely na tenkých masitých nožkách a odpudivé byly hlavně tím, že obnažovaly (a to ve tváři!) rub těla, stejně živoucí jako kohoutí hřebínek.

My děti jsme se ho ale nebály a neštítily se ho – strejda Váňa Železnej krk nám připadal jako jediný z lidí, jež jsme znali, komu se za války přihodilo něco podstatného; věděli jsme, že bojoval, a taky jsme to viděly. Jistě, děti se mrzákům a těžce nemocným vyhýbají a nevědomky tak v sobě uchovávají důvěru v život a v budoucnost; strejda Váňa byl ale tak zrůdný, že už to začínalo vypadat spíš jako karikatura na zrůdnost – zkáza obličeje dospěla tak daleko, že oko už to nebolelo.

A pak – strejda Váňa nepotřeboval ani lítost, ani soucit; on ve svém těle nosil dávnou, odloženou smrt z roku čtyřiačtyřicátého, která čtyři jeho kamarády zahubila; u něj k ní zbývalo několik milimetrů, o něž střepinu zadržovala tkáň, ale střepina tělem pomaličku plula dál, asi jako kontinenty, blížila se k tepně a pro strejdu Váňu tak stále ještě trval výbuch, který zasáhl jeho tank – odnesl si v sobě palebnou dráhu střepiny a dál na té dráze žil.

Jiný člověk, který by se zachránil před smrtí a pak ho takto znetvořila nemoc, by z toho zřejmě vytěžil nějakou spásnou filozofii, v níž by se nemoc vykládala jako daň za záchranu života; jenže strejda Váňa, velitel plamenometného tanku, který podpaloval německé polní úkryty, kulometná hnízda a zákopy i s vojáky, bojiště vymetal plamenem, plamenem trestal nepřítele – a to byl před válkou velitelem hasičské jednotky – tak tento strejda Váňa ve své venkovské chalupě ani nesundal zrcadlo. Zřejmě ve všem tom plameni zmizely veškeré jeho představy o míře a o proporcích, o kráse a ohavnosti; zbylo jen jedno – že člověk není maso, i když častěji viděl lidi shořelé než živé, ale duch svobody v něm vanul lehce a volně.

A s námi si strejda Váňa hrál: naučil nás dělat chůdy (tak, že k dlouhým tyčím se po straně přibily špalíky pro nohy), my jsme kolem něj na těch dřevěných nohách přecházeli, kopali jsme do míče a on pořád krk natahoval tak, aby přilepený magnet visel dolů a přitom neupadl. Během hry k nám došel Druhý děda, který mě hledal, a strejda Váňa ho pozdravil. A podle toho, jak Druhý děda na pozdrav odpověděl, jak se mě zeptal, jestli se vrátím brzy, jsem najednou

pochoopil, že se bojí; Druhý děda se bál, že ke strejdovi Váňovi příliš přilnu, že se nevrátím, že využiju jeho slepoty a uniknu. Ten dětský, urážlivý strach dospělého člověka hned vedle nezištné přívětivosti strejdy Váni byl tak zjevný, že jsem víceméně jen citem poznal, že Druhý děda skutečně nebojoval a že patří k docela jiné lidské rase než strejda Váňa.

Dost mě ohromilo, že strejda Váňa byl nemocný a že jeho život provázela zrůdnost, kdežto Druhého dědu poznamenala jen úhledná slepota; najednou jsem nahlédl, a zase jen podvědomě, že tvář strejdy Váni, posetá masitými kapkami, by měla patřit Druhému dědovi, kdežto čistá a nedotčená tvář Druhého dědy strejdovi Váňovi.

Tehdy jsem se skálopevně rozhodl odhalit minulost Druhého dědy. A taky se mi zdálo, že každý dospělý v našem domě je v hloubi duše rád, že Druhý děda je takový tajnůstkář a že nějaké myslitelné představy o jeho minulosti zůstávají nepotvrzeny.

Dobu, o níž by Druhý děda mohl promluvit, se dospělí snažili ne-li z paměti vytěsnit, pak ji tedy alespoň učinit stravitelnou pro soukromé vzpomínky. Sekali ji na drobné útržkovité střípky jednotlivých vjemů, na osobní prožitky, třeba jaká byla klouzačka ve strži, dnes již zasypané; jaké ořechy, všechny s plesnivými a seschlými jádry, jednou koupili na trhu, jak bledý a vodou rozředěný inkoust se ve škole naléval do kalamářů, takže učitelka pak hartusila, že v sešitech se nedá nic přečíst. Takováhle minulost byla jako klíče, peněženka a osobní doklady, které se před odchodem z domova dají rozestkat po různých kapsách – každý si snaživě ošetřoval a pěstoval záhonek osobní paměti, ale nikdo si zdánlivě nic nepamatoval opravdu za všechny.

Vnitřně jsem se soustředil a uvědomil si, že spojit jejich osobní vzpomínky na minulost v něco obecnějšího nedokážu; vzpomínali na příbuzné, na mládí, ale to vše bylo velmi úzké, velmi těsné, asi jako pokoje na sídlištích z šedesátých a sedmdesátých let, která vyrostla na pustých periferních pláních, na nichž nikdo nedokázal přemoci neustále vířící hliněný prach a lebedu; stály tu nové domy, v těch začal nový život, navzájem oddělený tenkými příčkami panelových stěn, a všichni se naučili žít tiše – a jak taky jinak, když u sousedů bylo slyšet každé zakašlání – tiše a každý zvlášť, žít, jako žijí ti, kdož si nečekaně zachránili život a jsou ohromeni tím, že se jim to povedlo, a takto vzniklé samotářství si uchovávají už navždycky.

Večer toho dne, kdy se Druhý děda setkal se strejdou Váňou, jsem přistoupil k brance, vedoucí k lesu. Od branky do soumráčního stínu stromů ubíhala pěšina a u plotu sladce kvetl šípkový keř; z jeho vůně stoupal příchuch tlení, omámení – a jakéhosi třasu. A já uviděl, že pěšina v šeru ztratila obrysy konkrétního, poznatelného místa a stala se čímisi, co skutečnost a její obraz sdružuje: pěšinou vedoucí neznámo kam, temnou a studenou, očekávající kroky. Otevřel jsem branku, tiše jsem skřípl jejími zrezivělými panty a šípkový keř mě zasypal povadlými okvětními plátky. Udělal jsem několik kroků a blízký dům, zářící do tmy, větve jabloní i telefonní dráty, to všechno najednou zmizelo a zůstalo daleko vzadu; byla tu jen pěšina, soumrak, netělesné duše listů, poletující vlahým vzduchem a pocit, že se vydávám na cestu, kde pro nějaké váhání a ohlížení nebude příležitost – vpřed, jediné vpřed, beze strachu jako strejda Váňa, a jediné tehdy ta syrová prohnílá noc nezplodí žádné strachy, rozestoupí se a pustí mě dál.

Šel jsem známým lesem, jenže ten les byl cizí; stromy jako by povyroستly do výšky a do šířky; tráva, noční tráva, promlouvající jazykem rosy a mlhy, sála ze země své tekutiny, z nichž její kolínkatá stébla sílila. Na osikových listech nabíhaly bradavky tuhé jako čelistní sval, les ze sebe vyháněl den, rozvířoval lidské pachy, hojil stopy po člověku, postupně se zvedala polámaná tráva i zdusaná mech, šťávy uvnitř stébel spěchaly vzhůru. A já najednou pocítil vítěznou lhostejnou sílu, vitální živel, který zatáhne jakoukoli ránu a pozře jakoukoli událost. Les rozrůstajícími se kořeny zahlazoval ještě od války zbylé zákopy pro ležícího střelce; tu a tam, zaryté v kmenech stromů, rezivěly občasné střepliny, po nichž už na kůře nezbylo ani stopy, v hnízdech zpevněných slinami rodičů spala ptáčata a já tu proti celé záplavě šelestícího, cvrlikajícího a skřípavého života, šířícího větve po nebi a kořeny pod zemí, byl jediný, potrestaný schopností vzpomínat.

Žádné přísahy jsem nepronášel: cosi se ve mně pohnulo a já na okamžik sám sebe vnímal jako obratel mezi obratli; tlak mi poskočil, až to srdce poděsilo – náraz krve udeřil do lebeční klenby, zajel mi jako jehličky pod nehty a já nemohl popadnout dech. Má krev – já, který jsem se k ní doposud choval jako k tekutině, rány jsem si nedbale přelepoval rozemnutým lístkem jitrocele a bezděčně si olizoval popraskané rty, jsem najednou pocítil její zběsilost, zuřivost, hněv,

jako by samotná moje krev v tom okamžiku povstala proti nemluvnému masivu lesa, moje krev, která byla mnohem starší než já. A tak abych ten nápor nějak zkontroloval, uřízl jsem nožkem tenký rovný lískový prut a zaútočil jím na vysoké a horké kopřivové džungle; podíval jsem se na kopřivy u kořene, kopřivy byly nepřítelem, těžištěm pusté rostlinné moci; čím temnější byla noc, tím úžeji mě kopřivy obstupovaly a já se bil, usekával zubaté listy i trpká soukvětí; a teprve když ten záchvat opadl, povšiml jsem si, že stojím těsně vedle plotu u branky – už jsem byl z lesa venku, ale stejně se mi zdálo, že je kolem, na všech stranách, a že cestu není vidět.

Jakmile ráno doma zpozorovali ty porubané kopřivy, nechali mě vyplet několik záhonků: zkrátka když mě tolik zaujal boj s plevelem, tak by se snad mé zaujetí dalo nějak usměrnit ke všeobecnému užitku. Když jsem ale k záhonkům došel, pochopil jsem, že přes včerejší vervu plevel vytrhávat nebudu – kopřivy byly jedno, ale tohle je něco docela jiného: bylo mi těch plevelů líto, dokonce i samotové pichlaveho mléče s dlouhým kořenem; věděl jsem, že mé vysvětlení doma nikdo nepochopí, stál jsem a přemýšlel, jak uniknout, když vtom ke mně přistoupil Druhý děda. „Plevel jahůdky dusí,“ řekl mi. „Jen to pěkně proplej a jahůdky ti ještě poděkují a pak tě pohostí.“

Zbystřil jsem pozornost: v té laskavé a nabádavé intonaci, v tom odhodlání vypálit, vytrhat, vyčistit, konat venkovanskou práci na zahradě už nic venkovanského nebylo; den pohasl, záhonek zmizel, rudé jahody taky a zbyl jen hlas, tichý, ale všudypřítomný, znějící odevšad, který jako by objímal, tiskl a šeptal do ucha: Plevel jahůdky dusí! – ale sám dusil taky, ucpával ústa a ohmatával tělo, jako by je prohledával.

Ta slova jsem poznal spíš pamětí, kterou jsem já sám mít nemohl, spíš pamětí krve: poznal jsem ten šepot, laskavé naléhání, letmý, jakoby otcovský dotek ruky, důraz v hlase – to vše jsem poznal jako něco, co snad bylo známo mnoha z mých nejbližších předků.

Ještě dlouho jsem pak slyšel hlas Druhého dědy, opakující to své „plevel dusí“ – a napadalo mě, že on sám o mně nejednou přemýšlí jako o plevelu a přemítá, zda není třeba mě vytrhnout; zapamatoval jsem si tu touhu vyrvat i s kořenem, tu stařeckou masožravou potěchu – aby nám jahůdky vyrostly! – ty nenápadně hnusné a skrytě pošouchlé zdobňovací přípony; od těch dob jsem vždy stál na

straně plevele, proti jahodám – a už nikdy jsem nepozřel jejich plody, podobající se masitému srdci.

Přál jsem si minulost Druhého dědy poznat, ale všechno, co jsem zjistit mohl, už jsem věděl; však jsem beztak byl jeho průvodcem, chodil jsem jeho cestami a házel do schránek jeho ojedinelé dopisy; existovala jen jedna jediná oblast, kam mě nepouštěl – jeho rybářská vášeň. K rybníku chodil sám a vracel se taky sám, tenhle čas byl výhradně jeho. Jednou jsem se potají vydal za ním, ale vpůli cesty mě zaslechl a nařídil mi, abych se vrátil. Já se tehdy jen chtěl dovědět, jak on, slepý, ty ryby loví, ale Druhý děda v mém záměru jasně pocítil přání vyslídít i něco jiného, co věděl jen on a já ne. A tak jsem si vymyslel okliku, abych mu nemusel jít v patách; rybaření byla ta poslední možnost uvidět Druhého dědu jen se sebou samým; po břehu rybníka rostly olše a vysoká ostřice a každý rybář tu měl své místo, svůj koutek ukrytý před všetečnými pohledy, kam bylo třeba se pobřežním porostem prodrat

Jako slepý rybář Druhý děda vůbec nevypadal směšně – dokonce i kdybyste chtěli, nenašli byste v něm ani stín něčeho, kvůli čemu byste se mu mohli pošklebovat a poštuchovat ho. Přestože jeho zevnějšek legračně vypadat mohl – plátěné kalhoty, záplatované sako a slamák – komický rozhodně nebyl; dokonce i bambusové pruty, které v případě dospělého muže působí poněkud klukovsky a neseriózně, vypadaly v jeho případě jako něco, co s ním nesouvisí, a k jeho obrazu nepatřily, i když si je nesl v ruce.

Součástí místní rybářské pospolitosti nebyl, na rybníce měl své vlastní místečko, které mu nikdo neobsazoval, a ostatní rybáři si k němu nechodili ani pro návnadu, ani pro cigárko či si jen tak poklábosit – takové renomé si tam vybudoval hned od prvního dne.

Začal jsem tedy chodit k vodě opravdu potají a usazoval se v bezpečné vzdálenosti od něj. Pokud byste šli blíž a sebevíc se pokoušeli přihrást se k němu potichu, Druhý děda by se otočil a upřel by na vás nevidomé oči: v takovém případě byste si připadali jako vodní krysa, která se z nory vyhrabala přímo do tlamy loveckého psa. Taková ostrážitost mě v tom rezervovaném a netečném člověku ohromovala – jako by v sobě monotónně natáčel gramofonovou klikou pružinu, která pak poháněla různá soukolí jeho zestárlého, ale stále ještě dobře sladěného těla. Dokonce jsem míval pocit, že tu

na někoho čeká, na někoho, kdo měl přijít na cosi se vyptat; čeká tak, aby ho to nezaskočilo.

Druhý děda rybařil velmi zvláště. Zatímco já se svým zcela normálním zrakem jsem v pohybech splávku ještě neviděl, že ryba bere, že se ústy dotýká návnady, a měl jsem pocit, že splávek se jen lehce pohupuje ve větríku, Druhý děda už se opatrně chápal prutu, aby mohl pohodlněji zaseknout. Vypadalo to, jako by pro ryby měl nějaký zvláštní smysl: jako by k němu skrz vlasce vysílaly živý pohyb svého těla a on ten pohyb zaznamenával vidoucími slepeckými prsty, jako by ten pohyb vlhce a sladce rozeznával nějaké tajné, rafinovaně zařízené zákoutí jeho duše.

Jako vášnivý požitkář smrti Druhý děda zřejmě cítil – a zřejmě vůbec mohl něco cítit – jediné prostřednictvím zručného principu udice, kde se bolest a strach živé bytosti přenáší do napětí vlasce a ohybu bambusového prutu; vnímal ty pohyby, tu zmítající se tíhu ryby jako ulovený život; kdž s živou tělesností přicházel do styku bez udice, jako by nezaznamenával vůbec nic.

Vzpomínám si na jeho prsty; přikradl jsem se blízko k němu a viděl jsem, jak nasazuje žízalu na háček. Člověk zná takový ten sedlácký fortel, s nímž se na venkově podřezávají slepice či husy a poráží prasata; to obhroublé, ale mučitelstvím nepoznamenané, domácí poučené zacházení se smrtí vlastních hospodářských zvířat a drůbeže. Tohle bylo něco docela jiného – prsty Druhého dědy se pohybovaly tak, jako by navlékal nit do jehly, a ne snad v zájmu věci samé, ale jen tak pro zajímavost zkouší, zda se nitka vejde i do tohohle ouška nebo zda bude třeba vzít jehlu o dvě čísla větší.

Žízala má červenou krev, a ta mu potřísnila prsty. Na rybách máte ruce neustále jednou od hlíny, jindy od rybiho slizu a otřít si je o trávu nebo o šaty je mechanické, bezděky opakované gesto. To Druhý děda vytáhl kapesník a začal si pedanticky otírat jeden prst po druhém. Někaké štítivosti či úzkostlivé čistotnosti v tom nebylo, ani co by se za nehet vešlo, jen nepřipadná, zdůrazňovaná, přičemž bezděčná pečlivost; pečlivost, která byla jen jistou hranou, nečekaným výčnělkem jeho skutečné povahy – přesně tak na soše řasí šat svévolně vystupující končetiny. Základem té pečlivosti byla jeho dobrá znalost sebe sama: sice skrývaná, ale pro něj tak obvyklá, že slepec, který na sebe vidět nemohl, si nepovšiml, jak to všechno usměrnilo jeho gesta právě sem – aby si důkladně otřel prsty.

Cítil, že má na těch prstech krev, cítil, že je má prostě vlhké, anebo si rozumem uvědomoval, že je to krev? Nevím, třeba se pocit vlhkých rukou v jeho hlavě snoubil s jakýmsi výjevem ze sklepení jeho zrakové paměti.

Většina obrazových vjemů jeho minulosti, zbavených světla, už se patrně rozpadla, proměnila se v prach; pro dobu současnou byl zdrav, ale v dimenzích doby minulé byl churavý a dá-li se to tak říct, jeho vizuální paměť přicházela o rozum – byl jen kus živého masa, pahýl, ponechaný sám sobě napospas: přeryv času v jeho paměti trval, ba zvětšoval se; jeho minulost, zahalená do hávu tmy, se s přítomností potkat nemohla. A když se o to pokusila, nevidoucí paměť propojovala a rýmovala to, co jí přinášel čich, hmat, sluch a některé uchované obrazy, z nichž začínala šílet; k setkání těch dvou časů, dvou dob, tu ovšem dojít nemohlo: slepou přítomnost prostřednictvím strachu řídila výhradně slepá minulost.

Dnes si myslím, že krev žížaly napichované na háček mu připomínala krev lidskou; navenek zůstával stále stejný, nevzrušený a vnučující spíš obavu než úctu, jako by už za okamžik měl oči otevřít a říct: Já jsem všechno viděl!, a slovo „všechno“ bude obsahovat rentgenově pronikavou povědomost o tom, co se z pocitu hlubokého vnitřního studu snažíme skrýt, to, co nikdy nemáme dát najevo, protože to, co v sobě sami tak mučivě prožíváme, je možná tou pravou zárukou svědomí – a prozradit něco takového se rovná mravní vraždě; navenek zůstával Druhý děda stále stejný, ale myslím si, že uvnitř, odsouzený k temnotám, byl předhozen k rozsápaní zplodinám vlastní paměti.

Teď už chápu, proč některé jeho vzpomínky byly do časové osy zasazeny spolehlivěji než jiné. Byly to vzpomínky překračující meze života; vražda a fyzická likvidace jsou s posláním paměti uchovávat vše co nejcelistvěji v příkrém rozporu, a proto vzpomínky na smrt, na níž jsme se podíleli, je tragické oxymoron: když takovou vzpomínku zbavíme vnější skořápky událostí, nenalezneme uvnitř basreliéf nějaké existence či přítomnosti, ale jen koryto nicoty, nenaplnitelné, ale poznamenané neustávajícím průtokem – jako když proudí voda v danaidách.

Takováto vzpomínka se pak proměňuje v něco docela jiného; neustále ji přiživuje neuskutečnitelné přání, jímž bývají trestání hříšníci, což bytí v člověku neposiluje, ale naopak oslabuje.

Když se spojitý řetěz paměti rozpadl, tyto vzpomínky získaly samostatnou existenci, titánskou svobodu; a čím víc si Druhý děda přál je ze sebe vypudit, tím osudověji se v jeho nitru množily: takhle ještě za života vzniká peklo, z něž není úniku.

Druhý děda, alespoň mně to tak připadá, ničeho nelitoval; s nějakými morálními ohledy jste si na něj nepřišli. Kategorie bytí a nebytí jsou ovšem podstatnější než mravnost, a odplata k němu přispěchala v podobě strachu ze smrti; krev žížaly mu nepřipomínala ani krev obětí, ani jejich utrpení, a čím méně byl schopen uvědomit si hrůznost všeho, co napáchal, tím zjevněji (vyvolaná tou krví) před ním vystávala smrt jakožto holý, lhostejný fakt: to, co mu dřív sloužilo při vnímání smrti jako obranný štít, se teď obrátilo proti němu a proměnilo se to v jedinou zbraň, která byla schopna ho zkrušit.

Právě tím se vysvětluje všechno, co se stalo dál: skon Druhého dědy a naše posmrtné krevní pouto.

Přihodilo se to na chatě, začátkem srpna, přesně před mými narozeninami. Bylo horko, takové, že čokoládové bonbony v příborníku se roztékaly a splývaly se staniolem; chlebový kvas ve sklípku začal znovu kvasit a vyrážel korkové zátky, škvírami v podlaze do chaty prosakovala jeho nakysle opilá vůně, mouchy chcípaly na lepkavém povrchu mucholapek po desítkách a bylo jich tolik, až se zdálo, že papír se pohybuje, docela jako v průvanu. Vzduch však nehybně stál a byl mlžný a zaležený jako voda ve sklenici, do níž se odkládá umělý chrup; tráva v zahradách polehla, stébla se v kolínkách lámala a rybník zcela vyschl – v temně zeleném, skoro zaschlém žabinci, na němž se vzdouvaly bubliny, hnily ryby; slétly se sem vrány, obsypaly nevysoké stromy na březích, vrtaly se v žabinci a svými zobany rozmotávaly rybí vnitřnosti; když se nasýtily, přelétaly na dráty vysokého napětí a zdálo se, že ty dráty nejsou prověšené žářem, ale vahou černé masy; vrány seděly mlčky a jen tu a tam sytě odříhly; Druhý děda přecházel po břehu páchnoucího rybníka, přítomnost ptáků nad sebou vnímal a hrozil jim svou křivolakou, smolně narůžovělou, mědí okovanou sukovicí, připomínající kost mumie, potaženou jen šlachami.

V chatách, kde za mátožně bílými háčkovanými záclonami ztěžka oddechovali staří lidé, se rozechvělý červený sloupek v teploměru neustále plazil vzhůru, každý teploměr se začal podobat laboratorní

skleněné trubičky, do níž se nabírá krev, a každý ten teploměr odměřoval život, nebo smrt. Krev se ve zvápenatělých cévách bouřila, valila se do obličejů a tuhým pramenem vnikala do slabého ochablého srdce; krev jako by se rozprášila i ve vzduchu a psi, poschovávaní v jasmínových keřích, ve vodních propustech i po příkopech, vyplazili opuchlé jazyky a drápy drásali suchou hlínu. Žářem pukaly i teď už křehké slupky višní, jež se několik týdnů nedařilo očesat, a z plodů kanula hustá šťáva, která třísnila vaječné skořápky, naházené ke kořenům; v nebi se hromadilo dusno a stařecké ruce s hnědými pigmentovými skvrnami se dotýkaly těla, které najednou bylo cizí a vzdálené – vzdálenější než kovová dózička s tabletami, vzdálenější než vlastní hlas, který už nikoho nepřivolá na pomoc.

V okolních polích se začaly zvedat prašné víry, takové křeče prostoru; ve vylupujícím se ovsu cosi zráló, cosi se tu hromadilo; u strážního domku osady nemizela fronta, čekající na jediný telefon, lidé otáčeli číselníkem, který při zpětném chodu cvakal. uprostřed vadnoucí zeleně se co chvíli objevovala bílá s červenou, barvy záchranky, a jen Druhý děda byl křepký, činorodý, se smrtí jedna ruka, málem jako lékař, a ten žár jeho tělo jen vysušoval k ještě větší lehkosti, aby mohl chodit ještě rychleji.

Toho dne jsem vyšel do uličky mezi zahradami; naše hry v dětských partách už dávno skončily, jako by ze vzduchu zmizel přesně ten prvek, který dává děti dohromady, vytratily se tanečky vánků, šelestů, šepotů, šumění větví v korunách, prostě všechno, co vytváří motiv i prostředí dětských her; vzduch byl až mdlouně hustý a lep-kavý jako zaschlá zavařenina, jakoby prosycený mēdēnkou.

Proč jsem tam šel, to už si dnes nevybavím; někdy děláme věci diktované hnutím mysli, jimž sami nerozumíme, takže v tomto smyslu bez motivu, ale na druhé straně to není nic, co bychom činili ze setrvačnosti či ze zvyku. Asi jsem se potřeboval dostat za plot, zbavit se pocitu, že je člověk ze všech čtyř stran uzavřený; plot zahrady kolem letního domku pro dítě znamená vymezení místa, kde je v bezpečí a ve vězení zároveň, a přitom hned za plotem začíná ulice, kde se dá dělat to, co se na zahradě dělat nedá.

Jakmile jsem do naší uličky vstoupil, hned jsem si uvědomil, jak je dlouhá a pustá, jak se tím vedrem zdánlivě ještě prodloužila, jak žár prodlužuje i kolejnice vlečky a jak se ten pruh země i mírně rozšířil – a ta sotva zaznamatelná proměna navyklých měřítek rázem

změnila představu, již běžně vyvolávala. Dřív to opravdu byla spíš ulička, průchod mezi zahradami, a najednou se z ní stala skoro silnice; každá cesta či silnice v sobě má cosi z jeviště – princip jakéhosi kontinuálního pohybu, od levého portálu k pravému či naopak; obsahuje zjevování a mizení, příchod a odchod, zabydlenost i prázdno; cesta se rozdvouje, jednotlivé stavy od sebe odděluje, a jakmile na ní staneme, otevíráme se proudu událostí, jež běží mimo hranice našeho života.

Vykročil jsem do písku ulice – a spatřil kousek betonu, velký jako pěst; čněly z něho hladké oblázky barvy mraženého masa i škeblovitě ostré úlomky křemene. Ten kus betonu zřejmě spadl z auta, které vyváželo stavební odpad z nějaké zdejší parcely; zatím tu zřejmě neležel dlouho, proto ještě nebyl zamáčknutý do písku a přitahoval pozornost.

Než jsem stačil cokoli si vybavit a pochopit, má ústa se naplnila chutí krve – aniž tam nějaká krev byla; ve spodní čelisti cukla bolest, asi jako chirurgická nit v nezhojené ráně. Svět kolem se rozmazal a zprůhledněl jako nemocniční sklo, jako stěny vodního víru; zíral jsem na kousek betonu, ale ukázalo se, že leží na dně víru; ten beton byl jediným jasně viditelným předmětem v jinak rozplzlém světě, ale zároveň mi připadal velice vzdálený, objevený až na samém dně paměti. Všechno se se mnou točilo a osa rotace procházela tím betonovým kamenem – pomalu jsem tonul sám v sobě. Svaly mi začaly trnout a já pochopil, že už opravdu přestávám cítit ruce, že uvnitř těla stále probíhají bleskové telefonáty mezi jednotlivými jeho částmi, které ovšem teď jeden po druhém utichaly, řeč těla se vytrácela a ono začínalo být prázdné jako naše ulička, v níž jsem stál – prázdné jako kniha bez písmen. Dech se zastavil a mně se zdálo, že je to jen vír s kamenem na dně, který vtahuje mé oči, aby je vypil a pozřel jako šťavnaté plody.

Zachránil jsem se – asi jako když potápěč najde pod hladinou potápěčský zvon, v němž se uchoval vzduch, a může se nadechnout. Má paměť kdesi v hloubce odhalila okamžik, kde ležel stejný kámen, a z jediného bodu, z otvoru, který jako nervové vlákno propojuje dva různé časy, se odvinula pableskující vzpomínka.

Přesně takový, zubící se oblázky a křemeny, byl i kus betonu, na který jsem kdysi dopadl obličejem poté, co jsem vylezl příliš vysoko po držadle kočárku a převážil ho. Bylo mi tenkrát kolem roku a vzpomínky

na tu dobu se dost podobaly plodové vodě – lépe než obraz přená-
šely zvuk a já tak zaslechl vlastní dávný křik. Tehdy jsem nechápal,
že můžu umřít, a můj tehdejší křik byl starší, než mi, sotva ročnímu,
příslušelo: jako by to nekřičelo roční batole, ale někdo dospělejší,
kdo si uvědomuje předsmrtný děs a snaží se zálibě vzdorovat kři-
kem. Zvuk byl tak pronikavý, zpomalil a zhustil čas a okamžik pádu
a bolesti v něm trval, alespoň v paměti.

Sotva jsem ten kus betonu poznal, vír zmizel a svět se zastavil jako
dětská káča; ovšem pocit čehosi mimo tento svět, vyvěrající z kame-
ne, se neztratil. Věděl jsem, že betonový balvan, na který jsem do-
padl, otec vyvezl na kolečku, rozbil ho palicí a rozházel někde
hluboko v lese; když mi to vyprávěl, řekl to přesně takhle – „rozházel
jsem to hluboko v lese“ – a mě vylekalo, že kdesi dodnes leží ten
rozmlácený balvan se stopami mé krve, který mě div nepřipravil
o život: sice rozdrcený, ale do důsledku nezničený. Chtěl jsem ho
najít a zakopat, či ještě lépe vyvézt na loďce doprostřed rybníka a tam
ho utopit, aby se zabořil do jílu. Otec se jen rozesmál a řekl, že kam
ten balvan vyhodil, už dávno zapomněl – prý že je to všechno nesmysl
a že nebýt Druhého dědy, udělal by s ním přesně to, co zamýšlel:
použil by ho do základů kůlny; že za to mohli oni dva s matkou, pro-
tože na mě nedali pozor, kdežto beton je prostě beton a tím to
hasne. Pak se ale přiznal, že Druhý děda trval na tom, aby beton
odvezl do lesa: „To není dobrá věc, dávat do základu zrovna něco
takového,“ řekl Druhý děda a otec ho poslechl.

Teď přede mnou ležel stejný kus betonu. Anebo to snad byla
součást balvanu, na který jsem kdysi spadl? Tu a tam přijdou oka-
mžiky, kdy cítíte, že žít je třeba opatrně. Jako by z vás někdo sejmul
pružné ochranné vrstvy, na něž jste zvyklí jako na oděv, a najednou
jste obnažení, všemu otevření, holí a zranitelní, a náhoda, která už
číhala a mimo vaše zorné pole se vám kradla v patách, je už blízko,
jenže vy nikdy nevíte, z které strany ji čekat.

Prožívání smrti mé síly vyčerpalo – ne fyzické, ale duševní: neza-
koušel jsem slabost, spíš jsem cítil, jak jsem bezbranný; stál jsem,
pokoušel se v sobě najít alespoň zlomek té síly, která činí z nej-
bližších deseti minut dobu zcela přehlednou a stabilní a zajistí
mé bezpečné pokračování do budoucnosti; existenci této síly zjis-
tíme až tehdy, když zmizí, a přítomnost se mění v drolící se okraj
srázu.

Písek. Pod nohama jsem měl písek. Z tváře mi skanula krůpěj potu, vsákla se a zanechala po sobě vzdutou vypouklou bouličku. Viděl jsem v písku blýskající se zrnka křemene, destičky slídy, podobající se úlomkům křídla vážky, i kousky světle hnědého živce, připomínajícího mleté kroupy; mé tělo mi najednou připadalo příliš měkké, poddajné a osudově odsouzené; takhle se při odjezdu díváme na místa, která se najednou jeví oslabená a odevzdaně mlčenlivá, protože v duchu už jsme je opustili.

Na samém konci prázdné ulice, u dalekých vrat, vedoucích do místa zvaného Betónek – byla tam ta železniční vlečka k letišti, opuštěná, s pokroucenými kolejemi, kam jednou z nákladních vagonů vysypali betonové panely připomínající stély, nebo věže tanků, nebo obří hříby pevnůstek; nad rozbitým sklem a nad opuštěnými zbytky nějakých bedýnek se proháněl dovádivý vítr periferie – tedy u těch dalekých vrat najednou vyvstal černý bod, který se v mastné železité podstatě dne zvolna rozrůstal jako nádor či stopa po červotoči.

Byl to pes, černý pes, který mohl přiběhnout jedině od Betónku: uháněl ke mně, šněroval ulici sem a tam, čenichal od příkopu k příkopu a z otevřené tlamy mu do prašné cesty v chomáčích kanuly vatové sliny. Jinak se kolem nedělo nic: byli jsme tu jen já a pes, spojení z rozmaru geometrie osudu naší uličkou; pes uháněl, jako by byl zpola rozebraný a tím během se postupně sám skládal dohromady – kdyby zastavil, tak se rozpadne – kdežto já stál přimražený na místě tím, jak na mě útočil, a masem nohy už jsem cítil rvoucí dotek jeho tesáků.

Černý pes, a to široko daleko žádný jiný nebyl, černý a štvaný vedrem; přihnal se užuž ke mně, už se chystal ke skoku, ale svaly nedokázaly vymrštít mohutné psí tělo do vzduchu, a tak do mě prostě narazil, povalil mě a zahryzl se mi do levé nohy, jako by ho má krev mohla vyhojit. Pak mě shora zalehl, přitiskl mě tlapami k zemi a soukal se tak, aby se zuby dostal k mému hrdlu – ale najednou zaskučel, tence, žalostně zasténal a zkroutil se, jako by mu smrt už brala míru a on se do ní nemohl vejít, protože byl ještě živý. Nad námi stál Druhý děda se svou holí: přerazil psovi hřbet, udeřil měděným kováním po vystouplých obratlech; pes hynul, Druhý děda koulel vařenýma bílkovýma očima, a třebaže neviděl, jako by jasně tušil, že zježená psí srst už ochabla, tlapy se bezvládně natáhly

a život ze psa unikal pryč; z mé rozpárané nohy bublavě tryskala krev a Druhý děda ten zvuk pozorně poslouchal.

Jak se tu ale ocitl? Přesně jsem si pamatoval, že když jsem vešel do uličky, nikde poblíž nebyl. Zřejmě se schoval v rozkošatělém šípkovém keři u branky – docela rád si s ním dosti zvláště pohrával: přibližoval prsty k pichlavým větvím, pak dlaní opakoval jejich zprohýbaný tvar a ruku přikládal tak blízko, až se zdálo, že trny mu projíždějí papilárními liniemi jako jehla drážkami gramofonové desky; jako by si kontroloval, kalibroval a adjustoval jakýsi vlastní smysl, který mu nahrazoval zrak, a býval velmi nerad, když ho právě při tomhle někdo přistihl; to se pak obvykle schválně popíchal (alespoň já si myslím, že schválně) a tvářil se, že si chtěl utrhnout kvítek nebo plod.

Řekl bych, že právě tímhle smyslem Druhý děda zjišťoval, že se mi děje něco vážného nebo že jsem dokonce ohrožen; jednou byli rodiče úplně klidní protože si mysleli, že jezdím s ostatními kluky na kole, a my jsme si místo toho usmysleli, že vylezeme na stožar vysokého napětí, abychom stáhli neznámo odkud přilétlého draka, zašmodrchaného v drátech; drak se nám třepotal nad hlavami, já už si natahoval gumové rukavice a galoše, které jsem potají vytáhl z naší kůlny, kamarádi mě popoháněli – a vtom se na cestě zjevil Druhý děda. S největší pravděpodobností šel někam za svými záležitostmi, ale okamžik nadšení z chystaného hrdinského kousku byl rázem ten tam; jako by už jen jeho prostá představa nařizovala: Cože?! Nikam!

Tohle ale sotva byla souhra náhod: Druhý děda stál za šípkovým keřem a slyšel můj zoufalý křik... Druhý děda mě hlídal, pěstoval si mě; a vlastně ani ne tak mě, jako spíš mou příští existenci. Jednou rodiče doma otevřeli obálku s rentgenovými snímky, které bylo třeba druhého dne vzít do nemocnice; když Druhý děda uslyšel o těch snímcích, poprosil, aby si je mohl podržet v rukou. Rodiče se podivili, ale než jsem stačil cokoli namítnout (a vlastně bych to ani nedokázal), půjčili mu je. Druhý děda uchopil temný ohebný obdélník, po němž se táhl světlý dýmový proužek, pluly přes něj kosmické mlhoviny a přízračné terčíky obratlů jako by vytvářely věž, v níž se patro po patru opakovaly tenké bílé šlahounky, stočené do smyček, jako by to byli veselící se a tančící duchové, zachycení v nejrůznějších krokových variacích: vzal si ten snímek, začal ho prohmatávat

a jeho prsty se v tu chvíli podobaly prstům flétnisty, který jemně a s jistotou zakrývá ty správné dírky; polekal jsem se, protože jsem byl přesvědčen, měl pocit, že rodiče z nevědomosti pustili Druhého dědu k něčemu, čeho se s pocitem pána situace přísně vzato neměli dotýkat ani oni; že začne mačkat na tančící slahounky, jako by jimi narovnával či naopak pokřivoval můj osud.

Pak už mezi poli uháněla záchranka, vyla siréna, srážející mé vědomí až někam do pat, vonělo to tam tabákem a benzínem a nad nemocničním dvorem se neúnavně pohybovala zvonice, kterou jsem mnohokrát viděl od udic na rybníce; ta zvonice byla jako ručička nějakého přístroje – vychylovala se hned vlevo, hned vpravo, skláněla se ke mně jako otazník, pak zase vystřelovala vzhůru a zastírala skoro celé nebe, zmenšovala se a zůstávala jen v dalekém zákoutí zorného pole, ale pak mi znovu zakrývala skoro celý výhled. V nemocničním pokoji se ze stěn loupala omítka a na stropě v koutě seděl uprostřed své sítě černý pavouk; viděl jsem ho podivně proměněným zrakem, který bližší předměty pomíjel; pavouk se mi pohyboval těsně před očima a já měl dojem, zřejmě působením narkózy, že má roztržená noha je stále ještě venku, tělo právě vlečou chodbou a na pokoj zatím přinesli jen hlavu.

Pavouk už se chystal omotat mi celou mou hlavu pavučinou, vlézt mi do úst, rozvěsit svá lepkavá vlákna i v mém nitru a čekat, až se ke mně slétnou mouchy, bzučící v nemocničním pokoji; chtěl jsem zamávat rukama a křiknout, aby toho pavouka zahnali.

Stačilo ale pokusit se pronést slovo – a hned se mi zjevil černý pes a jeho oči, zhnisané a vypoulené, jako by jim doteky suchých věček způsobovaly bolest, a já chápal, že to se na mě nedívá pes. Kdesi jsem překročil neviditelnou hranici, vyznačenou možná jen vadnoucími pryskyřníky či rozsypaným štěrkem; jako se o někoho pokusí zimnice, tak se o mě pokoušela smrt a já viděl rozklovaného krtka a zdechlého ježka, posetého brouky roháči; na dohled Betónku jsem zabloudil ve večerní hodinu, kdy se v přírodě rodí nejasná obava z čísi přítomnosti, již cítíme každý – a máme dojem, že každý keř se dívá zrovna na nás či spíš ve skutečnosti na toho, kdo stojí jakoby za našimi zády. V takovou hodinu už není dobré hrát si na schovávanou daleko od domova, mimo sféru jeho přitažlivosti, tam, kam nedoléhají domácké hlasy a vůně; můžeme v tom podvečeru zmizet, skončit v nějakém tmavém úkrytu, který se jeví jako štěrbiná

mezi dnem a nocí; je to hodina přechodu, takový neurčitý čas, čas, kdy ptáci pokud možno setrvávají ve vzduchu. Kdesi jsem do sebe nasál klatbu a přinesl jsem si ji domů, aniž bych si toho pořádně všiml, asi jako když nevěnujete pozornost začínající nemoci, a myslil jsem si, že mírná horečka je z běhání a vyschlo v krku zase jen žízeň; pustil jsem ji dovnitř a ona se tam rozrostla, usadila se ve mně, jako se usazuje cizopasný červ v žaludku, a proto ten černý vyrazil zrovna proti mně – byl jsem neopatrný a příliš brzy jsem se dověděl to, před čím je dítě ukryto nedělitelností těla a vědomí, nedělitelností individuality a všehomíra.

O všem se rozhodlo tam, v nemocnici: ztráta krve byla příliš velká, potřebnou krevní skupinu zrovna neměli a Druhý děda, který se do sanitky vmáchl taky (rodiče byli ve městě a nechali mě na starost jemu) nabídl, že dá krev svou. Věk už mu to vlastně nedovoloval, ale on trval na svém – tenhle okamžik si nepamatuju, ale umím si představit, jak s lékařem mluvil hlasem, který toho druhého dokázal zlomit stejně, jako když on přerazil psovi páteř; a tak mu tu krev odebrali, ale odebrali jí hodně, takže já to přežil a on zemřel, jako by právě ta část jeho krve, kterou jsem od něj dostal, v sobě nesla jeho život, kdežto ta, která mu zůstala v žilách, byla prázdná a odžitá, krev mrtvého.

Dnes předpokládám, že umřít se nechystal a že spoléhal na své zdraví; kdyby ale zůstal naživu, ten, – který mi zachránil život, tak už bych mu náležel plně – právem krve kolující v mých žilách; riskoval to, a býval by zvítězil, jenže se stalo něco, co nemohl tušit, když se domníval, že ho převezou do Moskvy a ztrátu krve mu nahradí; prasklina v našich životech, nebezpečné ztenčení jejich nití se kryly s tektonickým posunem dějin; čas Druhého dědy, čas, v němž mohl existovat jako v přirozeném prostředí, se naplnil a on nepřežil první okamžiky všeobecné nejistoty, okamžiky, jež zrušily vše staré, ale ještě nepřinesly nic nového.

Několik hodin po operaci po betonové vozovce kolen nemocnice projely tanky a obrněné transportéry divize, dislokované nedaleko odtud; díval jsem se na ně oknem z druhého patra a v paměti mi nezůstalo nic než otáčející se pojezdová kola těžkých strojů: ta kola před mýma očima rotovala celou hodinu, po celou tu dobu, kdy kolona projížděla kolem, zastavovala, zkracovala se a zase prodlužovala a pak vtékala do neviditelného hrdla hlavní silnice, vedoucí k městu.

Dřív jsem tanky viděl jen na přehlídce, ale tam vítězila harmonie, sladěnost pohybu, což neskýtalo prostor pro detaily: přehlídku jsem vnímal jako cosi celistvého, jako kdyby se tištěný text ve vyřízených řadách vydal na pochod. Tady, na betonové silnici před nemocnicí, tanky jely jeden za druhým, vynechávaly jim motory, stroje sebou pošukávaly na místě, pásy se jednou se skřípěním napínaly, podruhé se prověšovaly (vypadalo to, že když vyhlásili poplach, ne všechny stroje byly připravené), a proto ve vědomí, proměněném bolestí a účinkem léků, vznikaly dva základní obrazy, jež se navzájem vylučovaly.

Zdálo se, že tanková kolona, která co chvíli brzdila, rozpadala se na skupinky po dvou po třech, vojáci zběsile mávající praporky, sprostě láteřící důstojníci, rozmlouvající se sluchátky ve svých přilbách, sám kov tanků, náhle ztrativší onu spojitost uvádějící ho do pohybu, vyčpělé palivo v nádržích, jež už nebylo schopno detonovat s takovou silou, aby dokázalo posunovat tuny oceli vpřed - že to vše se měnilo v rozpadající se mluvu dne, v řeč paralytika, jehož rty zapomněly tvar zvuku. Některá slova se pokoušela zaznít, snažila se, aby byla pronesena, ale už bylo pozdě: úst už se dotkl mrtvolný chlad, připomínající narkózu. Později jsem se dověděl, že Druhý děda začal umírat, sotva k nemocnici přirachotily první tanky: sestra si myslela, že ho zabijí to skřípění a řinčení, a tak pečlivě zavřela okna a ještě je zatáhla, jenže Druhý děda se stejně na lůžku zmítal tak, jako by mu tanky přejížděly přes nohy, jež se jim náhodou připleply do cesty.

Ale byl tu i druhý obraz a vědomí vytěšňovalo obraz hroučící se řeči a vpuštělo ten jiný, anebo ho znovu odmítalo; pojezdová kola tanků a hnací kladky se měnily v kolečka hodinového stroje, který kdosi nenatáhl, takže se nemohla roztočit a dát se do chodu; jako by ta hodinová kola a kolečka příliš dlouho stála, mechanismus se zpola rozsypal a kolečka se točila každé samo o sobě, chvíli do sebe zabírala a chvíli ne, ručičky na ciferníku jednou o kus poskočily a pak zase zůstaly stát. Tanky prokluzovaly, vztekle plivaly z výfuků kouř, jejich motory řvaly, ale vypětí lidí i motorů se s pomalým posakováním kupředu zdálo nesouměřitelné - jako by se tam, vpředu na silnici, cosi vzpíralo a nepouštělo to kolonu dál, jako by ta kolona, a to jak lidé, tak stroje, ve skutečnosti nevěděli, zda má tenhle jejich přesun smysl a zda je nezbytný; jako by čas chtěl začít, ale nemohl.

Srpnový den trval dlouho; za nemocničními okny daleko v poli probíhaly žně a dva různé typy strojů, jež se od sebe navzájem lišily jako šelmy a býložravci, tanky a kombajny, jak tak na sebe hleděly, v sobě navzájem s údivem objevovaly jiné typy mechanických bytostí. Mladí vojáci, kteří čekali, až nastartuje čelní stroj, jen tak pro zábavu otáčeli věže s kanóny do pole, hlavními mířili na kombajny a nákladní auta, takže ty popojížděly stále dál, až polní práce nakonec ustaly. Kombajny v klínové formaci dospěly na kraj pole, tam zůstaly stát a šíje dopravníků zvedly vysoko vzhůru; při krajnicích samotné silnice stála osobní auta, z nichž jedno mělo na střeše pohovku, a bylo znát, že ta bachratá plyšová věc se nahoru dostala velmi snadno, aby se tak zachránila před tankovými pásy. V nebi nesmyslně brumlal zemědělský letoun, vypadal jako čmelák uvázaný na provázku.

Z rachotu tanků i z jejich množství (v koloně jich mohla být i stovka) se den zpočátku zcela zaplnil, ale později, když kolona přešla, se naopak vyprázdnil, jako osiří domy, jež před stržením jejich obyvatelé opustí – definitivně a teď už nenávratně. Zdálo se, že dokonce ani zvuky nevěděly, jak mají znít, jako by sklo nemocničních zku-mavek zapomnělo, jak zvonit, a podlahová prkna se odnaučila skřípět.

Nemocnice byla stará, dřevěná a rozeschlá a ze všech škvír začaly vylézat myši. Dřevo stěn i podlah bylo tak trouchnivé, že sypat do jejich děr rozdrčené sklo nemělo smysl – myši běžaly podél zdi a občas i napříč pokojem. Jenže pak se najednou, jako by pochopily něco, co lidé pochopit nemohli, se odvážily dokonce i ven. Čenichaly, přebíhaly sem tam, personál je zaháněl smetáky a hadry na podlahu, pak přinesli i kocoura, ale myši nikam neutekly, kdežto kocour se usadil pod skříní a trčel tam: ne proto, že by se bál, ale proto, že zřejmě už taky cosi věděl. Myši se škrábaly vzhůru po záclonách, po nožkách postelí, byly jich stovky a najednou bylo jasné, že myši je mnohem víc než lidí, že tohle je jejich obydlí a že nemocnice prohnila do posledního prkna; bezděky jsem si představil, jak myši vylézají ven i ve všech okolních domech, myši, které až doposud viděly jen staré noviny, nalepené pod odchlíplými tapetami, a poprvé tak spatřily boží svět.

Myši samozřejmě vyplašily tanky, jejich rachot je vyhnal ze škvír a nor, ale tento myší exodus přesně odpovídal pocitům lidí: sestry

konečně přestaly s myší záplavou bojovat a pokoušely se o nějakou jednoduchou fyzickou práci, jenže jim naprosto nic nešlo od ruky: hadr ze smetáku slézal, voda z kýblu se rozlévala a nádobí padalo z rukou.

Toho dne se zastavil čas, doposud pro všechny společný; každý zůstal s tím, co zrovna držel v ruce, lhostejno zda se skalpelem, či se smetákem; ani jedna z činností neztrácela smysl, ale naprosto nebylo jasné, v jakém širším časovém pásmu se to vše odehrává – minulost a přítomnost už nepřinášely zřetelný obraz blízké budoucnosti.

Nemocnice sídlila v budově bývalé panské usedlosti; z jejích oken se otvíraly obzory až příliš široké a ta perspektiva rovnou naznačovala, že tu býval dnes neexistující, vykáčený park, a teď vypadalo jako holý nesmysl, že se neznámý architekt rozhodl nabídnout tak velkorysý pohled na prázdný prostor, předcházející obilnému lánu, na němž se dnes tísnily svévolně založené zahrady: jejich ploty byly stlučené z křivých planěk a propletené ocelovou páskou, již se jinak stahují třeba bedny s ovocem, a zpevněné pomuchlanými pláty ocelového plechu, visícími či ležícími tak nakřivo, jako by je přinesl vítr a na ty ploty je odhodil; uvnitř za nimi, zpravidla v koutě, stály stejně nedbale ztlučené chatrče bez oken, do nichž se ukládalo náradí.

Nemocniční budova, natřená barvou vaječné moučky, se dvěma křídly, čtyřmi sloupy před hlavním vchodem a s vysokými okny (kdyby se všechna otevřela, dům vychrlí pěnu záclon a stane se z něj světlá rozhoupaná plachetnice) se při pohledu na tanky jedoucí za zahradami, jako by přikřčila a snížila, a zdálo se mi, že i strop mám teď k tváři blíž.

Tanky odjely a zahrady se začaly plnit lidmi; někdo si rozdělal ohýnek, začpěl dým spálené trouchniviny a v tom dýmu (byl všední den, takže zahrady měly být prázdné) se hemžili muži a ženy s rýči a příliš nechápali, co mají dělat: na vykopávání brambor bylo ještě brzy, okurky byly sklizené a šlahouny po nich vytrhané. Někdo tahal z hlíny staré kořeny, jiný kopal jámu na kompost a vypadalo to, že tanky v lidech probudily vzpomínky, jež v sobě vzhledem ke svému věku mít nemohli; ještě okamžik – a někdo jako první pochopí, že buduje zákop nebo protiletický úkryt; měkká, dlouholetou lidskou prací zkypřená půda jako by k sobě lidi přitahovala a navrhovala

jim, aby se v ní ukryli jako v mateřském lůně. Osada se vyprazdňovala a zahrady se zaplňovaly, jako by ti lidé, kteří ucítili pach tankových motorů, pach války a neštěstí, zavčasu odcházel z svých domovů, odcházel od všeho, co tvořilo jejich každodenní život, do kůlen hned vedle záhonů se zeleninou.

Chodící pacienti nemocnice, kteří pochopili, že přísný léčebný režim přestal na čas platit, také vyrazili na zahrádky; na pryčny v kůlnách se rychle rozestlaly noviny a objevila se i vodka; někdo přinesl tranzistorák, jiný malou televizi na baterie a lidé se shlukli kolem nich, nikdo se nepokoušel někam vyrazit, kupříkladu za těmi tanky, a na něčem se podílet – všichni hleděli chvilku na televizi, chvilku na les, za nímž se na vojenském letišti ozýval řev zahřívavých leteckých motorů, a vznikal dojem, že televizor a tranzistorák jsou nejmodernější tajné zbraně, rozhodující o osudech a vynášející svůj vlastní verdikt, vzniklý v mikroobvodech a tištěných spojích – co se stát má a co ne.

A během této pauzy, v okamžiku všeobecné strnulosti náhle skončil život Druhého dědy; nikdo se zřejmě neodvážil převézt ho do Moskvy, protože všechny běžné záruky na nějaký čas přestaly platit a lidé pro jistotu raději ani nezvedali telefon, protože kdo ví, co by se dověděli; sanitka, která mu vezla potřebné léky, uvízla někde na krajnici, přednost měly tankové kolony, a on zemřel – nová doba by ho možná nakonec přijala, ale smrtící pro něj byla ta pauza, ta rozpojenost času.

Tak se moje existence prolnula s tou jeho; už nikdy jsem neměl být opravdu sám sebou, protože ve mně kolovala krev Druhého dědy, která mi zachránila život; tělem chlapce protékala krev hubeného slepého starce, což mě navždy oddělilo od mých vrstevníků – vyrůstal jsem jako štěp naroubovaný na starý strom.

Když měl pohřeb, ležel jsem v nemocnici, a také později mi docházení na hřbitov činilo potíže: měl jsem neustále dojem, že Druhý děda nezemřel tak docela, že se usadil ve mně a že jak tak stojím nad hrobem, setkávají se dvě části jeho duše: jedna, která neskonala v něm, a druhá ta, co nosím pod srdcem jako těhotná žena svůj plod; ty dvě části jedné duše se teď setkávají a zakoušejí smyslnou rozkoš z toho, že se jim podařilo smrt obelstít a chytit se života, zatímco kolem leží docela obyčejná zetlelá těla a celá ta křečovitá kulisa hrobů, náhrobků, fotografií a letopočtů nic neznamena.

Díval jsem se na jiné lidi a snažil se rozpoznat, zda mezi nimi není někdo takový jako já, kdo v sobě taky nosí nebožtíka; co když nebožtík vodí na hřbitov ještě někoho a zevnitř pozoruje hrobníka, umetajícího alej a shrabujícího opadané listí, a připadá si jako mazané zlé dítě, které se všem na zlost schovalo do míst, kde je nikdo nenajde.

V bytě, kde dřív žil Druhý děda, jsem skoro nevydržel: měl jsem dojem, že jeho věci, přeuctivě spočívající na svých místech, tam, kam je on uložil, vědí, kdo jsem, a celý byt, proměněný v kryptu, v mauzoleum, kde byla s rozechvěním pohřbena jeho památka, je si jasně vědom, co já jsem zač. Kostěná cigaretová špička na stole vypadala jako část jeho samotného; posluhovačka rozložila po policích desítky jeho brýlí s různě silnými skly, které se postupně nahromadily, jak Druhý děda ztrácel poslední zbytky zraku; asi se pokoušela vytvořit v každém zákoutí bytu dojem, že nezemřel, že jen odložil brýle na příborník a každou chvíli se vrátí; mně však ty zkalené čočky označovaly jeho pohled; Druhý děda byl ve mně a zároveň si mě prohlížel zpovzdálí, viděl mě z libovolného místa libovolného pokoje, ať jsem se ukryl, kam jen jsem chtěl, pod postel či za závěs, a jediné místo, kde jsem se mohl schovat, bylo vysoké zrcadlo, do něhož jsem se stejně nemohl dívat, protože na protější zdi visela fotografie Druhého dědy, a to tak, že když jsem se před zrcadlo postavil, dívala se mi přes pravé rameno. Jeho německá brokovnice Sig Sauer, rovněž visící na zdi, po mně koukala či spíš pošilhávala dvěma temnými ústími hlavní, dvěma nulami, jako by přemítala, zda její původní pán bude mít dost sil, aby se zbraně chopil mýma rukama, a v hloubi podkroví byly uložené krabice s patronami nabitými prachem, jehož síla nestárne.

Když dnes na Druhého dědu vzpomínám, občas mě napadne, že si sám přivolał smrt přesně takovou, jakou si přál – ačkoli když mi dával krev, počítal s tím, že to přežije.

Jako umírají jiní, se úporně umřít bál; bažil po tom, aby žil skrze mě, ve mně: děsil se smrti tak nepřekonatelně, jako by tušil, s kým se v záhrobním světě potká. Druhý děda hledal spásu pro svou duši, spásu, jak ji chápal on, a jeho neuvědomovaný záměr se zdařil dokonce ještě zásadněji, než kdyby zůstal naživu. Jeho smrt mě zcela a neodvratně obtěžkala povinností vděku – vděku, který nepomine, ať se o něm dovím cokoli; ať je to jak chce, zachránil mě za cenu vlastního života; celý zádrhel se dále komplikoval tím, že jeho

obět přišla náhodou a že vykonané dobro bylo sice riskantní, ale předem vykalkulované.

Často se divím, že si Druhý děda vybral zrovna tuhle posluhovačku, vdovu s pěti třídami základní školy, pocházející z dětského domova, která nevěděla, co je to rodina. Přežila hlad v Povolží a navždy si ho uchovala v sobě: ten hlad žil v hloubi jejího velkého těla, dospěvšího ke statnému ženství, a celé její kuchaření, vše, co podomácku ukuchtila, se vyznačovalo tím, že to bylo příliš sladké nebo příliš mastné; stále vidím vystouplá kapalná jantarová kola té mastnoty v její zelňačce i narůžovělou jemnou rosu tuku na špeku se slabými vrstvičkami masa. Aniž si to uvědomovala, nekrmila sebe, ale onen dávný hlad, který v ní nikdy neutichl; trýznivý hlad, jitřící mysl jako nejasná předtucha, která je ve skutečnosti hlasem vzpomínek a jen se tváří jako předtucha, protože jako vzpomínku ho vnímat nechceme. Teď už chápu, že Druhý děda si ji vyvolil tak, jako by si chystal alibi: pomohl ženě, jejíž osud jí neumožňoval počítat s číkoli pomocí, a ona mu to oplatila oddaností.

Posluhovačka přesně splnila jeho poslední vůli: v parku spálila všechny jeho písemnosti, šatstvo a obuv vyhodila na smetiště; říkalo se, že v těch srpnových dnech nebyla jediná, kdo se takto zachoval; zatímco kolem vládních budov se vlnila lidská záplava, lidé předchozí epochy, zejména ti nejprozíravější, buď ukrývali majetek, anebo se zbavovali důkazů, občas včetně sebe samých: kdyby se spočítalo, kolik pamětních dárkových pistolí v té době vystřelilo poprvé a naposledy, vznikne z toho mezník na dlouhá desetiletí. Rodiče jsem tehdy plně zaměstnával já a na pohřeb Druhého dědy nikdo jet nemohl; posluhovačka později vyprávěla, že pro případ své smrti jí nechal telefonní číslo, a když tam zavolala, hned přijeli nějakí lidé, soudě podle všeho z vojenské správy; ti také všechno zařídili, rychle, vojensky přesně, sestavili soupis vyznamenání a ta odvezli – bylo jich asi deset, ale jaká, to si posluhovačka nezapamatovala; pochovávali ho tak, jako by se v právě příšlých, zatím nejistých dobách čehosi obávali, jako by nevěděli, zda se sluší vzdát mu vojenské pocty, či zda je naopak všechno třeba provést v co největší tichosti, a proto v každém případě spěchali; když jsme později přijeli na hrob, byl tam jen smuteční věnec bez nápisů.

Druhý děda odešel stejně anonymně, jako žil; tak, jako by existovala zvláštní služba, zabývající se totálním vymazáním ze života;

kdysi ze vzdálených příbuzných zavolal na číslo, které si vzal od posluhovačky, ale dokonce ani nezjistil, kam se to dovolal: jakmile se ten u sluchátka dověděl, že nevolá nikdo z rodiny, poskytnout jakoukoli informaci o Druhém dědovi jednoduše odmítl. Kdyby zemřel v jiné době, zřejmě by se nám podařilo něco zjistit, vyhledat jeho přátele a kolegy, pochopit, z jaké instituce přijelo to pohřební komando; jenže země se rozpadala, všechny úřady přerušily práci, dosavadní hodnosti a funkce najednou nic neznamenal, nárameníky a distinkce, formuláře a tiskopisy ztratily smysl; a v tomhle chaosu se Druhý děda vytratil zcela beze stopy, jako by si podobný odchod předem zaranžoval. Všichni raději nic nevěděli, nic neříkali, nesdělovali a všechno zapomněli, takže dlouhé pátrání po tom, co byl Druhý děda zač, nikam nevedlo. Kdysi nadhodil, že byl ředitelem nějaké velké stavby; teď jsme tenhle klam odhalili, ale nahradit ho nebylo čím; proto, nejspíš kvůli mně, Druhý děda navždy zůstal jen Druhým dědou, člověkem, který mi zachránil život.

V jeho poslední vůli se uvádělo, že byt odkazuje posluhovačce a po její smrti mně; na mé jméno byla také uložena velká suma, kterou jsem si mohl vyzvednout po dosažení plnoletosti; svou chatu Druhý děda rovněž odkazoval posluhovačce a poté mně.

Takhle jsem se stal dědicem; úspory se však velmi rychle znehodnotily, z někdejších tisíců najednou nebylo nic a já tak fakticky zdědil jen životní tajemství Druhého dědy; peníze, které kdysi měly svou váhu, se proměnily v papír, a jak jsem se později dověděl, odváželi je po celých nákladácích a pohřbívali – peníze se pálit nesmějí, protože v jejich barvě je příliš mnoho škodlivin; později jsem se na Dálném severu skutečně dostal do dolu, kam tyhle bankovky na počátku devadesátých let v polyetylenových pytlích naházeli.

Někde mezi fialovými pětadvacetirublovkami s Leninovým profilem, které sem svezli ze všech poboček státní spořitelny, ležely i peníze, jež mi odkázal Druhý děda. Jednu bankovku jsem si vzal na památku – ne jako upomínku na své ztracené bohatství, ale jako důkaz toho, jak rychle a nenávratně mizí zhmotnělé síly a možnosti epochy; jako doklad bleskového nástupu historické nemohoucnosti; a uviděl jsem, jak společně s dobou odešlo také to, co bylo – i posmrtně – zdrojem vlády Druhého dědy nade mnou; tahle pouta rozetnul čas, napadalo mě.

Jenže tamtéž, v té hrobce peněz, jsem si vzpomněl, jak jsem jednou jako mladík přijel na hrob Druhého dědy trochu uklidit; zdálo se mi, že na hřbitov už můžu chodit naprosto bezpečně, na ten hřbitov, kde jsem kdysi s odporem vnímal starce, pochovaného v mém nitru. Asi jsem doufal, že se v duchu s Druhým dědou smírím, že opustím ty dávné vzpomínky a nahradím je jinými, pro kterýžto účel jsem si vybral předvečer svých narozenin: prostě jsem chtěl kolem hrobu poklidit a do nového života již vykročit s jinými vazbami s minulostí.

Na prostorném starém hřbitově bylo pusto a chladno; na mozaice, zdobící starou hrobku, převážel Cháron zesnulého přes Styx a v rytmu havlinek jeho člunu skřípal vozík hřbitovního metaře; mezi dlaždicemi na pěšinách jako obvykle vyrážela tráva, jako by nebožtíci pod zemí měli málo místa.

Zametl jsem kolem hrobu a zalil kapradí i pivoňky; zapálil jsem si a pohlédl na sousední hrob, v němž odpočívali manželé Nesmrtel novovi – Ivan Pavlovič a Sofie Vasiljevna; černá labradorská žula náhrobku byla žilkovaná a povrchem prosvítala namodrale duhovaná očka jako na křídlech babočky admirála; vysoko ve větvoví se hádaly vrány.

Bylo tu prázdno a čerstvě jako na kraji pole a já měl pocit, jako by minulost konečně odešla a Druhý děda mě nechal na pokoji; dokonce jsem si pomyslel, že konečně můžu na hřbitov chodit častěji, protože jsem překonal jeho moc nade sebou; její životnost, určovaná jakýmsi nezbadatelnými, ale fungujícími zákony, skončila a v nové době dokážu ta dávná soužení zatlačit ještě hlouběji a překrýt je zcela jiným vztahem k Druhému dědovi; vztahem, který už v podstatě žádné vazby nepředpokládá a stačí jen elastický zvyk paměti, pod jehož vlivem ve skutečnosti jen intenzivněji zapomínáte a nepamatujete si to, co bylo, ale zažíváte vzpomínky na vzpomínky, a minulost se vzdaluje a je stále menší, asi jako předmět odrážený ve dvou zrcadlech postavených proti sobě.

Bez ohlížení jsem se vydal po pěšině a tenhle nový pocit si odnášel s sebou; provázel mě jen nikterak tíživý smutek z toho, jak snadno a nevýrazně se to odehrálo. Hřbitovní plůtky kolem hrobů, kříže, stromy – to vše se zbavilo tísnivého dojmu, vyvolaného vzpomínkami, a vyvstávalo to v nevtíravé novotě; šel jsem pomalu, chtěl jsem si tu pobýt co nejdéle, abych si to tu zapamatoval opravdu

nově. Hřbitov se proměnil dokonce i barevně a na povrch vystoupily světle zelené a slámově žluté tóny, jichž jsem si dřív nepovšiml.

Jenže najednou jsem na starém zpuchřelém pařezu zpozoroval moučnatou, zvarhánkovatělou houbu dřevokazku, která připomínala nezdravě ztučnělé ucho.

Ucho, podzemní svět naslouchal, byl tady a já ho jen ve zname-
ních dne, prokládaných sluncem, nezpozoroval. A vše se vrátilo:
strach, odpor a třás; houba připomínala mrtvou tělesnost, a přitom
žila z bytí rostlin – Druhý děda mě nepustil.

V mládí se má touha uniknout z rodičovského domu podvědomě násobila přáním ocitnout se tam, kde by mi nic nepřipomínalo Druhého dědu; v ulicích rodného města jsem nikdy nemohl být jen sám sebou – vždycky jsem alespoň trochu byl také jím: tudy jsem Druhého dědu vedl do opravy obuvi, tudy jsme spolu šli z nádraží a tady jsme mu kupovali oblek. Proto jsem si vybral povolání geologa; potřeboval jsem se dostat co nejdál, ocitnout se v cizích krajích, zbavit se svazujícího dědictví.

Uviděl jsem svět, ale hlavně jsem kraj po kraji objel celou zemi. A ukázalo se, že přitažlivost osudu existuje, že je tu pole, jež je vždy širší, než se našemu zraku jeví; můj odjezd a má práce na hodně vzdálených místech se staly jen návratem k tomu, před čím jsem se snažil uniknout. Vrátil jsem se však jiný, vnitřně připravený přijmout a definitivně vstřebat dědictví, jehož se mi dostalo – i kdvž. dokud mě život neoslovil, o této připravenosti jsem nic nevěděl.

Vše, co jsem na svých cestách uviděl a s čím jsem se setkal, uložit do textu a vzájemně propojit nelze; proto teď držím v ruce pětadvacetirublovku z dolu, kam se pochovávaly peníze; cítím, že v čase jsou průchody, jež nejkratší cestou spojují to, co se máme dovědět a co máme pochopit; pro mě se takovýmto průchodem, průzorem, takovou klíčovou dírkou stal Leninův profil – nesmíme se ovšem dívat na něj, nýbrž skrz něj.

První pohled skrz portrét do časů před tuláckým životem vedl do posledního školního roku.

Za školou, kam jsem chodil, byla patrová vyhořelá vila; pobožené stěny v sobě uzavíraly závaly zuhelnatělých trámů a zmuchlaného střešního plechu; trosky budily dojem uchláčené pohromy, který člověka lákal, aby do domu vstoupil, prostudoval jeho útroby, spatřil uprostřed chaosu znehybnělou agonii věcí, a to bez rizika, že se přiblíží ke ztuhlé tváři smrti, která už není s to nám odpovědět.

Vstoupil jsem tam; zkáza uvnitř nebyla tak strašlivá, jak by se to mohlo zdát zvenčí. Když jsem ale v chodbě otevřel jedny dveře, divže jsem neskončil v prázdnu: pod stropem vyhřezly velké prostory bývalého sochařského ateliéru, schody vedoucí dolů se zřítily; ateliér byl zavalený nejrůznějším harampádím, které se sem sesypalo během požáru a při pohledu zvenčí dovnitř nebylo vidět – ten

ateliér byl jako třináctá komnata, skutečné tajemství vyhořelého domu.

Na podlaze ateliéru stály desítky Leninů, samé bysty. Ze sádry, ze žuly, z kovu, z plastelíny, velké jako hlavička kojence či naopak v životní velikosti. Leninové se dívali jeden na druhého, kužel světla vrhaný baterkou byl slabý a ve vzdálenějších koutech sošky snadno splývaly s tmou – jako přízraky, jako odhmotnění bůžkové starých časů, jako stíny pomníků.

Vzduch tu byl cítit spáleninou, kamenem a prachem; prach ležel na hlavách, na podlaze i na rozházeném sochařském náčiní; nebyl to ale lehýnký, měkký domácí prach – tohle byla pevná substance, zřejmě ze sádrových soch – prach příliš těžký na to, aby ho odvál třeba i hodně silný průvan.

Kdyby alespoň jedna z těch byst byla nedokončená nebo zkažená, dostal by tenhle okamžik jinou příchuť. Všichni tihle Leninové však bez jediné variace jen opakovali jeden druhého, to nebyly dokonce ani kopie, to byly kopie kopií; množily se tu dělením, v tomto kumbálu zapomnění, sto metrů od Sadové třídy, docela jako améby; s reálným Leninem už neměly naprosto nic společného, každý z nich byl monumentem monumentu, bystou bysty.

Najednou jsem zjistil, že prach, který tam všude ležel, je skomírající uschlý zbytek času; čas tu chátral a drobil se, neplodný a bez možnosti překonat sám sebe. Měl jsem dojem, že velcí Leninové vznikli dřív a malí později; v téhle tajné skulině probíhal řetězový proces degenerace, umírající čas se pokoušel sám sebe uchovat, reprodukovat se, ale nejenže nedokázal zplodit nic nového, on už ani nebyl schopen zplodit něco, co by se rovnalo tomu původnímu.

Tady bylo to pravé mauzoleum, a ne na Rudém náměstí; tady jsem pochopil, co je to skutečná agonie: člověk neumírá hned, ale v časové rozlehlosti umírání všech svých „já“.

Pomníky se taky pokoušely umřít, ale nebytí do sebe tento rozmnožený sochařský obraz nepřijímalo, nechtělo obraz, který jakožto obraz nikdy nežil, protože byl mrtvě narozený, a teď jen chátral, chátral a chátral. Kdybych se byl dostal dolů a nakoukl někam pod pracovní stůl, pod hromadami novin a hadrů bych asi našel krysího Lenina, myšího Lenina, a tak stále dál až k jednotlivým částčkám prachu, který se podobně jako křída ze zkamenělých radiolarií skládal z mikroleninů, ze skulptur viditelných jedině pod mikroskopem.

Smrt ve smrti, mrtvý čas – pro mě ti Leninové zůstali jen pospolitostí byst na uprášené podlaze opuštěného ateliéru; přestože dům už je dávno zbořený, ten rozpad je nekonečný a stále ještě pokračuje.

Druhý pohled skrze Leninovu podobiznu jsem zažil v letech práce na severu, v horách, kde naše výprava zkoumala stará ložiska, v nichž zpočátku pracovali vězni gulagu a které pak lidé opustili.

V horách byla tehdy mlha; v mlze jako by všechny předměty ztrácely svou hmotnou komponentu a staly se najednou spíše obrazem než věcí; mlha proměňuje vnější svět v něco, co se podobá světu vnitřnímu, osídlenému nehmotnými bytostmi v přízračném prostředí; ať vidíte cokoli – dům či triangulační bod – vše před vámi nejdřív vyvstane v podobě symbolu, který vyplul z kolotání mlžného kalu; mlha jako by vyjevovala to, co je obvykle skryto – bytostně danou formu, duši věci, která jako by byla substancí vědomí. Jenže vědomí už věc vnímá jinak, ne doslova, a odečítá z ní celou její potenciální obraznost a její významy.

Právě takhle, jako průrvou v mlze, jsem spatřil baráky v sedle. Skrz bělavé mžení byly sotva vidět; vypadaly jako něco, co ke konkrétnímu místu nepatří: vystřižené z krajiny, rozmazané a co chvíli mizející za hranicí viditelnosti, se postupně přibližovaly, ale zřetelnější se mi nejevily; ačkoli – detaily nakonec nebyly důležité. Z mlhy vystupovaly náčrty, kontury, linie neobtěžkané objemem, a to podstatné spočívalo právě v liniích.

Obrysy baráků jako by baráky samotné odsunuly do pozadí; že bych viděl nějaké stavby, nějaká lidská obydlí, se říct nedalo. Baráky tu stály jako překližkové bedny na zásilky, do nichž se ovšem ukládali lidé: byly nepřírozně protáhlé, dlouhé; takovýto poměr délky a šířky mívá jedině rakev.

Člověk tyto obrysy vnímal jako nepřetržitý táhlý kvil, kvil formy, která se náhle zděsila sebe samé.

Rozpoznal jsem v tom táboře rysy mnoha dalších míst, kde ovšem existovaly skrytě, zatímco tady se projeví v absolutní nahotě. To nebyly doslovné fyzické kontury – tohle byly spíše projevy citového stavu, do něž nás uvádí to či ono místo, rysy jeho citového a mentálního portréту.

Tyhle lágrové baráky jsem intuitivně poznával i v kolchozních kravínech, v obytných domech-chruščovácích někde na městské

periferii, v nádražních skladech, v přízemních vesnických staveních či v ratejnách dělnických osad, v provinčních hotýlcích, v kancelářích lesních závodů, ve vojenských kasárnách, v komplexech okresních nemocnic i ve spoustě dalších podobných staveb, rozsetých po celé zemi. Jako by se ukrývaly uvnitř těch budov, jako by se halily do jejich bědných architektonických svršků, ale společnými obrysy, hranami a rohy, především však předtuchou smrtelného stesku v nepřeneseném slova smyslu nakonec tak jako tak vystupovaly na povrch.

Svého času jsem byl na návštěvě u jednoho horníka; z oken jeho bytu se otevíralo panoráma hald kolem dolů, obrovitých kuželů hlušiny. Haldy dýmaly, prášilo se z nich a já uvnitř celý strnul: tak tady člověk žije s trvalým pohledem na marnost své práce, tohle je jen mrtvá hornina a prach z ní roznáší vítr, roznáší ho daleko odtud, dokonce i pomník horníka ve středu města má tvář poprášenou černým pudrem – ale tenhle pohled musí člověka rozežírat jako kyselina. i kdyby na to vůbec nemyslel. A proto ten stesk, smrtelný stesk, stesk jedince, který se stal jen materiálem či nástrojem velkého budovatelského díla.

A tenhle pocit, ovšem mnohonásobně intenzivnější, jsem zakusil tam v horách; přičemž nejen mnohonásobně zmnožený, ale navíc v jeho kvalitativně nové podobě: lágrové baráky i výsypky na horských svazích – to vše vyjadřovalo jakýsi velký záměr, součást kolosálního plánu, ale ve vztahu k osudu jedince to byl jen prostředek, jak tento osud zbavit smyslu.

Otrocká práce, kterou žilo toto místo, byla ve dvacátém století anachronismem; a anachronismus ze svého času vždy „vypadává“, nepodílí se na něm, i kdyby imitace onoho podílu byla sebedokonalější; on usiluje jen o své pokračování.

Kromě časového přeryvu tu však byl i přeryv prostorový. Tady jsem pochopil, proč bylo třeba lidi posílat do vyhnanství, do tajgy a do tundry: ty lidi tak vyháněli ze společného života ostatních, vyškrtávali je z dějin a jejich smrt se neodehrávala v historickém, nýbrž v geografickém rámci.

Všechno tam bylo zařízeno tak, aby místo, kde lidé žili a umírali, do sebe nic z jejich životů nepojalo, aby tu nevznikl třeba slabý, ale přece jen genius loci. Možná se mi dá vytknout, že můj pohled byl příliš nezúčastněný, ale nebylo tam s čím soucítit, cit se neměl čeho chytit – a v tom spočívala ta nenapravitelná tragédie.

Kolem bylo jen dřevo a kámen; jen šedivá břidlice, porostlá lišejníkem, rozhrdělým v deštích, a šedivé trámy a prkna. Tu šedivou barvu dřeva, přesně s odstínem látkové šedi, jaký mívá drahé stejnokrojové sukno, už jsem znal; dřevo vysychá jako svaly starcovy, na povrch jasně vystupují jednotlivá vlákna a shora to vše přikrývá patina šedi, nenápadný třpyt smrti. Taková prkna jsem viděl v opuštěných vesnicích a teď jsem na ně narazil tady, v horách severu. Podobala se, bez jakékoli svatokrádežnosti, svatým ostatkům ze dřeva: i kdyby udeřil mráz, oheň bych si z nich rozhodně nerozdělal.

Kráčel jsem od baráku k baráku: stavěli je chvatně, co nejúsporněji a místo hřebíků používali dřevěné klínky; jen dřevo a kámen, kov žádný, proto taky nikde jediná rezavá skvrna. Místo umíralo neprirozeně čistotně a snažilo se zcela rozplynout v přírodě. Jen v jednom trámu jsem našel hřeb, čtyřhranný, kovářský, s hlavičkou po mnoha a mnoha úderech celou zploštělou. Ten hřeb dával naději, že místo nezmezí docela, že tu zůstane stopa, že tu zbude památka; hřeb dokazoval, že ty baráky nejsou jen vidina, že to není průzračné sídlo větru a mlhy, ale že tu kdysi byli lidé.

Hřeb ze ztrouchnivělého trámu šel vytáhnout snadno a ulehl mi do dlaně. Už samotný jeho tvar, tvar tečky s hlubokým kořenem, která se nedá vytrhnout z místa, kam podle smyslu řečeného patří, mě o cosi prosil. A když jsem se tak díval na hřeb, na trámy i na prkna, najednou jsem pochopil, čemu jsem dřív nerozuměl: jak může splynout víra, pramenící sama ze sebe, s tím, co se mi jevílo jen jako pověřivost, vyžadující hmotné důkazy, jako snaha přechovávat s posvátnou úctou hřeb z kříže Spasitelova či úlomek z toho kříže. Nahlédl jsem, že nejde o důkazy, že nejde o muzeální, doslovné uchování věci, protože na tyto předměty, které nám připadají neoduševnělé, avšak byly nástrojem či třeba jen svědkem útrap a muk, dopadá hrůzyplný odlesk; jako by se jim dostávalo dalšího bytí, jisté formy hlasu, přehlušujícího vlastní němotu: ve věci se usazuje sama duše události, kvintesence jejího prorockého významu, a ta duše k nám promlouvá.

Takhle jsem tedy stál se hřebem v ruce a pocítil, jak ve mně slabě rezonuje místo, na němž se právě nacházím. Mezi kameny jsem tu a tam narazil na malé ostrůvky půdy ve vrstvě tak slaboučké, že v ní nedokázal zakořenit ani mech. A najednou jako bych učinil úrok ze sebe samého a uviděl okolí novým zrakem, ocitajícím se mimo mě;

zjistil jsem, že ty hrstičky prsti, jimž se rostlinstvo vyhýbalo, nejsou nic jiného než lidský prach, respektive to, v co se ten prach proměnil – v to, co bylo prachem a stalo se hlinou.

Uviděl jsem, že co se odehrálo tady, odehrálo se nadobro; smrt není okamžitá, smrt jako by sama po sobě přetrvávala dál: člověk umírá a odcházejí i ti, v čí paměti žil dál; stopy jeho existence, rozptýlené jako zrnka rudy v hornině, se postupně splachují a mizí. Trpělivá práce smrti, která toho o lhůtách, vymezených lidem i věcem, ví víc než my, dokáže v dohlédnutelném čase skončit jen zřídka: lidé už si nemusejí pamatovat vůbec nic, ale smrt má na čistotu a úplné zapomení daleko vyšší nároky.

Na tomto místě už svou práci odvedla, a dokonce odtud sama vyvanula.

V myšlenkách či v citech se k mrtvým můžeme obracet jen tehdy, když se má odkud vrátit ozvěna, když si bytí uchovalo odlitek přítomnosti, symbolicky zobrazený v posmrtné masce. Pokud ale smrt rozbila i posmrtnou masku, tak už se od nikoho a od ničeho ozvěny nedočkáme.

Právě tenhle pocit se mě zmocnil tam, mezi kameny; pocit ztráty, která se nedá překlenout ani citem, ani myšlenkou. Hlína byla příliš čistá a její tenká vrstvička pohledu příliš otevřená, než aby bylo možné pokusit se o její propojení s lidmi, kteří tu zemřeli. Jen hřeb, který jako by z celého domu zůstal jediný, jen ten hřeb spočíval v mé ruce, obdařený veškerou smysluplností formy, ale zároveň představující jen jednotku, jednotné číslo předmětu. A proto tolik významný i bezvýznamný zároveň.

Mlha se rozptýlovala, rozháněl ji vítr. Po pěšině mezi kameny jsem se vydal ke štolám na svahu a opakoval tak cestu, po níž vzhůru stoupali vězni. Nebyl v tom pokus ocitnout se na jejich místě; někdy je prostě důležité zopakovat něčí cestu, projít si ji krok za krokem; tady, na úzké pěšině vedoucí kamsi vzhůru, tam, kde nad prázdnotou visely konce rezavých kolejnic, po nichž se navážela hornina na výsypku, kolejnic, jež vybízejí k pádu dolů – tady se skrze mě, takového, jaký jsem byl, odehrávalo cosi, co se mělo a muselo odehrát právě na tomto místě.

Výsypky před štolami náhle ozářilo slunce; rozdrčené krystaly horského křišťálu, jichž byla hornina plná, ihned odpověděly ledovými odlesky, přítomnou podívanou klamně oživujícími. Halda

vypadala tak zvláště a vycházela z ní tak nádherně čistá záře bez jakékoli barevné příměsi, že jsem zůstal stát: to ideální jasné světlo v sobě ztělesňovalo bezmyšlenkovitý život přírody, fungování jejích zákonů, její vyváženou velkolepost, popírající vše lidské. Ve výsypkách před štolami ležela hornina, která do sebe vstřebala smrtelné úsilí lidí, krev a teplo rukou, zraňovaných kamenem, a teď ta hornina studeně jiskřila ve slunci; její krása nevyhasla a nezmatněla, a proto se zdála nebezpečná a omračující jako svit jarního tenkého ledu, pod nímž je jen mrtvá zimní voda beze vzduchu, prostoupená zmarem rybího moru.

Abych přehlušil a zapudil tento dojem, otočil jsem se. Slunce již světlem naplnilo i jezero ležící na úpatí horského hřebene; do zřítelnic udeřil jeho zdánlivě vypouklý tvar, připomínající kapku na skle. A k tomu nevládný šprým přírody. Šprým, který na svou chvíli čekal miliony let: jezero mělo obrysy Leninova profilu, který se do mozkové kůry každého z nás zaryl ze všech těch významání, odznaků, poštovních známek, soch, obrazů i knižních ilustrací.

Jezero v sytém, téměř filigránském zlacení slunečního svitu vypadalo jako obludný památník – obludný proto, že tvary přírody tak snadno a bez odporu přijaly rysy lidského díla; a v tomto přijetí, k němuž přírodu nikdo nenutil, se jasně zračila neuvědomovaná a nezduvodňovaná existence přírody, již jsme si až příliš zvykli obdařovat člověčinou.

Když jsem viděl tuto zradu hmoty, zradu těch, kdož každý den stoupali od baráků ke štolám s pohledem upřeným na profil zemřelého vůdce, jehož jménem je nutili k práci, zřekl jsem se představy souzvuku s těmito horami, této osnovy obrazotvornosti, která jim propůjčovala jistou antropomorfnost. Zrodilo se ve mně cosi jiného, hlubšího: domnělá lidskost přírody je jen výsměch, jen démonický škleb – člověk v přírodě se kromě sebe nemá na koho spolehnout.

Brzy nato (expedice dál pracovala v okolí opuštěného lágru) jsem se vydal na samotářský výlet. Po dvou dnech cesty na hory dolehla neproniknutelná mračna, dalo se do deště a vítr hnal jeho kapky rovnoběžně se zemí; dokonce i v bytelném nepromokavém oblečení mi bylo dost chladno. Špatné počasí přišlo nadlouho, horská tundra se celá promáčela a všechno, co se hodilo k rozdělení ohně – staré zpuchřelé dřevo, lišejníky i větvičky polárních břízek – bylo mokré; ze západu postupovala dusivá fronta a bylo jasné, že večer

či v noci děšť vystřídá sníh, severská letní vánice, která kameny v horských sedlech obalí ledem.

Užuž jsem se vydával na zpáteční cestu, ale pak jsem si povšiml přístřešku ze dřeva a dehtového papíru nad jednou z jam, jimiž byly svahy hor rozryté na několik kilometrů daleko od tábora – vězni otvírali zem i její kamenný krunýř, aby se dostali až k rudným žilám a mohli z nich vzít vzorek. Přístřešek musel někdo udělat docela nedávno, protože jinak by ho sníh a vítr pobořily; někdo, kdo neměl stan, se tu chtěl ukrýt před nepohodou.

Pod přístřeškem ležel uprchlý mukl; prozrazovalo ho všechno – kabát, tetování i jeho celkový vzhled; keprové holínky vyspravené drátem byly bez podrážek a nohy měl uprchlík rozedrané do krve; jít bez podrážek už nemohl, a tak trhal kusy kabátu a omotával si jimi nohy, jenže vatovaná látka se z té dešťové vlhkosti okamžitě rozlézala a rozpadala; nad krajem jámy ten muž viděl sněhová mračna a asi věděl že v noci zemře.

Bylo mi jasné, co by se mnou udělal, kdybych spal ve stanu a on na mě narazil; uprchlík byl vyzáblý, tvář měl hustě zarostlou, v divokém plnovousu mu uvízly nitky mechu, listí, třísky i bláto; tajgou musel bloudit měsíc i déle a zřejmě podstoupil riziko neutíkat směrem k železnici, ale přes hory do úplně jiných končin, kde už by ho nikdo nehledal. Celý skrčený se převaloval se v jámě a v ruce tiskl nabroušený trojhranný pilník; člověk už to nebyl a člověku se ani nepodobal – spíš to byl ďábel anebo lesní duch, který se vyhrabal zpod země. Po měsíci bratření se stromy už nepřipomínal dokonce ani zvíře, vypadal jako klubko kořenů různých stromů, jež už zemřely, jejichž kořeny se pod zemí navzájem rdousily a nakonec se propletly tak, že se to klubko nedalo rozmotat a žilo tu dál neživým životem, pak samo sebe vyštouchlo na povrch, kutálelo se, ukrývalo se v roklínách, po mechovištích i pod vývraty. A pak to klubko zabilo člověka. Nasoukalo se do jeho šatů, dřevěné pahýly vrazilo do holínek, ale člověkem se nestalo, jen zjistilo, jak v sevření jeho vrásčitých kořenových chapadel praskají kosti a svaly; kdybych měl pušku, zastřelil bych ho a zasypal kamením – ze strachu, že před sebou opravdu mám výplod podzemí, který zabil uprchlého vězně.

Jenže pušku jsem neměl, a tak jsem sestoupil do jámy. Uprchlík nabroušený pilník odhodil – na to, aby mě zabil a navíc z toho měl nějaký užitek, byl příliš slabý. Mohl jsem prostě odejít, jako bych ten

přístřešek nezpozoroval, a on by tam umrzl; kdoví za co si odpykával svůj trest či zda měl na útěku nějaké kumpány a kde jsou; těžko říct, čím se živil, zda houbami či člověčinou; slezl jsem k němu, zapálil přenosný plynový vaříč a začal dělat bujon z kostky. Chápal jsem, že s největší pravděpodobností zachraňuji vraha či možná násilníka, lupiče a lidojeda; po tajze musel chodit příliš dlouho na to, aby si v kapsách vařáku nesl na tak dlouhou dobu potraviny, a zíral na mě příliš divoce – jako už by mě viděl staženého s vyvrženými vnitřnostmi. Měl jsem odejít, vrátit se do tábora, zavolat vysílačkou policejní vrtulník, ale to jsem udělat nedokázal; pokoušel jsem si představit ty, kterým třeba mohl ublížit a kteří možná byli připraveni ho usmrtit, pomstít se mu, ale tohle vše k jámě, ledovému dešti a hrozivě se sunoucí sněhové frontě žádný přímý vztah nemělo.

Uprchlík vývar z kotlíku vypil; kov mu měl spálit prsty, ale to se nestalo, byly příliš ztvrdlé, potažené zrohovatělou kůží. Mluvit jsme neměli o čem: on věděl, nač se ho zeptám, a já věděl, že mi bude lhát.

Nechal jsem mu tam pohorky, kotlík, jídlo, sirky, dvě krabičky cigaret, své náhradní oblečení a lékárníčku. Byl jsem si jist, že když přežije, bude se tomu neuvěřitelnému blbečkovi, kterého v tajze potkal, nelítostně posmívat a litovat, že na mě nenarazil dřív, dokud měl dost sil, aby mě okradl a zabil, protože jinak bych ho mohl prozradit. Zavolat vrtulník s milicí, to byla myšlenka, která mě napadala nejčastěji, a chvílemi se mi dokonce zdálo, že někde za dešťovou clonou už bublá motor stroje, který náhodou letí kolem, že tu přistane, a za mě tak rozhodnou jiní a vtáhnou uprchlíka dovnitř. Jenže abych znovu prošel sedlem a za hřebenem řekl radistovi „volej policajty“, to tady, nedaleko bývalého lágru, dostávalo docela jiný význam; tady by na štěkot psů a výstřely, pokud by se ten mukl snažit utéct, ozvěna zareagovala až příliš ochotně; tady se člověk v zásadě nemohl obracet na moc, na stát, na jeho soudy a jeho spravedlnost; tohle místo mělo své dějiny, které velice přesně vymezovaly, co se tu smí a co ne.

Vylezl jsem z jámy ven – podívat se, jak jsou sněhová mračna daleko; za zády mi skřípl kov o kov, jak lesní muž otevíral konzervy. Obrátil jsem se: vývar mu dodal trochu sil, dost na to, aby se chopil své zbraně a ohnal se jí; seskočit dolů k němu jsem nemohl, protože by mě zabil – určitě si myslel, že mu jídlo chci zase vzít; nakonec

jsem tam přece jen seskočil pro batoh a on po mně mrštil kamenem; pokusil jsem se ho od konzerv odtáhnout, ale on mával svou dýkou, ryčel, ze všech sil se bil, pak mě volnou rukou chytil a pokusil se mě přimáčknout k zemi kolenem; udeřil jsem ho, byl jsem silnější, ale tady síla nic neznamenala – on byl šilený a střežil svou jámu a své jídlo; povalil jsem ho, ale on se zvedl, vrhl se mi pod nohy, zaťal zuby do nohavice a nabroušeným pilníkem mi zasadil hlubokou ránu do lýtky; vyhrabal jsem se z jámy ven a on za mnou začal házet kotlík, šatstvo, boty, obvazy – prostě všechno kromě jídla; co znamenají věci, už nevěděl, jediné jídlo jeho rozum ještě rozeznával jakožto jídlo. Já si převazoval nohu a on ryčel a dával se, mlaskal nad masovou konzervou, pil kondenzované mléko, které proděravěl hrotem své zbraně, a suchary požíral i s obalem; zabíjel sám sebe, po tak dlouhém hladu to jeho zaživací trakt nemohl vydržet, jenže sám sebe zastavit nedokázal.

Umřel za hodinu; mě k sobě nepustil ani v křečích; dokonce i když umíral – pokoušel jsem se mu mačkat na břicho a strčit mu prsty do krku, aby jídlo vyzvracel – se po mně ohnal a kousl mě; v kapse jeho vaťáku jsem potom našel prázdnou krabičku od sirek a tři prsty, ožehlé na ohni – maso se propeklo, a tak se nezkazilo.

Můj rozum ochabl a cit okoral do té míry, že jsem začal přemýšlet, zda mám ty prsty pochovat zvlášť nebo ve společném hrobě s ním; pak jsem ale pochopil, že ten druhý, snědený uprchlík už je od prvního neoddělitelný; nahnul jsem na nebožtíka kameny a ženijní lopatkou jsem to celé zaházal hlínou; prázdné obaly a plechovky od konzerv jsem nechal v hrobě, sestoupit ještě jednou dolů jsem už nedokázal.

Sněžilo; pak drobné mlžné mraky rozehnala tlaková výše a za tichou průzračnou vánicí se objevily trosky tábora; mraky protrhl sluneční paprsek, rozvaliny ozářil a zdálo se – stejně jako když se světlo ztrácí uprostřed větrné smršti – že ty trosky chladnou zář sněžného slunce polykají; a v tomto prostoru znetvoření a ztrát nic lidského nefunguje, nenarazíte tu ani na starostlivost, ani na dary, ani na projevy lidské účasti: znetvoření vše stahují na své oběžné dráhy a proměňují to v bezděčný podíl na zlu.

Takhle vidím ten lágr a jezero ve skalní kotlině dnes; pochopil jsem tam všechno, co mi později na dalších cestách posloužilo jako Ariadnina nit.

Když jsem se z výpravy vrátil, dověděl jsem se, že zemřela posluhovačka Druhého dědy; byt podle jeho poslední vůle připadl mně. Než jsem se tam vypravil, dlouho jsem váhal; chápal jsem, že o byt ve skutečnosti nejde; tyhle čtvereční metry jsem přijmout nemohl, nepatřily mi a ani patřit nemohly; to mě život vracel k tomu, před čím jsem prchal – k osobnosti Druhého dědy.

Nakonec jsem se ale na starou známou adresu přece jen rozjel; na jedné straně pro mě nebylo snadné do prázdného bytu vstoupit; byla v tom jakási nepatřičná lehkost v zacházení s ním, jako by se byt nejdřív měl odležet a na skon posluhovačky si zvyknout, přežít její smrt – a teprve potom se tam snad dalo v klidu opatrně vejít a pokud možno se ničeho nedotýkat. Na druhé straně mě však pronásledovala představa, že v okamžiku, kdy smrt je ještě nablízku, kdy všechny předměty v domě jsou tím odchodem jejich majitele jakoby obnažené, dá se mezi nimi něco objevit, něco vycítit, něco, co pak vyvane a už to tam nebude; věci se znovu stanou jen věcmi, uzavřou se, stáhnou do ústraní, člověk už nic neuslyší a bude postaven výhradně před něnou danost bezhlesých předmětů.

Když jsem vstupoval do bytu Druhého dědy, překračoval jsem práh jeho držav také jako dědic, opožděný a neobratný, který už za sebou měl poněkud jiný, kočovný život, obtěžkaný různým vlastním majetkem a nechápající, k čemu by mu byly dva pokoje ve „stalinském domě“, kde i původní i telefon z těžkého tmavého bakelitu visel kolmo dolů na zdi, jako by slovům, která z něj mohla zaznít, bylo třeba naslouchat v pozoru; zvedl jsem to sluchátko jako mušli na mořském břehu a z ní se ozval sípavý dech odešlé epochy.

V pokojích, kde po smrti Druhého dědy žila posluhovačka (ovšem žila jako prosebník sedící na krajíčku židle a ve vztahu k věcem v bytě se cítila jako cosi druhořadého), teď z rozestavení nábytku, které jsem vnímal zcela nově, pohledem ničím nezastřeným, mluvil život Druhého dědy, jeho zvyky, jeho domácí trasy i jeho pánovitá povaha; nábytek byl pevný a masivní a v proskleném příborníku se matně třpytily tlustostěnné sklenky na lokajsky úlisných stopkách, jichž jsem se nechtěl dotýkat ani prsty, ani rty – na co se z nich asi tak připíjelo, nač ti lidé mysleli, co měli zrovna na srdci? V příborníku jsem našel i láhev vodky, zazátkovanou stočeným kusem papíru, ale papír už se rozsypal na lehýnkou nahnědlou drť a vodka už nejspíš vyčichla a změnila se v tekutinu bez vůně a chuti.

Věci se na mě dívaly – mezi nábytkem přitom byl jediný předmět z druhé poloviny dvacátého století, dřevotřískový noční stolek; odsunul jsem ho a na zadní překližkové stěně našel nálepkou VÝROBEK NOČNÍ STOLEK, CENA 24 RB; rychle jsem se dovítíil, že ten stolek je v bytě jediný můj spojenec, a ne-li spojenec, pak to přinejmenším není nepřítel: v sousloví „výrobek noční stolek“ bylo cosi velice známého z doby, kdy jsem se narodil, z doby překližky a dřevotřísky, bezpohlavních a jaksi zvláště bezmocných materiálů, jako by vše hodnotnější a pevnější nerozumně spotřebovali už dřív, takže teď zbývaly jen piliny a štěpiny, z nichž se lidé naučili vyrábět jak nábytek, tak bytová jádra. To skříně, příborník, pohovky a dřevěné regály v bytě Druhého dědy byly z třicátých let: ty hojně lakované kusy nábytku byly důkladnější než já a měly nade mnou vrch už svou vahou a hřmotnou podstatou, jejich skla zmatněla nesčíslnými odrazy, jež na nich zanechaly své stopy, kdežto já tu byl cosi jako nafukovací balonek, cosi nehmotného a v této rezervaci jiného času nic neznamenajícího.

V domě jsem nenašel jedinou knihu ba ani místo, kam by se dala postavit knihovnička či alespoň polička, všude jen úložiště pro šatstvo či nádobí a široké a vysoké postele – na těch se určitě krásně milovaly ženy, spojovala se krev s krví, a přitom se shrnovala a muchlala propocená horká prostěradla; na stejných prostěradlech, prohřátých a vlhkých tentokrát od horečky, se pak dalo pohodlně umírat. Ložního prádla byly po skříních celé hromady, které by vystačily pro velkou rodinu, a z toho skladu prostěradel a povlaků se dala vytušit doba, kdy opravdu čisté ložní prádlo znamenalo víc než prádlo prostě čisté; byla z něj cítit vůně žehličky, do níž se sypalo rozžhavené uhlí z kamen, vůně jádrového mýdla, plechové valchy, tekoucí vody i dřevěného pístu na máchání. Čistý bílý naškrobený ubrus bez poskvrnky a bez jediné vytažené nitky v bytě vytvářel jakési pozadí pro hlavní státní barvu své doby – rudou. Bělostnost se kultivovala jako základ každého domova: jedni tak činili proto, že se z bahna stali pány, a to bahno si ještě pamatovali jak v doslovném, tak i v přeneseném slova smyslu; jiní jako by podvědomě cítili špínu, již byla celá doba zaplavena, a protože neviděli možnost, jak sami zůstat čistí, pěstovali alespoň čistotu vnějškovou. Tenhle zvyk, rovnající se železné košili, pak jim zůstával na celý život: v komoře byly smetáky, kbelíky, hadry, lopatky a košťátka

a posluhovačka po domě neustále poklízela až do své poslední hodinky.

Kromě zjevné nevráživosti všech věcí kolem jsem v bytě zaznamenal ještě něco; působil jako poselství, jako dopis, který dobrých deset let ležel v polici poste restante. Tím, že mi svůj byt odkázal, ho zároveň považoval za sdělení, jemuž jsem mohl porozumět jedině já. Někde tady, snad rovnou před očima, ale možná taky pod tapetami, ve švech šatstva, v obrazcích parket jako by se skrýval jistý nápis neviditelným inkoustem, který bylo třeba nahřát, polít vodou či položit do kužele světla, dopadajícího pod správným úhlem; byt nebyl prázdný a poselství čekalo na svou chvíli – spící sémě, zrnko okamžiku, v němž dřímá osud.

Začal jsem přebírat věcičky v příborníku a ve skříních, věci nahodilé a jakoby vyhozené příbojem života na břeh: klíče od netušených zámků, od již neexistujících dveří, lžice a vidličky, jinak jediné zbytky servisů, koupených někdy před dvěma třetinami století a postupně poztrácených během stěhování z města do města; ouško od rozbitého šálku, který byl zřejmě nějaká cenná relikvie; našly se tu i zohýbané či polámané obroučky brýlí i cvikrů; a mince, jakési kopějky z dávných časů, neznámo proč od ostatních peněz oddělené a uložené do zásuvky; knoflíky a zrezivělé háčky k šatstvu; osiřelé manžetové knoflíčky, které už netvořily pár – jeden s perletí zčernalou jako nehet po ráně kladivem, druhý vlastní výroby, s iniciálami Druhého dědy vyrytými do kosti; to všechno se podobalo smetí ze strašného hnízda anebo drobnostem, které se po dopravní nehodě rozsypou po asfaltu, drobnostem, jichž si normálně nevšimneme, válíme je po kapsách či aktovkách a kabelkách a najednou se jim dostane významu nadbytečných interpunkčních znamének: vše už bylo řečeno, věta skončila a přebytečné čárky se rozsypaly po zemi.

Co zbývá, když už nezbylo nic – všechno to čisté, dobře obstarané smetí, jako předměty doličné na stole kriminalistové; navzdory ctižádostivým nadějím nakonec zbývají důkazy jakýchsi nečekaných, nepříjemných náhod – tady se rozbily brýle, tady šálek, tady se zase ztratil manžetový knoflíček: jako by to život všechno sbíral úmyslně a vracel nám tak naši nedůstojnou těkavost před tvářmi drobných obtíží; zbývá tu jakýsi materiální životopis, který ukazuje, že ve skutečnosti se s námi nic podstatného neděje; to smetí je asi jako nápisy vyryté do školní lavice kapesním nožem.

Mezi těmito poztrácenými drobnůstkami, které vypadly z obvyklého řádu a vylouply se z hierarchie věcí, kde vše funguje v párech, po desítkách, v souborech a kompletech, se žádné zvláštní svědectví a žádné tajné zvěsti čekat nedaly. Někdy se takové maličkosti mohou poskládat v rébus, ale tady byla jen jediná společná okolnost: všechny ty věci byly prasklé, nalomené, ohnuté či jinak poničené; v zásuvce přiborníku ležely troje hodinky, z nichž každé se zastavily v jiném desetiletí, a svědectví, jež v sobě nesly, vypovídalo také o jediném: životu nikdo neunikne neporušený a jeho vliv na nás je automatický, mechanický, ale nevyhnutelný a neodvolatelný. Rozvázané svazky, pošramocená jednota, ztracené pospolitosti; přerušené a různě rozptýlené události, jména, jež přišla sama o sebe; díra v kapse pláště, jíž se všechno sype ven, a nám se z toho všeho daří prsty zachytit jen opravdu nemnohé. Tohle není tajemství, ale odmítání tajů, apoteóza obyčejnosti a demonstrace všeobecně dosažitelného.

No co, to jen dokazovalo (věci jsou ti nejnezúčastněnější životopisci), že ať už byla minulost Druhého dědy jakákoli a ať už za svou slepotou skrýval cokoli, v mnoha ohledech prožil život zcela fádni; jeho osobní věci byly nevinné jako chrasτίtka, jako dudlíky a kojenecké láhve, kdežto já, vybaven vzpomínkami z dětství, jsem očekával, že budou alespoň zčásti obrážet jeho formát. Teď jsem ale na žádný formát nenarazil – nebyl velký, ale naopak malý, ten slepý stařec, který uměl jen jedno: vyvolávat strach; nikoli úlek, který si se strachem tak často pleteme, ale právě strach, vše živé tížící, deformující naši psychickou rovnováhu až do nepřírozenosti a nutící člověka, aby sám sebe hubil; byl to strach, optické čočky strachu, jež dávaly Druhému dědovi vyrůst a propůjčovaly mu jakýsi příšerně démonický svit. A skutečný děs teď v sobě nesly i nepotřebné klíče, talířky ze servisů, za ta léta rozbitých, či ohlazené staré mince – v anonymitě své existence, v nemožnosti podle těchto zbytků, jakoby vytríděných sítím archeologovým, pochopit alespoň něco z morálky člověka, který s všeobecným pozadím své doby zcela splýnul, ztratil se v záplavě maličkostí a coby řeholi přijal každodennost či přesněji řečeno tou každodenností vždy žil; pochopit něco o člověku, z nějž číselo velké zlo, ale o němž se naprosto nedalo říct, zda je v tom zlu sám velký či alespoň hodný respektu. Nebyl ani velký, ani malý, on byl zprůměrovaný; z jeho osobnosti

jako by někdo vyjmul ten prvek, který skýtá materiál pro grotesknost, ke hře měřítek, k proměně v trpaslíka či v obra. Podobal se pomníčkům, které zaplevelily celou zemi: nebyly ani velké, ani malé a vítězily svou opakovatelností a silou společného místa v životě lidí.

Čas běžel a já pochopil, že takový, jaký jsem dnes, tedy dospělý, v bytě nic nenajdu; vše, co leželo na povrchu, jsem si prohlédl a na mou nevyšlovenou otázku ani jedna z těch věcí neodpověděla. Měl jsem snad šmejdít po skříních, metodicky otevírat zásuvky, stolky a truhličky, párat polštáře a peřiny, rozebrat čelo postele, prostě prohledávat...? Už jen z té představy se mi chtělo umýt si ruce, polít si je horkou vodou, opařit si je tak, aby zrudly. Býval bych potřeboval vrátit se ke svému dětskému vidění (v bytě Druhého dědy jsem strávil hodně času) a znovu se vydat cestami tehdejšího vnímání, které si vykreslilo vlastní, pocitově plastický půdorys všech těchto prostor, povšimnout si, které předměty v něm zůstávaly samy od sebe a které se naopak lehce rozplývaly a duhově mihotaly, aby tak naznačily, že v jejich nitru je cosi skryto; vzpomenout si, jaká zákoutí, jaké temné škvíry za nábytkem či uzavřené kouty za závěsy mě tehdy přitahovaly; odpověď byla kdesi tam, v minulosti viděné ze zorného úhlu malého dítěte.

Lehl jsem si na pohovku, což je poloha, která rozdíl mezi dospělým a dítětem stírá; do boku se mi zapřela pružina, jež měkký polštář skoro protrhla; ležel jsem tak dlouho, za okny se smrákalo, sametové závěsy světlo tlumily a brzy se v pokoji rozhostilo pološero – takové, že například barva tmavomodré skleněné vázy se nedala rozeznat; barva zmizela, jako by váza byla obyčejným kusem skla vhozeným do vody. Zmocňovala se mě dřímota a jediné péro v gauči, ať jsem se obracel jak chtěl, mi neustále vadilo, bránilo mi v klidné pohodě a nevpouštělo mě do spánku. Cítil jsem, že mi cosi chybí, a natáhl jsem hodiny – starý budík s obloučkem spojujícím dva chromované zvonky podobné měkkýši, který má místo ciferníku ulitu. Hodiny se rozběhly a měly zvláštní zvuk, takový suchý plechový klapot, díky němuž se mi v dětství zdálo, že odpočítávají jakýsi zvláštní vlastní čas, čas již započatých či začínajících událostí, o nichž nikdo kromě Druhého dědy nemá nic vědět. Teď se to všechno sešlo – hodiny, modravý soumrak, pružina bodající do boku – a já si vzpomněl, jak jsem sem jednou přijel s rodiči na návštěvu, ukázalo se, že jsem nastuzený, a oni mě nechali u Druhého dědy

přespat; ležel jsem přesně na téhle pohovce zakrytý dvěma dekami a nedařilo se mi usnout, hodiny a pružina mě udržovaly na chvějivém pomezí bdění a spánku, pokoj už prošel noční proměnou, zabydly se v něm stíny, kolébající se jako vodní rostlinstvo a předměty se zakřivily do podoby úhlů, nejasně vystupujících ze tmy; stíny a úhly – pokoj se změnil v soubor rozmazaných krejčovských stříhů, ve změř křivek a přímek; jeho objem se zmenšil a scvrkl z krychle do koule – pohyblivé a dýchající jako plíce, nahlížené zevnitř.

Vzpomněl jsem si, jak v noci pokojem prošel Druhý děda; trápila ho nespavost, a přitom jedině ve spánku, jedině ve snu mohl vidět věci, které rámec paměti přesahovaly, ale on spal špatně, často odcházel do kuchyně vypít sklenici vody, pak druhou a třetí, jako by se pokoušel zacelit v sobě nějakou díru, a teprve pak usínal, nalitý vodou a napuchlý jako štěnice; protože byl slepý, pohyboval se náměsíčně, četl byt hmatem a mně se zdálo, že jedině při těchto nočních procházkách dokáže zapomenout, že jeho bdění není tak osamělé, že může udělat něco takového, co by v denní době nedokázal: otevřít nějaká dvířka a vytáhnout věc, kterou jinak na odiv rozhodně stavět nechtěl. Tentokrát jsem uhodl: cestou zpátky (v kuchyni ještě z kohoutku do dřezu dopadaly kapky vody) přistoupil ke mně, narovnal příkrývku a prsty si přečetl, zda spím; oční koutky spícího jsou uvolněné, kdežto bdící člověk se zavřenýma očima je má napjaté – a on přesně znal body, jichž je třeba se lehce dotknout, aby se zjistilo, jak to je; jenže já už opravdu dřímал, už jsem se do spánku skoro propadl, téměř jsem nevnímal své tělo, najednou cizí a těžké jako zimní oblečení, a Druhý děda, který se ujistil, že spím, odešel do svého pokoje.

Najednou tam zaharašil; kdybych riskl postavit se na podlahu, Druhý děda by to okamžitě uslyšel; tentokrát se ovšem stalo, že dveře, naproti nimž stál starý šifonér se zrcadlem, za sebou pořádně nezavřel, a já mohl sledovat, co se za tam za nimi děje; Druhý děda odemkl zásuvku psacího stolu a začal cosi uvnitř přebírat.

Tu zásuvku jsem znal, protože dítě si dokonale pamatuje všechny oblasti, do nichž je mu vstup zapovězen, a hledá způsob, jak do nich proniknout; tahle zásuvka byla stále zamčená na zvláštní zámek, jiný, než měly ostatní zásuvky ve stole, a já na dědově kroužku na klíče nikdy neviděl ten, který by se k ní mohl hodit. Pokoušel jsem se tam tedy prosunout silný vlasec, abych předměty pohnul a podle

zvuku pochopil, co by to tak mohlo být; svítil jsem do klíčové dírky baterkou a také jsem zkoumal, zda by nešlo povolit vruty a sejmout boční stěnu stolu, ale vše bylo marné.

Druhý děda zásuvku zavřel; klíč držel v ruce, jenže tu hned zařal v pěst, takže jsem si ho nestihl prohlédnout; pak se uložil do postele (ale kam dal ten klíč?!) a tím celá noční příhoda skončila; ráno jsem vystihl vhodný okamžik a celý jeho pokoj jsem prohledal, ovšem kam asi mohl ten klíček schovat, jsem nezjistil.

Teď, o dvě desítky let později, byl můj tehdejší zájem o zásuvku nejzřetelnější stopou z těch, jež jsem si vybavil; přistoupil jsem k psacímu stolu Druhého dědy a lehce jsem zatáhl za madlo na zásuvce. Čekal jsem, že bude zamčená, ale ta lehce skřípla a povolila; za těch dvacet let byt jistě víckrát někdo prohledával, zda se tu náhodou nechovalo něco cenného či zajímavého.

Uvnitř ležel štůsek omšelých dopisů, neznámo proč převázaných vzorovanou pentličkou (balíček nejspíš převazovala žena). krabička s pery s násadkami a několik žiletek, zřejmě na vyškabování skvrn a kaněk; dále pak kalendář, zvěstující volby do Nejvyššího sovětu SSSR, a krabička od karamel, plná připínáčků; pak tu byla další krabička, menší, od kaviáru, a v té byly zuby, s korunkami i bez, špičáky, řezáky i zuby moudrosti, vlastně celá stomatologická výzbroj Druhého dědy; člověk měl dojem, že ji schraňoval z jakéhosi podivného rozmaru, z pološíleného podivínství – například třeba díky přesvědčení, že k poslednímu soudu je třeba se dostavit s kompletním tělem a proti podpisu je tam odevzdat – i se všemi přesně spočítanými dvaatřiceti zuby; a dokonce ani zlato a kov korunek nespojovaly zuby v krabičce s podobou nějakého člověka: vypadaly spíš, jako by patřily nějakému zvířeti, nejspíš vlkovi či velkému psovi: dobře stavěnému, mohutnému a urostlému, jehož tlamou prošlo velké množství jiných zvířat, a je jedno, zda tučných či vyzábých; při pohledu na ty zuby vytanul na mysli jistý (matematicky konkrétní) počet spolykaných – dlouhý zástup živých bytostí, sežraných proto, aby tlama mohla hned pozřít někoho dalšího.

Druhý děda své řezáky a špičáky uchovával, jako by se připravoval na nový život, v němž se mu ještě můžou hodit. Ve stejné krabičce jsem našel své vlastní mléčné zoubky, zabalené do voskovaného papíru: droboulinké a ubohoucké jako zoubky psiho či liščího štěněte; nejdřív jsem je chtěl okamžitě vyhodit, protože v té odcizené exis-

tenci části mého těla bylo cosi hnusného; obořila se na mě stará, dávno zapomenutá vzpomínka, jako ten okamžik, kdy Druhý děda držel v ruce rentgenový snímek mé páteře, protože veden jakýmsi pudem sbíral všechno, co by mu mě mohlo přiblížit, všechno, prostřednictvím čeho by mě mohl ovládat, a to jak obrazně, tak doslova; a řešení hádanky, proč to všechno (či alespoň počátek cesty k takovému řešení) bylo někde tady, v téhle zásuvce; když jsem se tak probíral pohanskými amulety Druhého dědy, jasně jsem to cítil.

Tamtéž byly uloženy i jeho zubní protézy, růžová umělá hmota, osazená hladkými keramickými zuby, a speciální prášek na čištění protéz. Byly celkem čtyři: Druhý děda začal o zuby přicházet brzy, snad z dávné podvýživy a únavy organismu, snad proto, že tělo mu v jeho přání vypadat ne jako dědek, ale jako stařeček, jako šišlavý dědoušek „še žubama že šklenice“, vyložene přihrávalo. A Druhý děda, právě děda (i to slovo je krátké a mocné, jakoby nabité niternou uzlovatou silou) vydal tělo všanc těmto známým stáří, i když jinak byl zcela zdrav, což mu nakonec pomohlo za důstojný věk se ukrýt, i když ne beze zbytku.

Zubní protézy, stařecký životní styl, zdůrazňované pěstování zdrobnělého slovníku mateřské školy – kašička, polívčička, sáčko, hřebínek – a stejně tak užívání hole při chůzi či chléb rozmáčený v kvasu namísto v polévce, to všechno byla jen maska pro ostatní a lest před tváří smrti, sebeponižování, předstíraná neduživost: Tohle jsem já – slabý a neškodný slepec, jsem jako brouček na Tvé dlani, tak mě, prosím, nerozmáčkni, Pane. Jenže to nebyl brouček, ale škorpión spící za horkého poledne pod chladným vlhkým kamenem; zásuvka psacího stolu, z níž stoupal pach terpentýnu v nábytkovém laku, pichlavý a dráždivý jako dotek stonožky, vypadala jako útočiště jedovatých potvor: ty utekly a poschovávaly se, ale pocit, že tu dlely dlouhý čas, zůstával; tenhle pocit jsem znal ze Střední Asie, kde se v klamně mdlém a změkklém vzduchu neustále vznášejí sluneční žihadla, je v něm rozpuštěn veselý omamný jed a neustále si tam připadáte jako těsně před uštknutím.

V zásuvce byla ještě jedna větší krabice, krémově žlutá, od mléčných karamel. To byla má milovaná lahůdka. Druhý děda to věděl, a když jsem k němu přicházel na návštěvu, pokaždé je měl pro mě připravené; dokonce jsem si maně pomyslel, že když krabičku teď otevřu, uvidím tam ty bonbony, jež mi kdysi koupil, že tam najdu

taková jakoby ztvrdlá zrnka kandovaného ovoce, jež už v sobě místo chuti uchovávají jen vzpomínku na tu chuť. Druhý děda mi vždy dával jen jednu, nanejvýš dvě karamely, a to ne z lakomosti, nýbrž proto, že jako by znal počet bonbonů, který ušetřil na někom jiném, a teď mi je nehodlal nasypat všechny najednou, ale naopak jimi šetřit, aby vydržely co nejdéle; býval bych si od něj ta cukrátku nebral, přestože sladkosti jsem přímo miloval (karamely z jeho rukou chutnaly až příliš sladce, ba přeslazeně), ale bál jsem se: nemohl jsem se zbavit dojmu, že když odmítnu, Druhý děda mě donutí, abych to snědl, nacpe mi to do pusy.

Krabice od karamel byla signálem, znamením; nikdo kromě Druhého dědy a mě o tomhle našem zvyku nevěděl; uvnitř ležely zvláštní, podomácku vyrobené hračky: puška dlouhá jako dvě sirky, s bajonetem udělaným z dratve; pak kůň zřejmě potažený pravou koňskou kůží, prožranou moly tak, že se mu z břicha sypaly piliny; německý ovčák z rukavičkářské lahuběnky s přilepenými ostrými drápy; a několik lidských postaviček, anonymních jako krejčovské figuríny – dřevěných, sešroubovaných, s hladkými kulatými hlavíčkami; ruce a nohy se jim hýbaly a v dlaních měli ti panáci zářezy, do nichž přesně zapadala puška. Všechno to bylo velmi staré a na hračky až příliš opravdové; člověku bylo hned jasné, že je to pouze nepatrná část nějakého souboru, a stejně zjevné bylo i to, že s tímhle si jako s umělohmotnými vojáčky nepohrajete – dřevo, kov a kůže k představě hraček nespáděly; věci z krabice byly příliš těžké a příliš detailně propracované, chyběla jim náznakovitost ponechávající prostor pro fantazii; naopak, byly kromobyčejně materiální, realistické, jako by si někdo vzal do hlavy, že takovýmto neobvyklým způsobem zobrazí nějakého konkrétního koně, konkrétního psa a konkrétní lidi, až na to, tyto postavy byly neoblečené a jen jeden člověk měl na nohou liliputánské kožené holínky velikosti náprstku.

S něčím takovým jsem se dosud nikdy nesetkal; vzpomněl jsem si jen, že mi Druhý děda několikrát naznačoval oklikou, neurčitě a taky jako by si trochu vymýšlel, že až budu větší, daruje mi takové zvláštní... ani hračky tomu neříkal, spíš nějak tak jako „hračičátka“ nebo „pohrávátka“. A teď jsem to všechno měl před sebou – pušku, koně, psa a tři človíčky; dítěti patřit nemohly, byl to spíš na koleni zhotovený suvenýr pro dospělého, a zároveň z toho všeho vanulo šílenství, rozumový lapsus, umanutá soustředěnost na detaily,

pramenící z neschopnosti obsáhnout celek, chorobná doslovnost pomateného záměru a pohanství připomínající uložené zuby. Mohlo by to snad patřit zestárlému vojevůdci, který si přehrává bitvy minulosti, ale takové, v nichž dřevění vojáčky, hnaní vpřed vůlí maršála, který se z jejich krve zbláznil, umírají doopravdy, umírají smrtí věcí – proto také musejí být ty figurky vyrobené z obyčejných a prapůvodních materiálů, jako je dřevo, železo a kůže.

Stál jsem nad tím celý zkoprnělý: sluneční žihadla, omamující jed – to vše bylo jako úder, jako hadí uštknutí; tak já chtěl najít doklad, nějaké svědectví a místo toho jsem objevil Pandořinu skříňku.

Kdyby Druhý děda žil, určitě by mi ty figurky věnoval, něco by mi k nim vysvětlil a zmínil by se o jejich původu: byla by to nějaká kratochvilná historka či dokonce šprým – a ony by se změnily v legrační loutky či humorné sarapatičky z minulosti: Tady se podívej, čím musely vzít zavděk děti, když ještě neexistoval Dětský dům. A já bych si je od něj vzal – v závislosti na věku buď jako hračky, nebo jako suvenýry; měl bych je doma uložené a necítil bych nic z toho, co jsem prožíval, když jsem se s nimi ocitl takhle o samotě.

Ty figurky byly strašlivé a člověku se ani nechtělo jen tak je brát do rukou. Vypadalo to, že už pouhý dotek s nimi nemusí být bezpečný; že jsou nějak propojeny s již zemřelými tvory, jež představují; figurky byly anonymní, zbavené konkrétních rysů, ale za každou z nich nejasně vyvstával nelítostně odosobněný a dlouhým časem dohladka osmýkaný člověk, připravený o svou jedinečnou podobu.

Figurky z krabice – kůň, pes a tři neurčití „lidé“ – měly v sobě takovou tu mírně kostrbatou pevnost a výdrž, jimiž se vyznačují rolnické postroje či podomácku v chalupě udělané kosy, vidle a rýče; zřejmě to však nebyl Druhý děda, kdo je vyrobil, ten by na to neměl patřičnou dovednost, jeho prsty tak tvořivě zručné nebyly; některé detaily svědčily o tom, že řezbář neměl dostatek dlát a rydel a že vše musel zvládnout dvěma třemi nástroji, jako je nůž, brousek a ševcovské šídlo; kůže byla stará, měděný vázací drát taky a nitě byly napuštěné voskem: jako by ty loutky měly vydržet dlouho, ale možná že lidový umělec jinak ani pracovat neuměl.

Dál už v krabici nebylo nic, a tak jsem sáhl po štůsku dopisů a rozvázal ho. Že by Druhý děda někomu často psal či naopak někdo jemu, jsem si nevybavoval – nedostával ani blahopřání k Novému roku, ani telegramy, ani balíčky; Druhý děda žil prakticky beze

styků, bez přátel a bez příbuzných; během mých návštěv u něj jen jedinkrát zazvonil telefon. Tehdy dveře do pokoje přivřel, než začal mluvit do sluchátka a já poslouchal, jak se komusi omlouvá a prosí ho, aby zavolal zítra, že se necítí dobře – jako by nechtěl prozradit hlavní důvod, jako by se nechtěl přiznat, že má zrovna doma malého chlapce. Dopisy určitě přežily jen proto, že když posluhovačka pálila papíry Druhého dědy, nedokázala hned najít klíč od téhle zásuvky; zásuvka zůstala zamčená, jako tomu bylo po celá předešlá léta, a když se klíček našel, už bylo hloupé ničit tenhle drobný pozůstatek taky.

Dopisy, o nichž odesílatel zřejmě přepokládal, že je Druhému dědovi bude číst posluhovačka, pokaždé obsahovaly přání pevného zdraví a ve všech se mluvilo o tulením a medvědím tuku, který mu byl zasílán; pisatel se Druhého dědy tázal, zda tenhle prostředek pomohl; tulení a medvědí tuk – všechno se točilo kolem tuku; pisatel obvykle vylíčil, jak ulovili tuleně či zastřelili medvěda; psal neohrabaně, slova ho neposlouchala, on je hromadil a vršil, a aby se mu věta nerozsypala, podepíral ta slova jedno druhým. Jakmile se však řeč stočila na lov, jako by původně nemotorný sloh začala organizovat a srovnávat chladná vůle střelce. Tulení a medvědi, medvědi a tulení – ten ze severského městečka je soustavně hubil, podstupoval dlouhé cesty k moři, vypravoval se na zimní lovy a jak se zdálo, o potřeby Druhého dědy přitom vůbec nešlo: bylo jasné, že pisatel neloví kvůli zásilkám do hlavního města. O lovu se v dopisech mluvilo tak, jako by ten člověk sám nestřílel a jen pozoroval, jak si počíná jeho karabina, a v tom vysvobození zbraně z podřízenosti, v tom, jak se jí tu připisoval její vlastní význam, byla snad až jistá zdrženlivá úcta. Jako by si ten člověk našel oporu, jako by našel věc docela jinou, než jsou ty ostatní, věc vybavenou mocí nad životem, kterou jiné věci nemají, a od té doby se držel jedině jí.

Jen nepřímou se dalo vyrozumět, že pisatel se s Druhým dědou kdysi velmi dobře znal; plynulo to například z toho, že dopisy pomíjely podrobnosti a informace, bez nichž psaní začínala být místy nejasná a o nichž patrně věděl jen Druhý děda. Soudě podle razítek na obálkách byly ty dopisy třicet čtyřicet let staré; předposlední z nich přišel pár měsíců před smrtí Druhého dědy a poslední až poté, co zemřel; právě v tom posledním dopise se připomínalo osobní setkání s Druhým dědou a zmíněn jsem tam byl i já, a to tak, jako by

mě pisatel viděl. Ať jsem se však snažil sebevíc, nic jsem si vybavit nedokázal; zbyla mi tak jen zpáteční adresa: ulice v malém severském městečku, kde byl obří kombinát na zpracování rud, o němž jsem slyšel, když jsem pracoval jako geolog.

Začal jsem si dopisy znovu pročitat – co když mi něco uniklo; tulení tuk, medvědí tuk – představil jsem si Druhého dědu, jak po lžičkách pojídá aromatický, teplem nedotčený rosol podkožní vrstvy; tuk voněl pižmem, žlázami, masem, krví a srstí, páchl po zvířeti a abyste byli s to ho požit, museli jste se zbavit štítivosti mnohem větší, než je ta prostá: v téhle štítivosti byla obsažená jistá lidská tabu a ten, kdo je překračuje, začíná mít blíž k šelmě než k člověku.

Tulení a medvědí tuk, tajemství dlouhověkosti Druhého dědy, čpěl temnou krví, již zaváněly i ty dopisy, a tak jsem to, co se skrývalo kdesi v jeho minulosti, už vědět nechtěl. Nejlepší by bylo z bytu odejít a klíče zahodit, ať si tu stojí jako zapomenutá myšička, jenže spolehlivě uzavřená a uzamčená: kdyby to nebyl byt, ale samotatný dům, tak bych ho jako zasažený morovou ranou podpálil. Znovu jsem si uvědomil, že mi v žilách koluje krev Druhého dědy, že jsem porostlý tuhou zvířecí srstí a mám nezvykle tvrdé nehty; chtělo se mi odrat maso z kostí, krev vypustit a zbavit se i kostní dřeně.

Vzpomněl jsem si, jak na lesní pěšině Druhého dědu potkala nedaleko chaty jedna místní stařena, která letňáky neměla ráda, protože své parcely dostali přesně v místech na kraji lesa, kde dřív rostlo nejvíc lesních plodů a hub, na tom nejkrásnějším palouku, kde dřív trhala třezalku, sedmikrásky, devětsil, jitrocel, dvozubec, jetel, maliník i lipový květ. Kradl jsem se za ní a viděl, jak se na něj podívala, s tou jeho rozkládací židličkou, kbelíčkem a pruty, celého úhledného, s šátečkem v náprsní kapse; změřila si ho pohledem a nahlas řekla: „Fujtajksl, vlkodlak!“ Druhý děda jí zcela nečekaně odpověděl taky nahlas: „Ty ses asi zbláznila, babo,“ a šel dál; odpověděl patřičně nezúčastněně a přezíravě, jak by asi každý jedovatý dědek odpověděl známé hubaté babici, s níž je lepší se do debat nepouštět, aby ho ta bradavice jedna hnusná svým povykáním neusmýkala; jenže tahle stařena nebyla ani hnusná, ani hubatá, všichni ji naopak znali jako osobu nemluvnou, a s Druhým dědou až doposud neztratila jediné slovo; já se ukryl v křoví, aby mě ta kořenářka neviděla, Druhý děda odcházel, kdežto ona se ještě dlouho dívala za ním a cosi šeptala.

Později jsem se snažil dostat se k té stařeně domů; někdo onemocněl a já se nabídl, že od ní přinesu bylinky proti nachlazení. Pustila mě do chalupy mnohem větší, než potřebovala; dům to byl opravdu velký, sroubený z klád, jež by objal jen velký chlap, a bylo vidět, že ho kdysi zbudovala velká rodina. Uprostřed toho domu stála obrovitá nabílená pec, rozložitá a nakynulá jako bývá žena v letech, a působící dojmem přímo kosmickým – vše v domě se kolem ní točilo, byla tu osou i opěrným sloupem, v jejích útrobách se ohřívala kaše, vařily se polévky, rodil se chléb, bochník kulatý jako plodonosné slunko, pravý vesnický pecen; o to zjevněji a beznadějněji vypadala prázdnota dalších místností v domě. V jedné z nich jsem si skrze zataženou záclonu prohlédl stěnu plnou fotografií – desítky mužských a ženských tváří, hledících po rolnicku soustředěně a přísně, jako by fotografování byla těžká každodenní roboty, k níž je třeba přistupovat odpovědně; díky fotografiím se chalupa na okamžik naplnila lidmi, kteří mluvili, obědvali nebo zrovna přišli z pole či ze zahrady – naplnila se a zase se vyprázdnila. Zatímco stařena přebírala své bylinky, já v sobě hledal povědomí o té síle, která všechny ty lidi vypudila a vymetla z domu ven a starou paní tu ponechala, aby dům opatrovala jako památku na zmizelé; stařena mi dala bylinky a vysvětlila, jak se mají spařit horkou vodou; chtěl jsem jí něco říct, nějak ji utěšit, jenže najednou jsem pochopil, že soustrast a útěcha, stejně jako soucit a porozumění, mají svou lhůtu, a že ta lhůta už dávno vypršela; má slova nezazní, protože cosi mělo být řečeno už dávno a měl to říct někdo jiný než já.

Starý dům i pec (jen toho dříví co se tu spálí), nakloněný plot s plaňkami osázenými sklenicemi i chromá kočka, hřející se v zápečí, byly plné beznaděje; poděkoval jsem a odešel. Hned jsem si slíbil, že stařenu budu navštěvovat, ale slib jsem nedodržel: všechno, co se tu dalo zakusit, se vměstnalo do jednoho dojmu, který se dál rozrůst nemohl a dokonce se nemohl ani zopakovat; v tom jedinečném setkání byla jakási definitivní konečnost, která nemohla přerůst v trvalejší dobromyslnou péči; stařena nic takového nepotřebovala, stejně jako modlící se člověk nepotřebuje povzbuzení, a po několika letech jsem na ni docela zapomněl, zapomněl jsem na ni díky zdárnému a šťastnému dětství, jež se neštěstí starých lidí straní.

A když jsem si najednou po letech – život někdy naše otázky předstihne o desítky roků – na ni vzpomněl a vybavil si slova „Fujtajksl,

vlkodlak!“, přesně se kryla s mým náhlým prozřením, s představou husté, nečisté krve; a tak jsem z bytu utekl, zamkl jsem ho, schválně si vybral cestu podél řeky a klíč do ní hodil; vydal jsem se zpátky k rodičům se skálopevným předsevzetím neuplatnit svá dědická práva, s tím bytem napříště nemít nic společného, ani ho třeba prodávat či vyměňovat – jen ať je zamčený a prázdný, ztracený v houšti dalších bytů, domů a ulic, ať se neustále vzdaluje a postupně mění v tečku; cosi jsem pochopil a tento můj příběh byl u konce.

Doma jsem tehdy byl sám; když jsem se vrátil, začal jsem hledat nějakou oporu jako obvykle v knihách – namátkou vzít nějakou do ruky, nazdařbůh ji otevřít, ponořit se do děje a kolotoč vlastních úvah tak přehlušit; tentokrát jsem si však knihu vybral se záměrem ocitnout se od těchto časů co nejdál, aby ve mně její text nevyvolával žádné asociace ani paralely; sáhl jsem po knize O tom, co vše na světě viděl – příběh Gilgameše, sdělený slovy zaklínače Sinlikikuinniniho, což byl svazek temné, močálově zelené barvy; vybavil jsem si popis Uruka, polidštění Enkidua a pochod na Humbabu; jenže kniha se otevřela na docela jiném místě a já četl:

...Člověk škorpión ústa otevřel a vece, Gilgamešovi praví:

*„Nikdy, Gilgameši, nebylo cesty,
nikdo ještě po horách těch nechodil:
Na dvanácte působišť v nitru prostírá se,
tma je hustá, světla nevidět –
vstoupíš tam a nikdy více nevyjdeš.“*

Gilgameš mu praví, muži škorpiónu:

*„V smutku mého těla a ve stesku srdce,
v žáru i chladu, v temnotách i šeru,
se vzdechy a pláčem kupředu chci se brát!
A teď otevři mi bránu hor.“*

„...A teď otevři mi bránu hor,“ opakoval jsem si; vybavily se mi jakutské legendy o mamutech žijících pod zemí: když se tundra místy mrazem vyboulila, Jakuti věřili, že tudy dole prošel mamut; a když někde ve strži našli mamutí tělo, mysleli si, že zvíře zahynulo, protože zpod země náhodou vykročilo do slunečního světla. UVědomil jsem si, jak věrný je to obraz – jít zemí, horou, slehlým,

zkamenělým časem; ještě jsem ale nevěděl, co mám udělat, jak se zachovat.

Noci byly bezesné, ale k ránu pak sny přicházely a byly tři: hlas drobtů, smetí pod lavicí, hlas nahodilých osob, akordů náhodných melodií skrze šramot reproduktoru, hlas zatlučených oken. Mluvil písek, prach, popel, kostní moučka, sůl, cukr, petrolej, mýdlo a sirky; mluvily staré domy, zátočiny řek, parníky shnilé na dně, uhlí, shořelé v kotlích, střelný prach, který vypudil kulku z hlavně, zelenavá mosaz patron; mluvilo vše, co zmizelo, co se rozpadlo, co bylo vypito, snědono, ztraceno a spotřebováno – a přesto to nezmizelo a ozývalo se to v hledající a nastrádané síle snu; dennímu vědomí by se to nepoddalo, jedině snu, který mění vnímání a vytyčuje pěšiny poznání do nitra prvků, k atomům a molekulám: už nepoznává ducha, ale to, co bylo duchem poznamenáno.

Začínal první sen: viděl jsem jarní říční led, změkklý jeho slábnoucí vnitřní soudržností a jen na jediném místě, jež se táhlo v pruhu napříč přes řeku, stále ještě pevný.

V zimě se tam jezdilo z jednoho břehu na druhý, zdusáný sních skoro netál, stále vypouklejší byly jen stopy kol, sanic, podkov, válenek a bot. Ty stopy najednou dostávaly další nový význam; lidé už zemřeli, takové bylo poznání onoho snu, ale tady se náhodou uchovály otisky jejich podrážek.

Archeolog nalézá ve zkamenělém písku důlek, stopu chodidla – v neuchopitelně daleké minulosti, kdy si existenci člověka nelze ani představit, se objevuje zásek lidského bytí, stvrzující znamení: Byl jsem tu! Je to jev, který má dvojakou povahu faktu i symbolu (a jedno přitom posiluje druhé) a graficky se blíží pulsující tečce uprostřed listu, mimo sousedství jiných teček; je to bod začátku.

Stopy na ledě také pulsovaly, jenže to už nebyly tečky: byla to trojrozměrná písmena tiskařské sazby, skládající se ve slova, v řádky, v text. Zdálo se dokonce, že každá z těch stop tu byla zanechána úmyslně: lidé klidně mohli jít beze stop, život je přece zařízen tak, že když se o to nesnažíme, žádné stopy nezůstávají; ale ti, co šli po ledě, našlapovali s úmyslem, aby mokrá sních oblevy přijal váhu těla a vytvořil odlitek podrážky.

Slova vmrzlá do sněhu byla teskná; každá stopa označovala vykonaný krok, a krok zase přibližoval zmizení, jemuž stopy vzdorovaly. Opakovaly se, jako když člověk ze zoufalství omílá stále totéž

a vzniká tak recitativ. Chvatné stopy, překrývající jedna druhou a jako pláč do sebe navzájem přetékaní, v sobě spojovaly mnohost osudů a jedinečnost cesty. Vypadalo to, jako by jdoucí provázela jakási neodbytná bouře, která je strkala do zad a nedovolila jim odbočit.

Potom – takový dohad se jednou zrodil a potom už se ve snu vynořoval znovu a znovu – mi došlo, že kdesi v té sněhové míchanici jsou i stopy holínek vězeňské kolony, která by sotva kráčela po nedotčené bílé pláni, ale tyhle stopy už rozeznat nelze: ztratily se a splynuly se společným průvodem stop jiných. A ta nerozlišitelnost muklů od jejich dozorců (protože kdo byl kdo, se poznat nedá) vyvolávala děs – i když v sobě nesla i náповědu: nebyla to eskorta, kdo určoval směr, nad tou se taky vznášela hrozba, která lidi nutila kráčet po ledě.

A tady se sen proměňoval; kdesi tak daleko, že se ona vzdálenost do jeho malého vesmíru skoro ani nevešla, se cosi hroutilo, čas, do té doby nepostřehnutelný, se urychloval, rodil se a sílil drtivý ledový hukot – a led v udusané stopě prolamovala křivolaká prasklina, která ho dělila na dvě části.

Prasklina se bleskurychle rozšiřovala a přecházela v průrvu, v níž kvasila zpěněná voda; led se drolil, jak o sebe kry křísaly, na kusy cupovaly jedolitou podobu uježděné cesty; pak se kry začaly převracet, voda útočila ještě mohutněji a zalévala všechny stopy, všechny otisky. Tahle voda spodních proudů, která se doposud všem dírám v ledu vyhýbala a odpočívala v hlubokých tůních, olejnatá a zaleželá, jako by se v ní (kvůli chladu velmi dlouho) rozkládali utopenci, vypadala jako prázdnota nepřítomného pohledu, v němž se věci, jevy i události ztrácejí a přestávají existovat.

Náhle se v jediném pohybu vpřed rozbíhal celý říční led, i ten zatím nedotčený puklinami uprostřed toku, a začínalo tak být jasné, jak široké je koryto. To, co se jevílo jako povlovný břeh, byly ve skutečnosti nakupeniny ker a samy břehy byly tak daleko, že k nim nedosáhl ani lidský zrak, ani vědomí. Pohyb ledu podrážel nohy a pak se pode mnou zcela rozevřel.

Tady jsem se pokaždé probouzel, ale jen z jednoho snu do druhého. Oba ty sny – a přijde ještě třetí – se k sobě vztahovaly jako několik koncentrických sfér. Člověk tedy přecházel z jednoho snu do druhého, ale přitom vždy zůstával v samém srdci, v těžišti události, kterou každá ze sfér spojitého třídlílného snu vyjadřovala po svém.

Ocitl jsem se na nádražním nástupišti, jež jsem nesledoval z pozice přihlížejícího, ale jaksi z nitra toho, co se tu odehrávalo. V lidech a v jejich vzájemném rozestavení jsem tušil nenahodilost jejich lokální budoucnosti, předurčené stejně jako blyštivé čáry kolejnic, které se v nádražním kolejišti větví, ale na magistrále pak tvoří cestu jedinou. Nu a protože jsem v tom snu byl zbaven těla a v částechkách jsem se rozptýlil po jakési cítící a myslící hmotě, do všeho živého i neživého, musel jsem se té nenahodilosti podrobovat taky.

A sen začal: k nástupišti přijel vlak; dvě desítky vagonů vypadaly ve srovnání s lokomotivou velice nenápadně. Uhelny dým z jejího topeniště, prosycený sazemi, byl dusivý; tupé a zároveň nožovité nákolky hnacích kol, jejich rudé paprsky, vazelína prýštící z pístů a připomínající lymfu; rubínová hvězda na prsou bezhlavého těla – to všechno vypadalo, jako by někdo mohutné zvíře, utvořené výhradně ze svalů, ocejšoval, jako by tu hvězdu do jeho kůže někdo vyřízl, síla svalstva pak z výřezu vytlačila nachové maso a z cejchu se stal ten vypouklý symbol: a to všechno mě doslova omráčilo.

Po příjezdu soupravy se nádražím začala šířit atmosféra neštěstí: jako by lokomotiva sama od sebe chápala, koho a kam má vézt, a nadcházející cesta se měnila ve znepokojivé očekávání – z neúprosne určenosti mechanismu železnice čišela jakási jiná neúprosnost: člověku není nikdy jasné, od kterého okamžiku koná už podle cizí, nade vše povznesené vůle.

Lokomotiva zastavila u nástupiště a z vagonů začali vystupovat lidé. Prosklenou kupoli nádraží, její ocelovou konstrukci a každý její nýt pokrýval chladný pot mlhavého rána, který se usazoval i na částechkách uhelného dýmu. V mechanismu nádražních hodin se cosi zadržlo; minutová ručička znehybněla, s námahou sebou nepatrně pošubávala a ciferník se tak podobal spíše kulaté stupnici váhy na zavazadla.

Na konci nástupiště hned vedle lokomotivy vyrostlo několik postav v uniformách; jejich barva a střih nebyly důležité: mezi kabáty, kožichy, plášti a vaťáky byla podstatným detailem už samotná uniforma – stále táž, beztvárná a přísná. Byl to obraz, metafora moci všudypřítomné stejně jako zákon přitažlivosti zemské, vše-zahrnující natolik, že nemá žádné rozpoznatelné rysy, protože ty se vždy jeví jako jednotlivost.

Sousedství lokomotivy a vojáků v uniformách nebylo náhodné: díky její rudé hvězdě byly hned zřetelnější i hvězdičky na kokardách jejich brigádyrek. Když se tu objevili a nástupiště přehradili, všichni, co vystupovali z vlaku, nejdřív sotva postřehnutelně zpomalili, pak každý ukročil, z rytmu běžného kroku přešel do cupitání a pokusil se zmizet z dohledu vojáků za zády kolemjdoucích. Každý se snažil kráčet za zády toho před sebou a neviděl, že za jeho zády jde někdo další, za ním ještě další a pak ještě další... Halasící dav, který nástupiště původně zaplavil, se najednou smrškl do několika nesourodých zástupů, jako by tu proběhla jakási chemická reakce, která lidské atomy donutila změnit se v protáhlé, místy zakřivené molekuly.

Čekal jsem, že ucítím strach všech těch lidí, který měl užuž vyšplíchnout a v mžiku zaplavit vzduch nádraží, jež se proměnilo v past. Místo toho náhlého přívalu se však všude šířila jen jakási otupující narkóza: strach tu byl, ale takový navyklý, všední, jen trochu zesílený; žádné napětí tu nevznikalo, jako by se každý už předem sám sebe zřekl, sám se sebou se rozloučil a setrvačností se teď unášel k východu, jako by byl jen pečlivě složenou hromádkou štastva někde v armádních sprchách či ve vězení.

Přestože se lidé bezděčně schovávali, smyslu v tom všem nebylo o nic víc než v pohybech žížaly přeťaté rýčem: skutečný strach můžeme zakoušet, když si uvědomíme brzké loučení se životem, kdežto v tomhle případě jako by to loučení proběhlo mnohem dřív, než ti lidé vyšli na nástupiště, či dokonce než nastoupili do vlaku; jako by proběhlo málem hned po narození. Život jim byl hned odebrán a pak znovu vydán, ale už jen jako vaťák ze skladu, do dočasného užívání; a tady na nástupišti se najednou požadovalo jeho vrácení – sice náhle a nečekaně, ale plným právem.

Vedle vojáků vznikl vyhrazený kout. Tam se jeden těsně k druhému tiskli ti, koho vojáci z davu vytáhli; byli na sebe natěsnáni tak, že tvořili v jinak dosti řídkém lidském moři ostrůvek, jenže dojem ostrůvku se nedostavil, vědomí zřejmě ihned zaregistrovalo jistou zvláštnost – ti lidé jako by nebyli – , a teprve dodatečně si to ozřejmovalo.

Všichni ostatní, a byly jich stovky, se pohledu na zadržené vyhýbali. Skupinka se stala zónou okázalého nezájmu, společnou „slepou skvrnou“; zdánlivě ta situace mohla skupinku spíš vyčlenit

a její přítomnost naopak zdůraznit, ale to se nedělo: zadržení se také nedívali ven, za hranice svého teritoria, a tak jejich houfec ze spojitého zorného pole definitivně vypadl.

Zatčení tu byli, já je viděl; zároveň však vnímání, které vlastně postřehne a obsáhne podstatně víc, než nám nakonec sdělí (ale to se stává jen ve zvláštních případech), tedy toto vnímání mi signalizovalo, že tu nejsou. Můj pohled jako by se dostával do pospolitě přitažlivosti pohledů jiných lidí, působením vektorů siločar této přitažlivosti se odkláněl a to, jak se ty vektory uspořádaly (tak, že se skupině mezi vojáky vyhýbaly), mi říkalo, že hlouček tam není, že je tam prázdné, když se tam nikdo nedívá.

Pokoušel jsem se udržet tam pohled, nedovolit mu, aby unikal kamsi stranou, ale ten, podobně jako když střelka kompasu sleduje magnet, bez odporu poslouchal pokyny oněch řídicích vektorů. Ukázalo se, že cizí pohledy jsou jako řeč pronášená v rozkazovacím způsobu, řeč o to pánovitější, čím méně byl každý z přihlížejících schopen samostatně rozhodovat o tom, co bude sledovat.

Abych se vymanil z proudu pohledů, který mě kolem zatčených unášel k východu, díval jsem se nádražními okny do nákladové části nádraží a viděl jsem tam lokomotivu, dvojnici té první, k níž připráhli dobytčáky s několika malými zamřížovanými okénky. V tom okamžiku jsem si vzpomněl (a to v lokální, „usměrněné“ paměti snu), že tohle všechno už jsem zažil, když se mi ten sen zdál minule, a znovu jsem se zaříkal, že dál už se nebudu dívat jinam než ven, do kolejiště – jako by se ty oblasti snu, které zůstávaly mimo mé zorné pole, očitly v jakýchsi tmách, a jedině mé vědomí skrze ně provlékalo celý řetězec událostí; zapřísahal jsem se, že dál už se budu dívat jenom ven, protože ta druhá lokomotiva, druhá souprava, přesněji řečeno železniční transport, to vše bylo určeno pro zatčené čekající na nástupišti.

Do dobytčáků už začali vodit vězně a já si uvědomil, že ti, co jsou zatýkáni na nádraží, nahradí v seznamech jiné lidi, jež se nepodařilo pochytat po městě; jednoduše proto, aby transport odjížděl plný. Pohled mimo prostor nádražní dvorany mi odhalil i příčinu znepokojení, jež se mě zmocnilo, sotva jsem tu druhou lokomotivu zaznamenal. Když právě dorazivší vlak do nádraží teprve vjížděl, věžeňský transport už stál na svém místě; nádražní koleje se složitě klikatily a lidé ve vlaku chvilku mohli ty dobytčáky z oken svých

kupé sledovat; dva časy, současný a budoucí, se míjely v bezprostřední blízkosti, jako dva koráby plující si vstříc, jenže přítomnost nepoznala a ani poznat nemohla budoucnost – a budoucnost jako by byla vůči přítomnosti zcela lhostejná. Pro cestující v kupé byly dobytčáky v kolejišti pro nákladové vlaky posledními, nic neříkajícími záběry na filmové pásce z končící cesty, a kdybyste se kohokoli z nich po pár dnech zeptali, co viděl, když už vlak vjížděl do nádraží, tak byste se snad dověděli, že na vedlejší koleji stála nějaká souprava, ale nic určitějšího by vám nikdo říct nedokázal.

A teď se tahle podružnost, tato nic neznamení malíčkosť, souprava šedozelených dobytčáků na vedlejší koleji, začala rozrůstat rychlostí rakovinového nádoru, začala požírat zdravou tkáň všehomíra, bytnět, zakrývat neustále se zužující obzor – až do chvíle, kdy se celá proměnila v rezavou tlamu nákladního vagonu.

Po stejné trati, jakou sem přijeli, teď zatčené povezou tam, odkud odjížděli. Jenže zatímco sem každý z nich cestoval jako konkrétní jedinec, vybavený jménem i příjmením, který se jenom ocitl mezi domovem a cílem své cesty a mohl si říct – Jsem ten a ten a jedu odtud a odtud tam a tam – pak se teď z každého z nich stal nikdo: vlastně se ani nedozvědí, kam je to vezou. Viděl jsem, jak lidé z jasně osvětleného nádraží, jehož členitá prosklená klenba vytvářela na peronech souřadnicovou síť, pečlivě, jako ve čtverečkováném sešitě na matematiku, prokreslenou vycházejícím sluncem, které se náhle rozzářilo nad jitrně mlžným městem, tedy jak tito lidé přecházeli do stínu, jež do nákladní části kolejiště vrhaly další stavby a kde se zatím nerozpouštěl a naopak panoval noční soumrak, svíraný lehkým mrazem.

Viděl jsem nádraží, viděl jsem hodiny, jejichž ručičky stále ještě váhaly poskočit o další dílek, obrovskou mozaiku v průčelí nádražní budovy na vnitřní stěně, která ještě nebyla dokončená, takže to vypadalo, že bezhlaví gigantičtí rudí vojáci postupně sestavují a dotvářejí sami sebe a že lešení jim jen pomáhá stát zpříma – to vše jsem viděl jako jeden znehybneý okamžik.

Hranice světla a stínu jen zdůraznila smysl toho, co se tu odehrávalo: lidé byli vyváděni, a to doslova, z přítomného času, jehož území končilo tam, kde začínala vyrovnaná řada. Rozestavení šedí vojáci si pušky se vztyčenými bodáky hodili na ramena a dva z nich s plátěným sáčkem v ruce odebírali zadrženým náramkové hodinky.

Hodinky padaly do sáčku a dny života, který odměřovaly, mizely v černém chřtánu. Další vojáci lidem stahovali snubní prsteny – rušili snatky; když měl někdo prsten příliš zarostlý do kůže, volali ošetřovatele; ten měl připravený čpavek, aby, pokud by se někomu udělalo nevolno, nebylo nutné zadrženého do vagonu přenášet, ale kromě čpavku měl ten muž v brašně také mýdlo a olej. Prst zatčeného namazal, otáčivými pohyby postupně prsten dostával dolů a předal ho dalšímu určenému muži. Tomu na prsou visela překližková truhlička s proříznutou šterbinou, a když jí prsten neprošel, voják ho nechal ležet na víku skříňky, aby nemusel zbytečně odemkyt zámek, a ty drahé kameny, zasazené do zlata či stříbra, nějaké dva tři brilianty, rubín a safír, vypadaly jako barevná sklička; jejich hodnota už nic neznamenala.

Až potud šlo pro zadržené jen o přípravu – to hlavní se odehrávalo na hranici světla a stínu. Hodinky a prsteny odebírali ještě tam, kde bylo světlo, pak ale lidé museli vstupovat do pološera a věděli, že v něm zmizí, stejně jako tam zmizeli ti, kdož vešli před nimi.

Tady nastávala nejtrýznivější část snu: lidé neumírali, ale pro přítomnost přestávali existovat. A přítomný čas klidně dál trval bez nich, každý nový okamžik odsouval okamžiky předchozí, přesně ty, v nichž oni ještě existovali.

Stihl jsem zahlédnout jen jejich tváře, docela obyčejné tváře, které nebyly ani krásné, ani ostře a charakteristicky řezané, ani působivé. Ty tváře, bez ohledu na různý věk zajištěných, byly v podstatě stejné jako ve vzdáleném či nepřilíživě vzdáleném mládí: čas je proměnil, zmuchlal či naopak protáhl, pokryl je vráskami a pro všechny ty proměny, které příliš byly do očí, nebylo znát, že když se z obličejů v obráceném sledu, jako při nalíčení, odstraní záhyby kůže i další známky věku, tak se tvář naprosto věrně vrátí ke své mladistvé podobě.

Do rysů obličejů zasáhl čas – čistě mechanicky, podobně jako eroze měnící podobu horských masivů, jako síla přírody, jako síla fyzického působení; události vnitřního života, které tvář neodvolatelně proměňují, tvarují a zpětnému chodu času brání, se teď vůbec neprojevovaly.

Když se na člověka náhle sesype takové neštěstí, bezmocně hledá oporu sám v sobě, ale nalézt ji nemůže. Prožité roky se sloupávaly a odpadávaly jako spálená kůže – až k věku, v němž všechno, co se děje, ještě vnímáme s představou o nezměřitelném trvání budouc-

nosti a domníváme se, že bude dost a dost času taky na docela jiný život, a ne jeden – zpátky k věku, v němž ještě nemáme ponětí o věcech definitivních a nezvratných.

Kdyby to zatčení věděli předem, možná by někdo z nich sebral odvalu a vůli k odporu, ale takhle, když vystoupíte z vlaku a vidíte, jak na vás míří ukazovák ozbrojeného vojáka, je to ještě něco víc, než že vás to jen zaskočí; je to zlověstný výsměch osudu vůbec a každému konkrétnímu osudu zvlášť.

Život zatčených se hroutil v okamžiku tak běžném a víceméně bezvýznamném, že už jen kontrast mezi událostí, jako je zatčení – což člověka zcela pozře –, a tím, že nebylo součástí žádného dějinného řetězce, nedalo se nijak předvídat a předjímat, ale přišlo zničehonic, bez příčin, bezdůvodně – už jen tento kontrast rušil osobní osud jako takový.

Nešlo vlastně ani o fatální nespravedlnost zatčení; ta byla jen jedním z důsledků jeho bezdůvodnosti. Ukazovák vojáka, který zcela libovolně označoval některé z procházejících kolem, se stal jejím nastolením, ztělesněním, symbolem; tohle nebyla taková ta zdánlivá bezdůvodnost, kdy je třeba přemýšlet o tom, proč se všechno odehrálo právě takhle a ne jinak; naprostá absence jakéhokoli vysvětlení jako by bezdůvodnost povýšila do kategorie jediné příčiny všeho na světě; od této chvíle se každá událost v tomto převráceném světě neodehrávala silou kauzality, ale silou zvůle, a proto se zvůle a násilí staly přímo kosmickým zákonem.

Vyjádrěním tohoto zákona byli obří rudí vojáci na mozaice, kteří bodáky svých rudých pušek podepírali klenbu nádražní budovy, ti bezhlaví strážcové; díky střípkovitosti mozaikového obrazu se zdálo, že nejsou vybaveni lidskou anatomii a skládají se jen z buněk rozdrásaných tkání; mozaika byla tak obrovská, že se rudí vojáci pod strop nádraží skoro nevešli a prostorná budova, plná vzduchu a světla, v tomto sousedství najednou vypadala jako zatuchlá a hnusná lidožroutská jeskyně.

Tam, kde se odebíraly hodinky, stál poslední ze zatčených. Stejnou cestou šel k vlaku v doprovodu vojáků strojvůdce s topičem. A já najednou věděl – a to vědění bylo snu jakoby podstrčeno, ale přitom se nezrodilo hned –, že ten zatčený je strojvůdčův mladší bratr, s nímž se už dlouho neviděl. Když přijel do města, mladší bratr (který neměl hodinky, a tak ho vojáci prohledávali déle než

jiné, protože si mysleli, že je někam schoval) chtěl staršího překvapit a ráno najednou zaklepat na jeho dveře; z posledního dopisu věděl, že bratr dostal krátkou dovolenou.

Strojvůdce kráčel ke své lokomotivě; vzbudili ho o půlnoci, aby nahradil nemocného kolegu; byl rozmrzelý, stojatý límeček služebního saka ho dřel do krku a on se těšil, až si sako v kabině sundá a jako obvykle si navlékne pohodlný svetr. Eskorta jeho mladšího bratra otočila tváří ke zdi a dál mu prohledávali kapsy, v kolejišti píska posunovačka a začala couvat, čímž upoutala strojvůdcovu pozornost, a tak se bratří vůbec neviděli. Strojvůdce vylezl do kabiny, shodil sako, a zatímco si přetahoval přes hlavu svetr, jeho bratra odváděli kolem lokomotivy do vagonu.

Samozřejmě lehkost, s jakou došlo k tomuto ne-setkání, mě ohromila i ve snu; události se sběhly tak, aby se jedna s druhou nesetkaly, existovaly rozrůzněně a individuálně a to, co se mohlo změnit v tragédii – že by bratr v osudovém okamžiku poznal bratra – se nakonec neodehrálo.

Důležitý je bod, v němž se slepá kauzalita přetrhne, a člověku se ve vztahu k sobě a vlastnímu osudu dostává absolutního vidění, takže prozře a pochopí dramatický smysl tohoto uzavřeného kosmu. Právě tohle prozření pak činí tragédii tragédií, zatímco když se bytí člověku nezjeví nebo ten člověk není s to takové zjevení postihnout, čekají ho jen bezvýhodná muka a útrapy.

Věděl jsem, že strojvůdce nikdy nezjistí, koho to vezl ve vězeňském vagonu, a že jeho bratr, poslaný jako vyhnanec do míst, kde se protokoly ze zasedání okresního sovětu zapisovaly na březovou kůru a kde papír byl cennější než hřebíky, mu už nikdy nepošle ani kratičký vzkaz, co s ním je.

Transport na slepé koleji se dal do pohybu. Když jsem v dětství chodil k železnici počítat vagony a hádat, co je v nich, občas jsem narazil na příliš dlouhou soupravu, vyhlížející jako vlak-který-nekončí, jediný vlak na světě. A takhle se táhl i ten transport, táhl se až za oblouk na trati, kupila se oblaka páry, blikaly semaforey; pak vagony přece jen skončily a pohled utkvěl na zavřených dveřích posledního z nich; vypadalo to, že jsou nepatrně pootevřené, a v té jejich nedovřenosti se skrývala poslední možnost něco udělat, úsilím vůle zdolat tok snu; jenže vlak odjížděl a dveře zůstávaly před očima; tak začínal třetí sen.

Ty dveře si zpočátku uchovávaly svůj tvar, pak je vystřídaly normální dveře a ty se později měnily, pokaždé když se sen opakoval, byly ty dveře nové: byly to dveře zámecké komnaty či parádní pracovny a jejich dřevo, kov, klika i zámek byly pokaždé jiné. Stejně zůstávalo jen jedno – pootevřenost; cítil jsem z toho výhradně jakési mučivé „skoro“; to, co slovo „skoro“ znamenalo, se z příslovce změnilo málem na podstatné jméno a neodpovídalo na otázku „jak?“, ale na otázku „co?“. Dveře už nebyly otevřené, ale zatím ještě ani docela zavřené a já přitom věděl, že když se zavrou úplně, tak se znovu neotevrou už nikdy, zmizí a místo nich zůstane jen neproniknutelná stěna.

Snažil jsem se dostat až k nim a hledal jsem klín, který bych mezi ně a veřej vrazil – a skoro jsem to stíhal, jenže nestihl; zároveň, abych alespoň pohledem uchránil to, co bylo za dveřmi, jsem se díval na klíčovou díрку – a propadal se do ní, letěl prostorem, kde se množily další dveře, okenice, vrata, branky, poklopy i zavírací stříšky nad studnami. Zavíralo se tam všechno, co se zavírat mohlo – sekretáře, kazety na dopisy, poštovní schránky, trezory, dvířka kamen, bloky, školní sešity i alba se známkami; ukázalo se, že celý svět se dal poskládat do velké knihy, kterou je třeba přetáhnout železnými obručemi, uzamknout obruče na zámek a knihu pečlivě uložit.

Za každými těmi dveřmi umíraly věci, které tu zanechali lidé odvážení v transportech; praskala skla brýlí, ohýbaly se tenké drátěné obroučky skřipců, jako černé rakovinové skvrny se loupal amalgám ze zrcadel, bledly a rozplývaly se přízraky tváří, které se v těch zrcadlech kdysi odrážely, od stěn se odchlipovaly tapety a vrstva po vrstvě se stáčely do papírových strupů; jód rozežíral zátky a z temně hnědých lékovek se odpařoval, hnací řemínky šicích strojů puchřely, tuha v tužkách se drolila, ulamovaly se gramofonové jehly; dřevo a cement ze sebe vyvrhovaly hřeby a vruty, lepidlo spojující stránky v albech s fotografiemi vysychalo; teřely gumičky v přeželeženém spodním prádle a kožešinové límce pelichaly; typy v psacích strojích se opotřebovávaly, struny klavírů praskaly, jejich klávesy a pedály se bořily dolů a ze stránek, jež jako krví nasákly rzí z kovových kancelářských svorek, s vybledlým inkoustem odlétal i lehký duch rukopisných liter.

Ani v jediné místnosti toho snu nebyli lidé: pokoje, chodby, schodiště, půdy, sklepy, haly i komory se jednou slévaly v omračující logickou souslednost, pak se rozlétaly v záplavě střepů a nato se

zase sdružovaly, nabodávané na mou vlastní trajektorii; nepotkal jsem ale jednoho jediného člověka. Nepřítomnost lidí byla taková, jakou zažíváme jedině ve snu nebo ve vzpomínkách z časného dětství: to míváme pocit, že ti lidé tu ještě před chvíličkou byli a zrovna někam odešli či se úmyslně poschovávali, a čím zjevněji vzduch uchovává teplo života, ozvěnu hlasů a parkety si pamatují nedávné kroky, tím víc nás souží, že nemůžeme pochopit, kam všichni odešli a kde je máme hledat. V dětství z náhlého pocitu bezmoci bezútěšně vzlykáme, protože je to naše možná vůbec první zkušenost se zoufalstvím; matka a otec tu *nejdou* tak jasně a definitivně, že jejich nepřítomnost znamená totéž, jako když se zborčí celé bytí; a pokud je nenajdeme, nedokážeme se znovu ujistit, že svět tu opravdu je, nedokážeme znovu načerpat sílu k žití, protože ono *nejdou* znamená, že kdesi na světě je díra, kam se ti lidé ztrácejí, a vy se v ní můžete ztratit taky.

Věci neumíraly němě: téměř každý zvuk, který předmět vydává, se rodí z toho, že s ním někdo něco dělá, ale tady se projeví jejich vlastní hlasy: jejich řeč byla tisícinásobně zpomalená a roztažená a my obvykle neslyšíme slabý šramot, který vydává otáčená novinová stránka, tiché popraskávání stárnoucího porcelánu či skla, neslyšíme ani komáří bzukot rozžhavených vláken v žárovkách. Ale v liduprázdných prostorách, v nichž čas překotně dobíhal, se všechny tyto skřípoty, šramoty a šelesty proluly v jeden jediný zvuk.

Zdálo se, že věci padají do jakési bezedné propasti, narážejí na sebe, otáčejí se a skoro lidsky kvílejí hrůzou; pokoje a další místnosti se donekonečna střídaly, ta posloupnost neměla konce a nebylo před ní úniku.

Zničehonic jsem tu kakofonii poznal a v onom okamžiku poznání se pohyb místnostmi zpomalil, až ustal úplně. Z dětské paměti, ze vzpomínek tohoto věku, stejně jako z pocitu zdánlivé ztráty rodičů, se zrodil další obraz: visutá lávka přes řeku zavěšená na laněch a šlacha těch lan přeřezává pila s drobnými zlými zoubky, připomínajícími myši; lana praskají, ale lávka se ve vzduchu stále ještě drží, jakoby silou zvyku těch, kteří po ní chodili, a teprve po pár dalších vteřinách se řítí do vody.

Skřípání, praštění, třesk – a pak táhlý, žensky jemný zpěv prasklých lan, který se v oblouku nese nad říční vodou, a lana (jako by se pokoušela most znovu postavit) jen ze zvuku vyklenou zpívající

oblouk. K tomu zní můj vnitřní pláč, protože zaboha nejsem s to pochopit, proč ničit starou lávku – jen proto, aby se mohla postavit nová, aniž by bylo jisté, že nová bude lepší, přestože nebylo hrůznější zkoušky než došlápnout na prohnílá prkna a rozhoupat se nad balvany a peřejemi v rytmu těžkých cizích kroků – lepší nebude proto, že o možnost být lepší ji předem připravili, přesně takhle, v jediném okamžiku, v záchvatu katanské činorodosti, když přání zásadní změny srazilo starou lávku do vody, ač se klidně dala rozebrat a pro dřevo i kov se mohlo najít jiné uplatnění.

Vzpomínka na zbořenou lávku, vydolovaná ze vzpomínek na dávná léta, se podobala keři vytrženému i se zemním *balem*, v němž se ukrývají kořeny; zkáza mostu byla těžištěm vzpomínky, kdežto všechno ostatní podle zákona kontrastu zmizelo v šeru: z říčního břehu se ztratily domy, ztratil se chrám, vlastně i břehy samy přišly o obrys jistého, zcela konkrétního místa a stal se z nich spíš symbolický obraz břehů vůbec.

Sama řeka se zvedla, jako by začínala povodeň; voda už netekla korytem, v něž se proměnil celý svět vnímaný ve vzpomínkách, a jediným společným tokem se staly podhlodané břehy i nebe, tokem, jehož středem se hnál pruh rychlé vody, vodní jazyk, jaké obvykle vznikají před peřejemi.

Moje vědomí, vědomí spícího, jež on sám vnímá jako svit, činící děj snu viditelným a srozumitelným, se smrsklo v ořechovou skořápku; ten proud se mě zmocnil; byl to zvláštní proud; proud-na-místě, jako by to byl jak pramen, tak ústí; proud mě nestrhával do dále, ale do hlubin, proud, který neměl délku. Ten proud neunášel, ale pokoušel se vše odhmotnit, jako by to byl podzemní Nil, zadní vchod, obrácený tok času, po němž se bůh slunce na svém člunu noc co noc plaví ze země západu, aby příštího jitra mohl znovu vzejít a začít na východě.

Jenže tok nejen odhmotňoval. Stejně jako v dešti či větru jako by v něm byl náznak čísi přítomnosti, neurčitý, a přesto jasný pocit: „Někdo tam je.“

Kdosi němě zápolil s proudem a nechtěl se mu podrobit; byl to čin hrdiny – dávný a pozapomenutý, ale stále ještě trval. A já pochopil, že jsou tam lidé; ti, kteří opustili prázdné místnosti a jimž svůj křik adresovaly umírající věci; lávka, tedy cesta k nim, už se zřítíla, ale já jako bych ještě stihl přes ni přejít.

Takhle – skrze sen – se člověku dostává prozření paměti: cítí tíživou přítomnost setmělých vrstev minulosti, jichž se světlo vědomí nedotýkalo; tam, v žaláři času, jsou pochovaní lidé, události, povědomost těch lidí o sobě samých, vyloučená ze sféry vnitřního života.

Vyloučená, ale existující dál; vždyť dokonce i když něco zapomeneme, tak té vzpomínce jen odpíráme právo na to, aby se vynořila v zorném poli našeho vnitřního zraku, ale zbavit se jí nadobro nedokážeme.

Jasnovidce paměti, to bylo to, čím jsem se ve snu stal. Tok řeky, v nějž se sen proměnil, mě zbavil sebe samého, zpřetrhal všechny nitky, jimiž bylo spojeno vědomí s pamětí, díky němuž i na detailech minulosti v každém okamžiku vidíme, kdo jsme; když jsem se ale stal nikým, když jsem přišel o schopnost vzpomínky třídit, již diktuje naše osobnost, jako bych najednou vlastní paměť získal v její prapůvodní celistvosti.

Moc vody ode mě poodstoupila a já zjistil, že paměť jednoho člověka není malá lodička. Paměť, která se mi najednou otevřela, byla spíš archa.

Z toho proudu, z toho pohybu vody, jenž se zdál prázdný, začaly náhle vyrůstat ostrovy, v dálce se znovu prokreslily břehy a řeka se znovu stala řekou; jako bych právě dosáhl největší hloubky snu, kde jednotlivé obrazy nemají konkrétní obrysy, a teď jsem se vracel zpátky, blíž ke světlu dne.

Smutné a ploské ostrovy se podobaly ostrovům severských řek; tyto ostrovy, tvořené jen oblázky, pískem a hlínou každá další velká voda přetvoří zcela nově a ty pak bloudí říčním korytem, proklínané lodníky i strážci bójí. Ostrovy jsou někdy docela velké, ale nestaví se na nich ani rybářské chýše; jen někdy, když se ostrov slehne pod vrstvou hnijícího říčního rostlinstva, tam vyraší tráva, která láká tak, že v létě se odsud na širokých pramicích jako na selských vozech odvázejí celé fůry usušeného sena. Dobytek si na něm ale příliš nepochutná a nestojí o ně – jako by tušil, že ta stébla a lístky vyrostly jen z vody, že tahle tráva je beznadějně hladová, takže o sílu jen připraví a sama žádnou nedá, že nenasytí; leda tak rozředí krev a mléko po ní zvodnatí. Příští rok už louku nenajdete – místo ostrova je na stejném místě mělčina; takové ostrovy se do mapy ani nezakreslují a jen lidé v příbřežních vesnicích si pamatují, kde kdy jaký byl.

Všiml jsem si, že některé ostrovy voda dokonce nese – byly to obrovské plásky rašeliny; někde na horním toku řeka vtrhla do rašeliníšť a kusy jich odnášela; na jednom takovém rašelinovém ostrově dokonce stály staré ztmavlé dřevěné kříže: řeka utrhla i kus hřbitova.

Jiné ostrovy se nehýbaly; jejich břehy jako by zpevnily valouny. Když jsem se ale k jednomu takovému ostrovu přiblížil, zjistil jsem, že je to břeh z lidských tváří: lidé byli těsně namačkaní, ti v první řadě stáli po krk ve vodě, další byli o něco výš, další ještě výš, postupně v mnoha řadách za sebou, takže při pohledu z řeky bylo vidět jen tváře.

Proud náhle zachytil tu jednoho, tu jiného, ale na jeho místo okamžitě postoupil ten za ním; takhle řeka splachuje kořeny prorostlý břeh a nenápadně vymývá hlínu mezi kameny. Tváře byly tak tmavé, jako by ti lidé museli dlouho jít pod zemí, ovšem ne tunelem, ale přímo hlínou, jejíž částičky se jim zažraly do kůže; hlínu měli v ústech, v žaludku, v plicích, zkrátka ve všech tělních dutinách

jako by byli pohřbeni zaživa, ale v hrobě nezemřeli a bloudili podzemními cestami tak dlouho, dokud se nedostali až k říčnímu břehu a neotevřeli zemský povrch jako dveře. Vstoupili tak ale do světa, kde jejich přeškrtnutá jména znamenala propustku do nebytí, a smrt během pár okamžiků dokonávala své odložené dílo.

Podobně se rozsypají dávné svitky, vyzdvížené ze starobylých mohyl – vražedný je pro ně samotný vzduch nového světa. Tisíce let času, před jehož působením byly ukryty, pro ně uplynou v jediném okamžiku, a stejně jako se urychlené hoření mění ve výbuch, ony prožívají „výbuch“ času, který je zničí a uhladí tak všeobecnou časovou tkáň, pro niž svitky byly právě třískou minulosti.

Lidé stojící na břehu byli taky takové třísky a čas s nimi rychle účtoval, i když se snažili držet pospolu; řeka je odnášela, bez jediného šplouchnutí je polykala; stáli tu, jako by to bylo shromáždění obyvatel vesnice zatopené před mnoha lety; jejich domy se postupně vnořily do jílu a na písčiny kosách se jen tu a tam červenají cihly z pecí, zaoblené a ohlazené tokem. Ti lidé, pouhý zbytek dávno odešlé generace, kteří z ní byli vymazáni a uvrženi do dusné tmy země, byli jako archaický pojem, jako zapomenutý slovní druh. Místo se pro ně už nenašlo ani v jazyce, ani ve světě: jejich slova zněla dutě a tlumeně, jako zpod země, a doléhala nahoru pod nohy živých.

To, že ti lidé se ke mně obracejí z *onoho* břehu, jsem chápal až příliš dobře; jeden z břehů, který jsem měl víc na dohled, protože jsem mu byl blíž, byl *tento* břeh a já ho vnímal tak, jako když námořník vidí blížící se zemi a za úzkým proužkem břehu tuší veškerou její tolik vytouženou rozlehlost; *onen* břeh byla země vyklizená, opuštěná, která byla pro odplouvajícího, bez ohledu na svou velikost, se vzrůstající vzdáleností čím dál víc ostrovem.

Ostrov lidí uprostřed vod; hliněné tváře slepě prosily, aby byly poznány, společná síla jejich pohledů umožňovala vidět uvnitř snu: písčná kosa, mlha a dým, vysoký železný lodní bok, šplouchání vody, obrovská železná vrata, otevřená na zádi vlečného člunu, lodní můstek s lanovým zábradlím. A po tom můstku společně sestupovali vězni, eskorta, důstojníci i lodníci – šli bez jediného ohlednutí a mizeli v podpalubí, kde bylo vidět jen oblouky vnitřní ocelová žebra trupu. Pak se kovová křídla záďových vrat začala zavírat – sama od sebe, do pohybu je nikdo neuváděl, ani lidé, ani mechanismy – a již odešlí se otáčeli; muklové i eskorta stáli pohromadě, ale bylo jich stále méně, výhled na ostatní mi stínila železná křídla vrat. A já je zase chtěl zastavit, vrazit pod vrata klín, znovu jsem se snažil k nim dostat – a probouzel jsem se a můj pohled domov nepoznával, protože byl stejně jako archa plný tváří, jež v něm hledaly spásu.

Sny se po tři dny opakovaly; čtvrtého dne ráno jsem pochopil, že musím vyrazit do města, odkud přišly dopisy nalezené ve stole Druhého dědy, a vyhledat jejich odesílatele. Že je to jediná cesta, jak v minulosti něco objevit, bylo beztak jasné, ale najednou jsem cítil, že se mi ta cesta otevřela: byli jsme navzájem připraveni – já vyrazit, a cesta zase ochotná mi v tom nebránit.

Když se někdy probudíte ve vlaku, který během noci vyjel z velkého města, obklopují vás jen táhlé a dlouhé věci: dráty, řeky, silnice či pole. Země přichází k náspu podívat se s dobromyslným úsměskem převahy stálého nad dočasným na projíždějící vagony; pahorky a kraj lesa se postupně učí být výhledem z okna vlaku; triangulační body na místních výšinách, podle nichž se stanovuje geografická poloha, vypadají jako marťanské třínožky po nezdařeném vpádu, zato kříže na chrámových věžích vytvářejí optické osy a prostor se uspořádává podle nich; kříž je tu nejen symbol víry, ale i zeměměřičská pomůcka.

Když jsem otevřel oči, už jsme měli pole středního pásma za sebou a dostali jsme se na okraj tajgy; vlak jel po glóbu vzhůru, na sever, podél velkého kanálu; kdesi tam, za borovými lesy, protékaly dřevěnými zdymadly vody vypůjčené z jezer; odehrávala se tu pouť vody přes žulová rozvodí; lodě v úzké nitce průplavu vypadaly, jako když se sunou po souši, jejich stožáry se tyčily vysoko nad korunami lesa a lodní sirény se dočkávaly vzdálené ozvěny; obce a města na železnici obsadily břehy jezer, korálkovitě navlečených na šňůru kanálu, nad nízkými domy se tyčila ramena přístavních jeřábů a obrovské hromady klád – a všechno to bylo na typicky venkovský život příliš velké, což ale na druhé straně vyvažovala podlouhlá jezera se zvlněnými břehy.

Vesnice a osady ležely hned ve dvou liniích – na železnici a na jezerních a průplavních březích; kolem pluly lodě a projížděly vlaky: dva proudy, dvě trasy plné pohybu; a celý život tu postupně získával podobu nástupiště a přístaviště či přístaviště a nástupiště: přišlo na to, na kterou stranu jste se podívali dřív; místní obyvatelé neživila půda, na níž stály jejich domy, ale pozemní i vodní cesta, jednou přetížená, jindy skoro prázdná; kanál i železnice se nalézaly v pásmu odcizení a místní lidé si mezi nimi připadali sevření jako v objetí ker.

Vlak přijel na velké nádraží; stálo se tu dvacet minut, protože měnili lokomotivu. Na nástupišti, vysokém sotva ke kolenům, už se tísnili trhovci, kteří přesně věděli, kde zastaví dveře vagonů; obchodovaly tu především ženské, babky a děti: pirožky, pirožky, studený-pivó, studenýpivó, rybkýrybkýrybký, kdosi dákefirék, malínymalíný,

vařenýbramborý, čipsí, čipsí, minerálká, minerálká – desítky charakteristicky drmoléných názvů zboží, trhohlášky a kšeftohlášky, a všechno doslova v letu, co nejrychleji, nezdržujtepané, dejsemigelitků, spiksloujetodraší, spiksloujetodraší – ti lidé jakoby z hladu ustavičně polykali hlásky. Z každé tváře, z každé postavy, která tu stačila získat potřebnou nádražní protřelost a fyzickou obratnost, se dala vytušit jejich jiná tvář a jiná postava, obojí opravdové, obojí už takové, jakými se budou jevit budou doma; a kdoví co je tam čeká: babčín kout chalupy s výhledem na nevlídnou zahradu, pokoj v patrovém baráku provizorní ubytovny, kde jeden druhému vidí do talíře a kde žlutá prostěradla pacienta upoutaného na lůžko visí ve dvoře na šňůře hned vedle žlutých kojeneckých plenek; bůhví, co tam čeká na mě; dobře jsem věděl, že místo narození je jen nahodilost a že víc pravdy by bylo v životě tady. Tady bych byl mezi svými, mezi lidmi z okrajů měst, z továrenských kolonií, v nichž se narodili i můj otec a má matka, a já na tyhle kořeny nezapomněl; to už ale přijela nová lokomotiva, průvodčí lidi pobízeli k nástupu a trhovci horempádem spěchali k jiné koleji; od severu přijížděl rychlík v protisměru, ze zatačky se vyhrnul jeho velký reflektor a dvojité rudé kníry pruhů na předku, a já stále ještě stál a dokuřoval; nevím proč, ale zastávku jsem si potřeboval užít až do úplného konce.

Po sousedním peronu cupitala stařena; držela vějíř povadlých stonků, které už ztratily pružnost, ale stále ještě nesly temně rudé a zcela otevřené pivoňky v plném květu. Ty květiny jsem znal – byl jsem to já, kdo překopával a pak oplachoval v narůžovělém hypermanganovém roztoku hlízy a zamotané propletence kořenů, připomínající spletitou živoucí tkáň – na chatě, na počátku července tuhé lesklé zelené kuličky v jediném dnu vybuchovaly do velkých rudofialových okvětních plátků, původně mnohonásobně poskládaných a svinutých a teď vyrážejících na všechny strany jako přezrálostí kypící granátové jablko, květiny v onom ne-udržení proporcí téměř vulgární, ale nádherné právě svou ne-střídmostí, zmizením formy potlačené květem, temně a jásavě zářícím z jakési vlastní hlubiny.

Stejně pivoňky (to jsem věděl) přivezené z chaty teď rozkvetly na hrobě Druhého dědy a do hloubky zapustily jemné kožnaté kořinky; existují květy smrti, ty, které jsou tvářív tvář lidskému skonu

nejen případné, ale dokonce ho podtrhují; jejich rostlinná podstata je nejbližší lidské tělesnosti, a proto se tou tělesností přímo i nepřímo může stát při pohřebním obřadu a pak růst ve hřbitovní hlíně, která rostliny vysazené nahodile nesnáší; černorudé pivoňky, do nichž často zalézali malí černí mravenci; temné skvrnky na zelené a rudé, věrozvěsti budoucího rozkladu.

Stonky stažené cárem obvazu neobratně svíraly prsty staré ženy; pivoňky se rozprostřely a ukláněly do všech stran a zdálo se, že ve staženině nitru se děje totéž: život, který pohromadě nedrží už téměř nic, se co nevidět rozpadne, a ona už se jen snaží donést ho zpátky do skrytu domu a zůstat tam s klopotnou dřinou vlastního konce o samotě. Neprodané květiny jí překázely, ruce je nedokázaly uhlídat, ruce už téměř zemřely a život se stahoval blíž k srdci a břichu.

„Však já nějak dojdu sama,“ řekla mi na nástupišti, jako by uhadla můj záměr alespoň trochu jí pomoci. Pivoňky jsem koupil; pak ji skryl rychlík, ženoucí se k jihu, a stupátko mého vagonu se pohnulo.

Vlak vyjel ze stanice; květiny stály na stolku v kupé – jako pozdrav na uvítanou a na rozloučenou zároveň; a postupně, s těmi po životě lačnicími okvětními plátky, které ucítily vodu, purpurovými, nafialovělými, sytě barevnými, jako je žilní krev, zbavená kyslíku a dychtící po plících, a ve mně se usadil pocit hlubokého nadechnutí. Květy dýchaly okvětními plátky, vůně stvrzovala objem jejich přítomnosti a ten objem se zvětšoval, jako by stébla a plátky utvářely jen malou, viditelnou část květů, zatímco to hlavní bylo éterické, polétavé, postižitelné jedině čichem.

Květy dýchaly; těžká sladkost jejich vůně mi znovu připomněla hřbitov, hrob Druhého dědy; k zemi klesal večer, vlak se přihnul na most a nýtované ocelové traverzy konstrukce se podél kolejí vztyčily jako obrovitá písmena. Dole se táhlo široké říční koryto, ale voda byla nehybná a proud v ní jako by se sunul jen při dnu, pod napjatou vodní hladinou; potom se vlak několik minut pohyboval v prázdnu, protože most samotný vidět nebylo, jen konstrukci a řeku, a pravidelné míhání za oknem přimělo srdce k prudšímu tepu. Řeka před západem slunce celá zesklbněla a napříč proudem pomalu a ztěžka, jako by vesla nabírala rtuť, klouzal dlouhý rybářský člun, uváděný do pohybu jediným veslařem.

Ten člun jsem poznal podle mozaiky na kryptě vedle hrobu Druhého dědy: dlouhé stíny topolů, které jako by na zem dopadly

jednou provždy a víc už se prodloužit nemohly; jenže tam Charón vezl stín zabalený do dlouhého rubáše, kdežto tenhle převozník či rybář plul sám.

Bližší břeh byl ještě osvětlený, ulitý z podvečerního světla, kdežto vzdálený, k němuž směřoval veslař, už zmizel ve tmě; setmělý břeh roztínala hluboká rokle, z níž se do řeky vléval jazyk tmy.

Vlak se hnal jako o závod a při jeho rychlosti bylo vše za okny pomalé, jako by už odeznělé a nezměnitelné: veslař nemohl otočit, vítr už nemohl zčeřit vodní hladinu, paprsek světla nedokázal rozehnat tmu a my jsme přešli na temný břeh, hnali jsme se mlhavými záplavovými luhy, kde bylo vše sametové jako netopýří křídlo, mlčící a nehybné; v posledních vagoncích ještě viděli řeku, loďku i světlo, ale čelo vlaku už se hroužilo do soumraku, do okřídleného mlčení ptáků, kroužících nad lukami; z občasných slepých říčních ramen se pářilo, jak odevzdávaly teplo dne, a jedině podle tohoto oparu se dalo pochopit, že i tohle je stále ještě *tento* svět a že chlad noci tu není věčný.

Jakmile květy na okně ucítily noc, začaly stáčet okvětní plátky; usnula i vůně a už z květin neprýštila; a dokud jsem neusnul, udržel se v mých očích jen zářivý odlesk řeky, temná skvrna loďky s veslařem a dlouhé stíny stromů. Ať jsem se díval na cokoli, ať mé oči zabloudily kamkoli, vše zastíňovala zlatavá řeka a pohyb vesel, a svět se stal jen pozadím, tím, co si pamatujeme jen skrze jiné vzpomínky, co se vzdaluje jako břeh pro toho, kdo je ve člunu stojícím na místě; a úplně stejně, jenom skrze světélkování vody, se mi jevil i můj minulý život, který byl najednou nesmírně daleko a smysly se dal vnímat mnohem hůř než víry za vesly na dýmnatém vulkanickém skle vodní pláně.

Z vlaku jsem vystoupil za časného rána, znevklidnělého špatným počasím; ostatní cestující, a nebylo jich málo, se až neuvěřitelně obratně vytratil – odkašlávající, supící a láteřící, s hromadami zavazadel, s krabicemi, batohy, taškami a vozíky, jichž je vždy víc, než je místa ve vagonu, takže lidé se s tím vším ztěžka a namoženě vlečou, co chvíli odplivují, napínají svaly a ohánějí se lokty; ještě před okamžikem se jim do tváří valila krev, záda se ohýbala, všichni cosí kamsi odnášeli, vozili a táhli – a najednou tu není nikdo, jen taxikáři, kteří zůstali bez rita, a tak pokuřují a sledují, jak po sobě na pustém prostranství před nádražím rafají psi.

Prošel jsem lítačkami do nádraží. U stolku v nádražním bufetu seděli dva milicionáři a dva chlápci v kožených bundách; všichni čtyři byli stejní. Takovéhle tváře mívají ti, kteří ve třinácti čtrnácti letech začnou překotně růst: motorika rychle se vyvíjejícímu svalstvu nestačí a během jednoho dvou roků se takový mládenec mění v tlamatého pořeza. A opravdu, ve tvářích měli onen výraz mladistvé tuposti, jako by každý z nich z přebytku svalstva v těle svět vnímal jen žaludkem a údem; před každým z nich stál talíř s šašlikem a pečenými bramborami, láhev vodky a ve dveřích do kuchyně se tyčila servírka.

Čtveřice tu seděla jako dveřníci světa, do něhož jsem právě vstupoval; v čekárně páchl zkažený vzduch, sliny, kanoucí z úst opilců, zmožených kocovinovým spánkem, pot a tabák; na lavicích tu leželi lidé přikrytí i s hlavou a viditelně takovému životu uvyklí – životu na podlaze, na rancích, na zavazadlových policích ve vlaku, v noclehárnách či na pryčnách cel předběžného zadržení; každý z nich se poskládal a stočil co nejúžeji, aby se zahřál, ale spíš se zdálo, že tak činí proto, aby vypadal už jako zmlácený, takže dál už ho mlátit není třeba, už toho bylo dost.

Autobus do města zřejmě odjel nebo ještě nepřišel; kolem zastávky stály květináče z natřených automobilových pneumatik; takové jsem vyráběl o školních subotnicích. A hned jsem tuhle známou bídu přijal za svou, tenhle druhý život věcí, kompenzující všeobecný nedostatek; květináče z pneumatik, záhony obehnané prázdnými láhvemi, zapíchnutými do země dnem vzhůru, ptačí krmítka z krabic od mléka či popelníky z plechovek. A tak mě jako člověka, který se uprostřed toho všeho narodil, najednou napadlo: ale děje se tohle jen s věcmi? Co když i moje city a myšlenky jsou pouhá náhražka něčeho opravdového? Co když láska, již prožívám, vůbec není láska, ale taky takováhle pneumatika se zaplivanými afrikány?

U autobusové zastávky zabrzdilo osobní auto, volha s dlouhou anténou: něčí šofér si přivydělával taxikářením načerno. Dveře se otevřely; uvnitř volha připomínala brloh: huňaté potahy z umělé kožešiny, kouřová skla, vše mírně omšelé, mírně špinavé a poznamenané sálavým vedrem; stejným dojmem působil i řidič – ve vlněné vestě, odhalující holé paže, v manšestrákách, tlustý, zlatozubý, neholený, s očima neustále těkajícíma po zpětných zrcátkách,

živočišně rozespálý, ale pohotový a šikovný, jeden z těch, co si potrpí na prostinké žonglérské kousky – třeba vycvrknout cigaretu do vzduchu a zachytit ji rty – a myslí si, že v tom spočívá ta správná frajeřina a to správné chlapáctví; taková jdou raději k taxislužbě, než aby dělali panského kočího. Před příjezdem vlaku se houfují po maloměstských nádražích – dříve než si k takovému taxikáři nasednete, třikrát si to rozmyslíte. Protože jeho taxík vás nevezde, ale skoro unáší, a dokonce i známá cesta při pohledu z auta zase tak známě nevypadá; z taxikáře nevane bezpečí, ale jistý nepokoj: ano – klidně mohl za deštivé noci srazit chodce a ujet, nebo zrovna okradl opilého zákazníka, nebo s čímsi pokoutně kšeftuje, a když vám vrátí, má peníze odrbané a umaštěné, jako by se v peněžence ani neohřály, ale znovu a znovu putovaly z rukou do rukou, které je věčně mačkají, muchlají a nenasytně vrážejí do kapes. Jedna z takových bankovek je natržená, na druhé je skvrna od krve, na třetí jsou poznamenaná jakási čísla, takže z nich taky číší cosi ubohoučce zločinného, jakési opilecké domluvy a podroušené kalkulace, vymáhání dluhů, odřené voskované plátno venkovského konzumu, pokapané nálevem z kyselých ryb; a bude se vám zdát, že taxikář dobře půl cesty uvažoval o tom, zda vás má odvézt, kam potřebujete, anebo s vámi zabočit na polní cestu či do lesíka, o nichž nemáte ponětí, a říct vám, že píchnul – a to vše vlastně jen proto, aby viděl, co to s vámi provede...

Volha vylétla na most nad nádražím – dole se mihly vagony, cisterna, reflektory a rozkročené kontejnerové jeřáby – a uháněla rozbitými městskými ulicemi. Měli jsme tudy projet, urazit asi třicet kilometrů a dostat se tak do dalšího města, do toho, jež bylo uvedeno na obálce dopisu Druhému dědovi; to město bylo připlácle k zemi a zdálky nás vítalo komíny zpracovatelských kombinátů, za nimiž se tyčily řetězce kopců, zahalených do kouře a kučeravých mraků.

Na konci města na železnici začínala lesotundra, ale nebyl v ní jediný zelený strom, jen skály, výsypky kamene a kosterní zbytky mrtvých kmenů; od továren na zpracování rud sem neustále vanul vítr a dým z komínů, mísící se a padající dolů s mlhami a dešti, za poslední desítky let vše živé umořil a spálil. V takových místech se žít nemá a nepatří se ani na ně dívat, protože jejich obraz nepřipomíná dokonce ani podívanou po přírodních katastrofách: stejně

jako kriminalista rozezná vraždu od sebevraždy, také v krajích, jež zohavil člověk, se pozná jasné zabití a je to úplně jedno, zda neúmyslné či úmyslné; pozná se podle toho, že smrt v přírodě je smrt rychlá a celkem nenápadná, ale to, co po člověku zůstane, se do ní otiskne jako trvalé znetvoření.

Pak začaly sklady, ploty, ploty a zase ploty; v dáli se klenuly hory a nad nimi volný prostor, ale tady bylo všechno zahrazeno a odděleno stěnami; všude, nahoře nad ploty a ohradami či na střeších, bylo vidět ostnatý drát, jednou rovný, jindy ve spirálách; jednou rezavý, jindy stále ještě blyštivý a třpytící se ve světle reflektorů; někde nový ostnatý drát natáhli přes starý, na původní držáky, a vznikaly tak celé ostnaté houštiny. Všude byly závory, výstražné nápisy, zákazy vjezdu, budky ostrahy, kolem nichž brousili vykrmení potulní psi, kteří se k vozu ihned vrhli a začali zuřivě štěkat. A pak zase najednou pláň, holá pustina, na níž se daly zjistit jen zárodky jakýchsi dalších staveb – tady hrábli bagrovou lžící, tady shodili rouru, tady zarazili orientační tyče, které měly cosi vyznačovat; pláň byla temná jako hlína a ta tma se málem dala nabírat na lopatu. Auto už zase uhánělo, znovu se vynořovaly ohrady, reflektory, tovární haly, komíny, kouř, pára a světlo – a pak znovu naprostá prázdnota. Člověk se bránil, ohrazoval se, protože téhle zemi nevládl, a budky ostrahy byly architektonickým potomstvem baráků a lágrových strážních věží; celé to území bylo zamořeno *houbou*, strážními stanovišti s hříbovitou stříškou, a tohle všechno, všechny ty ploty, ostnatý drát a závory, bylo jako trvale vydávaný, neutichající pokřik „Stůj, nebo střelím!“

Auto se hnalo vpřed a já měl dojem, že my na svém vlastním území žijeme jako okupanti; že se jeden na druhého díváme bachařskou špehýrkou; hrála hudba a zpěvák sípal, že všichni kámoši jsou vlastně komplici, kdo nedá bacha, skončí v márnici, všichni kámoši maj v rukách pistole, takže koukejte mít prachy na stole; když řidič řadil, všiml jsem si jeho tetování na rukou (zřejmě bylo amatérské a dost vybledlé, jak se je někdo snažil odstranit) a ta rozdrhlá a zmatená píseň zvláště odpovídala tomu, co jsem viděl za okny. Uháněli jsme lágrem, i když to byly poměrně normální továrny; lágř se tu podepisoval na všem, na všem bylo jeho evidenční číslo – tři řady ostnatého drátu. Navozovalo to přesvědčení, že tady si musíte každou věc zamknout, aby vám ji neukradli, a zámky se množily –

zámky, závory, zástrčky a další zámky, pro jistotu, kdyby někdo překonal ty předchozí zábrany, a takhle pořád dokola; protijedoucí auta nevypínala dálková světla, což mě oslňovalo, ale řidič se neodvracel, byl na to zvyklý; všichni kámoši jsou vlastně komplici, kdo nedá bacha, skončí v márnici, řvaly reproduktory a my se řítíme nesmyslně rychle, jako bychom spěchali do nějaké rvačky, někomu lámat kosti a vyrážet mu zuby; tma, ohrady, pusté bezútěšné pláně – to vše nás hnalo kupředu, to vše naznačovalo, že tady se nesmí zastavovat, jako by tu řádl mor, což budilo šoférův horečný hazard, jakési nelítostné odhodlání žít navzdory všemu a zakusovat se do života jako do šlachovitého masa se zbytky kůže; v takovýchto místech jsem pobýval mnohokrát, ale teprve tady jsem zcela jasně pochopil, že muklové zvítězili, že nad lágrem vyhrál ne-lágr; jenže lágr nikam nezmizel, jen se prostě rozpustil v krajině, rozdělil se na části a každá ta část vše kolem sebe proměňovala a vrůstala do životního prostoru člověka.

Právě sem se neobyčejně hodily hračky nalezené v bytě Druhého dědy, ty beztvářné figurky, puška, pes a kůň; byli to zdejší rodáci, patřili k mikrokosmu těchto míst. Venku se mihl most, ploty ustoupily, po návrších se klikatily úzké uličky, v nich jsem viděl výlohy, vývěsní štíty, obchůdky a autobusové zastávky, vozovku několikrát přeškrtny koleje, za návršími vyrůstaly a zase se ztrácely tovární haly – a hory se hodně přiblížily a přimáčkly to malé město do kotliny, z níž vedla jediná cesta, most, přes který jsme před chvílí přešli.

Město, jež k tomu donutila zdejší krajina, tedy údolí, v němž leželo, se uzavřelo, část byla donucena stát se celkem; rozhořel se svého druhu teror krajiny proti těm, kdo ji osídlovali, a lidé odpovídali stejně: zdi domů i garáže byly hustě popsané neadresnými hnusnými kletbami, přesněji řečeno kletbami adresovanými celému zdejšímu okolí; nápisy se skvěly i na obdélnících čerstvé barvy, protože sprosté nadávky někdo pokaždé přetřel – vždy pečlivě, rozmáchle a jednotvárně; stopy drobných pomst – rozbité lampy a okna či smetí vyhozené jen tak na ulici – ukazovaly, že zdejší obyvatelstvo vede s městem, jež je do sebe zašpuntovalo, partyzánskou válku.

Řidič mě vysadil před hotelem, ihned odjel a já si začal číst inzertní nabídky na prodej bytu či výměnu a bylo jich velmi mnoho, kladly se na sebe ve stále nových vrstvách, sloup už byl porostlý sešitovou

srstí a zdálo se, že všem se tu žije neútně a všichni chtějí něco ve svém životě změnit, přestěhovat se, najít si, i když stále v rámci tohoto města, alespoň nový výhled z okna. Mnozí dokonce ani neuvádějí, že jde o byt, a psali jen „37 čtv. m“ nebo „48 čtv. m“; jak se zdálo, inzeráty zajímaly jen málokoho, vítr šelestil nedotčenými proužky nastřiženého papíru s telefonními čísly, a ty holé čtvereční metry, s nimiž se obchodovalo jako s místy na hřbitově, se zmenšovaly na velikost čtverečku ve školním sešitě.

V takovýchto malých městech za polárním kruhem se hotel skoro bez výjimky jmenuje Sever nebo Arktida; tady to byla Arktida. Tyto hotely jsou obzvlášť neútné; nejčastěji se tu ubytovávají lidé vyslaní na služební cestu, žádné rekreanty a jim podobné tu nenajdete; služební povaha takových cest, to vyslání čert ví kam mění i stav člověka; už ho nelze pojmenovat podstatným jménem host, ale spíš slovesným adjektivem, které se jako substantivum jen tváří – vyslaný (rozuměj na služební cestu).

Sny jsou tu lakonické jako zátiší s karafou a dvěma sklenicemi, ale i sny, stejně jako jídlo do vlaku, si musíte vzít z domova. Když se pak ocitnete v hotelovém pokoji, jako byste dospěli až na sám nezařízený kraj života. Předmětů je tu opravdu málo – podnos, čajník, popelník – a vzdálenosti mezi nimi jsou příliš velké, jako na poušti, kde od jednoho ke druhému je třeba jít půl dne, a všechny ty věci jsou tak trochu naaranžované, asi jako učební pomůcky; popelník a karafa vypadají jako popelník obecně a karafa obecně; v takto skoupě zařízené místnosti jako by vzájemné pouto mezi věcmi, které činí obydlí obydlím, najednou zmizelo a každá věc si tu stojí sama o sobě a stává se pouhou formou. A voda v karafě, pokud není vyschlá, po sobě uvnitř zanechává matné skvrny, asi jako na stupnici, kde se vyznačuje výška hladiny při povodních; voda je bez chuti, kterou mívá i voda převařená, stejně jako ostatní věci; je to prostě voda, voda jako abstraktní pojem, kapalina jako taková.

V takovémhle hotelovém pokoji si můžete uložit věci, pohodit knížku na noční stolek a cigarety na stůl, ale přesto ve vás zůstane pocit, že se chystáte nocovat někde v liduprázdné krajině. Kolem jsou stejně jako venku v přírodě jen monotónní útvary: tam jsou to kopce a údolí, kdežto tady stěny a kouty. Je to cosi jako ztráta civilizovanosti, jako nové zdivočení a nejlepším čtením v takovýchto místech je školní učebnice geometrie.

Okna pokoje vedla přímo na slepou zeď sousední budovy; bylo to k ní tak deset metrů a záclony na oknech jsem neměl žádné – nač taky, když je holá cihlová zeď tak blízko?

Když už jsem tu měl ten nucený výhled na zeď, četl jsem si v ní jako v knize – v knize zdi. Ono je moc dobré dívat se na město ze zorného úhlu domů, ze zorného úhlu cihel: to už pak nejste pozorovatel, ale součást genia loci. Jenže tahle zeď neumožňovala přenést se v myšlenkách do ní, ta pohled spíš odstrkovala; jednotlivé řady cihel nebyly rovné, spíš hodně křivé, a zeď byla zřejmě místy vychýlená, takže člověk mohl usuzovat na to, jak postupně rostla, jak pracovali lidé na stavbě.

Měl jsem dojem, že záměr něco postavit celá jejich činnost postrádala; nedalo se říct, že každá z těch cihel byla kladena bezmyšlenkovitě; spíš se tak dělo s utkvělou představou, se záležitostmi stavby nijak nesouvisející – třeba se vzpomínkou na rodný kraj či s představou večerního žvance. Výsledkem bylo, že o té stěně či o tom domě jako celku se nešlo říct, že byly postaveny, a ani dokonce to, že dům spočíval pevně na zemi. Byla tu zeď, zakrývala mi výhled, ale zároveň byla jaksi nepřesvědčivá; měl jsem pocit, že se může každou chvíli zhroutit, protože do ní nebylo vloženo to, co kromě cihel a malty drží dům pohromadě.

Uvědomil jsem si, že tady všechna ta města postavila, lesy vykácela, silnice vybudovala a průplavy vyryla velká síla – donucení; jenže se ukázalo, že donucení není schopno vdechnout věcem jednu věc – totiž energii, kterou člověk vynakládá při práci, již si sám svobodně zvolil. A bez tohoto úsilí, bez podílu ducha, který se prolne s prací fyzickou, všechny silnice, mosty, města a továrny stojí a fungují jen z vůle státu, z níž vznikly. Jakmile ale vůle zmizela, jakmile její čas došel, zbyli tu lidé s dědictvím obřích staveb, s nímž v duchovním slova smyslu neměli nic společného; zůstali tu mezi domy, nádražími a ulicemi postavenými z donucení, s městskou zástavbou, do níž se člověk nijak nepromítl a není v ní vnitřně přítomen.

V pokoji s výhledem na cihlovou zeď se spalo dobře; spánek se stával způsobem, jak se z místnosti dostat ven. Sny, myslím ty tři sny, co se mi zdávaly doma, se tady nedostavovaly; v tomto hotelovém pokoji nemohly existovat, protože ve zdejší čistě obecné scénérii byly čímsi příliš osobním; sny, které jsem viděl, když jsem

vystoupil z vlaku, nebyly vlastně sny, ale jen jakési polotovary, čisté listy, po nichž klouzaly lehké nezřetelné stíny; víc jsem tu zatím ani čekat nemohl.

Už předem jsem se rozhodl, že člověka, který psal Druhému dědovi, nepůjdu hledat hned; nejdřív jsem chtěl uvidět město, spatřit jeho přítomnost, a teprve pak začít jitřit jeho minulost.

Město bylo pojmenováno po bolševikovi zabitém někdy uprostřed třicátých let; jeho jméno tomuto místu a místo zase názvu města nic nesdělovalo. Mluvily různými jazyky a jedno druhého se stranily.

Okolní hory nesly jména, jež jim daly místní národy; jména zanechávala v hrdle chuť syrového masa a rozhrzaných kostí: když si člověk takových jmen z mapy přečetl deset za sebou, jako by se napil husté krve, z níž na mrazu stoupá pára; z těchto místopisných názvů jako by vanuly vůně dýmu z ohnišť, rybích šupin, čerstvě vy-dělané kůže a psiho i lidského potu – jména to byla dlouhá a slabika se slabikou se v nich spojovaly jako sobi nebo psi ve spřežení.

Jméno města, které bylo dvouslabičné a s koncovkou na „...sk“, prozrazovalo jeho cizorodost; bolševikovo příjmení se dobře vyjí-malo na velké mapě celé země, kde se jména jeho soudruhů snoubila v toponymické souhvězdí, v panteon již za života i posmrtný, ale zblízka název města dělal dojem nesmyslu, nahodilého shluku hlásek, s nímž se ovšem lidé přesto šžili a stali se tak obyvateli nějakého toho Abrakadabr-ska.

Veškeré prázáklady města ležely mimo ně: nejdřív se objevilo na plánech, na mapě a teprve pak i v krajině. Ať rostlo a sebevíc se roz-víjelo, stejně to v jistém smyslu byly jen kulisy. Byly tu domy, ob-chody, ulice, stromy, křižovatky i pouliční lampy, ale to vše svědčilo o bytostné dočasnosti; město existovalo do doby, než došla ruda na blížkém nalezišti; samo o sobě, bez spojitosti s tou rudou, nemělo žádný smysl. Nevzniklo v průsečíku historických osudů či obchod-ních a vojenských zájmů, ale poblíž obří podzemní kapsy, odkud se dalo dobývat bohatství: vzniklo na základě rozhodnutí moci, která na sever přesunula tisíce pracovníků, vyrostlo z baráků, z dočasných obydlí, a tenhle duch z něj nikdy nevyvanul; syrová, neživá vůně novostaveb, továrních hal, promaštěných hadrů a rezivějících rour.

Hotel jsem opustil a začal hledat knihovnu; doufal jsem, že si tam pročtu díla nějakých zdejších regionalistů a pak že půjdu do míst-ního muzea, pokud tu nějaké existuje.

V knihovně bylo příliš temno, aby se tu dalo číst, příliš neútně a zeleno; všude se tu z květinářů draly ostrolisté květiny, visící dolů – až se zdálo, že knihy se ztrácejí v džungli; knihovnice, která si mě dosud nevšimla, mezi nimi procházela s konvičkou. Květináče stály tak, že to vypadalo, že nezalévá květiny, ale doplňuje slova do starých vyschlých svazků. Na zdi visel předloňský kalendář; z regálů do uliček trčely tabulky s písmeny – A, B, C – a vypadaly jako oslí uši abecedy; bylo to školské, smutné a krátkozraké: asi jako když někomu, kdo vidí dobře, nasadíte brýle.

Pojednání o historii města jsem v knihovně nenašel žádná; místo nich mi knihovnice nabídla staré tisky, už předrevoluční či z dvacátých let, se zpola setřenými ex-libris; vyhnancům knihy odebírali, a tak vznikly první knihovní fondy.

Dějiny města se daly vyčíst jedině ze svázaných ročníků starých novin. Novinový papír, křehký jako usušené vodní rostlinstvo, do dnes zachoval hieroglyfů dávno uplynulé všednodennosti; fotografie se proměnily v záběry černobílého natáčení pod hladinou; něco se na nich rozlišit dalo – nároží domu, silueta lidské postavy – ale to všechno jako bychom si prohlíželi skrz nějakou substanci, kalnou jako voda při bahnitém dnu; jako bychom fotografii pozorně zkoumali skrz okénko potápěčského skafandru: ještě chvilku, a kolem propluje hlubokomořská ryba, hlubinný lovec se zářícími korálky bublin na vouscích. Najednou jsem pochopil, že onou substancí je čas a já že jsem ten hypotetický potápěč, který může mluvit jen sám se sebou, protože přílba skafandru nepropustí ven ani hlásku.

Noviny přede mnou byly naprosto nezpochybnitelná, konkrétní věc, ale dovnitř mě nepouštěly; tísnily se v nich sloupky písmen, překypovaly jmény, podrobnostmi, daty, výnosy, oznámeními i svátečními úvodníky: *Đuminova brigáda překročila plán přibližování dřeva, bagrista Rjutin dostal státní vyznamenání, na dole č. 3B se rozběhla separační linka* – novinové stránky přinášely jen pradávné zprávy, zprávy a zase zprávy; zprávy se mačkaly jedna na druhou, dohadovaly se, navzájem se přestrkovaly a bylo jich tolik, jako by se každá událost odehrávala jen proto, aby o ní mohla vzniknout zpráva anebo raději hned dvě či tři, zprávy o tom, že předešla novinka (a to neuběhl ani den) už zastarala a jsou tu sdělení ještě novější; novinové stránky se míhaly jako ženoucí se rychlík, do nějž z nástupiště nenaskočíte; ty stránky v sobě nenechaly skulinu, kam

by se dalo vníknout. A každé jméno se tu taky jen mihlo, pokud to zrovna nebyl celostránkový článek o nějakém hrdinovi práce; tenký list papíru, kolmý skrojek času, silný sotva mikron, se vrstvil na jiné, docela stejné – noviny tu ležely v tlustých vrstvách, ale nějaký časový obsah jim chyběl; chtělo by to knihu, třírozměrnou knihu jakožto celek, jakožto nově uspořádaný, smysluplný čas, ovšem takovou knihu o městě nikdo nenapsal. „Na knihu zatím nejsme,“ řekla knihovnice. „Tolik jsme si ještě neodžili, jsme tencí, na knihu jsme tencí.“

Knihovna jako vstup do minulosti nezařadila a dokonce i staré knihy, vytržené z harmonické jednoty knihoven jejich původních majitelů, vypadaly jako zpustlé tulačky, které už si nepamatují ani jméno na obálce a dávají se do rukou každému, každému dovolu, aby si v nich četl; to už není relikvie, to není rarita, duch skutečné knižní hodnoty z nich vyprchal a zbyly jen svazky ve zkrabacených deskách.

Muzeum bylo nakonec ještě beznadějnější než knihovna; bylo příliš nové, to muzeum, a jeho tvůrci si dali až příliš záležet, aby měli minulost opravdu dobrou a hodnověrnou; proto bylo celé jako inscenace, jako důkladná novostavba: takhle nenápaditě a přitom z gruntu se patinují restauranty, které mají působit dojmem starobylosti. Uprostřed hlavního sálu jsem našel rekonstrukci zemljanky, v jaké údajně žili první osídlenci, kteří město zakládali – vězňům se tu říkalo „osídlenci“; zemljanka byla sroubená z perfektních trámů, nízká okénka byla zasklená a střechu pokrývaly dokonale rovné drny; byla to historická atrakce, pokus vylepšit si rodokmen.

Za sklem ležel ve vitríně kotlík, vyrobený z prázdné konzervy, gumové holínky, ohryzané od krys, zrezivělá lampa a ještě nějaké další předměty, pravé a nefalšované, ale za sklem vitríny, nasvícené ostrým světlem, připomínaly ztvrdlé kousky bláta, odlétající od kol traktoru, které se neznámo proč ocitly v muzeu. Minulost se nepřibližovala, ale naopak vzdalovala a exponáty se jevily jako svědectví o nějaké civilizaci, snad pozemské, snad nepozemské, s níž my, žijící dnes, nemáme nic společného: „Jen se dívejte, oni tam taky měli život,“ říkaly ty vitríny a úctyhodná přítomnost, štítící se nevhledné minulosti (proto také zemljanku vybudovali z toho nejkvalitnějšího dřeva), předváděla maškary, udýchaně sdělovala, že minulost je opravdu v minulosti a zašlapávala ji tam co nejhloběji, do dusného pytle, do rukávu, do sklepa.

Vedle vitrín představujících historii města byly jiné, s archeologickými nálezy: podomácku vyřezávaná dřevěná lžice či zapalovač z nábojnice, které sousedily s kostěnými hroty šípů a kopí, dobře nabroušené kamenné sekery, jehly z rybích kostí a hliněné korále; a bylo zvláštní vidět, že přes rozdíl v materiálech a záměrech jsou od nás ty i ony věci odděleny neurčitě rozlehlým časovým úsekem, že mají blíž k sobě navzájem než k nám.

Vězni třicátých a čtyřicátých let, žijící před výstavbou dřevěných baráků v hliněných norách a neolitických rybáři a lovci, kteří po sobě ve zdejších horách zanechali četné petroglyfy; lapači slunce a kormidelníci Měsíce – ti všichni byli vespolek spřízněni jeskynní tmou, kde prvním naším pocitovým vjemem je vědomí bolesti; vzpomněl jsem si na jednoho dávného známého, starého profesora archeologie, který studoval neandrtálskou kulturu a byl později zatčen a poslán do lágru.

Seznámili jsme se spolu v místech jeho následného vhnanství, kde poté zůstal žít natrvalo; to už se zabýval dějinami místních plemen, která osídlovala úzké a dlouhé písečné kory uprostřed bažin, táhnoucích se na tisíce kilometrů. Tam v časech, jež mají k našim blízko, život těch národů ještě stále vytvářel svůj vlastní epos a velké události epochy, jako jsou války a revoluce, se do jeho rodokmenu vplétaly také a vykládány byly v mytologickém klíči; Mikuláš II., Lenin a Stalin se měnili v hrdiny jejich světa a bolševici se rodili z hlíny; ohlas bojů a bitev sem dobíhal jako vlna, která zaduněla o daleký břeh, a před ničím se neuzavírající, otevřený mýtus vše přirozeně zpracovával, aniž by to bořilo jeho vlastní celistvost; plán elektrifikace Ruska GOELRO se měnil v bitvu o slunce, kolektivizace v souboj duchů země a duchů války, kteří všechny pozemské plody vyplýtvají v zájmu naplnění smrti.

Profesor tato plemena studoval bez patřičného vědeckého odstupu, přesněji řečeno neodděloval vlastní vnímání od vnímání těch, jejichž vědomí, projevující se v obrazech mýtu, sám zkoumal; tvrdil mi, že si sám na sobě vyzkoušel účinnost a spásnost mytologického pojmání reality, jež ji proměňuje v souboj dávných polymorfních sil dobra a zla, v bitvu, která její účastníky nedělí na bojující strany. V tomto vědomí dobro ještě není odděleno od zla, vycházejí ze stejného kořene bytí, snadno se proměňují jedno v druhé, jsou si blízké a spřízněné; kupříkladu to, co se nám v daném okamžiku jeví coby

zlo, je interpretováno jakožto dobro, a když vítězí, znamená to vítězství dobra, i když vrch mělo ve skutečnosti zlo. Podle profesora se tak vědomí zachraňuje a přízračná přítomnost dobra díky mýtu trvá, zatímco pohled bez zkreslující optiky mýtu, pohled do tváře totality zla, by člověka zahubil.

Přítom ale profesor nezapomínal ani na své dávné vědecké zájmy a s oblibou mi líčil, jak on, který studoval neandrtálce a vstupoval do nesčetných jeskyní, kde se uchovávala jejich nocležiště, zkoumal kostry, podle nichž se odborníci snažili zrekonstruovat podobu kdysi živých bytostí, v lágru jistým duchovním zřením pochopil, že ti, jež považoval za vyhynulé před desítkami tisíc let, jsou najednou kolem něj.

Vědecký objev, že neandrtálci nebyli předchůdci člověka, ale samostatný poddruh, a že člověk byl jejich nepřítel, hlásaný v posledních letech profesora života, ho jen utvrdil v nevědecké, ale v jiném smyslu naprosto přesné hypotéze: pradávné antropoidní rasy nevyhynuly, ale naučily se vedle člověka žít a vnějškově se mu připodobnily, ovšem jejich lidojedská prapodstata zůstala původní a v dobách, kdy je vše lidské v člověku pošlapáno, se tato podstata znovu vynoří a taky se projeví – lidojedi začínají své lidojedství vyznávat otevřeně. Ostatně i s touto hypotézou profesor nakládal jako s metaforou: „Je to tak stravitelnější než si připustit, že vše, co kolem sebe vidíme, je součástí lidské podstaty.“

Ve městě bylo taky geologické muzeum, jehož hlavními exponáty byly místní horniny, obsahující vzácné kovy, z nichž se pak vyráběla umělá a minerální hnojiva.

Obojí, jak surovina, tak její produkt, vypadalo ošklivě, prostě nevzhledný kámen, a bylo zarážející, že celé město s deseti tisíci obyvatel vzniklo jen proto, aby se ten na pohled naprosto fádní kámen tady začal těžit; při pohledu na vzorky ceru a skandia se rozumem dalo pochopit, že v nich tyto tak mimořádně drahé kovy jsou, ale jejich cena byla záležitostí vyložené abstraktní.

Jistě, takovýto přístup je v určitém smyslu maloměšťácký, předpokládající hodnotu zcela zjevnou, která by ospravedlňovala obrovské náklady na všechny ty kombináty, lomy a doly, ale zároveň bylo v tomto přízemně omezeném hodnocení cosi naprosto správného – jako by to napovídalo, že práce tady má svůj velmi specifický význam a posuzovat ji podle jejích plodů ztrácí smysl.

Dokonce i v uhlí, vytěženém ze šachty, je slisováno běsnící jurské slunce, slunce obrovitých živočichů a rostlin, a uhlí, zkamenělá rašelina pravěkých močálů, si pamatuje někdejší lesk šupinatých kůží, pamatuje si žár slunce, které tehdy bylo o stamiliony let mladší, uhlí samo o sobě se nám jeví jako potrava pro oheň (není proto divu, že energetická hodnota uhlí i potravin se měří v kaloriích) a pradávna lidská úcta k ohni činí z uhlí chléb plamene, věc pro náš život velmi podstatnou. Kdežto horniny a minerály, které v muzeu ležely, nikoho neoslovovaly a čímsi opravdu cenným se mohly stát jedině v řetězci chemických reakcí, v nichž se proměňovaly celé hory výchozího materiálu; vznikal dojem, že když horník takový kámen vylohil z podzemního masivu svou sbíječkou, musel se chtít nechtět sám sebe ptát – „Proč jsem to udělal?“ – a sám sebe nějak přesvědčit, že jeho práce má smysl a že přináší lidem užitek; protože vzdálenost mezi nevzhledným kusem šedavé horniny a konečným uživatelným produktem je obrovská.

Po návštěvě knihovny a muzeí jsem se odhodlal přece jen se vydat do ulice, kde žil muž, který si dopisoval s Druhým dědou; nechťel jsem zatím k němu jít ani se na něj vyptávat, jen se tou ulicí jakoby náhodou prostě projít, budoucnost nepatrně přiblížit, ale zatím do ní nevstupovat; uvidět to, co ten člověk vidí (anebo viděl) každý den, jeho obchod, jeho trafikku, jeho autobusovou zastávku a vchod do jeho domu; podívat se, zatím jako náhodně lelující chodec, do ulice, která se o něco později promění v místo osudové, prohlédnout si ji zatím zcela nezávisle, jako jednu z mnohých – třeba mi něco napoví, na něco mě upozorní.

V trafice jsem si chtěl pořídit plán města, ale rychle jsem pochopil, že tohle město nemá potřebu podívat se na sebe z odstupu; proč by tady nějaký plánek tiskli, když je tu stejně všechno známé i bez něj, všechny rohy, křižovatky, ulice i dvory; tady se lidé nekoukají na plánek, tady se ptají na cestu, a tak jsem se zeptal taky.

Jméno ulice, uvedené ve zpáteční adrese na obálce, tu nikdo neznal; lidé marně vzpomínali, zastavovali jiné, kdosi dokonce zavolal domů, ale ulice prostě nebyla; ostatně proč si nikdo nemohl vzpomenout, bylo zcela pochopitelné – jmenovala se Rudokolchozní a ulic, které měly rudou v názvu, tu byla ještě řada: Rudoarmejská, Rudopartyzánská, Rudého majáku i Rudého úsvitu; ty názvy neměly se zdejšími místopisem nic společného a vytvářely k němu jen

paralelní systém ideologické kosmogonie, v jejímž duchu se v zemi rodily rudé úsvity a rudým partyzánům cestu neznámo proč vytyčoval rudý maják; ulice se křížily jako vzájemné odkazy v heslech novodobého mytologického slovníku.

Nakonec si kdosi vzpomněl, že Rudokolchozní tu kdysi byla, pak ale staré domy, ve městě jedny z prvních, zbourali, na jejich místě vystavěli Duhové sídliště a ulice se teď jmenovala První Duhová.

V naději, že známému Druhého dědy tam možná také přidělili byt, jsem se do První Duhové vydal. Stály v ní vysoké paneláky. Osmipatrové domy, natřené podle vzoru jednoho severského města jasnými barvami, byly oranžové, růžové či fialové. Nové rozhodně nebyly, od jejich vybudování uplynulo patnáct dvacet let, ale ty veselé barvy jako by možnost, že tu zůstane někdo, kdo tady bydlel už předtím, přímo odmítaly; kolem nich skutečně nebylo vidět žádné staré lidi a zdálo se, že s těmihle vysokánskými zdmi v barvě ovocné žvýkačky by se prostě nesžili; na trávnících rostly nízké stromky podepřené kůly a před vchody parkovaly nablýskané vozy; ty paneláky byly vysoké, ale zároveň jaksi hračkové, neoprávdové, jakoby složené z nějaké stavebnice.

Pro toto místo městská minulost neexistovala; tady nežili horníci, ale manažeři místního kombinátu – to oni kdysi původní obyvatele Rudokolchozní ulice vystěhovali, protože si tu hodlali postavit vlastní čtvrť, od ostatních oddělenou a zbavenou důlního prachu; nu a protože časy už byly jiné, místo Rudokolchozní, připomínající hnůj a slámu, tu byla ulice Duhová. Podle této změny se přísně vzato dalo soudit o vztahu k minulosti: lidé, kteří se stěhovali do nových bytů (bylo to za perestrojky), přicházeli do budoucnosti, přivolávali ji už názvem Duhové sídliště, a přestože všechny barvy duhy se na fasády sehnat nepodařilo, bydleli tu lidé s výsadami, kteří legalizovali svou novou kastu, a jen sotva kdo z nich si povšiml, že sídliště vypadá jako domeček pro panenky na zaneřádném smetišti.

Za krajními domy sídliště stál ještě jeden, nízký, vesnický, se šindelovou střechou, potažený šedým lišejníkem; tenhle dům neznámo proč nezbourali. Šel jsem tam, protože byl z časů minulých, protože to byl vrstevník dopisů, jež tu někde do poštovní schránky vrazil muž, který si dopisoval s Druhým dědou.

V zahradě okopávala brambory nějaká babka; takové babky ještě leckde potkáte, osmdesátileté či devadesátileté, které muže ztratily

kdy si dávno ve válce nebo v dole, tak dávno, že jiní za to dobu stačí prožít úplně celý život, od narození až do smrti. Jejich dávné manželství a mateřství je už tak daleko, že musí zemřít buď člověk, anebo minulost, a když člověk žije, umře ta minulost. Tyhle babky jsou zvláštní plemeno: nikdy se neunaví a život se jim jeví výhradně jako každodenní práce, protože neustále okopávají, ryjí, zalévají a plejí; tenhle chomout si zcela přirozeně samy navlékají a dřou, protože si to jinak ani neumějí představit – bez nadějí, bez očekávání a beze spěchu. Člověk se přece unaví jedině tehdy, když je práce těžká a chvíle odpočinku v nedohlednu, kdežto ony opravdu nevědí, co je to odpočinek, a žádná práce pro ně není příliš obtížná, protože namáhavost si lze uvědomit jedině tehdy, když víme, co je to zahálka – a tu ovšem takové ženy nikdy nepoznaly. Co je to práce, vlastně nevěděly, protože ten, kdo to ví, se nakonec jednou taky unaví; ony ale pracují tak, jako fungují abstraktní síly v učebnicích: tlačí, táhnou, pohybují se; existuje jedna koňská síla a jedna lidská síla – a ty ženy žijí právě jen touto lidskou silou.

Pozdravil jsem, načež na mě křikla, ať zase jdu, že dům neprodá. Odpověděl jsem jí, že dům nepotřebuju, ale rád bych se dověděl něco o těch, co tu žili před dvaceti lety, když sídliště ještě nestálo. Babka odemkla branku a zavedla mě do domu; viděl jsem, že mi ještě pořád tak docela nevěří a čeká, kdy se konečně rozpovídám o koupi a navrhnou nějakou cenu, ale v tom, jak snadno změnila své chování ke mně, bylo i něco jiného.

Její domácnost byla královstvím doma vyrobených koberečků, deček a záclonek; na čestném místě tu stál šicí stroj značky Singer a vypadalo to, že babka někde přišla ke kouzelné, nekonečné niti; a tak šila, pletla, háčkovala i tkala, ale cívka byla dál plná a babka už nevěděla, co s ní, jenže se bála zastavit šicí stroj, opustit stav a odložit pletací jehlice: co když ta nit je její život?

Na stěně visel zarámovaný novinový výstřižek, vyzdobený papírovými květy, takový ateistický oltářík. Jak mi řekla, tenhle výstřižek utvářel celý její další život. Na fotografii byla ona sama jako mladá tkadlena, jediná ze všech obyvatel města, která se osobně setkala s bolševikem, na jehož počest bylo pojmenováno a který byl dokonce na té fotografii s ní: přijímal tenkrát delegaci mladých údernic z místní tkalcovny, a ji, tehdy učnici, tam s sebou vzali jako příklad práce s mládeží; pak bolševika zabili, a tak se odstěhovala

do města nesoucího jeho jméno, v němž se výstřížek z novin stal ochranným glejtem: dokud město neslo své původní jméno, státní moc, jak sovětská, tak ta, co přišla po ní, se o ni starala; babka (to jsem se dověděl později od jiných) vyprávěla o bolševikovi ve školách i školkách, na slavnostních shromážděních i o významných výročích; její vlastní život nebyl podstatný, stala se čímsi na způsob filmového kotouče či gramofonové desky, jež zachycovaly nebožtíkovu podobu a hlas; babka si nevymýšlela a nepřibásňovala nic, co by se opravdu nepříhodilo – ona byla zaměstnaná jako očitý svědek.

Nikoho přitom ani nenapadlo zjistit, jaký je její vlastní vztah k člověku, kvůli jehož posmrtnému životu vlastně tak výrazně zkrátila ten svůj; mnohem později, už v nové době, se lidé dověděli, že tento muž poslal její rodiče do vyhnanství; ona ale o něm vyprávěla dál a přinášela svědectví o osmi minutách, které strávila v jeho přítomnosti; nejdřív díky výstřížku sama unikla vyhnanství, protože se stala názornou školní pomůckou; pak se proměnila v osmiminutové setkání, v reportáž z filmového týdeníku, a tuhle svou podobu už nikdy změnit nedokázala.

Když mi vyprávěla o své minulosti, mluvila tak, jako by tušila, že přichází čas, kdy její novinový výstřížek nebude znamenat vůbec nic, ať už město bolševikovo jméno ponese nebo ne; díky tomu kousku papíru ale její dům zůstal stát a ji jedinou z Rudokolchozní nevystěhovali, takže výstřížek lemovaný papírovými květinami vypadal dnes jako podobizna zapomenutého božstva; ta tvář, to písmo – zkrátka všechno bylo velice dávné a neustále se to vzdalovalo: ne že by to bylo zapomenuto, ale ztrácelo to svůj význam, stěhovalo se to do kategorie kuriozit, a když se někdo dověděl, že se setkala s člověkem, po němž se město jmenuje, divil se jen tomu, že je stařena ještě pořád naživu.

Když zjistila, co tu hledám, v první chvíli doufala, že zrovna já sem přinesu nějaké změny, že někdejší vztah okolí k ní ožije, že se čas otočí zpátky. Pak ale pochopila, že mi jde o něco jiného, a jako by téměř zalitovala, že mě vůbec pustila dál; řekla mi jen, že někdejší obyvatele Rudokolchozní rozestrkali každého jinam, že tu byly nejstarší domy ve městě a že leckdo dostal pěkné byty v centru, ve stalinských činžácích; manažeři kombinátu měli zřejmě dostatečnou moc na to, aby dosavadní nájemníky vystěhovali, ale jejich povin-

ností zároveň bylo „vyhovět“ veličinám doby minulé, kupříkladu šéfům lágrové ostrahy; v jistém smyslu to byla součást jasného plánu – oddělit minulost města od jeho budoucnosti, distancovat se už proto, aby pro jedny bylo pohodlnější zapomenout na druhé.

Vyptával jsem se ještě chvíli na město, na to, kde bych našel ty vystěhované a co dnes dělají; stařena mi řekla, ať se jdu podívat k dolu, že tam pochopím všechno o těch, co se přestěhovali i co se nepřestěhovali; důl pro ni znamenal odpověď, která samu možnost dalších otázek popře.

Tato bývalá tkadlena a ochránitelka cizí památky, která život prožila stranou ostatních, ohrazená novinovým výstřižkem na stěně, mi odpověděla tak, jako bych se ptal, kde jsou všichni její vrstevníci, kde je její muž a děti, pokud je vůbec měla; kde je celá její generace, co tu po sobě zanechala, kde jsou poslední zbylí a co mohou ještě říct; ona odpověděla „běž k dolu“, zavřela za mnou venkovní dveře a zarachotila zástrčkou.

Dostat se k povrchovému dolu nebylo tak snadné, protože byl i nadále střežen – mimo jiné kvůli takovému jako já, co tu jen tak očumuj a nakonec by se mohli připlést k odstřelu; čím vyšší ale byly ploty a čím početnější ostraha, tím četnější byly tajné průchody; ty jsem dokonce ani nemusel hledat, protože každé místo, jímž se někam tajně proniká, se prozradí samo, buď pěšinou, která k němu vede, anebo mřížemi oleštěnými šatstvem, vzdálenost mezi nimiž je z nedbalosti budovatelů větší, než má být, takže se mezi nimi dá promáčkout na druhou stranu; totéž platí o stopách marné ochrany, jako jsou kusy přivařené páskové oceli, hromady betonových panelů a tabulky VSTUP ZAKÁZÁN! Jenomže i k labyrintu z navršených panelů vedla pěšina, po níž jste se dostali dovnitř; vidění těch, kteří překážky stavěli, nebylo vybaveno dostatečnou rozlišovací schopností a vždy se tu našla skulina, jíž se člověk prosmýknul jako had (i když si přitom otrhal knoflíky), nebo se přitáhl na rukou, ale v každém případě se dostal dál.

Potkal jsem tu tuláky, kteří hledali staré železo; staré dědky, co šli do tundry na houby (a cesta do nejlepších houbařských rájů vedla právě přes území povrchového dolu); dělníky, kteří si tu během šichty něco schovali a po práci se pro to vraceli; děti, které si sem šly hrát na válku; párek hledající příhodné zákoutí; všichni se sem denně nějak protlačili, někudy sem prolezli, a s sebou si vlekli jed-

nou koš, jindy zase chlast; tuláci vlekli cívku drátu; a cestami všech těchto lidí jsem se k dolu dostal i já.

Podobné doly jsem viděl i v Kazachstánu, jenže tam bylo vedro a vzduch nad velejámou se jen vařil, až zbělal, zneprůhledněl a byl takový, že utlumil i dunění výbuchů. To tady na severu se jáma pohledu otevírala ihned a celá, jak se tak převracela sama do sebe, do pětisetmetrové hloubky; ze zorného úhlu povrchu zemského byl důl zrcadlovým odrazem babylonské věže, jejím odlitkem z prázdnoty; nitky silniček sestupujících ve spirálovitých kruzích z horizontu na horizont a nakonec až dolů na dno, ve srovnání s horním okrajem jámy tak úzké, že tam slunce viděli jen pár hodin denně.

Všude na skalách ležel prach usazený při odstřelech, pak smáčený dešťovou vodou a mění se v pevnou krustu; prach pokrýval i obrovské sklápěčky, i bagry s dvojitými zubatými lžícemi; tady, kde nebyla hlína, ale jen pevný kámen, jako by vynalézavý lidský rozum odhaloval svou dravčí podstatu; v obrazech techniky se dalo spatřovat odhodlání hryzat, drtit, vrtat a vyhazovat do vzduchu; tento rozum (vybavil jsem si muzeum) se blížil rozumu neandrtálce, jediné snad že byl na vývojové spirále o závit výš: rozum, v němž vjedno splynuly čelisti šavlozubého tygra, krk žirafy, tělo mamuta, a vznikl tak hybrid – bagr s dokořán otevřenou tlamou; rozum, hnaný kupředu jakousi nenasytitelnou, beznadějnou touhou po drásání a pohlcování.

Má mysl odmítla považovat tuto půlkilometrovou díru v zemi za lidské dílo, a stejně jako všechny zdejší krácející bagry, v nichž se měrou tak nadbytečnou soustředilo tupé úsilí kovu. Vznikal dojem, že to vše vytvořila polointeligentní zvířata či příslušníci hmyzí říše, vyznávající velikost a hrubou sílu na úkor přesnosti a jemnosti; že je to dílo bytostí, které nevědí, co je to individualita, a svého se vždy domáhají výhradně počtem. V gigantické jámě i v obrovských nákladácích jako by se skrýval vyzývavý, ale neartikulovaný manifest, jakýsi masivní symbol; praktický smysl toho všeho – těžba rudy – jako by ustupoval do pozadí před naskýtajícím se výjevem: lidské chtění plus výkony mechanismů vynakládaly společně úsilí tentokrát už zcela nelidské a velkolom sám sebou ukazoval míru tohoto úsilí.

Povrchový důl skřípěl, rachotil a řinčel kovem; řvaly sklápěčky a buldozery, nad nimi se vznášely výfukové plyny diesellových motorů,

syčela čerpadla, odsávající vodu; výsledek vši té obří práce však byl efemérní – pár tun, pár procent.

A stejně jako na celé město, na jeho ulice, na okenní skla, na chléb i zeleninu na pultech v obchodě dolétal odsud nános důlního prachu, doslova jako levný pudr z márnice, propůjčující všemu bezbarvou neživost, tak i přílišná masivnost všech zdejších prací zanechávala svou stopu na jeho obyvatelích.

Obzvlášť zjevné to bývalo koncem srpna, na Den horníků. Celé město pilo – bez furiantství, bez elánu, bez temperamentu a dokonce i bez obyčejné opilecké radosti z pití. Čas bezbarvý jako vodka se v láhvi stácel do tuhého copánku; bezbarvý den se táhl hrůzostrašně, nesnesitelně dlouho. Po ulicích leželi bezbarví lidé a jiní lidé procházeli kolem nich; nerozpadala se tu jen souvislost mezi slovy, tady se rozpadala sama abeceda – a člověk řval a vyrážel hlásky, cáry zvuků; rozpad vědomí, signalizovaný těmito zvuky, dosahoval vrcholu. A pak se nad městem rozprostřelo poslední, definitivní ticho.

V den, kdy se měla oslavovat jejich práce, jejich úsilí, jako by se sami na sobě chtěli mstít za všechno to, zač si nemohli vztek vybit na velkolomu či na provozech a potrubích kombinátu; v den tohoto legálního, ba dokonce schvalovaného a podporovaného opilství se v lidech probouzelo postupně hromaděné a snad i předem naplánované puzení k sebezkáze; takhle se svým životem neúčtuje zdravý člověk, ale beznohý mrzák, který je už ze třetiny zabit, a teď je třeba dorazit zbývající dvě třetiny, smrt už část práce vykonala, a on se k tomu zbytku staví rozhodně a s vervou, protože ví, že cesta ke smrti bude o tu třetinu kratší.

Byla to poslední člověková vzpoura, zadušená téměř v zárodku; město obstupovalo a rozčtvrcovalo desítky kilometrů kolejí, hangáry a haly, roury, tovární cechy, odkalovací laguny, samotný velkolom i nekonečné pásové dopravníky hrudkoven – a město se tak podobalo autu po čelním nárazu, kdy živou tkáň sevře a znetvoří kov. Povrchový důl se přitom neustále rozšiřoval, rozrůstal se do šířky i do hloubky a všechna práce lidí směřovala k tomu, aby vlastními životy, stárnutím svalů a opotřebováváním srdce dál zvětšovali díru, zející v zemi. Nejobludnější na to všem bylo právě ono rozmnožování úbytku; vytěžená ruda se přemílala, měnila se v minerální hnojiva, na jih odjížděly nákladní vlaky, ale to vše bylo ve vědomí přítomno jen jako poněkud abstraktní pojem, umělý obraz, kdežto

před očima trvale a každodenně zůstávala jen rozrůstající se jáma, požírající práci.

Svahy hor kolem velkolomu se odstřelovaly – takhle to prý muselo být a říkalo se tomu ochranná zóna. Prakticky z každého místa ve městě bylo vidět v kusech trčící skalní maso, vykloubené a nepřírozně rozštípané kameny, posunuté či odhozené odstředivou energií explozí; ochranná zóna se prostírala přes tři čtvrtiny obzoru viditelného z města a rozmetané skály čnely z horských úbočí, jako už by se ocitly za hranicí udržitelné rovnováhy, jako by znehybněly v pádu.

Jsou výjevy či kombinace úhlů a linií, jež člověk nemá a nesmí vidět: dívat se na ně je totéž jako kousat rozdrčené sklo a zkoušet si tak, jakou má chuť; ty také bolestně boří signály smyslů, nezbytné pro lidské vnímání; a výhled na ochrannou zónu byl příkladem přesně takového obrazu. Svět po katastrofě, svět rozštěpený, rozpojený. zhavený vyhlídky, že bude možné znovu ho sestavit do původní podoby; když jsem pochopil, že ve velkolomu se těží surovina, z níž se pak vyrábějí průmyslová hnojiva, a ta se vyvázejí na pole, užasl jsem; živě jsem si představil, jak na těch polích raší neradostné obilí, protože takovéhle hnojení je totéž, jako byste polnosti posypávali popelem z krematoria.

Šedý chléb mého dětství, hranaté bochničky v regálech pekařství, na něž se stála fronta už hodinu před otevřením obchodu; ženy v šedých šátcích, muži v šedých kabátech, a k tomu tváře šedivé z nevyspání a do šeda prosolený sníh městské zimy; tady jsem konečně pochopil, odkud se bral ten chléb, který přivázela skříňová auta, tolik se podobající policejním antonům; kde se brala ta všudypřítomná šed' – nikoli ve významu znevažujícím, ale šed' jakožto absence barvy či jako barva prachu.

Člověk stál na okraji povrchového dolu a říkal si, že takhle vypadá peklo; jenže obraz pekla a jeho kruhů, vyznačených silničkami klesajícími dolů ke dnu, je součástí kultury; kulturou se ochraňujeme před tím, co by jen sotva mohlo být popsáno jazykem beletrie, protože tahle jáma byla výhradně anti-obrazem, popřením obraznosti jako takové.

Ta jáma, to bylo *zeni*; říká se přece zející rána, a když si odmyslíme podrobnosti těla, lze v ráně spatřit nikoli její obrys, nikoli tvar, ale právě vpád bořivé beztvarosti.

Velkolom přitahoval pohled a pohled se v něm ztrácel; nepotkával totiž nic než prázdnotu, než stopy pustošivé práce, a nedokázal se s touhle absurditou vyrovnat, dostat do vědomí *objem nepřítomnosti*.

Na tomto místě se stalo cosi, co se stát nemělo; byla tu překročena hranice, již už ze své lidské podstaty překračovat nemáme – a díra velkolomu kolem sebe vykroužila město a do sebe stáhla celé širé okolí.

V podobě dolu jako by se zhmotnil pocit beznaděje života, který se dostavuje v okamžicích zoufalství, a tento pocit se pak stěhoval do kategorie čehosi hmatatelného a názorného, existujícího ve světě jako věc; velkolom reálně nic neohrožoval, nemámil nějakou smrtunosností, on tu prostě byl se vši tupou stálostí díry, té nejnejněnější věci, a to, že člověk je ve srovnání s podobnou neměnností pomíjivý, bylo téměř nesnesitelné, nesnesitelné pro vnímání, pro odvalu, pro odolnost ducha.

Tak jsem od jámy odešel, ale ani jsem nemusel, vzdálenosti tu neměly žádný význam. Velkolom se mi zařizl do vědomí: dřív jsem nevěděl, jak svět člověka vypadá bez člověka – a teď jsem to zjistil.

Na autobusové zastávce (zrovna končila jedna směna) jsem se doslechl, že hornina v dole je rok od roku chudší a že je třeba pracovat s takovými obsahy využitelné hmoty na tunu hlušiny, že ještě nedávno by to bylo považováno za neekonomické a neperspektivní.

A to tu byl ještě jeden zádrhel – vyčerpané útroby a vyčerpané prostředí města: ty dva procesy jako by spolu sice nepřimo, nicméně souvisely. Na zastávce visely plakáty asi dva měsíce staré a novými je nikdo nepřelepoval; město bylo stejně okoukané jako ty plakáty a nic dalšího nenabízelo; jeho osud se neviditelně propletl se základní činností zdejších lidí, tedy s těžbou v povrchovém dole i podpovrchových šachtách, která odhalovala žíly, rozbíhající se od základního ložiska. Hornina byla stále chudší a stále chudší bylo i město, které žilo jako továrna a nemohlo samo, silou své existence, vytvářet městské prostředí – to proto se v něm lidé ztráceli a měnili se v populaci industriálních Maugliů; uměli ovládat těžební stroje či stát u soustruhu, ale když siréna odhoukala konec šichty, nevěděli, co se sebou, kam se podít.

Byl večer; šel jsem předměstím kolem kůlen a garáží, tisknoucích se k sobě a doslova přilepených jedna k druhé, opírajících se o sousední stěnu, bez níž jako by se každá ta stavba musela zhroutit. Byly

tu skládky a na nich smečky toulavých psů – střapatých, obalených zaschlým blátem a kuličkami bodláku; každá ta garáž či kůlna byla postavená jinak a po svém, ale jedno měly všechny společné: jako by se jejich budovatelé při stavbě neustále ohlíželi přes rameno s nejistotou a obavou, zda jejich stavba není tak trochu nelegální – je třeba se ptát na něčí povolení, anebo je to takhle v pořádku? A právě pocit, že stavba příliš nevěří zemi, na které stojí, provázela další obava: že veškerý materiál byl buď přímo nakradený, sebraný někde cestou, takže se nevědělo, zda je něčí či ničí, anebo nalezený na smetišti jako nepotřebné a vyhozené harampádí. Z těchto dvou pocitů se rodil třetí – pocit života, který si sám sebe nehledí a už nad sebou mávl rukou.

Garáže a kůlny tu stály dobrých třicet čtyřicet let; těsně k nim už se přiblížily čtyřpatrové unifikované městské činžáky, jejich balkony (jako by se architektonický virus mohl přenášet vzduchem) se proměnily ve stejné kůlničky. narychlo sbité z prken a halabala zasklené; domy se na kůlny dívaly tak dlouho, až převzaly jejich rysy; lidé se v železobetonových krabicích zařizovali, jak uměli, vyzískávali tak ještě tři či čtyři čtvereční metry obytné plochy a v těch kůlnobalkonech, které čněly z domovních fasád, se zračil ubohý, téměř zakázaný soukromý život, všudypřítomný a nenápadný jako podhoubí; život podobající se čemusi všudypřítomně bazálnímu, náletově samorostlému.

V pátek večer se v garážích popíjelo; stůl nahradila kapota auta či nějaká bedýnka, na niž se prostřely noviny. Hrála tu hudba, neodbytná hudba, jakou jsem slyšel už v taxíku; podstata prožitku přitom nespočívala v melodii, ale v laciných mužských i ženských hlasech.

Zpěváci a zpěvačky klali o lásce, o odloučení, o schůzkách, o dlouhých vězeňských trestech, zpívali tak, že to vypadalo jako před stěhováním, kdy se všechno naválí na jednu hromadu a nikdo nezkoumá, co je k užitku a co spíš na vyhození. A lidé za doprovodu těch hlasů pili a jedli, hlavně tam, kde se pekly šašliky – v místech, kde kůlny a garáže končily a začínal vydupaný řídký lesík, v němž bylo na každém paloučku ohniště.

Najednou jsem v tom lesíku zaslechl jiné hlasy: kdosi tu prostě rozmlouval, ptal se, komu kolik nalít, komu podat párek, komu připálit, ale tenhle prostý rozhovor zněl na rozdíl od zpěvu bez prázdných intonací, které se jen tváří, že něco znamenají.

Odbočil jsem z cesty a uviděl jsem pět chlapů, sedících na kládách. Jeden z nich, už úplný stařík, pokrájel salám na kolečka a vrazil si nůž do nohy; nikdo ani brvou nehnul, všichni věděli, že noha je dřevěná; jiný, už taky starý muž, tu nepřítomně seděl opřený o hůl, vyrobenou z autobusového dveřního madla, a na sepraných montérkách měl přišité cyklistické odrazky; třetí, se šrámem přes celou tvář a porostlým prasečími štětinami, naléval do sklenic vodku; čtvrtý ke mně seděl zády, k tomu zcela nehybně, jako by byl ochrnutý, kdežto pátý se naopak třásl, nepokojní červíci jako by mu pod kůží pobíhali po celém těle a rysy jeho tváře na sebe navzájem mrkaly, šklebily se proti sobě a levé obočí se posmívalo pravému.

Na každém z těch mužů byla znát hornická minulost; obzor je pro horníka běžný pracovní termín; abyste se do jednoho z mnoha obzorů podpovrchového dolu dostali, musíte sjet šachtou dolů, a horníci často desítky let pracují v jednom jediném obzoru, ohraničeném koncem porubu; jejich obzor je slepá ulička a lidé se tu bijí s kamenem, který jen ustupuje, ale slepou uličkou nikdy být nepřestane, takže práce v porubu, i když na povrch se vyváží vytěžená ruda, je práce vskutku bezvýhodná.

Obzor života, temný podzemní obzor, každodenní sestup do horského masivu, dlouhý vertikální sestup do míst, kde už cítíte teplo ze žáru hlubin; lidé pracující v dolech jako by na ramenou drželi nebe: tělo si v paměti nese tlak vrstev kamene, který se dá postřehnout snad jediné míchou. Těžké svaly, těžká chůze jsou jako olovo a platina v Mendělejevově tabulce, jsou ze všech stran sevření podzemním tlakem a odchovaní tmou. Podzemní chodci, kteří jednou za den v lampárně fasují čelní svítilnu, která vydrží takový úder kamenem, že lidské tělo mu neodolá: jsou to lidé žijící ve dvou světech, v tomhle a onom, lidé, jejichž každodenní cesta po zemi je kratší než cesta podzemím: chodby bývají i několik kilometrů dlouhé, takže horníci krácejí pod svými obydlími, pod městem s jeho předměstími, krácejí skrz kámen, v němž jsou jen krtčí nory chodeb a vertikální kráter šachty, její chřtán, jediná cesta na povrch.

Všech pět chlapů patřilo kdysi mezi horníky, byli to všichni dělníci podzemí; a všichni se v různých dobách dostali do závalu. Proto se teď asi drželi pohromadě, tihle polomrzáci, příliš silní na to, aby zahynuli; šachta je vyplivla jako hlušinu, jako úlomky, ale v jejich tělech zbývalo ještě dost energie na dlouhý život, na život po závalu,

a oni se scházeli tady v lesíku, odkud bylo vidět k velkolomu, k budově jejich dolu s těžní věží i k haldám; jako by je důl přitahoval, jako by je sem na tohle místo vábil právě on.

Když si mě povšimli, řekli si o cigarety; nabídl jsem jim a oni mi dali napít. Vodka do žaludku sklouzla jako teplý sliz; beze stínu zvědavosti se mě zeptali, co jsem zač a odkud; tak jsem jim řekl, že hledám alespoň nějaké stopy po člověku, který už dávno zemřel – a vyslovil jsem jméno Druhého dědy.

Sedící mlčeli, ten soubor hlásek se jich nijak nedotkl a nerozrušil je. Samozřejmě jsem nečekal, že z lidí, které jsem náhodou potkal v předměstském lesíku, se vyklubou znalci životopisu Druhého dědy, že by se záhada jeho osudu vyřešila tak snadno, ale přece jen jsem strnul: poprvé mě napadlo, že něco se dovědět o Druhém dědovi není možné už ze zásady, že jsem jediný, kdo v hlavě uchovává o něm alespoň zlomky údajů, kdežto vše ostatní je už třikrát ztraceno. rozptýlilo se to, anebo to existuje mimo jakýkoli kontakt s jeho osobností, možná prostě jako věci, jež se vzaly neznámo odkud, věci-mezi-věcmi; v něčí komodě třeba leží fotografie, na polici stojí kniha, v příborníku šálek, ale žádné vědomí a žádná vůle už ty věci nespojí, nedonutí je, aby poznaly jedna druhou a svědčily.

Mlčel jsem a oni se mě zeptali, k čemu mi je člověk, který už tak dávno a tak spolehlivě zemřel: Jsem snad jeho vnuk, pravnuk, vzdálený příbuzný, novinář nebo prostě zvědavce? Odpověděl jsem, že doufám, že pokud se o něm něco dovím, pochopím, k čemu mi v životě byl; ještě jednou jsem vyslovil jeho jméno a příjmení, možná z beznaděje, protože jsem sám sebe najednou uviděl jakoby cizíma očima: za garážemi, v bídném březovém hájku s výhledem na důl, prostě na nahodilém místě mezi nahodilými lidmi, na konci slepé uličky; muž s jizvou pobídl jednonohého, aby si zkusil vzpomenout, protože on přece ví a pamatuje všechno: „Tak zkus to!“

Invalida, jako by se probral, si mě lišácky změřil: „To, co říkáš, je lepší zapomenout, je málo věcí, které bychom si měli připomínat;“ ostatní ho ale začali přemlouvat a vypadalo to, že se občas bavili tím, že starého havíře takhle popichovali – asi jako když roztočíte dětskou káču na mapě a čekáte, kde se zastaví – aby si něco jen tak nazdařbůh vybavil, a tím pak pomáhali ukojit svůj zájem o život, který ve zdejší fádňi každodennosti nenacházel žádnou potravu.

Jak jsem později zjistil, starý muž s protézou byl kdysi vedoucím důlního archivu. „V archivu je to jako ve štolě, jediné že místo kamene je tam papír,“ řekl mi. Každá tuna rudy vytěžené ve velkolomu i v podzemním dole vyvolávala k životu čísla, ruda vyžadovala inkoust a pásky do psacích strojů a také papír; do archivu postupně uléhaly výkresy, pracovní plány, hlášení, protokoly tisíců zasedání tisíců komisí, kupily se a za desítky let se měnily v masivy papíru; do těchto lejster někdo nahlédl jen zřídkakdy, ale administrativní předpisy nařizovaly vše uchovávat, takže papír zabíral v archivním sklepě stále víc místa, průchody mezi poličkami a regály se neustále zužovaly, světlo stropních lamp už do dolních přihrádek a do nejzazších koutů nedosáhlo; a archiv se opravdu začal podobat důlní sloji.

Archivář jednou za kvartál dostával nové dokumenty a po všechen zbylý čas válčil s krysami; krysy si počínaly tak, jako by je vůně zpuchřelého papíru přitahovala – prolézaly do sklepa podél potrubí, prokusovaly dřevěné stropy i dveře, a když stařík ze společných prostor přicházel do svého sklepního kouta s psacím stolem, kolikrát se snažily skočit mu do kapsy pláště; zřejmě je lákalo sklepní teplo, teplo papírové drti, v níž se tak pohodlně buduje nora, která se dá vystlat papírovou cupaninou, a pak je možné do ní vrhnout mláďata; jak se ale zdálo, papír jako takový krysy nenáviděly. Tato zvířata pohrom a běd, zvířata válek a revolucí, zvířata časů bezčasí jako by vycítila, že archiv je skladištěm minulosti, byť by tou minulostí byly jen souhrny informací o vytěžené rudě, a snažila se papír zničit, potrhát či zaneřádit a pak do něj vyvést své stejně žravé potomstvo.

Stařík nory zabetonovával, těžko přístupné kouty pudroval jedem a kladl vlastnoručně vyrobené pasti; horník s jizvou se smíchem vyprávěl, jak se vedoucí archivu bál, že když únavou usne, krysy mu protézu rozkoušou a on se nedostane nahoru. To ale byl komický strach a starý pán se smál taky – válka s krysami dávala jeho životu smysl, což mu ostatní možná dokonce záviděli. Nahoře, v nadzemních patrech správy dolu, pracovali inženýři, geologové a zeměměřiči, prostě vrchnost; ti asi z ruky do ruky předávali vzorky rudy, dohadovali se o náhradních dílech pro sklápěčky, objednávali vagony výbušnin, plánovali a rýsovali – a dole mezitím důlní inženýr s dřevěnou nohou, který se kdysi dostal do závalu, odrážel útoky

krys a měl dojem, že horní patra pořád ještě stojí a odolávají jen díky tomuto jeho boji. Budova důlní správy byla vybudována na papírových základech a starý pán, který k ní choval pokornou úctu, pramenící v dávných letech, kdy ještě měla svou hodnotu bez ohledu na to, co se o ní posléze psalo a hlásilo (a když se taková budova někde v krajině objevila, vždy to znamenalo prst osudu); vedoucí archivu, který měl pro cenu archiválií smysl, spravoval své království velmi obětavě; podle všech těch lejster, razítek, šanonů, desek a podpisů, podle řádků zpráv o těžbě se dala rekonstruovat architektura osudů, krok času.

Vyslovil jsem tedy jméno Druhého dědy ještě jednou; zamyslel se, jako by v duchu probíral, kterou skříňku otevřít.

„Byl tu velitelem lágru,“ odpověděl stařík po krátké odmlce. „Tehdy tu žádné město ještě nebylo, jen tábor, velkolom a důl. A on tomu všemu velel. Patnáct tisíc lidí tu měl. Chlapů z ostrahey a dobrovolníků byly dvě tisícovky, ale všechno ostatní samí muklové. Tím velitelem byl dlouho, tak deset let, od prvního baráku až po první domy. Pak se s ním něco stalo, ale co, to už si nepamatuju. To jsem tu ještě nebyl, znám ho jen z vyprávění a z dokumentů. Lejstra z té doby skoro nemám, většinou to všechno skončilo ve vnitřních archivech... Jednou si mě *tam* taky pozvali,“ dodal a uchichtl se. „Potřebovali nějaké informace o organizaci kombinátu. A víte, co mají *tam*? Stejný archiv jako já, jenže větší. Celá ložiska papíru. Takový papír, ten žije dlouho. A oni tam sedí, dodržují svůj režim, člověk pro ně není člověk, ale služební průkaz – a sedí na těch papírech, na spisech z minulosti.“

Vybavil jsem si *tamtu* budovu; ve městě sídlily i tajné výroby, takže filiálka úřadu *tam* do města patřila; do filiálky jsem se ale na Druhého dědu vyptávat nešel. Budova byla vystavěná v konstruktivistickém slohu – byla to šedá krychle s vnitřním nádvořím a vysokým obdélníkovým průjezdem, připomínajícím šibenici; zdálo se, že ten dům je obdařen neživým životem a že kdyby ho začali vykrmovat, jeho hrany se začnou rozlézat do šíře, až vyroste do rozměrů moskevského domu na nábřeží, onoho proslulého moskevského skladu osudů, a pak se dělením začne množit a zplodí další a další menší kostky. V tomhle domě a jeho malém vnitřním nádvoří, uzavřeném litinovou mříží, bylo cosi, co připomínalo vězení i krematorium současně, tedy dvě místa, kde člověk už sám sobě

nepatří; jenže tohle všechno říkala architektura, záměr minulých let, kdežto dnes, v tom měl stařík pravdu, spočívala veškerá síla budovy jen v uložených dokumentech.

Dnes, po dvou desetiletích od konce někdejší moci, se ve zdejších spisech nic ohromujícího jistě objevit nedalo; vyšly knihy a otevřely se – i když jen zčásti – ústřední archivy; jenže podstata tohoto procesu byla právě v tom, že v jakémsi unikátním, časově přesně vymezeném okamžiku, se všechny spisy na světlo boží nedostaly – přesně v té jediné chvíli, kdy mohly něco změnit; že by něco opravdu změnily, jisté nebylo, spíš ne, než ano, ale mohly. Kdežto teď už to byl jen mrtvý papír; už v něm nebylo nic ďábelského, žádná aureola děsu se nevznášela ani nad budovou úřadu, v němž už opravdu byl jen mrtvý papír; v archivech leželo to poslední, co po lidech zbylo, protokoly s rozsudky, a úřad dokonce dovozoval se na ně podívat, pořídit si kopii, ovšem papíry samotné si dál ponechával – jako kupní smlouvy, jako zástavní listiny; úřad měl dál nad těmito lidmi, nad záhrobními nevolníky, kontrolu a moc a stal se tak, a to zcela vážně, správcem nekonečného zástupu duší.

Všech pět bývalých horníků se na mě dívalo, takže už jsem se nemohl jen tak zničehonic sebrat a odjet odsud – i kdybych třeba býval chtěl. To, co se jim přihodilo, zával, zranění a život mrzáků, se mně přihodilo taky; a nešlo o to, že je v mé krvi krev Druhého dědy, který stál u zrodu tohoto místa; já jsem přijel, abych se věčného stínu Druhého dědy zbavil, a víceméně jsem tušil, co se tu zhruba dočím, i když velitele lágru bych v něm netušil; přijel jsem do těchto míst s předsevzetím vnitřně se od města a jeho obyvatel distancovat a na ty lidi hledět z jediného zorného úhlu: zajímalo mě jen, co mi mohou sdělit. Jenže tady byla brána pekel v zemi a invalidé potlučení závalem; tady se nedalo něco zjišťovat nezúčastněně, protože než se člověk začal vyptávat na Druhého dědu, musel si nutně položit otázku: A kdo jsi ty sám? Bylo třeba taky skončit v závalu, přivolat ho na sebe, zůstat tady a ani v myšlenkách se ničemu nevyhýbat; teprve pak se mi může něco odhalit, protože se sám stanu součástí odhalovaného.

Ráno – protože večer jsem strávil v lesíku, párkrát jsem ještě jako nejmladší doběhl pro flašku, pil jsem s nimi a poslouchal, jak se rozrůstal hlubinný důl i velkolom – tak tedy ráno jsem šel vyhledat novou adresu muže, který si dopisoval s Druhým dědou. V ulicích

jsem se dověděl, že ve městě funguje kancelář ztrát a nálezů a tam že mají i adresář všech zdejších obyvatel.

Ztráty a nálezy sídlily ve staré vodárně; byla z neomítnutých červených cihel, se špičatou německou plechovou čapkou, natřenou na tmavozeleno, a kdysi vyrostla hned vedle lokomotivního depa, kdežto dnes tam všude byly garáže a vodárnu neznámo proč přidělili policii. Úzká okna a cimbuří inspirovala k představě pevnostní věže, která v místopisu poněkud zabloudila; uvnitř bylo dost syrovo, jak cihly do sebe nasáklly vláhu z hlubokého studničního vrtu.

Příjem a výdej ztrát a nálezů obsluhoval jediný člověk, kapitán milice s manýrami kapesního zloděje: byl to hubený dlouhán, celý tak nějak chrupavčitý, roztěkaný chlap, který nedokázal klidně postát, zato jako by uměl být hned na dvou na třech místech naráz; asi se mu tady mezi těmi poztrácenými peněženkami a úzkými vytahovacími šuplíčky s městským adresářem vedlo dobře: město ztrácelo věci, ve městě se ztráceli lidé, s každou tou ztrátou se chodilo za ním a on tu seděl a tvářil se, že ztracené věci sám ukradl, lidi sám někam odvedl a nakonec i sám, v souladu se svým služebním postavením, zase pomáhá vše nalézt.

Kapitán mě po točitém schodišti odvedl dolů do bývalé strojovny, kde se teď uchovávaly nálezy i městský adresář. Cestou si stačil postesknout, že ztráty a nálezy už nejsou to, co bývaly, a to „ztráty a nálezy“ vyslovil skoro jako „ztrať to, co mi náleží“; kapitán mi vykládal, že dřív toho sem lidi nosili mnohem víc, skoro všechno, co kdo na ulici zvedl ze země, kdežto dnes když se v autobusu najde taška, tak se zavolá milice, aby zjistila, zda to není bomba: jediné taková taška se sem nakonec dostane, ale to ostatní ne.

Kapitán si samozřejmě trochu přibásnil: procházeli jsme kolem hromad jakýchsi ranců, pečlivě vykuchaných peněženek, diplomatů i dámských kabelek, o něž nikdo nejevil zájem; našla se tu ale i pouzdra s kosmetikou, role dehtového papíru, pikniková mini-chladnička, několik tubusů na technické výkresy, dětské kočárky, sjezdové lyže a dokonce i brusle; a pak taky plastový hračkový koník na kolečkách, mlékařské konve, kbelíky, vozíky a pytel cementu. Všechno to připomínalo předsíní onoho světa, kam lidé asi šli hodně dlouho, přičemž postupně obrůstali nejrůznějšími krámy – a tady to pak museli všechno nechat. Věci ležely a stály v hromadách jako ovce bez pasáka a zdálo se, že stačí hvízdnout, a kočárky a vozíky,

do nichž se nacpe ostatní harampádí, se samy rozjedou, s nimi odkloužou i lyže a samy se odbelhají také berle a hole. Věci se tu bály, kdosi je opustil, byly staré a vyšlé z módy a nevěděly, co s nimi bude. Začal jsem se na kapitána dívat trochu jinak – chápe, nebo nechápe, co tady provádí? Sbíhaly se sem ztráty z celého města a v tom, že zůstávají nepovšimnuty, bylo cosi trpkého; že jednodušší je nejen se smířit se ztrátou, ale dokonce jí vůbec nevěnovat pozornost, ačkoli tady se ukazuje, že ztracené věci se dají najít a získat zpět.

Kapitán se chvíli přehraboval v šuplících s kartotékou a pak mi adresu sdělil; ten, jehož jsem hledal, se z Rudokolchozní skutečně odstěhoval. Pak mi navrhl, jestli si nechci nálezy prohlédnout, a kdyby se mi něco hodilo, můžu si to koupit; je to jako v zastavárně, dodal kapitán. Řekl jsem, že ne, ale on mi obzvlášť důrazně nutil rybářský prut, který kdosi zapomněl v autobusu; přímo před nosem mi točil třpytkou, která byla po krajích zlacená a opatřená trojháčkem, a ukazoval mi, jak to ryba všechno spolkne; prut byl opravdu bídný, doma vyrobený, ale kapitán bral v potaz i to a hned přispěchal s tvrzením, že takovéto na první pohled nevhledné rybářské náčiní bývá nakonec to nejlepší; kapitán byl žvanil, seděl tu uprostřed krámů, těmi krámy si drobně přivydělával a čekal, až bude mít jednu štěstí: co když mu jednoho krásného dne nějaký trouba přinese něco opravdu cenného? U dveří jsme potkali dalšího návštěvníka, který v podpaždí cosi nesl; kapitán mírně znervózněl a koukal mě co nejrychleji vypoklonkovat – ten chlap mu asi chtěl ke koupi nabídnout něco kradeného. Dal jsem mu nějaké peníze, takže rázem ožil a už na mě tolik nespěchal; dal jsem bakšiš, což mě přiřadilo k dalším jeho klientům a nastolilo mezi námi dvěma srozumitelný vztah – já jsem dal a tys vzal – takže nebylo vyloučeno, že nakonec by se rozhodl mě s tím zlodějíčkem seznámit: jen tak ze zvědavosti, co z toho vzejde.

Venku bylo slunečno; před městským úřadem s šestitýdenním zpožděním konečně pustili vodotrysk; trubky se ještě nestačily pročistit a k nebi vystřelovala rezavá voda. Koupil jsem si zmrzlinu, a najednou mě dohnal kapitán: „Je doba oběda,“ řekl mi. „Nechceš jít se mnou?“

Zašli jsme do kavárny; u jídla se mě kapitán jakoby zmateně, ale ve skutečnosti opatrně začal vyptávat, proč toho člověka hledám;

pak si uvědomil, že vůbec nechápu, oč mu jde, a tak se vyjádřil určitěji; v tomhle městě má plno starých dědků celé jmění; pokud třeba někdo působil v té správné hospodářské funkci, odcházel do důchodu jako milionář; stačily falšované kalkulace, podvržené doklady, načerno prodaný stavební materiál – možností zbohatnout bylo plno, protože kombinát byl příliš velký, komplikovaný a nepřehledný dokonce i pro ty, kdož ho řídili, a „leckdo, fakt leckdo“, jak významně opakoval kapitán, si prý ve své funkci uměl patřičně poradit. Takže pokud takového člověka hledám, protože jsem dejme tomu jeho příbuzný a počítám s tím, že bych mohl dejme tomu přijít k nějakým penězům, tak je dobré předem si tu opatřit přátele.

A jen tak mimochodem mi vylíčil, jak k němu jednou pro adresu zašel mladý frajírek, co si sem taky přijel pro dědictví, ale měl smůlu a nepochodil, stalo se mu něco moc ošklivého. „Adresu jsem mu dal, ale na oběd se mnou nešel, to odmítl,“ uzavřel to kapitán.

Ze všeho nejspíš lhal; lhal podobně, jako jedl – o chuť jídla se nestaral, hlavně spěchal, aby si mohl ještě ukousnout a polknout; ve skutečnosti žvýkal jídelní lístek a polykal ruble, protože se chtěl draho naobědvat na můj účet; jinak to byl podělánek, tenhle kapitán, zvyklý žít za drobné a neustále se vyjukaně ohlížet; všiml jsem si, že kufry a tašky ve ztrátách a nálezech měly místy napárnuté boky, jak kapitán žiletkou opatrně nařezával švy a díval se, zda něco není schované pod podšívkou. A stejně teď prohmatával i mě; jasné ale bylo, že není sám a že opravdu může před někým nadhodit, že já asi budu příští dědic.

Bylo zřejmé, že je pozdě kapitánovi vysvětlovat, že jenom hledám člověka, který by mi mohl říct něco o bývalém veliteli zdejšího lágru, a vydávat se za historika či novináře; cítil jsem, že on už uvěřil tomu, co si o mně vymyslel, že v sobě své dohady patřičně utvrdil, takže jakýkoli pokus prezentovat se jako někdo jiný než hledač dědictví by ho jen přiměl k podezření, že se snažím zmást stopu. Osamělý kapitán ve své loupežnické věži čekal mezi starými taškami a zásuvkami s kartotékou, čekal tak dlouho, tak dlouho pokoutně skupoval hadříky a kradenou elektroniku a tržil pár krejcarů, že ve mně viděl jedinou blyštivou drahocennou šanci. A pochopil jsem, že těm svým dohadům už uvěřil a svým komplicům mě bude inzerovat jakožto bohatého dědice, aniž si sám uvědomí, že lže; kapitán pojídal olivy, pecky pečlivě ocucával a pak je úhledně vyrovnával na

okraj talíře; pojídal mě, protože byl zdejší a já přespólní, a to si on moc dobře uvědomoval.

Nezbývalo mi než se tvářit, že jeho návrh přijímám; počítal jsem s kapitánovou lačností: určitě se bude tvářit, že už o mně svým komplicům řekl, ale ve skutečnosti neprozradí nic, protože ví, že on, tlachal a povaleč, by v takovém případě vyšel naprázdno; každopádně mi sdělil, že si zjistí, kde jsem se ubytoval, a že mě bude navštěvovat. Vstal jsem a pod popelník položil peníze za oba dva; on se usmál a poslední olivovou peckou cvrnkl do popelníku.

Vydal jsem se na adresu, kterou jsem od kapitána dostal. V místech, která se dala považovat za centrum, jsem objevil blok stalinských domů; zatímco v Moskvě jsou podobné budovy jen fragmentem dějin architektury, jen stylem mezi jinými styly, tady byly stalinské domy přísně řečeno jedinou skutečnou architekturou vůbec. Vichry, mrazy a deště jejich přespřílišnou zdobnost nešetřily; štukování a dekorativní balkony opadávaly, bílé vroubení oken už bylo taky to tam a olezlé byly i celé fasády; v prostorných hlavních vchodech panoval vlhký průvan, pod oblouky průjezdů se vytrvale proháněl čerstvý vítr, cement, omítka i cihly se drolily, při zemi se zdi potáhly žabincově zeleným nánosem a v puklinách se rozrůstal mech; všude bylo vidět stopy po rzi, místy z popraskaného betonu čněla armatura a leckde se ukazovalo, že armovacího železa asi nebylo dost, a tak ho nahrazovali na několikrát zkrouceným ostnatým drátem.

Tahle podívaná na stavbu protkanou ostnatým drátem budila dojem, že dům se musí co nevidět zhroutit, protože je celý probodaný, a tak žádné zdivo nebude dost pevné, i kdyby ho spojoval sebekvalitnější cement. Drát jako by dům rozlamoval zevnitř, asi jako kořeny stromů asfalt, a žádné štukové ozdoby, žádné basreliéfy a žádné vázy ve výklencích nedokázaly potlačit pocit, že dům nemůže být obytný, že není pro lidi. Takovéhle věci obvykle velmi dobře vyčítí zvířata, a přesně to se tady stalo: v celém stalinském bloku nikde nebylo vidět jediného psa či jedinou kočku, zavřené ptačí krmítko se ve větru točilo úplně prázdné a jen v kontejnerech na odpadky šelestily pobíhající krysy.

V celém tom bloku domů bylo cosi podivného, znepokojoval mě jakýsi konkrétní detail, ale já pořád nemohl přijít na to, jaký; v šumu města cosi chybělo, jako by se tu vytratilo jinak běžné zvukové

pozadí. Zůstal jsem stát, ale čím víc jsem se zaposlouchával, tím bylo zřejmější, že sluch mi nepomůže; odpověď jsem ale měl doslova před očima. Bylo to totiž jediné místo ve městě, kde v oknech nevisely lehké síťované nebo kartounové záclonky, ale neprostupné husté portiéry hnědé či slámově žluté barvy, zřejmě ztěžklé prachem a bohatě zřasené jako pleť pod stařeckýma očima; portiéry byly pečlivě zatažené a otevřená nebyla ani jediná ventilace; z útrobu bytů neunikal ven jediný zvuk.

Jejich obyvatelé se před venkovním vzduchem zabarikádovali a masivní vstupní dveře byly všechny zavřené; tam, v těch bytech, kam dopadaly jen občasné neodbytné sluneční paprsky, se ti lidé pokoušeli uchovat ovzduší své odcházející epochy; v rozptýleném zmedovělém světle soumraku, kdy žluť rukou není tak nápadná, možná otírali leštěný nábytek a kochali se přitom koňakovou barvou laku, broušeným křišťálem sklenek v příborníku – a solidní existence těchto důkladně vyrobených věcí je chránila před strachem z vlastní nemohoucnosti.

Ve vestibulu mě vítaly stejné pískové okrové kosočtverce kachlí, barvou připomínající sušenky, jaké jsem znal už z moskevského domu, kde bydlíval Druhý děda; obklady, zdi, zábradlí i výtahová klec – to všechno bylo úplně stejné. Až mě zarazila představa, v kolika dalších městech můžu vstoupit do stejného domu, jehož nitro ve mně nevyhnutelně vyvolá vzpomínky, které jsem považoval za výlučně osobní; dokonce i kroucené šňůry od zvonkových tlačítek se lomily v úplně stejných úhlech a já měl dojem, že ten dům je vlastně jen jeden, třeba jako Leninův pomník, a rozdíly v životopisech jeho obyvatel v různých městech jako by se nivelizovaly jeho jedi-
ností; že pamětní desky, které se tu a tam na jeho fasádě objeví, nejsou nic jiného než výsměch, protože v každém tom bytě bychom napočítali mnohem víc těch, co z něj byli odvedeni v poutech, než těch, co tam žijí dnes. Najednou jsem si představil, co by se asi stalo, kdyby se do domu vrátili všichni jeho vyvraždění obyvatelé – nevešli by se tam, a tak by museli stát na schodišti i ve dvoře, jeden s druhým by se neznali, ale každý by poznal kosočtverčné obklady stěn v barvě písku, zvonky u dveří i tabulky s čísly bytů... A ti, kdo přežili, by seděli ve svých pokojích a neodvažovali by se ani dveře pootevřít, ani nos vystrčit – jenže skrz sebemenší skulinku by se do předsíně bokem tak jako tak protáhly nejasné stíny s černými skvrnami či

kaňkami namísto tváří vymazaných cenzorským inkoustem či začerněných tuší.

Začal jsem stoupat po schodech; na okamžik se mi zezdalo, že v domě už nikdo nežije, že z klíčových dírek vane zatuchlý stojatý vzduch jako při pohřbu, že tam, za dveřmi, jsou všechna zrcadla zakrytá černým flórem. V tom domě jsem poznával začátek třetího ze snů, s nimiž jsem se vydával na cestu; ne doslova, ne že by se děj snu odehrával zrovna na tomto místě, ale že by se to tady klidně odehrávat mohlo.

Nemohl jsem se zbavit dojmů, že ve vzduchu na odpočívadlech – takhle vnímáme vůně ze sousedovy kuchyně – se vznášejí horečnaté, potem zbrocené a v hrdle klokotající stařecké sny; starci spali a zmítali se přitom pod svými prošívanými péřovými příkrývkami, spali se zaťatými zuby, aby se ve spánku náhodou neprořekli, aby se jako opilec zvratky nezalkli nečekaným náměsíčním slovním výlevem, a jejich těla se třásla a potila a ten pot čpěl smrtí

Třetí patro, byt číslo šestnáct; zvonek jako by zadrnčel u všech dveří naráz, jeho zvuk se rozlétl dlouhými chodbami, zabubnoval na skla skříní a jako poskakující korálky se rozsypal po parketách. Uvnitř bylo ticho; zazvonil jsem ještě jednou a několik minut počkal. Pak uvnitř cvakl zámek.

Ve tmě, pootevřené na délku řetízku, jsem uviděl tvář; pocit z toho vznikl takový, jako by se ten člověk na mě díval z vlastní fotografie; ta bývá neosobní, proto je skoro vždycky tak těžké uznat pravost podoby, již přináší; a přesně takovou tvář, tvář z podobenky, sobě samé cizí, měla stařena, která vyhlédla na schodiště.

Stála za dveřmi půldruhého metru ode mě, ale já stejně nemohl říct, jestli je to člověk nebo jen podobizna; pak mi došlo, že má skoro celý obličej ochrnutý – pohybovalo se jí jen obočí, a právě to vyjádřilo údiv; rysy té tváře jsem postřehnout nestihl a jasně se mi tak vyjevilo, že obličej žije pohybem, téměř neznatelnou hrou lícních svalů, a když je nehybný, nedá se o něm říct skoro nic; můj pohled tedy přitáhlo chřípí, dva vstupy do vnitřní tmy těla.

Nevím, proč mě napadlo, že z těch černých otvorů, docela jako z nory v kamenné zdi či ve skále, může vylézt had nebo ještěrka; že k tváři nepatří, že jsou to jen průduchy, zlověstné a nebezpečné; kdybych mohl, tak bych v tom okamžiku stařeniny nosní dírky zacpal, nechal je zarůst.

Abych se vymanil z mátožného okamžiku, jakoby ještě protahovaného stařeniným dechem, hned jsem promluvil – pozdravil jsem a zeptal se, zda je doma Semjon Vikentjevič. Stařena předsíní odešla, a to tak tiše, jako by se celý život snažila nerušit čísi lehký neklidný spánek, protkaný neuralgickými bolestmi; pak se stejně nehlučně vrátila a dveře načisto otevřela. Svazek dobrých třiceti klíčů, zřejmě od dveří jednotlivých pokojů, od skříní, příborníku a psacího stolu, v její ruce ani jednou necinkl, jako by každý ten klíč byl zabalený v hadříku. Ve svazku bylo cosi přízračného, v té vášni pro klíče a jejich ozubení, ve snaze mít všechny klíče stále pohromadě; byl v tom jakýsi náznak, jakýsi klíč ke stařeně samotné; gestem ruky mě pozvala dál – jen pojď! – a dveře za mnou okamžitě zavřela, což učinila zcela nepozorovaně, ale mě se okamžitě zmocnil neodbytný pocit, že jsou už znovu zamčené.

Klíče a dveře, dveře a klíče... A najednou jsem pochopil, co je zač: bývalá dozorkyně, žena nějakého papaláše, který ji zaměstnal ve svém úřadě; a teď ošetřovatelka muže, za nímž jsem přišel.

Měkce mě strčila do zad – běž! Vydal jsem se dlouhou temnou chodbou: u misek se olizovaly dvě hubené kočky, stěny byly holé, všechny dveře zavřené, jen z konce chodby sem dopadalo tlumené denní světlo, které slabě ozařovalo medvědí a sobí hlavu, obě prožrané moly; z hlav lezla vata a moli se kolem nich vinuli jako oživlý prach; vzpomněl jsem si na dopisy – medvědí tuk, tulení tuk – ta hlava patřila jednomu z medvědů, jehož částička udržovala život v těle Druhého dědy.

První, co jsem v pokoji zahlédl, byla hůl, úplně stejná, jakou Druhý děda zabil za mého dětství černého psa, vyrobená z téhož lakově lesklého, medově narůžovělého dřeva polárního modřínu, dřeva šlachovitě zkrouceného a obitého zlatými měděnými proužky; hůl byla opřená o křeslo a svislý úzký pás jasného světla ze štěrbin mezi portiérami od ní vrhal dlouhý stín, jako by to byla tyč na slunečních hodinách.

„To je nezničitelná hůl,“ řekl člověk, sedící ve stínu. „Tohle dřevo roste dvě stě let a sekerou se useknout nedá. Dobrá věčička. My už dávno shnijem, ale tahle hůl ne.“

Díval jsem se na hůl; teď jsem viděl, že nebyla jen podobná, ale že to byla přesně taková hůl, která přerazila páteř černému psovi; řemeslník z muklovských řad, který takové hole vyráběl, se zřejmě

snažil, aby mezi jednotlivými kusy nebyl rozdíl, ale o detailní vzájemnou podobu tu nešlo; hůl vypadala jako zřetelný rým, jako stejně znějící koncovka dvou jinak různých slov; nejenže jsem v ní poznal konkrétní předmět ze své minulosti – její existence mi vykreslovala pravý obsah oné minulosti, jako by se v setmělých prostorách za hranicí tmy najednou rozzářilo světlo. Hůl se opakovala, jako se při sestupu točitým schodištěm ve věži opakuje tíž výhled z oken umístěných přesně nad sebou; zopakovala se a fixovala závit na časové spirále.

Kromě modřínové sukovice tu však na minulost poukazovalo ještě něco, co jsem taky zaznamenával. Ozvalo se to z téměř předpaměťového stavu mé mysli, z dob, kdy mi bylo pět či šest, z oněch oblastí našeho vnitřního světa, na nichž si uvědomujeme, do jaké míry se člověk skládá z toho, co zapomněl a co si nevybavuje – odtud, kde jakoby za silnou blánou cosi bušilo úplně stejně, jako by vzpomínky mohly mít srdce.

Byl to hlas, který jsem znal, ale nikdy jsem ho ještě neslyšel. Jako bych měl dvě paměti, menší a větší, jež však byly navzájem téměř nepřístupné; v menší paměti se přitom ten hlas uchoval, kdežto ve větší ne. Přičemž paměť, v níž byl uložen, jako by byla hlouběji než druhá: neobsahovala události a jejich obrazy v přesné časové souslednosti – jen konečný a patrně myslí obsáhnutelný počet jistých podnětů, sice nejasných, ale silných vnitřních hnutí, z nichž každé je jako epigraf předjímající příští text, který ten text na sebe mámí a láká: „Všech možných rozkoší dosáhl ten, kdo ducha osudu svého zlákal ven,“ praví básník, a řeč je v tomto případě o těch vnitřních puzeních, jež nepředurčují osud, ale právě jeho ducha, protože je v nich nabádavá výzva, ale především úděl.

Stařec v křesle promluvil znovu; co řekl, jsem skoro neslyšel, protože tentokrát se jeho slova už svou zvukovou podobou hodně blížila těm, jež vibrovala v mé paměti; na okamžik se mi z zdálo, že ztrácím vědomí, padám dozadu, ale to mi ve skutečnosti uvolněná vzpomínka položila ruku na čelo.

A tak to taky bylo – těžká ruka na čele, tvrdé, jakoby kostnaté prsty, já polospím a vedle mé postele stojí dva muži: Druhý děda a starý muž, který teď seděl přede mnou v křesle. Stáli, pološeptem rozmlouvali a mysleli si, že spím; dva staří muži nad lůžkem pětiletého dítěte. Nevěděl jsem, čí ruka mi spočívá na čele a čí prsty jsou tak

studené, protože krev do nich srdce už skoro nedotlačilo; postavy rozostřené soumrakem se nade mnou tyčily a já v celém těle pod příkrývkou pocítil mravenčení; v mém pokoji na chatě vždy tikal budík, ale tenkrát mlčel, zřejmě ho zapomněli natáhnout, takže se zastavil a vypadlé vteřiny se proměnily v husí kůži.

Najednou jsem jasně pocítil svůj útlý věk, dětství svého těla (nikoli vědomí, ale těla) – jak je slabé a ubohé; staří muži nade mnou stáli jako žreci nad připravenou obětí a já už z tohoto našeho vzájemného rozestavení vycítil ohrožení, posilované drsnou dlaní, která mě hladila, ale vlastně spíš drápala.

Vzpomněl jsem si na tuhé nezralé jablko, které jsem předtím rozlomil v zahradě, a sebe sama jsem najednou viděl jako měkké jádérko, které ještě nezačalo hnědnout; starci stáli nad bezbrannou postelí, bělající se ve tmě, a tenhle okamžik se rozlomil stejně jako jablko až k jádřinci.

Na mysl mi přišlo, jak Druhý děda roubuje jabloně, jichž bylo v naší zahradě hodně, s hrbolatým prstencem na kmeni či s jizvou po štěpu; mezi všemi noži mého dětství byl jediný, o němž jsem nesnil a nechtěl ho vlastnit – křivý sadařský nůž Druhého dědy, hákovitý, děsivý, děsivější než kterýkoli chirurgický skalpel, vytvořený proto, aby se jím odřezávaly mladé výhonky, zrudný, podobný zobanu dravce. Tím se nedala oloupat slupka, rozkrojit brambora, a nedal se ani jen tak ve hře zabodávat do dřeva či do hlíny – uměl jediné přetínat vláknité dřevo a zanechávat po sobě lesklý hladký řez. A to všechno – bílé jablko, šikmo seříznuté proutky, jabloně s jakoby vykloubeným kmenem, když štěp nepřirostl správně, nůž Druhého dědy – to vše se spojilo v panický pocit, že dva staří muži nade mnou mi přišli něco udělat.

Vše bylo o to znepokojivější, že ti dva nic nedělali, jen stáli, rozmlouvali a jejich řeč mi zněla jako zaklínadlo pronášené nad spícím, jehož vědomí je zmalátnělé a bezmocné; ruka mě stále hladila po čele a já cítil, jak ty doteky po sobě zanechávají stopu, cejch. Mluvili o své bezdětnosti, Druhý děda vyslovil dvě jména a já pochopil, že kdysi měl ženu a syna, který zemřel v časném dětství; pochopil jsem i to, že on, slepý, ve vlastní představě stojí u postele svého dítěte a ukazuje je tomu druhému.

Přesně z téhle záměny se rodila stopa, již jeho ruka otiskovala na mé čelo: živé nesmíme stavět na místo mrtvých ani v duchu, protože

to vytváří nepřírozené pouto a do budoucnosti vrhá stín domnělého předurčení, jež se nikdy nenaplní, ale zatáhne uzly, jež bude postižený nucen rozvazovat vlastním životem.

Později jsem tuhle vzpomínku z paměti zřejmě vytěsnil; druhého starce jsem si zcela upřímně nepamatoval; nejspíš Moskvou jen projížděl a jedinkrát v životě tak mohl Druhého dědu navštívit na chatě. Ráno, když jsem se probudil, už tam nebyl, a zmizela i noc, i slova Druhého dědy o zemřelém synovi – celá tahle událost se odsunula, jako by se odehrála už před lety, a brzy nato se vytratila zcela; ať už to byl sen, skutečnost či jen vidina, bylo to příliš osudové, než abych si s tím tenkrát dokázal poradit, a tak se to ve vědomí utlumilo, zasulo a během dětství se to vracelo jen jako kalná trýznivá připomínka ve snech, v nichž jsem pociťoval, že mé místo v životě začíná zaujímat někdo jiný, nějaké podstrčené kukaččí mládě, obludné ptáče, které roste společně se mnou, ale mládětem přitom zůstává. Když jsem někdy v pohádkách slyšel „Kdo to jedl z mé misky, kdo to spal v mé postýlce?“, hned jsem věděl, kdo; z mých snů, od nichž jsem ztratil klíč, se na mě jako z nádoby plné formalínu dívala nejasná bílá tvář – a nikdo jiný v naší rodině než já o ženě a dítěti Druhého dědy nikdy neslyšel.

A teď, když jsem stál v pokoji, kam mě přivedly poštovní obálky z jeho pozůstalosti, uvědomil jsem si, že došlo k jedné z možná nejvýznamnějších událostí mého života: to, co může vypovídat o nás samých, existuje rozptýleně, život to rozdrobil v prostoru i čase, a my o sobě často to nejdůležitější nevíme, i když už to tu evidentně existuje; vzpomněl jsem si na druhý z triády snů, v němž prim hráli strojvůdce a jeho zatčený bratr, kteří se spolu u arestantského vlaku navždy minuli, kteří se sešli je proto, aby se nesetkali; pocítil jsem, že můj život se v tomto okamžiku přítomnosti lomí jako paprsek ve zvětšovací skle; lomí se a lupa vědomí ho uspořádává; dověděl jsem se to, kvůli čemu jsem vlastně sem přijel, a ukázalo se, že právě tohle jsem pořád měl v sobě, ve své paměti.

Přísně vzato jsem byl na konci cesty – mohl jsem ze starcova pokoje odejít a vrátit se domů; najednou jsem si však vzpomněl, že dveře jsou spolehlivě, velmi spolehlivě zamčené. Mohl jsem samozřejmě požádat, aby mi odemkli, tím spíš, že přesně to jsem chtěl udělat; bažil jsem po odchodu, bažil jsem po tom, abych si vše, co se stalo, mohl v klidu promyslet; jenže dveře mi zatím nikdo neotevřel.

Postupně jsem dospěl k tomu, že se budu muset dovědět ještě něco, něčemu porozumět, a má bytost tomuto blízcímu se prozíření vzdorovala. Jenže odejít znamenalo zachovat se svévolně.

Souzeno mi bylo neopustit tento byt dřív, než mi dveře otevřou sami jeho obyvatelé; souzeno mi bylo odnést si z tohoto setkání nejen to, co jsem se dovědět chtěl, ale i to, co rozum v předtuše odmítal; něco, co nepředjímal návrat domů, ale jakousi jinou, novou cestu.

Stařec mi vstal z křesla vstříc a já bezděky uskočil. Přede mnou stálo zestárlé dítě, fyzicky vypadající tak na třinácti-čtrnáctiletého výrostka; označení „hubený“ se v jeho případě užít nedalo; nebyl ani vyzáblý, on byl doslova vyždímaný, jako by ho vypili, vysušili, nabodli na špendlík a už léta ho uchovávali pod sklem na sametu. Jeho svalstvo roztálo a zbyly jen šlachy, kůže na těle zprůzračněla jako jemně vydělaný pergamen a obnažila tak celý vnitřní život jeho organismu: šedavě modré žíly, barvou připomínající holubí křídla, vykreslily mapu krevního oběhu, na níž se tu a tam slily temné skvrny krevních výronů, připomínající rozmačkané borůvky. Stařec byl polooblečený, zřejmě trpěl i tím, že jeho tělo nedokázalo ze sebe vymáčknot ani krůpěj potu a s potem ze sebe vypudit smrt, rozlézající se pod kůží; tvář, jak ji běžně chápeme, už taky neměl: tkáň se z neustále sílícího vnitřního žáru rozpustily jako máslo a poškvábavající se zřítelnice na mě hleděly přímo z lebky. Ušní chrupavky už taky povadly, asi jako uzené maso měkkýšů, obočí a řasy vypadaly a nadočnicové oblouky potáhlo jen jemné, jako by ohořelé chmýří; zanícené kapiláry na tvářích se propletly v ornamenty jakéhosi znakového písma, vyvedeného nachovou tuší; ten stařec umíral na chronickou nemoc z ozáření – kdysi dostal malou dávku radiace, která se v těle probudila až teď; mizela schopnost krvetvorby, krevní tekutina se v jeho cévách neobnovovala, a tak se pomalu trávil prožívaným (a také prožitým) životem, trávil se minulostí, jejími odpady a jedy, hromadícími se v jeho tkáních. Zabíjel ho čas, a to doslova; a já, stojící před ním, jsem pro něj byl ztělesněním nové doby; nenáviděl mě, to bylo jasné už z křečovitě sevřených zubů (a že seschlé rty už ty zuby nedokážou zakrýt, evidentně zapomněl); zuby měl umělé, hladké a bílé, a já si vybavil protézu Druhého dědy.

Podal jsem starochovi jeho vlastní dopis; přečetl si ho, kývl hlavou, naznačil tak, že chápe, kdo jsem, a začal mluvit. Řekl mi, že ví,

jak zemřel Druhý děda, že ví i o transfuzi krve, kterou jsem od něj dostal, protože Druhý děda posluhovače vysvětlil, komu má oznámit, kdyby se s ním něco stalo, a také aby před mou rodinou tohle všechno naopak držela v tajnosti.

Čekal, až se doví, proč jsem přišel, a já se zeptal, zda nezůstaly nějaké dokumenty nebo třeba fotografie; vyptávat se ho na Druhého dědu jakožto velitele lágru a na to, jaké byly jejich vztahy, se mi nechtělo – to bylo jasné tak jako tak.

Požádal mě, abych sáhl do jedné skříně pro album a vytáhl z různých na jedné stránce gratulační pohlednici; za tou byla fotografie.

Černobílý snímek byl tak starý, že černá ani bílá už na něm skoro nezůstala, všechno to vybledlo; jako by se ve fotografově záběru neocitl reálný svět, ale vzpomínka.

Na fotografii byli lidé, kteří se shromáždili k jakémusi slavnostnímu zahájení, a mezi nimi jsem poznal i Druhého dědu; ze snímku jako by vystupoval jediný bod, skvrnka černi vzniklá přesně v místě, kde rýč v ruku Druhého dědy vydoloval ze země první drn. Jamka po něm byla temná a přitahovala pohled jako mateřské znamínko na tváři. A já pochopil, že z té jamky vznikl velkolom, který jsem viděl den předtím.

Fotografie se usilovně pokoušela zachytit a předat slavnostnost celého aktu, nad hlavami se lidem třepetaly přízračné transparenty, mísící se s oblaky na obloze, a důstojníci lágrové ostrahy i inženýři se na sebe ze všech sil tlačili, aby se dostali do záběru; do žestí dula bídně oblečená dechovka a zdálo se, že z kousků vatované látky, ožehklých plameny, kdosi neušil šatstvo muzikantů, ale je samotné, a pak je ještě zalátal: to nebyli lidé, ale divadelní loutky; orchestr hrál, prapory vlály, ale všechno už bylo dokonáno; stavba dolu byla slavnostně zahájena a budoucnost předurčena. Budoucnost města, všech těch lidí – a taky moje.

Stál jsem a chápal, že ptát se už není na co, všechno bylo na té fotografii. Bylo třeba odejít, co nejdřív odejít; dovědět jsem se potřeboval už jen jedno jediné: kde jsou pochováni žena a syn Druhého dědy, zajít na jejich hrob a tím sestup do minulosti uzavřít. Stařec mi řekl, kde mám ten hrob na městském hřbitově hledat, ale když jsem se začal kvapně loučit, zadržel mě.

Znovu začal mluvit; věděl, že konec je blízko, že se ze všeho může „vzpovídat“ a že ať řekne cokoli, já nemůžu v obavě, abych ho

bezděky nezabil, ani ceknout; možná měl vůbec poprvé v životě možnost mluvit naprosto svobodně a využil příležitosti k tomu, aby si se mnou všechno vyřídil: „Tak ty bys chtěl zůstat čistoučký, ale to se ti nepovede, protože já tě zasviním!“ vmetl mi do tváře.

Ne, ne, neviděl ve mně někdejšího čistoučkého malého chlapečka, jehož naivnost by mohla popuzovat; nechtěl dokázat, že každý člověk má sklon spíše ke zlu než k dobru: k nějakému zobecňování měl daleko; a nepokoušel se ani obhajovat sám sebe, třeba tím, že by zdůraznil totální závislost člověka na okolnostech. Nenáviděl mě za to, že jsem přišel ze světa, kde jsou mobilní telefony, auta zahraničních značek, internet, wi-fi, cesty do zahraničí či bowling a roaming; že svět se proměnil, lidé se rozhodli raději si nic nepamatoval, než aby vzpomínali se strachem a smutkem, a ten stařec v domnění, že křičí, hlasitě sípal, že byl velitelem popravčí čety, že na vlastní oči viděl, jak kulka prolétla popravovaným chčípákem skrznaskrz, ale on nic, protože střelné rány jsou nebezpečné pro zdravé tělo, kdežto člověk postižený krajním vyčerpáním už ani průstřel nevnímá jako průstřel a vůči smrti je mimořádně odolný. Stařec v domnění, že křičí, chrčel, že na opuštěné haldy, kam mrtvé házeli, pak léta přicházeli medvědi; šeptal, že popravoval sám, z naganu i z ručnice, šeptal, že kolem města jsou doposud neotevřené hroby, že ví přesně kde a že mi je může ukázat, pokud mu nevěřím; ten stařec se hrozně bál.

Neděsil se toho, co udělal, jeho vylekalo to, že on, velitel popravčí čety, v tomhle světě neznamená nic; do tváře mu nikdo nenaplival, ale taky se ho nikdo nebál. On, který přežil nejen své oběti, ale i ty, kteří by pro ně a za ně mohli svědčit, zůstal sám; všechny popravy a všechny vraždy byly zapomenuty, celá epocha klesla na dno paměti, a on, uzamčený uvnitř té epochy, se neustále snažil dokázat, že tu přece byl; stařec nemohl snést, že zlo, které vykonal, už jakožto zlo neexistovalo; zabíjel, jenže svět nakonec zavřel oči, pak je zase otevřel – a všechno bylo tak, jako by se bývalo nic nestalo. Svět už si ničeho podobného nevšiml a stařec přišel o svou jedinou oporu, téměř z onoho světa, o zvrácenou duchovní oporu zločinecké sebe-reflexe: možnosti uvědomovat si, že jste spáchali něco nenapravitelného, neodvolatelného, něco, co se stalo jednou provždy, protože jste nahradili Boha; že ve smyslu bytostném vaše činy nikdy nebudou zahlazeny a zapomenuty.

Nakonec jsem odtud přece jen unikl; stařena mi odemkla dveře, já běžel po schodech dolů a v rukou jsem si odnášel tu fotografii, kterou jsem jednoduše zapomněl vrátit. Chtěl jsem jít zpátky do hotelu a tam se zamknout – všechno kolem, to, co jsem viděl a vnitřně prožil, se vrátilo v jediném pocitu, že tento svět zplodil Druhý děda, že zarazil do země ostří rýče a země se ozvala, otevřela se a teď už se nedá zavřít a znovu zacelit; město stojí na zlomu, ale minulost ho opanovává více než současnost.

Do hotelu jsem však nedošel: z příčné ulice najednou vyrazila volha, která mě sem přivezla z nádraží, a přehradila mi cestu; kdybych to auto nepoznal, tak jsem asi stačil utéct, jenže takhle jsem si na pár vteřin pomyslel, že mě řidič zahlédl a něco mi chce; pak z auta vyskočila trojice chlapů a uvnitř se mihla tvář policejního kapitána ze ztrát a nálezů; rozběhl jsem se, ale ti čtyři mě dohnali, ze zadu mě praštili a zkroutili mi ruce za záda.

Kufr auta se otevřel zhruba za půl hodiny: už bylo šero a volha stála na břehu obrovského umělého jezera, jedné z odkalovacích jímek kombinátu, naplněné nazelenalou kyselinovou tekutinou; kousek dál se v té chemické břečce bezmocně plácal nějaký pták: říkalo se tu, že ptáci se nad jímkou otráví výpary a pak do ní spadnou; ta hrouda špíny se převalovala a žbluňkala a zobák, k němuž lepkavá kapalina nepřilnula, se otevíral a zavíral jako malý kovářský měch a plnil plíce vzduchem.

Srazili mě na kolena na nízkou hrázku jímky; beton byl poskvřený zaschlými zvratky a krví a bylo vidět, že tohle místo není pro podobný účel využíváno poprvé.

Kapitán a řidič zůstali v autě; kouřili, palubní deska smaragdově svítila, v dáli mihotala světla města, po náspu se šinula vlaková souprava s naloženou rudou, lokomotiva už dávno zmizela za obloukem trati, ale vlak stále ještě nekončil a já najednou pochopil, jak se bojím, že poslední vagon už neuvídím; za tou obavou se ovšem skrýval mnohem větší strach, že mě začnou bít a že mi hlavu strčí do jímky. Ohlédl jsem se přes rameno: stáli za mnou všichni tři, jenže nebylo jasné, kdo z nich je vůdce; na pažích se jim modralo tetování, docela jako erární razítka na erárním ložním prádle ve vlaku, a ty paže se pošubávaly a tančily, jako by do nich kdosi jednou provždy pustil proud; dohadovali se, co teď se mnou udělají, a nejusilovnější ze všech se mi jevil ten, jemuž na pravé ruce chyběl prsteník.

Vyslídili mě, kapitán tedy nakonec někomu o blbečkovi dědicovi povykládal, a oni mě teď budou mučit pro neexistující peníze, šperky a bankovní schránky; a přitom celé mé dědictví je fotografie v kapse bundy. Zadíval jsem se do tváře toho bez prsteníku a najednou jsem v ní odhalil rysy uprchlíka, jehož jsem se svého času v pustých horách vedle opuštěného lágru snažil nakrmit; byl to možná jeho mladší bratr nebo dvojče, anebo, pomyslel jsem si letmo, mě ten umrlec dostihl, přetělil se a na betonové zídce odkaliště mě srazil na kolena.

Oslovil jsem ho a řekl mu, že vím, jak zemřel jeho bratr, že znám místo, kde je pochovaný; viděl jsem pahýl na místě prsteníku a napadlo mě, že tenhle zásek po sobě zanechal ten, co zemřel osamělý jako prst.

Ukázalo se, že jsem trefil do černého: bratr bezprstého opravdu utekl z výkonu trestu, což byla poslední zpráva o něm, protože pak zmizel nadobro: nechali mě být a začali se vyptávat, tak jsem jim řekl, jak jsem ho našel a pokoušel se ho zachránit, až jsem ho nakonec musel pohřbít. Útočníci se poradili, jestli jsem to náhodou nenapraskal fízlákům, ale pak se usnesli, že to by věděli, protože uprchlíka by strčili zpátky do lágru a přišli mu další flastr. Ale co když jsem ho zabil? Navrhl jsem jim, aby se na mě pořádně podívali: copak vypadám jako člověk, který by mohl někoho zabít? Zasmáli se.

Všechno se rázem obrátilo; vypadalo to, že útočníci si vůbec nebyli jistí, jestli jsem bohatý dědic, ale prostě se rozhodli, že si kapitánův tip trochu proklepnou; odvezli mě do nějaké putyky, abych jim nakreslil plánec, podle nějž by v horách našli uprchlíkův hrob; kapitán seděl na zadním sedadle vedle mě a obdivně mě sledoval: pokud šlo o něj, byl přesvědčen, že jsem ty tři obalamutil, a zřejmě byl mou prohnaností málem nadšený.

Zeptali se mě, co ve městě dělám, a já, rozumu navzdory, jsem jim stručně vylíčil svůj příběh: že jsem adoptivní vnuk velitele lágru; vyprávěl jsem kriminálníkům o veliteli pracovního tábora a oni mě poslouchali s úctou; byl jsem jejich člověk, spřízněný s lágrovým světem, a najednou se ukázalo, že ostnatý drát může nejen rozdělovat, ale taky spojovat – za ty zkroucené ruce se mi dokonce omluvili. Tady se to nedělilo na vězňe a ostrahu, na mukly a bachaře, přinejmenším pokud šlo o minulost, tady šlo o člověka, který se zasloužil

o zrod jejich města, o člověka, v němž tušili obrovskou, strašlivou sílu, a měli dojem, že by s ním dokázali najít společný jazyk. Druhý děda stejně jako oni jiné lidi ohýbal a lámal a teď, když někdejší konflikty byly zcela nepodstatné, se jim po zvůli povýšené na zákon zastesklo: byli toho názoru, že v oné době by si rozhodně své místo našli, místo na straně síly, a odlesk té síly by jejich nízké vášni pro trapičství propůjčil příslušné opodstatnění a legalitu. „Tenkrát bych si určitě volílik uniformu,“ řekl jeden z nich; pochopil jsem, že ti tři by se k ostraze skutečně dali, protože jim nešlo o svobodu, ale o moc; uprchlý starší bratr bezprstého by za podobný návrh dokázal zabít, ale tihle mladší by ho přijali jako samozřejmost; však také, jak se ukázalo, sloužili u ozbrojené ostrahy kombinátu.

Mrtvý mě, skoro proti své vůli, nakonec ochránil; můj pokus o lidskost najednou přece jen zafungoval. Kdybych ho tenkrát opustil, tak bych, alespoň v mém chápání, neměl právo se na tu příhodu odvolávat; já ho ale ani neopustil, ani neudal, a tak jsem se vyhnul břecce odkaliště, v němž omámený pták polykal poslední lepkavé andělíčky.

Nálada trojice se pronikavě změnila; cestu k opuštěnému lágru jsem jim popsal, jak nejlépe jsem uměl, i když jsem chápal, že mladší bratr staršího tak jako tak řádně pohřbít nepůjde – jen bude vykládat, jak zmáčknu jednoho zmrdíka, ale z toho se vyklubal chlápek, kerej viděl jeho mrtvého bráchu; celá historka bude postupně mutovat, až nebude k poznání: buď se ze mě stane zrádce, jehož mladší bratr ztrestal, anebo uprchlíka naopak pone-su z hor na vlastních zádech; to všechno ale bude až pak; zatím jsme pili v putyce – na kamarády i na zmar našich nepřátel – a kapitán pil společně s námi, jako by mě téhle partě nepředhodil právě on.

Ráno jsem se užuž chtěl vypravit na hřbitov, ke hrobu ženy a syna Druhého dědy, ale pak jsem si to rozmyslel; cítil jsem, že to by byl definitivní konec mé cesty, po němž bych se musel vrátit, a tak jsem se snažil ten konec oddálit.

Chtěl jsem se taky podívat na místo, odkud si starý velitel popravčí čtyř odnesl svou dávku radiace. Město samo vydávalo své vlastní ozáření, ozáření nezdaru, nalomenosti a vykolejenosti života; tak jsem si chtěl ověřit pocity z těch dvou míst a porozumět tomu, zda jsou v něčem shodné.

Nedaleko za městem, v horách, byla soutěska, kde vězni těžili radioaktivní rudu.

Když se vyvíjela atomová bomba, tuhle rudu hledala každá geologická výprava, ať se jinak zabývala čímkoli. A tady na severu ji našli. Představil jsem si, jak desetitisíce lidí po celé zemi, ve stepích, v pouštích, v tajze i v tundře pátrali po rozpadající se látce, v níž by se dala vyvolat řetězová reakce, všude vyhlíželi žluté kousky uranitu, jehož barva se podobala žluti skvrnek na šupinaté kůži jedovaté zmije; jak se vychylovaly ručičky Geigerových počítáčů, když se v horninách pátralo po zrnkách minerálů, obklopených nahnědlými aureolami radioaktivity, a ostře ořezané hroty tužek zakreslovaly na vybledlý papír cestovních deníků obrysy příštích nalezišť.

Bylo to pátrání po nerostech, jejichž věk je co do délky srovnatelný s lidským; hledání krátce existujících minerálních látek, těch zrádců kamene, jehož věk se naopak stanovuje v milionech let; hledání klíče k přírodním silám: pídění se po urychlovači rozpadu, v jistém smyslu vlastně pro kameni mudrců, který by odpovídal filozofii moderního věku, který nepátrá po silách tvořivých, ale bořivých; hledání prostředku, který by zastavil dějiny a přerušil čas.

Abych se do soutěsky dostal, musel jsem projít kolem opuštěných hal nedostavěného závodu na obohacování uranu. Bylo to místo, kde se hranice města setkávaly s územím kombinátu; tady vznikalo území nikoho, kde se nevyskytovali ani místní tuláci či zdivočelí psi; zatímco z rozvalin domů a průmyslových provozů na kraji města vanula jen zpustošenost, tady jako by se rozpadal a plnil kavernami samotný prostor.

Všude tu byla bývalá ohniště a rezavé svazky ocelových kordů, kovová střeva pneumatik; rezivé skvrny, cisterny svalené na bok, zborcené stožáry vysokého napětí, zkroucené, zohýbané a jakoby nastříhané obřími nůžkami; hluboké stopy po automobilových kolech v hlíně, jako by zem někdo chtěl úmyslně drásat. Mezi kostrami zničených baráků trčely jako stromy z válečného snu, osekané střepinami granátů, podpěry kanalizace; ze zapomenutých artézských vrtů nesmyslně tryskaly několikametrové fontány vody. Obvyčejný odpad, jako plechovky od konzerv, papíry, obaly či zbytky jídla, tu úplně chyběl – všude jen trosky budov, poničený kov a shnilé dřevo.

Přes tohle dílo zkázy jsem jít nedokázal; tady, na pomezí města a průmyslového pásma, se náhle obnažilo vše to, co na jiných místech zčásti ukrývala a maskovala architektura či krajina; strach nevyvolával zohavený prostor sám o sobě, ale realita vnitřního života lidí, to, že se tohle místo nezrodilo z jejich úsilí s snah, ale naopak z naprosté absence obojího.

Odporná rozvrácenost této skládky všech skládek, což nemíním superlativně, ale právě v tom smyslu, že tady vznikl odpadový konglomerát složený z mnoha komponentů, na něž se ovšem při případném zpětném pohybu už nemohl znovu rozdělit, jako by se odhaloval všudypřítomný rub lidského vědomí; a nedalo se říct, že někdo je tím vinen, že někdo tomu nevěnoval pozornost, že někdo něco zanedbal a že se všechno mohlo dělat jinak: jestliže tahle skládka všech skládek byla skutečná, znamená to, že skutečné bylo i ono anti-vidění, ono směřování k vlnám rozpadu, po němž už se člověku nedá biblicky vrátit schopnost vidění – „Pojď, a viz!“

Na tomhle místě kdysi sídlily laboratoře několika geologických výzkumných ústavů; právě po těch tu zůstaly kostry baráků, protože když se laboratoře uzavřely, lidé všechno ostatní rozkradli. Mezi úlomky ohořelého eternitu se ještě povalovaly kousky dlouhých válců hornin, vyzdvižených z hlubin průzkumných geologických vrtů. Ty se obvykle ukládaly do zvláštních beden o rozměrech metr krát metr, takže z těch metrových válců jsme si mohli „přečíst“ celou vertikálu zemského nitra a učinit si představu, z jakých vrstev se skládá. A tyhle opuštěné vzorky, zarůstající lopusím a nesmyslně vyrvané z hlubin země, jasně naznačovaly, že lidé odsud odešli, jako by se své práce zřekli, nedbale a ve spěchu ji opustili a v prázdnou vzniklém po jejich odchodu se rodil nový život, asi jako když rozvalinami prorůstá svlačec.

Při pohledu na geologické vzorky jsem si vzpomněl na historku, která se tradovala jako bajka: Kdysi v osmdesátých letech se na ministerstvo geologie obrátil jakýsi žadatel, jinak penzionovaný odborník na vrty. Ten přišel s vlastním projektem využití opuštěných vrtů, které se obvykle zalévají betonem, aby se nemísily podzemní vody. Žadatel navrhoval, aby tyto vrty proměnily ve hřbitovy, kde by se pochovávalo tak, že by se nebožtíci do hlubin vertikálně spouštěli jeden za druhým; různých sond se tehdy po zemi vrtaly tisíce a v komentáři k návrhu se uvádělo, že jejich celková délka, tedy „užitečný

objem“, by se dal využívat desítky let, což by, jak pedanticky vysvětloval autor návrhu, ušetřilo pracovní síly kopáčů a hrobařů pro jiné STÁTNÍ úkoly –, a to „státní“ bylo do textu skutečně vepsáno velkými písmeny.

V ministerské podatelně už viděli ledacos: půda epochy dávala vyrůst opravdu divokým plodům ducha, potlačovaná energie přeměň nalézala únikovou cestu v apolitickém a v tomto smyslu zcela bezpečném technickém vynálezectví. A čím pomaleji doba plynula, tím více se objevovalo domnělých vynálezů, pomíjejících přírodní zákony, které porušovalo přání autorů těchto návrhů, přání stejně nesmyslné jako vášnivé, a navíc tak odhodlané, že se za ním dalo vidět i to, co do oblasti vědy nepatřilo; lidé chtěli změnit a předělat alespoň něco a zákony přírodních věd jim v tomto ohledu připadaly poddajnější než zákonitosti společenského zřízení. Navrhovatel, který přišel s projektem hřbitovů v opuštěných vrtech, však ohromil všechny; a jak jsem tak stál nad pohozenými bednami s geologickými vzorky, uvědomil jsem si, odkud asi přišel ten člověk, jaké prostředí mu tak zkazilo rozum.

Abych se obludně rozbrázděné zemi nikoho vyhnul, rozhodl jsem se vyrazit po železniční vlečce, vedoucí k dolu; nad náspem se rozléhaly ženské hlasy; slovům jsem ještě nerozuměl, ale ledacos jsem vytušil už z pouhé intonace. Ta slova se ale nelinula z určitého bodu – zněl jimi všecek okolní vzduch, vznášela se v něm jako prach či pára.

Byla to rozmluva dvou unavených žen. Pochopit, o čem se mluví, se dalo už ze zvukového obrazu jejich řeči, z podoby citoslovcí, která žijí především v samohláskách, jež do různých tonů emocionálně podbarvují slova zevnitř – áá, úú, óó... Přišel jsem blíž a začal jsem rozumět i větám. Valera mi včera řek... Nacpal se párků... A pak abych s nim chrápala, s vožralcem... Děti spěj hned vedle... Povlak mi propálil vajglem... A ráno zas, to se dokonce začal dobejvat na holku...

Ta slova se týkala lidského žití, ale já měl dojem, že je vyslovuje celá okolní krajina; dvě dispečerky seděly několik kilometrů od sebe ve strážních domcích u přejezdů, netěžilo se, vlaky s rudou nejezdily, a ony si spolu povídaly přes tlampače drážního rozhlasu. Odposlechnout je neměl kdo, protože tu nikdo nebyl; ty dvě takhle debatovaly den co den a vypadalo to, že mezi známými a sousedy nikoho bližšího nemají.

Možná že tyhle rozmluvy vedly už roky, a ty se roky neměnily; v dešti ve vánici, v létě i v zimě jedna z nich pronášela: „Povlak mi propálil vajglem...“ – a vždycky to byl týž povlak a týž vajgl; a přítelkyně nic neodpovídala a jen poslouchala.

Hlasy zněly z reproduktorů na sloupech a slova jako by pronášela sama sebe, účastnice tohoto dialogu jako by tu dávno nebyly a zněl jen záznam ze zvukové smyčky, spuštěné v jednom z těch strážních domků.

V soutěsce bylo pošmourno, za vrcholky hor se zachytila mračna; nepršelo, ale vypadalo to, že kapky už letí a prostě ještě nedopadly na zem. Koleje staré vlečky byly zarostlé, mosty přes řeku odnesla velká voda; úzká pěšina, vyšlapaná mezi kolejemi, svědčila o tom, že se sem chodí na houby či na lesní plody. Voda v řece byla horská, až příliš průzračná, příliš čistá, takové se nenapijete, když máte žízeň, jedině že si ji přisolíte nebo jinak dochutíte; v hustém borůvčí se zelenaly zatím nezralé bobule; průmyslové jizvy kombinátu byly sotva půl kilometru odsud, ale zdejší příroda byla sterilní, nedotčená, ještě deset let, a starou železnici nebude vidět, protože zaroste mladým březím.

Výhled na lágr se mi otevřel za zákrutem údolí; část budov tu byla vystavěná z říčních valounů, takže to teď připomínalo parodii na středověkou architekturu; baráky byly patrové, připlácnuté k zemi a s úzkými okny, aby neunikalo teplo. Dřevěné stavby dávno shnily nebo shořely, přežily jen sloupy elektrického vedení s pokřivenými izolátorovými rameny, ale obrys kříže v nich oko nerozeznávalo, jejich symbolického sdělení se nedobíralo – byly to prostě sloupy a nic víc. Najednou jsem si uvědomil, že kdo neví, že to kdysi byl lágr, vůbec nepochopí, na co se to dívá.

Ani kamenné zdi, ani černý mour v místech, kam se skládalo uhlí, ani důlní vozíky, vyhozené jen tak ze svahu, ani výsyvky hlušiny – nic z toho se samo o sobě za důkaz považovat nedalo. Dokonce i kolo ostnatého drátu, do něž se kdysi jako do oka chytil zajíc a hloďavci pak postupně na všechny strany roztahali dokonale bílé, drobné kosti, jež jako by někdo vysypal z talíře, bylo jen kolem ostnatého drátu. Aby se tohle klubko dalo rozmotat, jako když se vymotává vlákno z pocuchaného klubka, aby se za tenhle koneček dala vytáhnout opravdu celistvá minulost a úplná tvářnost tohoto místa před šesti desetiletími, a nejen tvářnost, ale i podstata všeho,

co se tu tehdy odehrálo, bylo třeba přece jen něco vědět předem, člověk na to rozhodně potřeboval nějaké vodítko.

Chodil jsem po lágrových dílnách, kde se uchovaly ponky, a taky po kompresorovně, odkud se po svahu nahoru ke štolám táhly prorezlé trubky; jenže všechno, co jsem tu našel, byl knoflík, který si někdo vyrobil z plechovky; byl to předmět srozumitelný, bez původního šatstva ovšem nesmyslný. Stejně to bylo s dojmy a pocity z tohoto místa, jež se hodně podobaly nalezenému knoflíku: byly pravé, nezpochybnitelné, ale zároveň rovněž od čehosi svrchovaně důležitého odtržené, příliš nicotné a beznadějně ztracené.

Samotný knoflík ve dlani mi však něco připomněl; vzpomněl jsem si, že už jsem takhle stál v horách, ve stejné zeměpisné šířce, ale o tisíce kilometrů východněji, a díval jsem se na zbytky tábora v horském sedle, odkud se z kompresorovny také po svahu vzhůru táhlo zrezivělé potrubí.

V knoflíku byly dvě dírky, proražené šídlem či hřebíkem; vybavil jsem si hřeb, který jsem tehdy držel v ruce jako svědectví, že nějaké stopy tu zůstaly, že tu zůstal svorník zpevňující celou stavbu a že takovéto svorníky se vždy dožívají delšího věku než stavba sama. Teď jsem však v ruce nedržel hřebík, ale dírky po hřebíku; situace se obrátila naruby. Začal jsem se přes něj dívat jako přes miniaturní dalekohled a ty dva otvory se najednou setkaly se dvěma skvrnami – se vchody do štol na úbočí soutěsky.

Vylézt až tam se mi moc nechtělo, jenže každá temná díra vedoucí do země k sobě láká, jako by to byl vstup pod podšívku světa, která doplňuje jeho trojrozměrnost. Navíc jsem si uvědomil cíl této své vycházky – ve štolách se těžil minerál, z něhož se pak získával uran.

Zohavené území nikoho a rozpadající se řeč dvou žen na vlečce se ještě nestaly sice bezprostřední, ale přece jen vzpomínkou, ty ještě patřily k přítomnému okamžiku, a naleziště, z něhož všechno to zbídačování a zubožování pramenilo, mě přitahovalo, jako náš pohled přitáhne přejetý pes na krajnici, po jehož vyhřezlých vnitřnostech lezou mouchy; přitahovalo, alespoň ve fantazii, jistou upřímnou otevřeností vši té obludnosti. Je třeba vidět nikoli důsledky, ale prapříčinu; podívat se, jak vypadá sama dřevň rozpadu – vstoupit do ní!

Vyšel jsem tedy nahoru ke štolám; kdysi byly zavalené kamenem a zajištěné křížem krážem svařenými traverzami; jenže voda, která z nich vytékala, vymlela novou cestu a způsobilá pár sesuvů stropů,

díky nimž se do štol zase dalo vniknout. Myslél jsem si, že tam najdu těžiště všeho nebezpečí, pramen kalu, který znečišťoval celé okolí, ale ničeho takového jsem se nedočkal. Podzemí na mě zprvu neučinilo vůbec žádný dojem; pak jsem ale pochopil, že něco nápadného hledám opravdu marně, protože tady je důležitější něco jiného – ale co?

V takovýchto opuštěných štolách, kde není ani průvan, ani jiná přirozená ventilace, znehybnělý vzduch časem ztrácí pružnost a začíná se podobat strnulé bělavé mlze: s každým vašim vdechnutím v něm zůstane prázdno, taková jamka, a když se chcete nadechnout znovu, musíte o krok popojít.

Je to vzduch rozpadlý, zamřelý, hlas v něm vážne, světlo se rozšypá a jediné paprsky čelní svítlny vytvářejí z vodní tříště, vznikající z kapek, jež shora dopadají na zem, duhové vějířky, neradostné jako křídlo mrtvého motýla.

Čerň se stala součástí jeho chemického složení a rozežrala vzduch zevnitř, jako rez rozežírá železo – stačí se ho dotknout, a rozsype se. Jako by každá molekula, každý atom vzduchu byly uzavřené v černé schránce, takže na sebe navzájem nevidí; a vy najednou cítíte, že vzduch je slepý, stejně jako z vnitřního neladu občas oslepne člověk a sounáležitost světa je pro něj od toho okamžiku nepostižitelná.

To, co jsem hledal, jsem vdechoval, a napadlo mě, že jsem si s sebou měl vzít respirátor. Tenhle vzduch nikdo nedýchal už desítky let, a tak se v něm jako ve virech přechovávaných v laboratorních zkumavkách uchovalo vše to, co tu tenkrát, v minulosti – a tady si nemohu odpustit poněkud prostoduchou slovní hříčku – viselo ve vzduchu; nechovaly se tu myšlenky ani hlasy, ale jakýsi jed epochy, výtažek zkázy a rozkladu. Mé plíce se plnily něčím, čeho se člověk nemá ani dotknout; najednou jsem se skoro zalkl, asi jako kdybych zjistil, že maso, které jím, je zkažené, že v něm nejsou červi, ale jejich larvy, což je ještě odpornější, protože larva se v červa promění až v mém těle.

Zapálil jsem si, abych tento přelud odehnal dýmem silného tabáku; nezaznamenal jsem tu ani tajemný, sotva slyšitelný šepot, ani náznak, že tu ještě někdo je, jediné vzduch, prázdny a neobsahující nic než tlení – a také čas, protože jsem pochopil, že tahle štola je cela, v níž je uzavřen rok ten a ten, mající podobně jako každý mukl své přesné číslo.

Čas se tu nezastavil – sloveso „zastavit“ v sobě fixuje okamžik konce pohybu; jenže tady jako by se čas nepohnul vůbec nikdy, jako by odjakživa stál jako voda v černých jeskynních tůních, v nichž se pohybují jen bílí macaráti. Napadlo mě, že kdyby se štola naklonila jako láhev, ten vzduch, ten čas, by vytekl ven, ale se vzduchem dnešního dne by se nespojil – ty dvě substance by jedna v druhé minulost a přítomnost nepoznaly.

Když jsem se vrátil zpátky do bílého dne, zaslechl jsem hukot vrtulníku. Kousek od zřícenin kamenných baráků se měkce posadil Mi-8 zdejšího leteckého oddílu; začali z něj vystupovat lidé – vlastně ne lidé, ale barevné skvrny, tak výrazné a jasné, že jejich zář překrývala obrys lidských postav; ti lidé na sobě měli žluté, červené, fialové, blankytné, smaragdové, sytě modré a oranžové bundy, kalhoty, batohy a čepice; pohybovali se typickou chůzí turistů s fotoaparáty a videokamerami, kteří ze všeho nejdřív hledají místo, odkud budou fotit, popřípadě kam si kvůli dalšímu snímku sami stoupnou; rozešli se, v duchu už celou soutěsku rozkrájeli na zorné úhly a na zem pod nohama se nepodíval ani jeden z nich. Vítr až ke mně donesl angličtinu; zatímco ve městě bych ji vnímal prostě jako cizí řeč, tady v soutěsce mi připadala ještě odtazitější a dvojnásob exotická – asi jako kdyby se neruští mluvčí rozhodli, že budou napodobovat hlasy exotických ptáků.

Od trysek vrtulníku se táhly proudy tepla; cizinci, které sem přivezli na exkurzi (ve městě jsem viděl nabídku „okružní trasy po táborech“), tu chodili v návlecích a hlíny či zbytků staveb se snažili nedotýkat; zřejmě je postrašili radiací. A já jsem stál na úbočí hory před štolami jako divoch, který právě přihlíží přistání kosmického modulu; barvy jejich oblečení patřily k jinému, duhově barevnému životu, a já na ně chtěl zakřičet, že sem se nesmí přilétat vrtulníkem, že se sem nesmí sotva na hodinku – jen si tu fotografovat a nasbírat si suvenýry, které jim na tato místa předem podstrčili organizátoři podobných výprav. Kdybych měl zbraň, tak bych vystřelil a zahnal bych je, jenže takhle mi nezbývalo než se dívat a uvědomovat si, že navzdory duchu dnešní doby, která místo rovnosti mezi lidmi nastoluje jejich totožnost, existují nepřekonatelné překážky, nesmazatelné rozdíly, hlubší než rozdíly ve víře, kultuře a dostatku; barevné bundy okolí odstrkovaly, chránily před jeho bezbarvostí a já (skrže ty barvy) nahlédl, že my a oni jsme se narodili každý v jiné době, i když

chronologicky se ty doby kryly. A ten rozdíl (mezi narozenými ve stejných letech, ale jiných dobách) byl tak silný, že nás od sebe odtrhával. Dvě ženy na vlečce a tři včerejší kriminálníci mi byli bližší, a nešlo o to, že nás obklopovaly stejné každodenní reálie, ale o to, že jsme se právě z nich zrodili, nesli jsme v sobě jejich kazy a mohli spolu mluvit v jazyce těch kazů, kdežto lidé v barevných bundách a s fotoaparáty byly nedotčení a v tomto ohledu odcizení.

Vrtulník brzy odletěl; já odcházel ze soutěsky dolů, stále dolů, po kamenech, koryty potoků, a zdálo se mi, že teď už mě čeká jen sestup takovýmito vyschlými koryty s praskajícím mechem pod nohama – dolů, dolů, stále dolů.

Městský hřbitov, kde byli pochováni žena a syn Druhého dědy, byl jen fádni kousek země uprostřed tundry. Náhrobní kameny, plůtky kolem nich a kříže nestíněné listovím stromů vypadaly tak, jako by někdo vynesl pod širé nebe pacienty na nemocničních postelích s vysokými kovovými čely; hřbitov beze stromů a bez cihlové zdi kolem dokola soustřeďoval podobný galimatyáš jako nakupeniny garáží a kůlen. Navíc jsem se nemohl zbavit dojmu, že takhle se tu začali po smrti zařizovat sami zesnulí, takže výsledkem byl místo běžné hřbitovní uspořádanosti nepřehledný shluk; takhle se k sobě lidé tisknou na lágrových pryčnách, aby se zahřáli, takhle se i se svými ranci tlačí do společného spacího vozu, až jim žebra praští – a tihle lidé stejně tak pohřbívali a poté se i sami ukládali do země.

Z chaosu hrobů se ale přece jen vydělovala jedna část hřbitova, kde byly náhrobní kameny vyšší a masivnější; mezi nízkými ohradkami, nořícími se zvolna do nepevné půdy, a zrezivělými kříži se tyčily obdélníky z černého diabazu, který sem museli dopravit po železnici; nápisy na těchto náhrobcích byly zlacené. Tady se pochovávalo panstvo; z oválných rámečků shlíželi muži v uniformách a oblecích, plukovníci, hlavní inženýři, doktoři technických věd – dívali se na sebe, protože pomníky byly postavené do pomyslného kruhu, z něhož nedokázala uniknout jediná trajektorie některého z pohledů.

Nízká mračna přinesla červencovou vánici a na hroby padal sních zčernalý dýmem z komínů, černý sních. Vypadalo to, jako když se z nebe sypou saze z dávného požáru; poté komíny vychrlily dým rumělkové barvy a sních začal být temně rudý, rozpouštěl se na tváři a poskvřnil nacheh hřbitovní pěšiny; z hlídačské budky vyběhl člověk, popadl mě za ruku a zatáhl pod střechu – rumělkový sních mohl být nebezpečný, ale to mě nezajímalo.

Tundra kolem hřbitova zrudla, jako by ze země vystoupila krev, zředená roztáým sněhem; rudá voda stékala po tvářích i po ruku; barva cihlového prachu či okují s našedlým odstínem sazí ze střelného prachu se rozchrtila po celé okolní krajině, poznamenala hory i nebe a z náhrobních kamenů se staly ostrůvky v záplavě červeně. Rozumem jsem samozřejmě chápal, že na tom není nic tak zvláštního – sních se dostal nad komíny a nasýtil se jejich dýmem; jenže

tundrou utíkal i zrudlý polární zajíc, zběsile kličkoval a unikal před domnělou štvanicí, před šílenstvím rudé barvy, ale dopadalo to tak, že se pohyboval v kruhu; zajíc se zachraňoval před rudou vánicí, vůbec nevěděl, jaké barvy je on sám, uskakoval stranou, aby pronásledovatele zmátl, běžel nížinami a pak se znovu dostával na návrší.

Nakonec se utahal a uložil se do mechem vystlané úžlabinky, takže z něj byly vidět jen uši. A já si uvědomil, že když člověk spatří na svých rukou červenou vodu, nemá smysl utíkat jako před chvílí ten zajíc; nemá smysl tvrdit, že jsou to jen průmyslové zplodiny, když jste beztak vytušili, *co* je ten rudý sníh; někdo vás okřikl a vy se můžete jen vcítovat do vlastních otřesů a projít jejich cestami – aniž byste se přitom snažili něčemu rozumět a celou událost rozkládat na jednotlivé detaily – ne, je třeba se do všeho vžít, a to po onu mez, za níž už barva nemá žádný název a sníh se taky nijak nejmenuje, po mez, za níž vnitřní obsah slov přestává platit. Jedině pak se rudý sníh, jímž zapadal hřbitov, stane čímsi hlubším než obraz a než metafora – stane se otevřenými dveřmi, vchodem do vesmíru rozrůstajícího se osudu; znenadání jsem si po paměti zopakoval verše z Gilgaméše, jeho odpověď člověku-škorpiónovi:

*„V smutku mého těla a ve stesku srdce,
v žáru i chladu, v temnotách i v šeru,
se vzdechy a pláčem kupředu chci se brát.
A teď otevři mi bránu hor.“*

Zopakoval jsem si je – a ještě jsem stačil užasnout, že pro stavy tohoto druhu, které bezchybně rozpoznáme, jakmile se ocitnou v našem nitru, neexistují časové rozdíly. A nejsou tu ani pochyby, ani zápasy, ani připravenost, ani odhodlání – jen schopnost rozumět, která nedává možnost volby, možnost rozhodnutí na křižovatce, která jinou cestu znemožňuje; pak na ono „Vstoupíš tam a nikdy více nevyjdeš“ s vědomím naprosté svobody odpovíte „A teď otevři mi bránu hor“, a říkáte to proto, že si najednou uvědomíte: všichni před vámi, kdo do ní vstupovali, tak činili se strachem v srdci, protože nekráčeli po své cestě, protože je vedly falešné důvody, povinností počínaje a ctižádostí konče, kdežto vy jste ti jediní (ne ve smyslu vyvolenosti, ale ve smyslu životní pravdy a pravosti), pro něž je tato cesta správná a v souladu s vaší vnitřní cestou, s cestou života.

Na tundru až k Ledovému oceánu padal rudý sníh; země byla rudá a sníh pohlcovala, kdežto temně se zrcadlíčí řeky tekly zcela nevzrušeně; z drátů elektrického vedení se utrhávaly rudé kapky, v povrchovém dole tál sníh na kamenech a puklinami a rozsedlinami běžely rudé potůčky, jako by tu někdo přeřel žíly krevního oběhu země a tu zemskou krev těžil; z hrdel vrtů pod těžními věžemi, jež svými obrysy připomínaly věže strážní, prosakovala růžová pěna a plynové pochodně nad pustou tundrou také nápadně zrudly; motorové pily v rukou dřevorubců rozstříkávaly rudé piliny a kopáčův rýč se propadal do prázdna, kde cosi přilnavě čvachtalo; pod fošnami a trámy zřícených baráků se z půlstoletého spánku probouzeli štěnice a medvědi, jejichž předci se mohli pochlubit kožichy nádherně lesklými ze spořádané človehčiny, znovu přicházeli k haldám u šachet, z nichž po svahu shazovali popravené; lidská krev tu proudila dráty, kmeny stromů, cévami zvířat i podzemními dutinami, jako by se svět proměnil v jediný krvácející nádor, v pletenec tepen a žil, a jediné řeky, jediné řekly plynuly klidně a nezúčastněně.

Pak rudý sníh úplně roztál; v hlavě mi zvučně zvonilo, jako by v ní popraskaly struny kapilár. Oba jsme vyšli ven.

Hlídač měl místo levé ruky protézu a nepomačkané, příliš hladké holínky prozrazovaly, že stejně je na tom i s nohama; vrásky v jeho tváři mi připadaly hluboké a prastaré, kůže už se při holení asi nedala napnout, celá se spekla jako po spálení a trčelo z ní nerovné strniště; ten hubený a kdysi evidentně velmi vysoký chlap, který musel při jakémkoli nástupu podle velikosti stát přímo na křídle, byl teď úplně shrbený a hrb na jeho zádech mi připadal jako zárodek další hlavy; jeho oči byly jakoby vypůjčené z jiné tváře, z jiného těla; tohle tělo bylo příliš zmořené, ale v očích, v jejich zarudlých a zjizvených bělmech, dřímala jakási vše si pamatující nespavost, která neustále bdí, ale už nic nečeká.

Ten muž nebyl hlídač povoláním ani posláním; byl to, pokud to tak lze říct, hlídač beze sloves: nehlídal, nestřežil a neplnil povinnosti, jež hlídači běžně přísluší, a přesto tím hlídačem byl, i když v jiném slova smyslu.

Když byl hřbitov ještě lágrový, jeho, invalidu a na svobodě kameníka, přidělili sem, aby tu vyráběl náhrobky; desítky let do kamene tesal jména, hodnosti a funkce, jako nějaký zaměstnanec záhrobního kádrového oddělení; vedl si tu vlastní statistiku těch, co ho sem

zavřeli a pak ho tu hlídali, vedl si svou vlastní knihu života a smrti, pořizoval vlastní hromadu kartonových desek s označením Spis č..., kam si zaznamenával všechny nebožtíky.

Později, když město už bylo větší než lág a on si svůj čtvrtstoletý trest odbyl, tu zůstal; říkal, že se nemá kam vrátit, což byla pravda, ale pravý důvod byl jiný: srostl se hřbitovem, zvykl si postávat u jeho brány, celý shrbený a ohluchlý ze skřípotu kamenických pil; bývalí lágroví velitelé a důstojníci odcházeli do důchodu a dříve či později, za zvuků salv čestné stráže či bez nich, s řády na polštářcích či bez nich, ty muže na provazech spouštěli do nepoddajné kamenité země, kde sochor už v metrové hloubce narážel do ledu věčně zmrzlé půdy; kameník se chápal svých nástrojů a do kamene vytesával roky života.

Živého masa na něm a v něm zrovna moc nezůstalo, dobrá třetina jeho těla se skládala z kovu, dřeva a umělé hmoty – vážili si ho tu za jeho řemeslo a léčili ho, jak nejlépe uměli: tkáně, které mu zůstaly, byly zanesené prachem z kamene i brusiva, kamenný prach měl na plicích a sám se tak stal skoro minerálem, podobně jako se to stávalo havířům zahynulým v solných dolech a nalezeným po desetiletích v podobě solných balvanů. Však se taky jmenoval Petr, kámen, a v té chvíli už jako by nespadal do oblasti fyziologie, ale petrografie, tedy nauky o horninách. Po celý život se lépe znal s kameny než s lidmi, zkoumal jejich pomalou sílu, sílu tlaku, který formuje podzemní vrstvy, síly skrytého a neustále se hromadícího napětí; a on tu sílu obrátil proti sobě, přemohl slabost očekávání a překonal tíseň přílišné trpělivosti; byl to normální hřbitovní kameník, na hřbitově žil, a dokonce i v hlubokém stáří se mu písmena do kamene kladla jasně a rovnoměrně.

Přesné kamenické oko jako by stejnou přesnost vypěstovalo i v jeho nitru, litery vyžadující konkrétní a jasné obrysy jeho tělo donutily, aby sloužilo čarám; možná že dokonce přežil jen díky těm literám, jen díky jejich grafické kresbě; jako by současně stál na dvou pomezích – na hranici života a smrti a zároveň na tom předělu, kde se neviditelné slovo stává viditelným, protože je uloženo do grafických shluků písmen; písmena se pro něj stala lágrovým přídělem: jeho neživily skromné dávky tohoto přídělu, on se živil abecedou – jak ryze čistě prakticky, tak v přeneseném slova smyslu. Žil a na pomstu nemyslel, žil sám, v izolaci a jeho život trval, jeli-

kož na světě stále ještě byli bachaři z lágrové ostrahy; čekal na ně u hřbitovní brány, stejně jako oni kdysi čekali na něj u brány pracovního tábora; stál na náhradních nohách ze dřeva a železa, kdežto oni leželi na zádech a byli přezutí do zavčas koupených pohřebních polobotek. Jeho neopanovávala pomstyctivost ani pocit dokonané spravedlnosti – jen se díval, jak odcházejí v zástupu roztaženém na dlouhá léta, odcházejí, jako by prožili obyčejné životy a byli v nich obyčejnými lidmi – a on, jedině on musel na přání jejich žen a dětí do náhrobního kamene vytesávat číslice či slova na rozloučenou, aby se to, co spáchali a co už bylo téměř zapomenuto, protože se z toho nestala vina a nenásledovalo tedy ani pokání, ani vykoupení – přece jen stvrdilo jako cosi, co tu skutečně bylo; co se stvrdilo ne v lidské paměti, ale jako prostý fakt existence, na četnosti případných vzpomínek nezávislý.

Aby to cosi nezmizelo, stačí jediný zásek, jediná značka. Zapotřebí je jen člověka, který na sebe strážně paměti vezme; zůstat v paměti znamená být v kontaktu s realitou, jinak řečeno, stát se tím poutem; nejsme to přece my, kdo ve vzpomínkách podržuje realitu uplynulého života, ale sama minulost, která se kdysi sama pospojovala a dotvořila v cosi živého, teď promlouvá skrze naši paměť a ta řeč je jasná a srozumitelná přesně natolik, nakolik jsme my sami pravdiví, a to ne ve smyslu odhodlání respektovat pravdu, ale ve smyslu absolutnosti nadání takto promlouvat sami sebou.

Na zadním dvorku kamenické dílny se muž pokoušel vytesat pomník svým zesnulým kamarádům; jenže oč jistější byla jeho ruka v grafice liter, o to menší měl schopnost zachytit správné proporce lidského těla; připodobňoval je písmenům, jež k tělům přikládal jako stříh, takže tělo bylo nakonec pokroucené a polámané, navlečené na pomyslné osy, jakoby ukřižované na písmeni; nedokončené postavy ležely u zdi jako těla popravených, a právě tohle byl zřejmě ten správný pomník, plně odpovídající době a událostem – pomník přítomný v mnoha pokusech, ale nakonec nerealizovaný, pomník, který nikdy nikdo nespatří.

Vysvětlil jsem kameníkovi, čí hrob hledám, a on mě zavedl k malé proláklince, připomínající bezzubá ústa země. V těchto krajích věčně zmrzlá půda dokáže ze sebe vytrhat kříže a pomníky, stejně jako dokáže na povrch vytlačit piloty pod domy; ale mohla se taky zachovat nezúčastněně, anebo mohla hrob naopak pozřít. Vzpomněl

jsem si na fotografii, kde Druhý děda rýčem vydoloval první hroudu země při zakládání velkolomu, a znovu se mi vrátil pocit, který jsem při pohledu na ni zakusil poprvé: rýč se noří do země a už je pozdě ten první dolík zasypat, zříkat se tohoto záměru, odmítat ho a pronášet nějaká slova; události se do sebe zakously tak, že už je od sebe neodtrhneme a krokům osudu nezabráníme. Proto také na místě hrobu byla v zemském povrchu prohlubeň, která jako by (na jednom z mnoha míst) zopakovala kráter velkolomu, u jehož zrodu Druhý děda stál.

Kameník mi vyprávěl, že jednou do lágru přihnali i partu bláznů – v léčebně, kde žili předtím, byla zřízena volební místnost, protože vesnická škola, kde se obyčejně hlasovalo, krátce předtím společně s kanceláří kolchozu shořela. Blázny samozřejmě zamkli, v noci se ale dokázali dostat až do volební místnosti a všechny plakáty tam strhali, protože si je chtěli vyvěsit ve svých pokojích. Jeden se při tom přetrhl, tak ho schovali na záchodě – vyklubal se z toho Stalinský portrét.

To všechno kameníkovi vysvětlil ošetřovatel, který byl taky odsouzen a trest si odbyval se svými blázný. Oni sami si nic nepamatovali a při nástupech se proto nehlásili, a tak byl ošetřovatel člověk velmi cenný: odpovídal za všechny a ve své osobě tak soustředil jména třiceti lidí. Z bláznů se vyklubali vynikající pracovníci, při zakládání dolu možná vůbec ti nejlepší: že někde existuje nějaká svoboda, nevěděli, větší přiděl jídla nikomu nezáviděli, nesnažili se nic ošidit ani udělat méně, než měli, a taky nesimulovali; prostřednictvím rýčů a sochorů, díky jednotě činnosti a jejich forem (stejně je učili zacházet se lžící) získali malé množství rozumu, plně postačující k tomu, aby splynuli s pracovním nástrojem a sami se tím nástrojem stali. Násada rýče či dlouhá tyč sochoru se pro ně stala oporou, jejich zemskou osou v tomto světě, a oni ryli, kopali, rozbíjeli kámen špičáky a klíny, hloubili otvory pro výbušniny a zápalné šňůry a plně se věnovali práci, již nahradili vlastní existenci. Nakonec se jim podle těch nástrojů začalo říkat – Rejč, Sochor, Trakač –, a oni na přezdívky slyšeli.

Parta bláznů se postupně dočkala různých privilegií a potravinových přídavek, protože se žádnou jinou brigádou to lágrové vedení nemělo tak pohodlné: důstojníci od ostrahy dokonce vtipkovali, že tahle zkušenost by se měla široce uplatnit a že nejlepší by bylo

pozavírat cvoky po celé zemi, protože kde jinde vzít tak poslušné a výkonné dělníky? Ostatní vězni začali bláznům říkat Šílená brigáda; ještěže velení mělo dost rozumu na to, aby z výkonů téhle party neudělalo příklad a normu pro ostatní, to by je ti ostatní prostě pozabýjeli, kdežto takhle blázni vlastně tlumili nervozitu mezi mukly, kteří se jim sice posmívali, ale jinak je nechávali na pokoji.

Důstojníci, kteří přišli s návrhem psychicky nemocné v zemi pozavírat, netušili, že tajemství téhle party tkví v ošetřovateli; to on intuitivně pochopil, že ustavičně opakované jednoduché pracovní úkony s půdou mohou těmhle lidem pomoci vrátit se alespoň částečně do normálního světa, a už na internátu je léta učil pracovat, nejdřív čtyřručně, jako se to dělá při hře na klavír, a později, když jeho svěřenci začínali úkol alespoň trochu chápat, je nechával jednat samostatně. Mezi chovanci léčebny byl i bratr ošetřovatele a říkalo se, že jeho psychické onemocnění je dědičné; on se tak pokoušel bratra zachránit a zároveň zabránit vlastnímu pravděpodobnému šílenství. Každopádně dokázal ve svých svěřencích vypěstovat základní pracovní návyky, jež napojil na paměť těla; teď se ovšem jeho záměr proměnil v redukci člověka na úroveň pracovního nástroje.

Několik bláznů se tu smělo pohybovat i bez ostrahy – utéct z těchto krajů bylo možné jedině v případě, že jste si takový záměr vzali do hlavy, zabloudit nebo se náhodou někde ztratit tu nešlo, a tak blázny bez problémů pouštěli z tábora pryč: tyhle lidi si s oblibou rozebíralo pro potřeby svých domácností velení lágru – třeba pořezat dříví nebo nanosit vodu – a pomatení pracanti, vedle nichž si jejich zaměstnavatelé mohli připadat ještě významnější než vedle obyčejných muklů, se zamlouvali všem; blázni navíc neuměli nenávidět ani své velitele, ani řadové bachaře či jejich rodiny, takže ti se vedle nich cítili ve shovívavém poklidu – stejně jako v přítomnosti psa či kočky.

Blázni přicházeli i do domácnosti Druhého dědy; jeho sedmiletý syn, který se narodil v těsné blízkosti lágru a nic kromě lágru a jeho osazenstva neznal, k nim nečekaně přilnul; jeden z těch šílených, jehož jméno si kameník nepamatoval, byl kdysi řezbář a hlava velké rodiny a už dva nebo tři roky žádné děti neviděl. Že by snad bývalý řezbář k tomu chlapci, synkovi lágrového velitele, zahořel nějakou náklonností, se říct nedalo, o schopnost citu a náklonnosti přišel, ale prsty manuálně pracujícího člověka si dál žily svou pamětí a skleněným střepem (nože ani břitvy nesměly Šílené brigádě přijít do

rukou vyřezaly dřevěného pískacího ptáčka zcela automaticky, bez-myšlenkovitě, jako by takového ptáčka mělo mít každé dítě (malý vzrůst chlapce zřejmě rozpoznal).

Syn Druhého dědy, který vyrůstal bez hraček (stejně jako všechny bachařské děti, které skoro neznaly dokonce ani hru na lupiče a na četníky a hrály si proto na práci svých otců, tedy na eskortu či na hlídkování na strážních věžích), se svým vrstevníkům brzy odcizil: ta prajednoduchá hračka, pískací ptáček, do něj cosi vdechla. Ne, ne, nestalo se, že by svět, v němž se narodil a vyrostl, uviděl v jeho pravé podobě, nedospěl natolik, aby vězně litoval a pochopil, co je zač jeho otec; hračka mu jen odhalila, že existuje i jiný život, v němž je myslitelné třeba lehké pozpěvování vzduchu; v tundře žádní zpěvní ptáci nejsou a jak trylkuje slavík či skřivánek, chlapec nikdy neslyšel, a stejně tak nevěděl, že také lidé mají své písně; za sedm let svého dosavadního života několikrát slyšel jen gramofonové desky a domníval se, že zpěv obstarává bedna s klikou, že bedna s klikou dokáže zpívat lidským hlasem, ale sami lidé že to neumějí.

Rty, dotýkající se otvoru píšťalky, a poté výdech, z něhož se rodil zvuk – chlapec jako by začal i jinak dýchat a k životu se v něm probudily jakési síly, které doposud spaly, protože je nikdo nepotřeboval; častěji se začal uchylovat do samoty, skládal si jednoduché melodie a pískal si je, jako by chtěl sám sebe uhranout; znovu a znovu ze sebe vyvolával ono neznámo, jež se v něm rodilo.

Jak říkal kameník, v chlapcově náklonnosti k píšťalce bylo až cosi znepokojivého; kameník sám si tehdy vzpomněl na pohádku o ham-melnském krysaři a o dětech, které odešly za zvukem jeho flétny; šílený řezbář tak (aniž by si to sám přál) věnoval chlapci podivný, strašlivý dárek. Sám pocházel ze zapadákov uprostřed meščerských lesů a močálů, jež nedokázaly vysušit ani tři generace meliorátorů, nejdřív carských a potom sovětských; z léčebny ošetřovatelům neustále utíkal, sbíral po okolních lesích dřevěné pahýly, kořeny, větve i samorosty a vyřezával z nich stále totéž: tlamy dáblů, rozšklebených a znetvořených jako v křivém zrcadle, a vlastně se nedalo říct, že by si je řezbář vymýšlel – on jako by jen osvobozoval obličej, které byly ve dřevě už předtím zaklety, jako by les byl opravdu plný křenících se mechovatých tváří, které za člověkem vykukují zpoza kmenů, a když se ten člověk náhle otočí, obličej jen předstírají, že ve skutečnosti jsou jen křivolaké kmeny či větve.

Chlapec ovšem nepřicházel o rozum, jen stále víc a víc času trávil sám; někdy se kamsi bezmyšlenkovitě vydal, jako by mu hvizd zpívající hračky vytyčoval cestu, již viděl jen on, a z celého jeho vzezření vyzařovala jistá odcizenost, jako by se sem dostal jen náhodou a dlouho se tu zdržet neměl; když se v jeho ruku ocitla dřevěná hračka, chlapec jako by přestal růst, jako by ho to připravilo o všechny síly, jichž dítě mívá k růstu zpravidla dost a dost, ba nazbyt; veškerou energii jako by vkládal do neustálého, marně se opakujícího pokusu vdechnout život do dřevěného ptáčka, žijícího cizím dechem.

Nakonec si Druhý děda přece jen povšiml, že se synem není něco v pořádku; zpozoroval to ale pozdě, a tak začal jednat velmi energicky. Chlapec mu nic vyložit nedokázal, děti ještě nemají takovou výmluvnost, aby uměly vysvětlit své vnitřní stavy, ale i kdyby to uměly – copak by synek Druhému dědovi řekl, že ho zaklela hračka, již mu vyrobil šílený vězeň? Druhý děda se však od chlapcových kamarádů o písťalce stejně dověděl a sebral mu ji; zjistil si, kdo ji vyrobil, a nechal si bláznivého řezbáře předvést; ten už si nepamatoval nic ani o dárku, ani o malém chlapci, a jeho prsty jen ohmatávaly dřevo velitelova stolu, jako by zkoumaly, co by se dalo udělat z takové silné dubové desky, kdyby se rozřezala na malé špalíky a ty by se pak zpracovaly.

Druhý děda se rozhodl tak, jak věc viděl on sám: řezbář podle něj šílenství jen předstírá a neznámo proč se pokusil syna velitele táboru ve vlastním zájmu podplatit. V takovýchto případech býval Druhý děda rafinovaně krutý – ten ubohý šílenec se opovážil představy, že je schopen najít způsob, jak prostřednictvím jeho syna ovládat vůli Druhého dědy?

Poslal řezbáře daleko do lesa, kde se kácely stromy na výdřevu budoucího hlubinného dolu. „Jen ať si popracuje se dřevem,“ řekl Druhý děda, protože věděl, že při lesních pracích blázna brzy zabije padající kmen; mohl ho nechat prostě zastřelit, ale to by byla nemalená vražda a Druhý děda měl rád, když se jím stanovený ortel naplňoval zdánlivě přirozeným během věcí, silami přírody, s jistým odkladem a neosobně; toho muže na smrt neposlalo osobní rozhodnutí Druhého dědy, viník se jen dostal do víru osudu, z něž už nedokázal uniknout.

Syn Druhého dědy nevěděl, co se s dárcem jeho písťalky stalo; jakmile mu ale písťalku odebrali, těžce onemocněl. Jeho tělo týden

sužovaly suché horečky, tělo se napínalo v křeči a kamenělo; občas vykřikoval a poblouzněně s čímsi zápolil. Ošetřovatel později líčil, že tvář dítěte se proměňovala tak prudce a nestvůrně, jako by v něm zápolili dva lidé, kteří se střídavě promítali v jeho obličejí. Jednou brala vrch tvrdá podstata Druhého dědy, který se narodil ve vesnici u křídových skal nad řekou, kde půda byla vápencem prosycená tak hojně, že tu rostly jen višně; druhý tvor v chlapci byl kojenecky jemný, vnějškově zatím nevyhraněný, protože před sebou neměl generace předků, jejichž rysy by jeho tvářnost vykreslily určitěji; přišel na svět jako první, zcela nový, a ten, jehož žilami protékala krev Druhého dědy, hustá a vazká jako šťáva prýštící z višňových kmenů a putující ze žil do žil, se kojence snažila z chlapcova těla vypudit, vyhnat ho, vystrčit ven jako ptáče z hnízda.

Po týdnu se chlapec ráno vzbudil zdravý, ale pohublý a s téměř vymazanou pamětí; jako by mnohé vzpomínky žár horeček nevydržely a vzaly za své, ale možná za své vzala část jeho duše, ta nejhebcí, čistá a dětsky poddajná; uzdravil se, na ptáčka zpěvačka zapomněl, ale sám byl najednou v pohybech dřevěně hranatý, jako by ho nemoc připravila o živoucí pružnost, která tělo činí jednolitým, a každá jizva či modřina mu teď dlouho zůstávala na kůži.

Vrátil se mezi své vrstevníky, ale jen jakoby z povinnosti přátelit se s kluky ve stejném věku; hrál si s nimi, jenže mdle a bez zápalu a jeho novému životnímu pocitu nejvíc konvenovala hra na schovávanou: hledal špatně a roztržitě, zato když se schoval, bylo to tak dokonalé, že jako by se neschovával vůbec, jako by nic takového ani neměl na mysli – prostě uvízl v nějaké štěrbině jako mince zapadlá mezi prkny na podlaze; když ho pak hledající nedokázal najít, museli po něm pátrat všichni, ale objevili ho vždy jen náhodou. Chlapec jako by najednou *nechtěl být* a vnitřně se začal podobat spíše starci; během oné nemoci, kdy vedle jeho postele seděl Druhý děda, v synovi zřejmě cosi shořelo, cosi vůbec nejdůležitějšího. Vyvanula z něj schopnost, již v něm probudil dřevěný ptáček, schopnost vlastního, nikomu se nepodřizujícího života, o němž chlapec zatím nic nevěděl, a dočkal se jen jeho mámivé předtuchy; najednou byl vnitřně zpustošený, a k tomu lehký jako prázdný obal; proto se při hře na schovávanou vlastně neschovával, ale propadal se jako do záňadří, do prázdnot, do jam všehomíra – jako věc zcela nahodilá, nemající své vlastní místo.

Druhý děda se syna rozhodně nezřekl; viděl, že chlapec trvale není ve své kůži, a myslel si, že v sobě jen dlouho, nepatřičně dlouho, živí pocit křivdy za odebrání hračky, a zachoval se tak, jak by se patrně zachovala většina dospělých: rozhodl se odebrané nahradit jiným darem a zastřít tak chlapcův vnitřní pohled, plně soustředěný na utrpenou ztrátu, něčím novým, významným a hodnotným. Takhle si počínají všichni, pro něž jsou veškeré životní události zhruba stejně důležité, takže jedno se snadno odstraňuje a stejně snadno nahrazuje něčím jiným; Druhý děda, který si ve vztahu k lidem počínal přesně takto, patrně ani nevěděl, že někdy se přihází cosi nezvratného, ovšem ne ve smyslu fyzickém, jako je třeba smrt či zmrzačení, ale že vůbec to nejpodstatnější v mezilidských vztazích se odehrává v jediném okamžiku, kdy se vše buď posunuje do dimenze budoucnosti, založené na důvěře, anebo je vše naopak navždy ztraceno.

Druhý děda založil velkolom a vše bylo navždy ztraceno, město bylo obětováno umělému kráteru; v jeho vztazích se synem také nastal okamžik, kdy bylo vše ztraceno, a on vytrvale přemýšlel, jakým dárkem syna ohromit, jak mu předvést svou otcovskou velkorysost, a nakonec vymyslel dar s poselstvím, takový, že měl synovo mládí i dospělost předurčit jednou provždy.

Na rozkaz Druhého dědy prošťárali všechny baráky a našli jiného řezbáře, tentokrát normálního. Ten pak několik měsíců nemusel na ranní nástup a kvůli objednávkám Druhého dědy spal sotva tři hodiny denně; Druhý děda za ním tu a tam zašel, kontroloval, radil a nechával i trochu machorky na pár balených cigaret; nic řezbáři platit samozřejmě nemusel, jeho život byl tak jako tak v rukou Druhého dědy a řezbář dřel a dřel a s každou hoblinou, s každým řezem či vrypem nože prodlužoval vlastní existenci – Druhý děda ho přece mohl poslat ke kopáčům a postarší řemeslník by na skrývce do měsíce shořel jako papír.

Přes přání přežít, přes přání Druhému dědovi opravdu vyhovět, mu ale práce nešla od ruky; ta zakázka se jeho řemeslnému umu tvrdohlavě vzpírala: mistr řezbářský měl totiž vytvořit miniaturní kopii lágru. Měl ševcovským kladívkem stlouct baráky s pryčnami uvnitř, zbudovat kolem nich strážní věže, postavit odvšivovací středisko, zbrojnici, sklady i další budovy – všechno malé jako dětská hračka, aby se to celé dalo postavit na stůl; ze dřeva vyřezat a patřičně

nalakovat vojáky z ostrahy, jejich psy, kuchaře, lázeňské, prostě veškerý personál, ale hlavně vězně; vyrobit kolečka s knoflíky namísto kol, sochory z hřebíků a z tenkého plechu pak rýče, kotlíky i kamna; jako pomocnou sílu řezbáři přidělili mého kameníka, aby mu byl k ruce při práci na drobných detailech. Kameník pod lupou vyráběl zbraně pro eskortu, z rozbitého šálku soustružil porcelánové izolátory na sloupy s tenoučkými dráty, které opravdu píchaly, když jste se jich bříškem prstu dotkli, a švadlena, která v lágru pracovala jako občanská zaměstnankyně, šila kožíšky pro ostrahu a vaťáky pro vězně. Z vaty pak vyrobili sněhové závěje, které rozložili kolem zmenšeného lágru; původně se tam plánovala věčná zima, ale nakonec elektrikář zhotovil z dvacetiwattové žárovky pohaslé, mastně žluté, vysílené slunce, které mělo na speciálním ramínku kroužit, jako tomu bývá nad tundrou v létě, kdy slunce za obzorem vůbec nemizí, a ne v zimě.

Celý ten lágrový vesmír tedy vznikal péčí rytce, kameníka a švadleny, ale čím dál ve své práci pokročili, tím jasnější jim jako lidem zotročeným bylo, že pracují na čemsi nepatřičném, téměř zakázaném, že překračují nějaký zákon; řezbář a kameník se k tomu jeden druhému přiznali a dokonce začali uvažovat o tom, že by ve své dílně založili požár a všechno spálili, ale to jim strach nedovolil; dobře viděli, jak utkvěle Druhý děda na svém záměru lpí – přicházel stále častěji a zůstával tu stále déle, hračku si neustále prohlížel a vypadalo to, že už docela zapomněl, že ji objednal pro syna. Druhý děda pokaždé vyhnal řezbáře s kameníkem z dílny ven, zůstával tam sám a oni skulinou viděli, jak velitel tábora, osvětlovaný jen čadícími kahanci a záblesky ohně z pootevřených kamen, s temnou tváří, pod nízkými barákovými stropy příliš vysoký a urostlý, přestavuje figurky muklů a bachařů, jak znehybněl jako Bůh nad právě stvořenou zemí a jak se v okamžicích, kdy mlčí, kouří a vypouští cigaretový dým nad hračkové baráky, až se zdá, že to kouří jejich komíny a věčný vítr ten dým odnáší nad vatové závěje – tedy jak se Druhý děda v tomto okamžiku k něčemu velmi zásadnímu odhodlává.

Za tři měsíce byl hračkový lágr hotový a Druhý děda se rozhodl dílo těch tří veřejně předvést. Po kolejích z drátu ujížděla mašinka na klíček s vagonky s opravdovou rudou a jedovatě dýmala: uvnitř kotle měla malou pánvičku, v níž se zapalovala smůla; nad táborem

pomalou kroužilo elektrické slunce; kopáči se mohli ohýbat a narovnávat, ostraha mohla mířit puškami a tlamy německých ovčáků se otevíraly a odhalovaly rudé chřtány – plátnem této barvy švadlena rozhodně nešetřila; hračkový tábor ve všem napodoboval tábor skutečný a mezi hračkami scházela jen jediná figurka, kopie samotného Druhého dědy, ačkoli jinak v lágrové kanceláři stála i Leninova busta velikostí náprstku, vyrobená z psí kosti (nic vhodnějšího k dispozici nebylo) a na stěně visel plakát se Stalinovým profilem, který tvůrci zhotovili z poštovní známky.

Druhý děda se rozhodl, že tenhle dar musí být překvapení; blížilo se výročí dne, kdy zdejší velkolom dodal první tunu rudy, a to se všichni chystali oslavit. Druhý děda bral tato výrobní jubilea velmi vážně, znamenala pro něj víc než narozeniny v rodině i než jiné svátky, jako třeba První máj. Obvykle takové výročí slavil v provozní laboratoři, kde se zkoumala kvalita rudy, ale tentokrát se rozhodl, že se tohoto svého zvyku vzdá.

Večer Druhý děda přinesl dar do chlapcova pokoje; myslel si, že syn spí, a tak hračkový tábor postavil na stůl a přehodil ho kusem látky, aby si chlapec ráno odkryl dar sám.

Ráno se však odehrálo něco jiného: chlapce našli, jak se třese v koutě zabalený do látky příkrývající tábor; za okny se zvolna rozsvěcel první sněžný úsvit, slunce se probíjelo šedavým oblačným závojem, na nebi pomalu naskočil vodnatě nažloutlý puchýř světla a to světlo do pokoje obdélníkem okna pronikalo tak, že ze šera vykrajovalo jen stůl a dar Druhého dědy.

Lágr byl zničený, úplně celý, do posledního čepu, do posledního hřebíčku, švu, uzlu na nitce či drátěného svorníku; vypadalo to, že chlapec na tom pracoval celou noc, že do té ničivé práce vložil celé své já, a teď se klepal z nevyspalosti, únavy a strachu. Prsty mu krvácely, nehty byly celé olámané a kus plátna, co měl přes sebe, celý zkrvavený; vše dokázal zničit zcela nehlučně a mlčky, jako by konal své hlavní životní dílo – dílo nikoli oněch sedmi let, co měl za sebou, ale i toho života, který ho teprve čekal. Báť se, v pokoji to páchlo močí a on si teď možná, téměř připravený vzdát se vlastní vůle navždy, přál, aby se vše vrátilo, aby se hračkový lágr dřívko po dřívku sám poskládal do původní podoby. Do místnosti však vkročil rozbřesk a všechny předměty, v noci nejasné a rozplývavé, opět získaly své definitivní, jasné denní tvary a zdevasto-

vaný tábor nedokázala obnovit ani zjitřená obrazotvornost zoufalství.

Druhý děda strnul hned na prahu; méně by ho zřejmě zaskočila zkáza, která by smetla skutečný tábor, než takto zničená hračka. Za večerů, kdy přicházel do dílny, vyháněl z ní řezbáře i kameníka a zůstával s modelem sám, dokázal se pro svůj záměr nadchnout natolik, že byl blízek tomu, ponechat ho ve své pracovně a nespátovat v tom vrtochu – tak to alespoň vnímalo jeho okolí – navíc kus podivínství.

Ten zmenšený lágr, jeho miniaturní kopie, ve skutečnosti patřil Druhému dědovi. V posunu měřítek, v optickém zvětšení jeho vlastní postavy bylo cosi nemetaforického, co se nekrylo s nějakou banální samolibostí, nýbrž, jak se on sám domníval, vyjadřovalo skutečné proporce: Druhý děda nebyl ve svých vlastních představách ani Bůh, ani nějaký vládce, cítil se být sám sebou; tím, že měl moc nad životem a smrtí jiných lidí, si nepřipadal nějak významně větší, ale to mu jen dokazovalo, že ve skutečnosti je opravdu větší než jiní. Daroval synovi miniaturu lágru, aby se chlapec podrobil otcovu osudu a aby z jeho rukou převzal svůj. Baráky za každým oknem, baráky na stole – Druhý děda zkrátka poslal svého syna do pracovního tábora a všechno, co bylo ne-tábor, z jeho života vyloučil.

Když Druhý děda učinil svou objednávku, aniž to sám tušil, stlačil velmi silnou pružinu; dřív byl velitel tábora jako každý jiný, ani lepší, ani horší v oné době, jejíž hybnou silou byla odosobněná administrativní krutost; on sám byl taky naprosto neosobní, z řady nikdy nevystupoval a mluvily a jednaly za něj spíš jeho nárameníky a vojenské sako, on sám byl pouhým nositelem těch nárameníků, ve vztahu k vlastní hodnosti a funkci čímsi druhořadým a nepodstatným. Teď ale (a není divu, že řemeslníci cítili, že dělají něco nepatřičného) hranice svého služebního postavení překročil a svůj i synův osud s lágrem spojil pokrevně, na život a na smrt.

Kdyby byl náturou prostší a prchlivější, možná by syna zbil a dál už by si vystačil jen s křikem a hněvem; v jeho případě se však hněv neprojevoval přímo, ale zůstával uvnitř a zrál, byť k tomu bylo zapotřebí jen několika málo minut; hněv musel nejdřív projít destilační soustavou jeho vnitřního ustrojení, obohacoval se o temné odstíny, získával jedovatou hustotu a hněvem v podstatě být přestával.

Hněv se změnil ve schopnost zasáhnout jiného na tom nejcitlivějším místě, srazit ho se sebou samým, zbavit smyslu dokonce i mezní čin, naplněný svrchovanou pravdou.

Hněv vyjádřený otevřeně (jako by stvrzoval událost, která ho vyvolala), propůjčuje události gramatickou a zároveň bytostnou kategorii dokonalého času; proto Druhý děda, ovládaný zběsilostí, zběsilostí vidoucí, vnímavou, jí viditelně nepropadal; jako by mu neustále vřela pod kůží, páčila ho na jazyku a bodala v prstech, ale na povrch zůstával klidný. Člověk, který se vůli Druhého dědy vzepřel, musel svůj čin sám zrušit, jako by se nikdy nestal, jenže tady ani sebeupřímnější zřeknutí se něčeho takového nestačilo – ve slova Druhý děda nevěřil. Vyžadoval, aby byl skutek vyvrácen antiskutkem, antipodem toho, co se stalo; Druhý děda zametal stopy tak, aby po nich nezůstávaly žádné stroupy, žádné nerovnosti, žádné otisky v paměti, které by svědčily o tom, že se dopustil zla: svědek ničil své svědectví sám, sám postupoval obráceným směrem, proti svému záměru, čímž ho odskutečňoval.

Druhý děda řekl, že chlapec musí lágr opravit; dokud ho neopraví, nesmí z pokoje ven, škola se na celou tu dobu ruší a jídlo mu budou nosit tam. Nástroje na to nedostal žádné – když to uměl zničit, tak to jistě svedeš taky opravit. Dveře Druhý děda zamkl, a to s takovou silou, že klíč se v dírce ohnul, zámek se zablokoval a chlapec byl uvězněn opravdu neodvolatelně. Tomu, že by snad synek mohl utéct oknem, Druhý děda nevěřil: svou vůli zřejmě vnímal jako přitažlivost zemskou, a tak jako by syna uzavřel i na klíč této své vůle, sevřel ho tou místností jako v zaťaté pěsti, a teď, aniž stisk povolil, čekal a nechával působit jen čas.

Chlapec, který byl bez možnosti udělat žádané, ponechán sám sobě musel vnímat, jak ho postupně zavaluje čas, ten čas, který v sobě nenese vykoupení a nic takového neslibuje ani do budoucna; a tak sedíte, chápete, že není úniku, a uplývající hodiny ve vás tento stav jen prohlubují, což je vyčerpávající, až bořivé.

Druhý děda viděl v synovi zrádce a syna by se zřekl, kdyby někde viděl nějaký příklad, ale v té době se spíš synové zříkali otců. Druhý děda tedy chlapce netrestal – on ho nutil, aby se zřekl sám sebe.

Sedm let ale není žádný věk, jak si to myslel Druhý děda, který byl zvyklý život měřit délkou výkonu trestu – deset let nebo třeba patnáct, a pak si přece ještě pořijete – a teď sedmileté dítě mělo nejen

popřít samo sebe, ale zdrtit se trvalou, každodenní klatbou; teprve pak by se ho Druhý děda, už zpustošeného a vnitřně vyhaslého, zase ujal a uhnětl si z něj jiného syna.

Jeho žena už nemohla mít děti a neplodnost jejího lůna Druhého dědu, který v sobě stále ještě nosil otcovské touhy, velmi hnětla. Otcovství se mu jevilo jako činnost plastická, podobná práci sochaře, a proto by býval rád, kdyby na svět nepřivedl nový život – co je živé, to se, dokud je to skutečně naživu, takovému tvarování zákonitě brání – ale spíš cosi poddajného, příhodného pro jeho (jak se on sám domníval) tvořivé úsilí.

Možná právě proto mu jeho žena, dříve než u ní došlo k naprosté neplodnosti, po narození syna přivedla na svět ještě dvě mrtvé děti. Nejdřív rodila, ale pak její ženská přirozenost sama od sebe vyhasla a začala být i fyzicky netečná, jako by se její organismus opravdové touhy manžela, která byla v naprostém rozporu s jejím posláním ženy, upřímně zděsil.

Chlapec nevycházel z pokoje dva dny; jídlo odmítl hned první ráno a Druhý děda nařídil nic mu tedy nedávat. Předpokládal, že chlapec nejdřív ožije – bylo po jeho a protest se mu zdařil – ale že pak ho věznění postupně zlomí a čím pevněji a zarputileji bude věřit, že je schopen proti otci něco zmoci a postavit se mu, tím rychleji se v tomto svém úsilí vyčerpá.

Jenže chlapec za ty dva dny, co se dveře jeho pokoje neotevřely, dokázal kapesním nožem uvolnit mírně nahnílé podlahové prkno, v noci ho vytrhnout a vzniklým otvorem se dostat pod dům a pryč.

Druhý děda poprvé v životě ztratil jistotu: přece nemohl vyhlásit po vlastním synovi pátrání. Jenže toho ani nebylo zapotřebí – chlapce rychle našli.

Povrchový důl, v té době už hodně široký i hluboký, jako by naklonil jak okolní hory, tak rovinu, na níž stálo rodící se město, takže když se člověk třeba napil, lhostejno, zda na radost či na žal, šel zkrátka tam, kam ho nohy samy nesly – k dolu. Celé širé okolí ovládla optická úchylka, z níž povstala i úchylka ve vědomí; velkolom se stal epicentrem nikdy nekončící události, která se odehrávala dole v hlubině; vždycky se zdálo, že díra vznikla právě teď, že je to docela nedávno otevřená podzemní kaverna a že člověk, ať stál kde chtěl a i když mu důl zakrývaly domovní stěny, stejně jako by byl stále v jeho gravitačním poli.

Chlapec, který z domu utekl v noci a nevěděl, kam se vydat, byl samotnou architekturou osady odsouzen k tomu, aby se vydal přímo k velkolomu, který v noci nestřežili. V tuto noční hodinu byl pro malého hochu okem země, jež ho vidělo všude a před nímž nebylo kam se schovat. Velkolom byl otcovým dítětem a strach ze spícího otce se tedy přenesl i na to věčně bdící oko; Druhý děda syna vodil až na samý okraj nejvyšší hrany a chlapec v úpornosti, s jakou lidé dbalí vůle jeho otce hloubili tuhle jámu, mohl vytušit jakési všeobjímající šílenství a spirálovitě sestupující schodovité horizonty velkolomu mohl považovat za odraz této otcovy vůle, stlačené jako pružina. Chlapec se vydal k lomu, protože jedině tam, uprostřed zorničky, se mohl před vševidoucím okem ukrýt; zřítelnice viděla vše kromě sebe samé.

Když ráno vyrazily na směnu první party, hned ho našly; utrhł se pod ním písečný převis, on se zřítel dolů a zabil se; tělo leželo na kamenech. Spadl z té stěny, kde exploze odkryly horninu obsahující evdialit, což je jasně červený průzračný minerál; v denním světle byla tak celá stěna dolu pokrytá rudými skvrnami. Evdialit neboli šamanská krev, jak tomu říkaly místní kmény, které věřily, že jsou to stopy bitvy s temným šamanem, poraženým a uvězněným ve skále, evdialit jen hořel, jako by chlapcova smrt jeho zář ještě posílila, takže bylo vyloučeno vykopat a vysekat ze skály všechna zrna minerálu roztroušená v hornině, jak to nejdřív chtěl udělat předák party při pomýšlení, jaký obraz se to tu očím Druhého dědy přdestře – ten rudý kámen vše dosvědčoval, kámen obviňoval.

Druhý děda sestoupil do velkolomu; jednotlivé party odsud odvedli a on zůstal sám jen s lékařem. Brzy nato se velitel tábora vrátil nahoru; tělo zůstalo na kamenech, zůstalo lékaři a sanitákům. Druhý děda se syna definitivně zřekl, protože ten se mu postavil už podruhé. V náhodnost synovy smrti Druhý děda nevěřil, ale tu nenahodilost si vysvětloval tak, aby na ní nesl co nejmenší vinu; jako opovážlivost, jako neposlušnost, jako paličatost a neznalost ceny života; hledal příčiny, proč se syn zachoval právě takto, ale rozhodně po nich nepátral v sobě: kluka prostě někdo zkazil, poštvál ho proti otcí, očaroval ho a omámil, uvrhl ho do zmatku; zničený model lágru Druhý děda chápal jako doklad šílenství, jako duševní chorobu.

Druhý děda se od mrtvého okamžitě distancoval a v duchu se vrátil k onomu poslušnému správnému synovi, jakým hoch byl ještě

před pár měsíci, a když o něm přemýšlel, tak výlučně jen o tom předchozím; jeho syn ležel na kamenech mezi krvavě světélkujícími minerály, ale Druhý děda už ho neviděl: on debatoval s tamtím dítětem, v mysli uchovával tamtoho potomka, jemuž se ještě neudála ona nenapravitelná věc. A přesto v něm kromě železné vůle promlouvalo i jeho zrudné, pánovité otcovství: pádem roztržštěné drobné tílko jako by bylo uhněteno silnou rukou a pak roztržštěno o zem – a Druhý děda zatínal pěsti tak, jako by to byla jeho ruka; věčné a nezničitelné evdiality ho pálily do očí, a tak odsud odešel, ale nejdřív stavebnímu náčelníkovi dolu nařídil, aby místo, kde syn zahynul, vyhodil do vzduchu. Vyvrtali tedy svislé díry pro výbušninu, která měla oddělit od masivu silnou vertikální vrstvu a vše zavalit, ale když dunění padajících balvanů utichlo a prach a dým odnesl vítr, všichni spatřili, že evdialitová žíla se obnažila ještě víc, v daleko větším rozsahu; mezi šedivým kamenem rudě zářila chladem a dešti zatím ještě nezkalená krystalická zrna. Druhý děda tedy nařídil další odstřel, jenže hornina nepovolila, jenom na ní naskočily hluboké praskliny; od té doby se velitel tábora na severní stěnu velkolomu nikdy neřídil a dokonce vyhlídkovou plošinu přesunuli tak, aby místo, kde chlapec zahynul, nebylo vidět.

Syn se zřítíl do dolu a žena Druhého dědy brzy nato zemřela: dvě mrtvě narozené děti jí zkrátily život, síly vyplývala na těhotenství a porody a nakonec se ukázalo, že na tomhle světě ji držel výhradně syn. Její život se v okamžiku zrodu přelil do něj, a přelilo se ho víc, než jak tomu mezi matkou a dítětem bývá; prvorozený syn, který zůstal jediný, si svým příchodem na svět vzal z matky příliš mnoho, ne snad pokud jde o podobu či povahové rysy, ale právě ve smyslu samotné schopnosti žít, schopnosti život utvářet, což byla oběť bezděčná.

Když onemocněl, onemocněla i jeho matka a její vnitřní stav se stával zrcadlem vnitřních stavů synových; kdybyste jim dvěma teploměry měřili teplotu, rtuť by kolísala naprosto stejně, jako byste ji měřili jedinému člověku. Přitom se zdálo, jako by matka už předem uvolnila chlapci cestu; on, který se narodil císařským řezem, by bez lékařského zásahu musel zahynout, udusit se v lůně matčině, a tak tu žil nezákonně, pokoutně, na samém krajíčku; život se před ním neotevřel a nevítal ho, neudělal mu místo, a tak hoch zůstal bez ochrany a podpory, na něž má podle zákona zrození právo každý.

Vše pro něj bylo smrtelně nebezpečné – hřebík, průvan z ventilace i kluzký led; nešťastné náhody, vše netušené a nečekané přímo přitahoval – syn Druhého dědy žil a životní síly ztrácel tak, že se nestačily obnovovat, a matka, která na něm byla zcela závislá, po jeho smrti zemřela taky.

Druhý děda zůstal sám; smrti své ženy jako by si vůbec nepovšiml, ale ve skutečnosti ho hodně proměnila. Se ženou se potkali, když ještě nebyl tím, v koho se proměnil tady, kde syna a ženu obětoval velkolomu a lágru; žena si ještě pamatovala jiného Druhého dědu a její paměť, s níž nemohl vůbec nic udělat, i kdyby býval chtěl, mu vadila a zároveň ho nutila čehosi se vyvarovat; samo jejich soužití určovalo jakési hranice, jakési meze jeho vnitřních přeměn.

Druhý děda si ji prostě ve své necitelné chlapské prostotě vybral za ženu, ona s ním splynula na život a na smrt a to, že její lůno zmrtvělo a už manželovi další děti nerodila, ještě neznamenal, že vztah mezi nimi skončil; žena muže neformuje a neutváří svými tužbami, ale mravními omezeními, jež vyvěrají už z toho, že stojí po jeho boku. A když spojení muže a ženy náhle skončí jejím odchodem, muž se dokáže, zejména je-li k tomu puzen okolím, ve smyslu mravním vnitřně zcela rozpadnout, protože už se nepotkává s poctivostí těla, s věrností, a žena už ho víc, sice neviditelně a nejspolehlivě, nepodporuje, a on nemá oporu dokonce ani v tom, že je na její přítomnost prostě zvyklý.

V případě Druhého dědy tento rozpad působil dojmem, jako by plně přešel na stranu smrti a přesvědčil se, že jedině ona je stálá, jedině ona se nepodřizuje náhodám; dá se říct, že od té doby začal své okolí zkoušet smrtí – zda člověk to či ono přežije, nebo ne – jako by se snažil pochopit, proč zahynul jeho syn.

V té době do lágru přihnali skupinu bývalých kulaků; využívat je pro práci v dole bylo zakázáno, protože se nařizovalo poslat je ještě dál, na dolní tok řeky, která nedaleko města protékala; předpokládalo se, že bývalí kulaci budou tento divoký kraj kolonizovat, ale každý, kdo věděl, že tam, při říčním ústí, se až k oceánu táhne lesotundra, dobře chápal, že pojem kolonizace je jen eufemismus.

Vlak s kulaky přijel, když už se řeky otevíraly; přesně v tu dobu došlo v čerstvě vybudované štole nedaleko lágru k závalu.

Uvnitř podzemního masivu, který se nám jeví jako neochvějný monolit, se často objeví celá pásma tektonických trhlin, jež se z povrchu

odhalit nedají; kámen je tam nahlodaný pohyby geologických vrstev a existuje ve stavu trvalé porušenosti: do těchto puklin byste přitom nedostali ani žiletku, tak pevně tu přiléhá kámen ke kameni, ale hora už je oslabená zevnitř, a když se v takovémto pásmu zahájí podzemní těžba, masiv puká, praskliny se rozšiřují a strop porubu padá na horníky; tlak, který balvan k balvanu dokonale naleštěnými lomy tiskne, v jediném okamžiku povolí – a čím zavileji se člověk bude snažit prorazit cestu takto zmrzačenou horninou, tím strašlivější odpovědi se dočká: cinkání krumpáčů, rachot sbíječek i skřípání vrátků se bude podzemím rozléhat jako výzva burcující spící slepé vily a kamenné nebe podzemí výdřevu poláme a zničí ještě mnohokrát.

Stola, kterou vedle tábora začali hloubit docela nedávno, zasáhla ve více než stometrové hloubce právě do takového pásma; důlní práce se nastěhovaly do břidlic, do tenké vrstvy, již kdysi vytvořily

elementy na dně pravěkých moří, v nichž ještě nebyl žádný život – břidličné desky byly hutné a zvonivé, do těch se neotiskli ani trilobiti, ani rybí kostry. Aby člověk pronikl až k rudným ložiskům, musel se břidlicemi probít, ale ty odolávaly; porodní stahy horského masivu podzemí zcela zpřevracely, takže břidličné vrstvy už neležely vodorovně, jak se v pradávných dobách ukládaly na mořské dno, ale kolmo, takže se podobaly tisícovkám pevně slisovaných gilotinových nožů. Když pak odstřely ve štole rovnováhu v nitru hory rozkolísaly, když zabušily do kamenné klenby, neviditelné pukliny rozšířily a dál potrhaly, těžké břidličné desky se začaly sypat dolů, dřívice pod sebou výdřevu a přetínající důlní koleje – i lidi.

Práce v porubu se nezastavily; geologové se shodli na tom, že stačí ještě jednu masiv odpálit, takže nebezpečné pásmo bude překonáno, což umožní nestabilní vrstvy zajistit ocelovými podpěrami a stmelit cementovou injektáží. Někdo ale nejdříve musel do porubu vstoupit a vyvrtat pětmetrové díry pro trhavinu; před opalovaným odstřelem se přitom ovšem nic nedalo jistit, protože výbuchy by výdřevu zničily.

Přeživší z party, již zával tak zdecimoval, tuhle práci odmítli; ke štole tedy přijel Druhý děda. Všichni si mysleli, že začne vyhrožovat popravčí četou a snažili se uhodnout, která ze smrtí, zda kulkou, či přiceleným kamenem, přemůže tu druhou. U štoly se shromáždili jak malci téhle smrtonosné práce, tak ti, kteří smrti sloužili za potravu;

pro ty i ony byla smrt v podstatě jedinou událostí zdejších míst, zdejšího naruby obráceného světa, kde život byl kromobyčejně jednotvárný, kdežto smrt neuvěřitelně rozmanitá. Život se choulil do sebe, zatímco smrt se naopak množovala a zrychlovala, stejně jako se zrychluje srdeční tep. Však byla pulsem tohoto světa, v němž předměty začaly vést smrt, stejně jako dráty vedou elektrický proud: z kožešinové čepice se stávala čapka-kvůli- které-se-dá-zabít, kdežto sochor či rýč zase v nástroj- který-zabíjí. Život těla se urychloval, desetiletí člověku vyměřená tady uběhla za pár let; ovšem vnitřního života se toto urychlení netýkalo a lidé postižení předčasným stářím degenerovali: nemohoucnost vyžaduje zvláštní síly, které nám dovolí přestát i stařecký věk, jenže tyhle síly se neobnovují tak rychle, jak rychle se člověk vyčerpá při úmorné dřině.

Druhý děda ale do štol neposlal horníky, kteří se z toho dostali; nařídil, aby k jejímu ústí přivedli ty bývalé kulaky, jež měli poslat dál, na dolní tok řeky. Zrovna je přivezli, a tak tu byli zatím ještě ve svých původních šatech; každý ze zdejších muklů už se tu odřel a otrískal jako věc, oválel se na lágrových pryčnách, kdežto tihle noví tu stáli, jeden rozhalený, jiný zapnutý, ale každopádně až příliš nezávisle a svobodně; Druhý děda nechal vyhlásit, že kdo se odváží do štol vstoupit a odvrátá otvory pro výbušninu, která by vyvolala druhý, tentokrát umělý zával, toho nepošlou do tundry a nechají ho tady v lágru.

Druhý děda patrně počítal s tím, že i kdyby se někdo přihlásil, tak zahyne, protože hornina vrtné práce nevydrží. Jenže deset chlapů v čele s bývalým vesnickým starostou, kteří důlní soupravy v životě neviděli, dokázalo (s děsem v srdci ze skřípějícího kamene) štolou opatrně projít, skálu navrtat přesně tak, jak jim na plánech ukázali důlní inženýři, a bez úhony se vrátit – smrt vyhnance nepřemohla.

Možná že by Druhý děda svůj slib splnil, ale hned tam před štolou se ukázalo, že ti muži jsou krajané řezbáře, který jeho synovi vyrobil pískajícího ptáčka a jehož on poslal do lesa na těžbu dřeva; bývalý starosta se ještě stačil zaradovat, že velitel tábora zná jejich rodný kraj, a viděl v tom pro své lidi příležitost k nějaké úlevě, ale Druhý děda už nasedal do auta a nařídil, aby je připravili na další cestu.

Všechny vyhnance odvedli po náspu budované železnice k řece a tam je naložili na vlečné čluny; vrátila se jen eskorta, která mlčela;

lidi vysadili na ostrov a loď se šífem zase odplula. Od té doby do tundry poslali ještě spousty lidí, někteří tam dokonce dokázali přežít a vybudovat i osady, ale o osudu té první várky nevěděl nikdo nic – ani kde je ten ostrov, ani co se tam stalo.

Asi tak za rok Druhý děda oslepl. Během pozdního jara, kdy v tundře ještě leží sníh, ale slunce už jasně svítí, sněžný příkrov, zledovatělý, cukrový a třpytný, odráží to tvrdé světlo a nad tundrou stojí světelný opar. Ten ovšem očím nebrání ve výhledu jako mlha, ale rovnou je vypaluje, stejně jako lupa do dřeva vypaluje písmena; ze světelné záplavy, která předchází velké vodě, se rodí zanícený den a zrak se z té nepřírozené, palčivé a oslepující bělosti taky zanítí.

V tom pozdním jaru se Druhý děda vydal po zatím ještě nerozbrědlé zimní silnici, vedoucí přímo po říčním ledu, po ledové vozovce vyježděné nákladáky a vedoucí řečištěm jako hatě tundrovými močály. Jenže vodní proud už led příliš oslabil a osobní auto Druhého dědy se do něj propadlo: zraněný řidič se utopil a on sám zůstal v tundře, desítky kilometrů od obydlených míst.

Vzdálenost to nebyla velká, pár dní pěšky, ale slunce v těch dnech nabralo sílu. Sníh ještě zatím neroztával, promrzlá zem ho odspodu ochlazovala a paprsky odraženého světla se změnily v hroty; do očí Druhého dědy pohledlo bílo, což ovšem nebyla rozplizlá krátkozraká bělost vánice, ale palčivá bělost zářícího ledu, stírající i barvu nebe.

Přírodní bílá je slepá, nemá hloubku ani perspektivu, jaká se dá odhalit dejme tomu v černé; bílá na severu je jasná barva smrti, nebarevná stěna, která stírá rozdíly mezi blízkostí a dálkou a člověka uzavírá do něj samého. Svět se mění ve sféru bez obzoru a oči moc bolí, protože ač se dívají, nevidí; tady není vidět nic kromě bílé, přivádějící svou rovnoměrností, jednoduše bez odstínů a nepropustnou tuhostí k šílenství – až máte pocit, že by se dala rvát rukama a sekát sekerou. Dostáváte se do barevného transu, do monotónního barevného šílenství; bělost jako oslepující injekce proniká k očnímu nervu a zbývá už jen bílá prázdnota, hladká a zraňující.

Po dvou dnech Druhý děda oslepl, tundra ho o zrak připravila. Našli ho lidé vyslaní z vesnice, do níž mířil, a to úplnou náhodou: jeden ze sedících nahoře v korbě nákladáku byl voják z ostrahy, příslušník létajících oddílů, které pátraly po uprchlících; po jarní ledové krustě na sněhu jich utíkalo hodně a voják věděl, jak je třeba se na

sníh dívat, aby si člověk uchránil zrak – přes začazené sklíčko; tímhle sklem zahlédl v dlouhé mělké prohlubni daleko od cesty tmavý bod: kdyby se díval jen tak, dokonce očima zastíněnýma dlaní, černý bod by pozřela bělost, rozpustila by ho v sobě.

Druhý děda téměř zahynul; opovážil se zkoušet lidi smrtí – a sám jí byl předhozen; z té smrti ho vytáhli jako za pupeční šňůru, díky ostrozraku pátrače, ale za svou záchranu zaplatil slepotou. Pak se mu zrak na čas vrátil a Druhý děda neduh málem překonal, jenže krátce nato už oslepl definitivně.

Teď jsem konečně pochopil, že před vnitřním zrakem měl neustále to, co jeho paměť uchovala jako poslední – bílou barvu; na tu se pokusil načrtnout písmena, která by ošálila osud; když se mu vrátí syn, vrátí se i zrak, vrátí se minulost, kdežto léta, po která byl slepý, se lehce vytratí, jako by ani nikdy neexistovala.

Čekala mě ještě výprava na řeku, kde jsem chtěl najít ostrov vyhnanců, čímž bych absolvoval celou životní trajektorii Druhého dědy; tušil jsem, že tam, v onom zákoutí, jež do důsledku neznal ani on sám, existuje jakýsi předěl, který jsem si sám pro sebe pojmenoval hranice zapomnění.

Vstupoval jsem do prostoru, kde nebyli žádní svědci. Ostrov, o němž se zmínil kameník, mi připadal jako bod, pulsující bod, od něhož se vše odvíjí a v němž vše končí.

S kameníkem jsem se rozloučil a z města se vytratil. Musel jsem spěchat, jako by právě vypršela nějaká lhůta: vybavil jsem si sen, ostrov a také vlečný člun, do nějž nastoupili muklové i ostraha, uzavírající se podpalubí; pro mě se zase uzavíral čas mého putování a město už mě vystrkovalo na cestu. Vnitřní rozpoložení, onen podivný stav, ve kterém jsem se nacházel od chvíle, kdy jsem se rozhodl dovědět se vše o minulosti Druhého dědy, už měl taky skončit – pokud vnitřní stavy chápeme jako soustředěné vnímání, jako úsilí, jež trvá, dokud se události neotevrou a nevyjasní, má ale taky svou lhůtu, kterou nelze překročit, protože dál už je jen umělé dýchání, sebebičování a holé puzení.

Nepřemýšlel jsem o tom, jak se budu dostávat zpátky; představa návratu by hledání ostrova opravdu proměnila v cestu tam a zpět. Jenže já nemohl dosáhnout ostrova a pak se stejnou cestou vracet – to by bylo v rozporu s definitivností, s absolutností, vlastní jen bodu.

K řece jsem se vydal po náspu někdejší železniční vlečky; tu a tam jsem z něj sešel, vyšplhal se na pahorek a odtud se rozhlížel kolem dokola: násep byl příliš nízký a potřebný výhled neskýtal. Panoráma jako by se zrodilo v mozku šilencově, kde se donekonečna opakuje jedno slovo, jedna linie, jeden motiv; tundrová jezera, bažiny a okolní kopce si byly navzájem tak podobné, že člověk dočista ztrácel představu o vzdálenostech: krajina v sobě neobsahovala nic, co by pohled mohl rozpoznat jako zcela nové, jiné, a tak se ani nedalo zjistit, zda se pohybuje vpřed, nebo jen přešlapujete na místě.

Čáru náspu, tento vektor směřování k cíli, jako by v sobě okolní krajina rozpustila; odplavovaly ji deště, polykaly ji bažiny – přesně takhle se zaceluje rána na kůži; tady člověk musel být kočovník, pro-

tože v oblasti, kde krajina v sobě neobsahuje žádné distinktivní rysy, se kočovnictví stává duchovním principem existence.

Vzdálenosti se tu dají měřit jedině podle zbytků lágrů. Baráky a strážní věže shnily, sloupky s ostnatým drátem se skácely. Zbyly jen obrysy viditelné zdálky, ale pro toho, kdo se v někdejší tábore ocitl, nic takového neexistovalo: všude jen hlína a zase hlína, drny a zase drny, jedině snad že tu a tam se povaloval porcelánový izolátor nebo úlomek cihly. Jeden takový izolátor jsem zvedl; stejně jako meteorit, který se dá v tundře nalézt, poznáme podle jeho cizorodosti, podle kosmické rychlosti vtavené do kovu, stejně tak i jakoby vysoustružený kousek porcelánu, připomínající šachovou dámu, byl na tomto místě cizorodý, místo nemělo v úmyslu ho ukryt a vydalo ho stejně, jako se za pytel mouky vydávali zdejší uprchlíci.

Koleje a pražce už z náspu odvezli, jen mosty přes potoky a řeku stály nerozebrané. Pětimetrový hliněný val navršily ruce muklů: hlína už se slehla tak neprostupně, že násep získal onu plavnost a nevtíravost obrysů, jež bývá vlastní stepním mohylám; jsou také dílem lidských rukou a zároveň čímsi přírodním.

„Rukama muklů...“ řekl jsem si pro sebe; v těch slovech bylo až příliš mnoho vštěpovaného kulturou a příliš málo reálných pocitů: násep už nelekal a k nářkům neinspiroval. Stejně jako se to stává s každou velkoryse koncipovanou stavbou, bývalá trať žádala, abychom žasli nad ní samou, abychom ji chápali jako celek, v němž už se nedá rozeznat konkrétní úsilí jednotlivých lidí a představuje tu viditelné zhmotnělé gesto nadlidské tvořivé vůle.

Šel jsem po náspu a nebylo pro mě jednoduché uvědomovat si, že v tom náspu dnes není nic kromě času vynaloženého na nevolnickou práci, kromě statisíců koleček s hlínou. A pokud snad v sobě tohle lidské dílo nějakou dimenzi mělo, pak to byla nesmyslnost všeho zde vykonaného.

To, že násep byl opuštěný a žádná železnice po něm nevedla, už se nedalo považovat za chybu, ale za důsledek prvopočátečního nesmyslného záměru; násep se jevil jako jistá falešná cesta a veškeré lidské síly, které ji vytvořily, byly sice uplatněny doopravdy, ale marně – sama tahle cesta byla zamýšlena tak, aby ty síly odebírala, pohlcovala, a to bylo všechno.

Představil jsem si, jak se tu otáčely kladky, jak se lidé činili v kovář-

nách a hamrech a jak se všechny ty rumpály, vrátky, osy, čepy, lana, bloky a kovové zuby poskládaly v mechanismus, který veškeré lidské úsilí, fyzickou i myšlenkovou námahu i základní poslání prostě být, existovat, rozprášil jen tak do větru. To úsilí se mohlo jevit jako tvořivé, jako snaha s čímsi pohnout, čemusi napomoci a historicky chápaný čas čímsi naplnit, jenže to všechno spadlo mezi otáčející se žernovy, vše tu bylo vynaloženo na cíle lidskému životu cizí, a tím zmařeno.

Šel jsem dál; nejzazší místa, kam se dostávali lovci a rybáři, už skončila; začínalo liduprázdno. Rozdíl mezi místem, kam lidé přijdou několikrát měsíčně, a místem, kam lidská noha nevkročí léta, je až zarážející, což nespočívá v pocitu prapůvodnosti přírody – ten je naivní a spíš nahrazuje jiný, mnohem hlubší, totiž pocit absolutní nepřítomnosti jiných lidí. Tam, kde lidský rod představujete jen vy sami, vzniká zvláštní, jinde nemyslitelný stesk, a není to stesk po teple, po styku s jinými lidmi, ale stesk po člověku ve smyslu antropologickém; stopa cizí holínky v písku u potoka může nutit ke střehu, protože nevíme, kdo je ten neznámý: zda je to osamělý zlatokop, uprchlík či pomatenec, hledající v tundře vnitřní rovnováhu a klid či dokonce zjevení, ale stejně se po té stopě vydáte, protože i když riskujete, že narazíte na zlo, přece jen bude vycházet ze stejné lidské podstaty, jako je ta vaše.

A právě tento stesk patrně zavádí lidi tam, kde setkání jakožto projev bytí zdánlivě neexistuje; kde je nejpravděpodobnější, že se s jinými mineme, a kde je téměř vyloučeno, že někoho potkáme; kde dva už jsou v tomto zřídlem prostoru mnoho.

Jednoho dne jsem opět vystoupil na další návrší; chladný vítr hnal v rychlých vlnách lehká oblaka a země byla o to nehybnější. Já však najednou pocítil, jak se jedno z vláken v pavučině pozornosti, jimiž náš pohled ovíjí vše viděné, mírně napjalo; kus stranou, ve vzdálenosti několika kilometrů ode mě, šel člověk.

Věděl jsem, že je to lidská bytost, i když jsem zatím viděl jen tmavou skvrnku – zvíře na takovou vzdálenost nezpozorujete. Zvíře splývá s terénem, žije při zemi, z níž se i živí, a každý jeho krok je odezvou pohybu, který podobně jako rytmus v hudbě nalézáme v rozprostření krajiny; zvíře sídlí v horizontále, která je vlastní i jeho tělu, kdežto člověk je takový vertikální mezník, jehož pohyb nutí k pohybu i vše kolem, vytváří neustále se posouvající souřadnicovou

síť, zatímco běh zvířete se prostoru nijak nedotýká a ponechává ho v nehybnosti.

Vida, člověk; začalo mě to zajímat a zkřížil jsem mu cestu. O půlhodinku později už jsem si ho mohl prohlédnout. K ruksaku měl upevněnou konvičku a zvláštní husté hrabátko s tenkými zuby na krátké násadě. Chvillemi znehybněl, pak zase o pár kroků postoupil, hrabátkem ze šikmých okrouhlých kamenných desek seškrabával mech a lišejník a vše šetrně, se snahou zbytečně neplýtvat, poléval vodou z konvičky.

Už nebyl mladý a pohyboval se tak, jako by tělu ne zcela důvěřoval, ale přece jen se na ně spoléhal; byl hubený, šedovlasý, v oblečení z vyšisované celtoviny a obutý ve vysokých holínkách do močálů; neměl žádnou zbraň, zato však titěrné hrábě a konvičku; jeho pohled se soustředěně upíral k zemi.

V liduprázdné tundře jsem už potkal tuláky opravdu všelijaké: někdo tu po úbočích pátral po ložiscích drahokamů, někdo zase slídlil v opuštěných osadách – říkalo se, že se tam dají najít zatím ještě neotevřené tajné skrýše; jiní sbírali v korytech řek mamutí kly, někdo pátral po kdysi dávno zříceném dvojplošníku, který z nalezišť přepravoval drobné zlaté nugety, a byli i tací, co si vyrazili jen tak nazdařbůh a počítali s tím, že se zmocní nálezů někomu jiného, ať už to bylo cokoli. Člověk, jehož jsem teď ale potkal, byl podle pohybů, návyků a očividných zkušeností nejspíš hledač, tedy člověk pátrající po čemsi zcela konkrétním; jeho hrabičky a konývka už mě nezarážely; bylo zřejmé, že jsou to jeho pracovní nástroje – nevěděl jsem jen, co tu hledá.

Když už jsem ho doháněl, v nehluboké úžlabince, kryté směrem od náspu kopečky, jsem narazil na lidskou lebku. V močále hrob nevykopete, kdežto tady, v údolíčku mezi skalami, byla hojnost kamenité hlíny; na několika místech tu vznikly mělké obdélníkové prolákliny, polární lišky si tu vydolovaly své nory, jejichž vstupy se daly vytušit podle kopečků vyhrabané hlíny, udusané liščími těly, a podle chomáčů zplstnatělé srsti; lebka se válela právě u jedné z těch nor, v jejichž hlubinách na ni zvířata narazila a vykutálela ji ven.

Liščí nory se sbíhaly do zkyprené země lágrového hřbitova; teď už oči věděly, co hledat, a já nalézal uprostřed mechu a kamení tu žebro, tu obratel, tu holenní kost; lišky je vytahaly a rozházely všude

kolem; drobní hlodavci, kteří se na ně vrhali, se stávali kořistí lišek, a kosti zůstaly celé; jejich póry ucpana hlína a kosti byly najednou staré, pravěké, takže už je žádný déšť omýt nedokázal. Vedle naloženého klíčku rostl velký kozák; lepkavě slizké výtrusné trubičky se zpod svrasklého klobouku ohrnuly vzhůru a ta bezkrevná tělesnost nejnižšího článku říše živých organismů odpuzovala; vzpomněl jsem si na houbu, kterou jsem spatřil vedle hrobu Druhého dědy; byla bělavá a moučná a podobala se vrásčitému stařeckému uchu; lidské tkáně shnily, ale tkáně hub se na podhoubí z mikroskopických terčičků rodí znovu a znovu a člověk se tak ve srovnání s těmito houbami jeví jako cosi velmi přechodného.

Setkali jsme se pod úbočím jednoho ze zdejších kopců; neznámý kouřil a na ohýnku bez dýmu vařil vodu. Šel jsem k němu, kolem vládl světlý den, ale já v nitru cítil temnotu liščí nory; lišky počkaly, až se vzdálím, pak vyběhly na návršíčko za mými zády a připadaly mi čiperné jako duchové; ta nízká zvířata s ostrýma ušima ztuhla mezi kameny, jako by to ani nebyli živočichové, ale houfek tundrových bůžků, živících se cizí smrtí, skupinka svědků v dějišti někdejší morové rány.

Neznámý byl nakonec přece jen ozbrojený; jeho kalkulace byla jasná a prostá: když nemá pušku, případný útočník si pomyslí, že je bezbranný; a tak teď na mě mířil pistolí a druhou rukou si stínil oči před sluncem. Pistolí jsem ale za hrozbu nepovažoval; prožíval jsem přesně stejné okamžiky, jako když na mě v dětství zaútočil černý pes – a člověk, který mou slabost vycítil, zbraň schoval a ukázal mi rukou na kamenné desky, na nichž ještě stále osychala voda, která spláchla špínu, zanechanou na kamenech jeho hrabátkem.

Na světlém kameni se objevily obrázky, které do něj kdosi vyryl a vysekal; jedny byly velké jako dlaň, jiné větší než lidská postava. Byla tam valící se kola sluncí s paprsky, květiny se čtyřmi okvětními plátky, velké i malé ryby plující různými směry, křivky a přímky, pouhé brázdičky v kameni, bobři rozplácí jako stažené a vydělané zvířecí kožešiny, desítky sobů se vlekly v roztaženém stádu, lovci, kteří ty soby stopovali, pronásledovali je a nakonec zabíjeli nepřírozeně dlouhými oštěpy, řetízky medvědích stop, ptáci s kostnatými křídly a zobany harpyjí, zvířata připomínající oživlou pilu se slimáčí hlavou, světelné koruny hvězd, kosatka s ocasem v podobě mladého měsíce, loďky a sněžnice, psi obrácení nohama vzhůru, kteří

vypadali, jako by letěli po oběžné dráze, rozevřený okrouhlý otvor jako ženská pochva v anatomickém atlasu, kulatá žena s krátkýma nohama i rukama, v jejímž lůně se hlavou dolů v beztlížném stavu vznáší dítě, muž s nezvykle dlouhým hadovitým údem, podobající se díky tomu spermii, sekery a pádla, zvířata, velryby a lidé, stažení nitěmi jako pupečními šňůrami a vyrůstající jeden z druhého – míšení rozdílů, krvesmilné spříznění všeho živého. Ty obrázky žily a dýchaly jako jikry a potěr v teplé vodě mělčin; zdálo se, že dokonce voní, požitkářsky voní po koření; ornamenty a figurky se propojovaly a splétaly a všechno to byl jednoduší akt stvoření života; síla obrázků byla taková, že hliněná čern liščí nory se z mé hrudi vytratila; tohle nebylo umění ani obyčejné zobrazování: bylo to prapůvodní a prvorozené, jako by se do těch obrázků dočista a beze zbytku přestěhovala existence jejich dávných autorů.

Byly to petroglyfy, o nichž jsem věděl, že se na ně ve zdejší tundře dá narazit; zanechala je tu po sobě místní plemena, která tu žila sedm osm tisíc let před naším letopočtem. Jenže na to jsem v tomhle okamžiku nemyslel.

V tundře platí zvláštní vnímání dne; den je prostora, modlitebna, cosi, co má objem; v tundře, kde nepotřebujete brýle, jediné dalekohled, kde v létě sluncem obzorem skoro nemízí, je tento chrám dne obzvlášť rozlehlý; tady, ve vysokých zeměpisných šířkách, kde se poledníky už téměř sbíhají a obvod rovnoběžek je malý, se den rozpíná jako obrovitá klenba, jako jednotný čas pro celou Zemi; astronomicky je to nepřesné, ale pravda tohoto vjemu je přesně takováto.

A kresby v kameni – kosmos sobů, galaxie kosatek, vesmír lovců – tento den rozšiřují ještě víc a mění ho v zářivou a vítěznou jednotu všeho živého, nezdolného a smrti se nepodřizujícího; den tu stál jako svatostánek, v němž byli předem, ještě před zrozením, oplakáni všichni pohřbení v úzlabině mezi kopci, jejichž kosti vyhrabaly na povrch lišky, a tento hrob neznal, co je ponížení; vše se tu dovolovalo, vše se zachraňovalo skrze kolotání slunců, skrze mladý měsíc, který se proměnil v ocas kosatky, skrze dítě, volně se vznášející v průzračném bříše matčině.

Vše se nakonec zachránilo, ale smrt byla taky silná, i když stála za hranicemi dne-chrámu; chvíle osvětlení hasla, výjevy, jež maně vystoupily z kamene, ztrácely svou plastičnost, bledly a měnily se ve

stíny; a já znovu cítil – pod nehty i na rukách – hlínu té dolinky, kde si své nory vyhrabaly lišky.

Jak se ale daly skloubit na jedné straně obrázky, kde i téměř ploché mechy vrhaly smrtící stín, a na straně druhé starobylé kresby na skalách, názorně výpravné a jásavě stvrzující život? Jak skloubit čas, desetiletí s tisíciletími? Všechno jako by si tu prohodilo místo a dávná minulost najednou byla naší době blíž než roky zcela nedávné; Bratře můj, chtělo se říci tomu, jehož kamenné rydlo ve skále zachytilo letící psy a plaché jeleny, srážené k zemi rukou lovce; člověku se chtělo znovu získat svět, kde bylo možné tohle všechno, ale nebyl možný železniční násep ani zmizelé hroby v bezejmenné úzlabině; jenže neznamená říct a přát si právě tohle, že se zříkáme těch, kdo jsou v té úzlabině pochováni, těch, jimž je také třeba říct Bratři moji?

Bratři moji – což ovšem s vírou nemělo nic společného; Bratři moji – teprve tam jsem pochopil, co je to zármutek: ne hoře, ne uchovávaní památky, ale absolutní vzdání se sebe sama. Člověkovu „já“ se ve srovnání s našimi city příliš bezvýznamné, a přestože nás daleko přesahují, my jim nedovolujeme, aby se projevíly v celé své šíři a hloubce. Když se vzdáváme sami sebe, neházíme za hlavu city jako takové, ale jen část každého z nich, čnící „nad hladinu“, část, která je svázána sebeláskou, obrací se k nám samým a nutí nás neustále zkoumat, jací v těch citech jsme.

Když pak ale city přestanou být zrcadlem, vzniká hloubka a perspektiva, které jsme nikdy předtím nepoznali; když se jen tak díváme na minulost prostřednictvím vlastního dneška, jsou i naše city pouze zprostředkovány okamžikem současnosti, a jakmile tato zprostředkovanost mizí, přichází splnutí všech se všemi, překonávající čas i různost osudů; je to jednota podstaty našeho cítění. Stál jsem nad petroglyty odcházejícími do kamene a ztrácejícími obrysy, za zády jsem cítil dech doliny smrti a uvědomoval jsem si to i to: i lebku ohlodanou liškami, i valící se kola sluncí, jež rozhazovala své protuberance.

Neznámý mi podal plecháček; důkladně provařený čaj byl hořký, ale ta hořkost měkce a přitom pánovitě postrčila srdce, nutila ho k prudším a častějším stahům, povzbudila a dodala sil.

„Nešmíruješ mě náhodou?“ zeptal se.

Přestože měl zbraň, bál se; ruku by proti mně nezvedl a dobře to o sobě věděl.

„Sledujou mě všelijaký,“ pokračoval. „Věděj, že bych je moh přivést k malůvkám,“ ukázal na kresby. „Dobře se za ně platí, když je dokážeš vodseknout a hlavně vodnést.“

Jak světlo, tak stín konečně ustoupily; kamenná slunce pohasla a hliněná tma roztála. Napětí z pocitů ustoupilo a já jasně a do detailu viděl toho, s kým jsem rozmlouval.

Měl rakovinu: jeho tvář vypadala nafouknutá; takhle kreslí karikatury pouliční umělci, kteří zvětšují a zdůrazňují rty, tváře a vůbec všechny měkké tkáně v obličejí; překypělé maso rtů viselo dolů, oči byly překryté tvářemi, ústa byla dvojnásobná a na hladké buřtíkovité kůži nerostl ani chloupek.

„To mám z vozáření,“ vysvětlil mi. „A vevnitř je to ještě horší. Pistoli nosim proto, abych se zastřelil, až už to vůbec nepude vydržet. Dostal jsem ji darem.“

Můj nečekaný společník býval voják; kdysi ve zdejší tundře hledal příhodná místa pro podzemní jaderné výbuchy; přijel sem z lesnatých krajů a nevěděl, že v tundře se dá taky zabloudit, stejně jako v lese, ale zároveň jinak: les jako by měnil světové strany a mátl stopy, kdežto tundra je celá otevřená, takže jdete a jdete přesvědčení, že tady se zabloudit nedá, všechno je tu jako na dlani, jenže pak se najednou ohlédnete – a za sebou máte jen ty zdejší sopečné kopečky a zjišťujete, že vaše vědomí, plně zaměstnané tím, co jste si promýšleli, nezachytilo žádné orientační body pro zpáteční cestu.

Když takhle zabloudil, našel taky své první petroglyfy: znamení slunce, valící se kola; později, už nemocný, po operaci a nemocnicích s chemoterapií, se bývalý voják do těchto krajů vrátil – obrázky vytesané do kamene mu připadaly jako to nejpodstatnější, s čím se v životě setkal; sám petroglyfy nesbíral a nepožízoval si ani otisky či fotografie: on jen hledal a opakoval cesty pravěkých umělců a vracel kresbám smysl jejich existence – díval se na ně.

Pili jsme silný čaj; zeptal jsem se ho, zda by se nedal najít někdo, kdo by si pamatoval, jak to tady vypadalo před desítkami let. Bývalý voják mi řekl, že v tundře zůstalo ještě několik rodin kočovníků, jež se nepodařilo zahnat do kolchozů chovajících soby; teď se pokoušeli ukazovat je za peníze turistům, jenže oni odtáhli dál do tundry, a když se u jejich čumů pokoušel přistát vrtulník, střileli po něm z pušek. Vysílačky nemají a s jinými lidmi je nic nespojuje; ochotní jsou přijmout jedině jeho, na smrt nemocného a hledajícího pre-

historické obrázky jen kvůli nim samým; touhle dobou by se mohl někdo vyskytovat na středním toku řeky. Pak je tu taky vesnice, kde žijí potomci vyhnanců, ale ta je ještě dál; už se tam nepodíval dobrých deset let, a když tam zašel naposledy, zjistil, že usedlíci svá obydlí opouštějí a odcházejí nadobro pryč.

Čaj jsme dopili a ohýnek zhasl; objali jsme se, on se mě na nic nezeptal a vykročil podél úbočí dál, kdežto já se vrátil k náspu a při chůzi jsem ještě dlouho viděl jeho postavu, pomalu postupující pod kopci.

Po třech dnech jsem se dostal k bývalému přístavu, kam vedla zničená železnice; ocitl jsem se u řeky. Mezi nízkými břehy a mělčinami plynula ponurá voda, která do sebe nasála šed' oblohy a na třpytky, záblesky a světlo byla skoupá; šířka řeky se v ploskosti břehů a neuspěchaném toku jaksi ztrácela.

Na mělčinách ležely stovky bójí připomínající rybářský splávek; byly vyrobené z umělé hmoty, anebo z kovu i ze dřeva; ty naopak vypadaly jako jasně natřené horní stříšky majáků – byly to celé dějiny zdejší říční plavby, všech těch let doslova seskupených na hromadu. Řeka měnila koryto, naplavovala nové mělčiny, na nichž se uhnízily lekníny, které se zachvívaly jako ptačí spárek a nikdy nerozkvetly, podemílala břehy, pod nimiž se ve věčně zmrzlé půdě skrývala mrtvá těla prehistorických zvířat a vyhynulých prasobů, a čas byl v těch zhroucených březích nalámaný jako bochník chleba, který můžete vzít do rukou a zabořit pak prsty do doby kamené; řeka měnila koryto, ale bóje už tyto změny nenásledovaly, nevyznačovaly ani hloubku, ani plavební dráhu; když tu říční plavba ustala, řeka znovu přešla pod plnou vládu ryb, proměnila se v ploutev, pramáti pádla, zrušila lodní šrouby, jejichž prohnuté lopatky už říční vodu nečeřily a nerušily.

Při březích z vody čněly piloty zřícených přístavišť; mezi nimi uvízly stromy přinesené vodou, i smetí z povodní, a voda syčivě a mlaskavě vtékala pod tyto závaly; dál, v široké tůni, vzniklé ze starého koryta, spočinuly břichy na mělčinách vlečné čluny i šify.

Opuštěná loď obvykle připomíná opuštěný dům; pravdou ale je, že šify žádné jitřivé pocity nevzbuzovaly; byly to jen obrovité ocelové necky, ponuré a nemotorné archy. Pomalu svou vahou vytlačovaly řídkou břečku a nořily se hloub a hloub; barva se z nich loupala nerovnoměrně, po kusech, a bylo vidět, že jedni natěrači pracovali

na základní i svrchní vrstvě poctivě, kdežto jiní ne; pod narušenou barvou se objevovala druhá vrstva, pak třetí, čtvrtá, pátá, šestá, sedmá; zvetšelé železo se rozsýpalo, skrznastrz prorezlé lodní boky se kácely do podpalubí, ale navždy splynulé vrstvy barev dál navzájem držely jedna druhou; šífy tu stály jako zpola namalované; po řece je proháněli tak dlouho, že kov třikrát i čtyřikrát překonal svou vyměřenou životnost, neustále je přetírali, ale neopravovali, a kov to vzdal jako první, kdežto zpekla barva přežívala dál.

Stranou od šífů nehybně strnuly vlečné čluny, jichž bylo celkem šest: „...omsom...lec, Ho...ník, Polárn... pohraničn..., Kap...tán P...asolov a Bojovní... – dalo se ještě přečíst na předních a zádích, jako by názvy někdo vysílal morseovkou a spojení bylo přerušované.

Postupně jsem přecházel z jedné lodi na druhou, až jsem objevil jediný záchranný člun, který se ještě dal spustit na vodu; na jiném vlečném člunu se našla vesla a na dalším půl kbelíku dehtu, jímž se dřevěná veslice dala vysmolit. Objevil jsem také plátěný pytlík zkamenělé soli, tak jsem si ho vzal, protože mi bylo líto, aby sůl přišla nazmar; při pohledu na zdejší neduživé vody a mdlá nebesa ta sůl vypadala jako cosi, čeho se těmto místům nedostává, a tak jsem ji hodil do bedny na zádi.

Brzy nato jsem vyplul, ale záchranný člun byl příliš velký, než aby ho dokázal normálně ovládat jen jeden člověk, a tak jsem dovesloval doprostřed řeky a svěřil se proudu; dřevěný člun znovu zbytněl vodou, zabořil se hloub do hladiny a řeka mě od vlečných lodí, šífů i bójí na břehu unášela pryč a za ohybem předvedla mému pohledu další kopce; sklon krajiny odváděl její vody směrem k Severnímu ledovému oceánu a já plul, unášen stejnou silou; panovalo bezvětří a čas taky neexistoval – časem se stala řeka, a ta neodvolatelně plynula ke svému ústí.

Takhle ubíhaly dny. Kolem jen holé vrchy, liduprázdno, ticho a volně je plynutí vody, jež ukolébává a zároveň učí, že vše ve světě je poklidné, nevzrušené a *plavné*. Začal jsem zářezy na vesle vyznačovat kalendář, jenže pak jsem veslo upustil do vody a ono uplavalo; jedl jsem jen docela málo, nepohyboval jsem, nevynakládal žádnou energii a na nic jsem neměl chuť; tu a tam jsem měl dojem, že už brzy budu éterický, načisto průzračný, nebo že se proměním v mladého vodníka; z vody se na mě dívaly ryby, které se pak přesouvaly za záď člunu, jako by na tu proměnu čekaly. Nějaký čas mě

provázela dvoumetrová štika (štiky žijí stovky let, a tak si patrně pamatovala zdejší lidi, rybáře i lodníky); pak se stáhla kamsi stranou a já znovu viděl jen vodu a kopce.

Potom, když jsem zpozoroval zbytky mostu (řeku tu kdysi přetínala další větev lokální trati vedoucí k zamýšlenému městečku v tundře, které nakonec nebylo nikdy postaveno), zpočátku jsem je nepoznal či je spíš můj zrak odmítl vnímat. Viděl jsem cosi nesmyslného, nepochopitelného, nepotřebného a disharmonického, jakousi chybu; takhle se asi zvířata dívají na lidské stavby.

Na mělčinách, kde ani za povodní proud není příliš silný, stály trámové hráze, vyplněné hlínou a kamením a podobající se roubeným stavbám bez střech; na levém břehu se tyčily kužely domorodých obydlí, čumů, což byly v podstatě zvětšeniny kočovnických čapek, odmítající už samu představu běžného domu; kam lidé odhodí čapku, tam si zřídí i ohniště. Kolem byly jen holé vrchy a čumy se postupně, jako když vlna následuje vlnu, zaklínily do jejich řetězce.

Ke břehu jsem přirazil kousek od tábořiště. Dole pod železničním náspem stály lokomotivy a vagony. Nejspíš je tu nechali, když velká voda strhla mosty na trati, takže tu teď rezivěly a pomalu se propadaly do tundrové půdy; a – co bylo zvláštní jen na první pohled – jako chronologický lapsus tu vypadaly právě lokomotivy a ne čumy.

Tady doposud vládl čas-před-lokomotivami, čas-před-čímkoli; a já si vzpomněl na lokomotivu ze svého snu – tady byla její slepá kolej, konec její cesty, a tundra, k neohrabanému stroji zcela lhostejná, se rozbíhala poklidně a celistvě do dále a co jsou to světové strany, vůbec netušila.

Kolem čumů visely na oloupaných bidlech kousky masa; stoupal tu dým z ohně, v němž doutnalo mokré rákosí, a ten dým byl všude, bylo ho víc, než bylo zapotřebí k využití masa a odehnání drobného hmyzu; vypadalo to, že je to kvůli tomu, aby lidé došedla nasákli kouřem, naučili se vůlí zastavit slzení anebo úplně ztratili schopnost plakat; vítr útočil v rovnoměrných poryvech a ve stejném rytmu se pod holými rákosinami, z nichž vytékala zpěněná kypící šťáva, vztekle rozsvěcely uhlíky.

Nedaleko čumů se pásli sobi; chodili kolem bidla, možná nějakých dvě stě či tři sta hlav – a opravdu bylo třeba počítat je podle těch hlav, protože pod šíjemi se jejich trupy slévaly v jedno mnohonohé

tělo a každý hřbet vypadal jen jako naběhlý sval; jejich pohyb se dal srovnat s prouděním vody ve víru. Sobi chodili kolem bidla, aby je netrápil bodavý hmyz; pastýř jen usměřňoval jejich vůdce a toho pak stádo následovalo. Představil jsem si, jak to vypadá z výšky, a pochopil jsem, že vidím hodiny, hodiny bez dílků na ciferníku; bidlo bylo jedinou vertikální metou na desítky kilometrů daleko a kolem téhle tyče, pod zasmušilým nebem beze stínu, ubíhaly roční doby, odměřované nárůstem sobího paroží.

Lidé se objevili zničehonic – vyšli zpoza čumů; tento kočující rod svou krev s cizáky nemísil, a tak si navzájem byli velmi podobní, jako by to byl jeden člověk v různých údobích svého života, dvou-pohlavní bytost v podobě kojence, dívky, muže, starce či stařeny; byl to jeden člověk, anebo všichni jako jeden, s tvářemi barvy čaje. Na jejich oblečení se tkanina střídala se sobími kůžemi, jako by už svým životem konali svátost ztotožnění se zvířaty, a já jsem jim zřejmě připadal postižený, protože mé bytosti chyběla zvířecí polovina.

Když zjistili, že jsem sám, pozvali mě k ohni a pohostili mě vařeným sobím masem; jinak vůči mé osobě nedávali najevo ani netečnost, ani zájem. Zeptali se, zda nemám sůl, a když jsem ze svého člunu přinesl plátěný pytlík, všichni rázem ožili a obstoupili mě; v tomto nemateriálním světě jsem si sílu soli uvědomil jako sílu kostí, sílu všeho pevného, co v člověku je, a tihle kočovníci to vnímali úplně stejně; teď jsem se mohl začít ptát, byli jsme si blízcí, spojovala nás ta sůl, a já se jich otázal, zda si pamatují, kdy se na řece před mnoha lety objevily první vlečné lodi a šífy.

A tak mi vylíčili příběh celé lodní karavany: ne jako mýtus, ne jako legendu o plovoucích říčních domech, ale já se nemohl zbavit dojmu, jako by vše, co jsem vyslechl, znělo z dalekého břehu – nikoli proto, že vypravěč v zásadě zachoval nezúčastněnost, ale proto, že vše líčené mu připadalo jako přírodní úkaz anebo projev světa jemu tak vzdáleného, že svět okolní přírody mu byl zřejmě bližší.

Hlasivky vnuka rozeznával hlas dědečka, který viděl na dubnové řece hned po tání ledů šífy plné lidí, ale přitom nechápal, co se to tu děje; onomu kočovnému předkovi těchto lidí, stojícímu na břehu, se nejspíš muselo zdát – v duchu jeho chápání věcí –, že tudy proplovávají archy, celé světy, jež v sobě obsahují absolutní, všeobecně platné zákonitosti, a že pokud jedni lidé shazují jiné, zcela zesláblé,

do vody, pak se tak děje podle zcela reálných zákonů jejich světa, a že v tom spočívá jejich pravda; kdyby v duchu této logiky všichni Kolumbovi námořníci kulhali, ve fantazii domorodců by se nutně zrodila země-za-mořem, země chromých. Ostatně co si mohl myslit člověk, který vyrostl v místech, kde kdysi staré lidi při odchodu na nové tábořiště s sebou nebrali a nechávali je umřít; co mohl konečně namítat proti těm, kdož zesláblé jedince házeli přes palubu? Vstoupil jsem ale do nitra vypravěčova pohledu, jako se vstupuje do místnosti se širokým oknem, a díval se odtud – jenže teď už vlastníma očima, které poznávaly to, čemu můj bezděčný průvodce porozumět nemohl.

Karavana přistála u velkého ostrova uprostřed řeky, protože pro kapitány lodí to tak bylo pohodlnější; lidi prostě vysadili na protáhlou mělčinu, kde nebylo nic kromě naplavenin, kmenů a větví stromů omletých vodou; byl slunečný teplý den a vězni, i když ostraha začala hned střílet, skákali do vody, aby se vykoupani. Když do řeky vstoupilo několik tisíc lidí naráz, celá se zakalila špínou a po proudu odplouvaly zbytky oblečení, shnilého v těsném podpalubí, kde byli lidé vestoje namačkaní jeden na druhého. Ledová voda strašlivě studila a lidé se záhy vrhali zpátky na břeh, běhali po písku, objímali se a tiskli se k sobě v hloučcích, aby se zahřáli. Voda – čerstvě tající voda ze sněhu předchozího dne, voda obrody, voda nového života – spláchla tu dlouhou cestu, spláchla rez a nečistotu a slunce si ve vlnách pohrávalo tak, až člověka maně napadlo, že sem už musí připlout ryby a začít na mělčinách klást jikry; sluneční svit byl ale krátký, stejně jako sotva zrozený den, a tak ti nemnozí, kteří ještě měli sílu na to, aby riskovali vlastní život, se opět vrhali do vody, chytali se plujících kmenů či ledových balvanů, polepených vodním rostlinstvem a jílem, jež se zvedly ze dna řeky a také pluly po proudu dolů. Eskorta střílela, do ušních bubínek mlaskavě švihal tuhý bičující vzduch a chřípí škrábal ostrý a dráždivý dým střelného prachu.

Poté karavana lodí odplula a lidé zůstali na ostrově. Nadešla noc a příští ráno začal padat sníh, ze severu se sem přihnala bouřková mračna; sněžení bylo husté a dusilo chabé ohýnky z mokrého dříví; vyhnanci hledali spásu ve vodou vymletých dolících a pokoušeli se vyhrabat v písku alespoň nory, které by poté zastřešili a proměnili v zemljanky, ale sníh pronikal všude, dokonce i do dutin vykotlaných

kmenů, kam se lidé pokoušeli natěsnat; přeplout řeku při velké vodě, na lodkách z kůží a s plochým dnem, jež měli kočovníci, rozhodně nešlo, a tak se jen dívali, jak nad ostrovem houstne dým a jak v tom dusivém sloupu šlehají a zase hasnou jazyky líně se rozhořívajících plamenů; během několika dnů, kdy vytrvale sněžilo, se odtud ozývaly jednotlivé výkřiky, ale pak, za nejchladnější noci, už bylo slyšet jen sténání; potom sněžit přestalo a mlha se zvedla, ale na ostrově nepřežil nikdo; jenže vidět nebylo dokonce ani mrtvá těla, protože lidé se poschovávali, jak kdo dokázal, a umřeli v zemi pod povrchem, v úkrytech vyhrabaných rukama, dřevěnými pahýly či těmi nemnoha nástroji, co jim tu nechali.

Když se řeka upokojila, pár lidí sem na ostrov přeplulo; šířil se tam strašný puch a od řeky už se slétali ptáci; z ostrova zpátky přivezli pytle s moukou (vyhnancům vydali potraviny, ale bez nádobí), jenže tu mouku stejně nejedli; v následujících letech se přes ostrov několikrát převalila velká voda, která kosti odnesla a ostrov samotný přestěhovala níž po proudu; a tak se na dně řeky jen občas otevřely jámy, v nichž ve věčně zmrzlé půdě leželi mrtví.

Další osídlenci – a po řece jich tamtudy proplouvalo mnoho – se na své předchůdce neptali; lodě mijely ostrov a jejich osazenstvo si ho nevšímal; ostrov byl stále tůž – jen plochý písčitý lánec v říčnickém proudu a to, co se tu kdysi stalo, z generace na generaci předávala výhradně kočovná rodina, na niž jsem narazil.

Ti, s nimiž jsem rozmlouval, už ani nedokázali říct, kde přesně ten říční ostrov leží; plavil jsem se kolem písčitých kos, mělčin i dalších ostrovů – a všechny byly stejně nestálé, všechny se s příchodem jarní povodně ztrácely a pak znovu rodily; byly to ostrovy k nerozeznání, ostrovy pustých zeměpisných šířek, holé ostrovy.

Odstrčil jsem člun od příbřežních kamenů, znovu se mě zmocnil proud a lidé kolem čumů se za mnou dívali, stejně jako kdysi sledovali ty, co tu na ostrově vysadila lodní karavana; řeka, rozbourená zbytky konstrukce někdejšího mostu, se zase uklidnila, vodní víry klesaly ke dnu a člun plul rovnoměrně a hladce, jako by ho po vodě posouvala letící oblaka, jež se zrcadlila na hladině, běh nebeských těles i vzdušné proudy.

Po několika dnech jsem na návrší nad vodou spatřil domy; byla to vyhnanecká vesnice. Domy se jevily jako fata morgána, která se tu vzala kdoví odkud; ve skutečnosti ty domky stály někde v lesích na

břehu říčky na kilometry odsud a sem na návrší je přestěhovala jen tajemná podnební světlohra tohoto koutu světa.

Člun jsem opustil a vydal se po pěšině, hadovitě se vinoucí po svahu. Vesnice, všeho všudy asi deset domků, se mi nezdála úplně opuštěná: po cestě tu rozhodně někdo chodil a v písku zasychaly velké skvrny vody vyšpláhlé ze kbelíků. Plevel v zahradách byl však příliš vysoký a hustý, okna zatarasená prkny hodně dávno, takže hřebíky se ze dřeva už uvolnily; především tu ale vše vypovídalo o tom, že lidé si místa, kde žijí, přestali hledět. Navíc jsem naprosto nechápal, kde se tady, v tundře, bere hlína; kde se tu bere půda.

Přímo u studny, kterou na vesnici odjakživa drží v čistotě, si psi vyhloubili ležení, prашný dolík plný srsti a zbytků potravy; utržený drát visel bezmocně dolů, divže se nedotýkal tváře případného kolemjdoucího, a sloup byl nakloněný tak, že jste ho bezděky chtěli hned narovnávat; vše v této vísce žadonilo o pomocnou ruku; tu něco podepřít, tu srovnat, tam přířznout a onde zase zvednout. Jako by tu lidé zapomněli všechna slovesa označující užitečnou činnost, jako by zapomněli na klapot kladívka či zpěv pily přímo uprostřed řezu a na sebe jako by zapomněli taky: zůstat v téhle vsi mi připadalo nesnesitelné. Existuje zvláštní barva – barva starého prkeného plotu, na který celou zimu odstříkovala břevka zpod nohou těch, co tudy procházeli, a zjara všechno tohle blátíčko vyschlo a bylo hlinitě šedavé; barva zanedbanosti a lhostejnosti, již byla zkropená celá tahle osada, barva snášená sem po dlouhá léta společně s mživým deštěm; na hák u branky v plotě kdosi před lety pověsil venkovní petrolejku, jejíž skleněný kryt byl teď plný vody, a na plochem knotu se usadily ornamentální krystalky rzi. Nesnesitelná tu přitom nebyla zpustlost, ale to, že život si na ni dokáže zvyknout, přijmout její tvář a k nerozeznání s ní splynout.

Zahrada kolem jednoho z domů však byla obdělána a čistá; zvláštní člověku připadalo pouze to, že byla celá osázená bramborami, mezi jejichž řádky zůstala jen úzká pěšinka ke vstupním dveřím; nasázeli tu hlízu vedle hlízy, jako by nikde jinde ve vesnici nic nerostlo. V domě někdo byl, z vyvráceného komína, který zašlou střechu potřásl ryšavými skvrnami drolících se cihel, stoupal lehký kouř, ale okna byla neprodyšně uzavřená okenicemi.

Za domem cosi skřípělo, kov křísal o kámen, zvonil a pak znovu křísal; na vísku klesal modravý soumrak, z něhož vzduch jako by

houstl a vychládal, ale neztrácel svou průzračnost, a každé to skřípnutí vyvolávalo bezděčné mrazení v zádech a varovalo příchozího, aby se nepřibližoval, protože takhle mohla znít jedině kalená ocel. Tři jabloně před domem (kolik asi úsilí muselo stát vypěstovat je tady!) zplaněly, všechna jejich síla otekla do větví a listoví a nepodepřené větve trousily na zem zhnědlé listy; tuhle barvu zmrzlého jabloňového lístku, barvu hniječícího jablka získávalo všechno kolem a propůjčovalo domu i zemi tvářnost čehosi stařecky sešlého. Leckde se na kmenech ještě zachovaly stopy po ozdravných řezech s krustou zahradnického vosku, avšak vosk popraskal, odpadl, a i když dřevitá tkáň řezy obklopila tuhým kožnatým prstencem, uvnitř kmeny už nejspíš práchnivěly a kořeny v zemi podle všeho odumíraly. Dráty, jimiž kdosi ke kmeni přitáhl větve hrozící ulomením, se zaryly hluboko do těla stromu a kůru přetínaly a rozřezávaly.

Vstoupil isem do toho maličkého nerodícího sádku, zahaleného nahořklým popelavým dýmem, jaký obvykle stoupá ze špatně postavené či bortící se pece; ochlazovalo se a listí padalo stále řidčeji, jako by stopky v tom chladu zcepeněly.

Za domem, u brusu zhotoveného ze šicího stroje, seděl kosmatý stařec; viděl jsem jen jeho shrbená široká záda, zpola zakrytá prameny šedivých pocuchaných vlasů, v nichž uvízly jabloňové lístky; zpočátku se mi zdálo, že ten muž má na ruku drápy, že je to vlkodlak, který se nedokázal úplně proměnit v člověka, ale pak jsem zjistil, že to jsou nehty – sice žluté, zahnuté, polámané či křivě okousané, ale nehty. Stařec brousil dřevorubeckou sekeru na dlouhém topůrku; čepel byla hodně zubatá: zřejmě jí rozsekávali prkna z nějaké staré stavby a ostří často naráželo na hřebíky; od nerovného ostří odletovaly dlouhé snopky narezlých jisker, které nic neosvětlovaly a jen skoupě prošívaly soumrak; kola brusu se otáčela a na nich lehce poskřípoval přeschlý hnací řemen.

Stařec, brus – drsný, mnohem hrubější, než jakého je zapotřebí na jemné zabroušení čepele – a sekera; kousek jsem poodešel, protože jsem se neodhodlal starého muže rušit, a spatřil jsem druhého staříka. Seděl na schůdcích před vchodem do domu, skláněl se nad rybářskou sítí, která mu ležela na kolenou, a jeho tvář skrývaly vlasy stejně husté, divoké a střapaté, jako měl ten první. Látal sít: silnou nit odvíjel z civky velké jako pěst, uzly vázal a utahoval křivou hranatou

jehlou a něco si pro sebe šeptal – jeho plnovous se zachvíval, jako by se v něm uhnízдила myš. Třetí děda, který taky seděl na malé verandě a taky byl šedivý a kosmatý, štípal třísky z trupu někdejší loďky; prkno bylo zahnuté, s čnicím čepem a stařec po něm neobratně klouzal dlouhým nožem.

Pozdravil jsem. Tři starci zanechali práce a otočili se ke mně. Do tváře jsem jim stále ještě neviděl: dlouhé vlasy všem padaly přes čelo do očí. Nehty měli všichni tři zvířecí či ptačí a vlasy pravěce husté, jako by to byl mech či plevelná tráva.

Nechápavě mlčeli. Rozeznat je podle oděvu bylo těžké; kalhoty i vaťáky nikdo nepral tak dlouho, že všechno získalo stejnou neurčitou barvu špíny a každá nová skvrna se hned ztratila mezi ostatními; tomu, co třímal sekeru, roztínal dlaň hluboký šrám, opravujícímu síť k ukazováku levičky přirostl náprstek a v palci pravé ruky jako v pysku staré ryby mu trčel rybářský háček, který se do scvrklé kůže, žluté jako svíčkový stearin, kdysi zabodl; ten, co štípal třísky, nosil na prstě levé ruky zašlý prsten.

„Ty psi se zase někam zatoulali,“ řekl rybář.

Stařec mluvil tak, jako by tu dál byli sami tři; jako by odjakživa žili ve třech a někdo čtvrtý tu nebyl a ani být nemohl. Proto jsem se do zorného pole jeho vědomí jednoduše nepromítl a opravdu pochopit, že přišel někdo další, by dokázal až po několika dnech. Jejich osamělost ve třech byla starší než oni sami, čas jako by v ní přestal existovat a ti muži zestárli nejen věkem, ale taky proto, že dny jejich životů se jeden druhému velmi podobaly, nové dojmy nepřinášely a ty staré z paměti spíš vytlačily.

„Psi se někam zatoulali,“ opakoval rybář a dva další mu odpověděli:

„Zatoulali.“

Hlasy tří mužů mi připadaly jako staré věci, jichž po dlouhé přítávce opět začal někdo užívat; jednotlivé zvuky k sobě nepřiléhaly, řadily se jen tak halabala a zmítaly se jako knoflík na nitce. Takhle snad mluvili nebožtíci, kteří byli znovu obdařeni tělem, ale zmrtvých-vstalý hlas nedokázali sladit se starými slovy.

Stařec, který brousil sekeru, ji opřel o brus, rybář si jehlu zapíchl do šatsva a ten, co štípal třísky, zasunul nůž za odstávající holec vysoké boty. Nad řekou se ze směru, odkud jsem přijel, přehnal vítr, rozhodil vlasy těch tří a odvál jim je z očí.

Starci byli slepí; jejich úsudek byl zjevně ochromený a pohledy se zastavily jako nenatažené hodiny. Sklivec, rohovka, zřítelnice, duhovka – to vše se uchovalo, stejně jako zrkové centrum v mozku, ale vědomí odmítalo vnímat viditelný svět, odmítalo vidět. Jejich oči vypadaly tak, jako když spícímú nadzvednete víčka a přitom ho nezbudíte; zorničky fungovaly jako okuláry dalekohledu namířené do hlubin hlavy, do temného kosmu spánku, kam bdící nemají přístup.

Stál jsem a nevěděl, jakou denní dobu právě prožívají a zda vůbec mají v hlavách nějaký čas; v jakém okamžiku přišli o zrak, zda si v paměti uchovali dům, jabloně, vesnici, řeku, krajinu po obou jejích březích, zda vůbec chápou, kde jsme a co jsou vlastně zač. Za léta slepoty se jejich představy o vlastním zevnějšku postupně vytratily, a když se probouzeli, bylo to pokaždé tak, jako by ani pořádně nevěděli, kdo se to probudil; jejich životy se rozdrobily na tisíce nevidomých bdění, navzájem oddělených bezednými propastmi spanku, a oni při každém přeplování těchto propastí cosi ztráceli, jenže nikdo z nich o tom po probuzení nevěděl, protože byl ve svém bdění uzavřený jako na samotce – bez možnosti obnovit spojitost vlastní existence a podívat se na sebe zvenčí, zpovzdálí. Kdyby jim teď někdo vrátil zrak, tak se v zrcadle nepoznají: už sama lidská postava, celistvá a geometricky smysluplná, by se v jejich zesláblém vědomí s oním útržkovitým zbytkovým „já“, kterým žili, vůbec nepropojila.

Ti starci byli bratři, a když přestali vidět, začali se jeden druhému podobat ještě víc. Slepota zavinila, že jejich tváře působily zpustle a zanedbaně; zapomnění, které zrušilo jejich životy, zrušilo i rozdíly v rysech. Ve tvářích jim zůstalo jen to, co do nich vložila rodičovská krev: na úkor živých v nich došli posmrtné existence jejich otcové, dědové a pradědové a zdálo se, že užuž se ta těla otevřou jako dveře, půjdou v zástupu a až vyjde poslední, bude z míst, kde je tvář, čišet prázdno.

Pak starci konečně pochopili, že do vsi někdo přišel; obstoupili mě, začali mi prsty a dlaněmi přejíždět po obličejí a po těle; stál jsem a napadalo mě, že jsem se opravdu dostal až na pomezí paměti; slepota starých vyhnanců, slepota Druhého dědy – to vše se propojilo; tohle místo bylo mimo zeměpisné kategorie, náhodný poutník na tuhle vesnici po cestě nenatrefí a on se s ní mine; byla to

země, kde žili lidé z časů Druhého dědy, která se kdysi před přítomností uzavřela do slepoty a zkostnatěla v ní. Zatímco si staříci dotyky prstů hnětli mou podobu, přemýšlel jsem o tom, jak se tu nezdržet, jak nebořit uzavřenost tohoto světa.

Přísně vzato měli starci jednu paměť pro všechny tři; kdyby je od sebe někdo oddělil, paměť každého z nich zvlášť by na úplný popis minulých událostí nestačila, proto spolu tak často rozmlouvali a mluvili najednou – a tak se rodilo pospolitě paměťové pole, existující jedině ve slovech. Zeptal jsem se jich na jabloně, které si tady na severu, blízko Polárního kruhu a na věčně zmrzlé půdě, jež do sebe kořeny stromů nepouští, člověk neuměl představit, a oni mi líčili, že celá ves tu stojí na přivezené, víceméně nakradené půdě, protože vyhnanci vlastně nesměli jim vykázané místo opouštět.

Deset let lidé odsud potají vypravovali lodě vzhůru po řece, do míst, kde byly lesy a půda, káceli tam stromy, vázali z nich vory, aby si z klád pak mohli postavit domy, a na těch vorech sem dopravovali i půdu; trvalo deset let, než se ve vesnici objevil první záhonek – do té doby vyhnanci žili jen z přivezených potravin a z toho, co si ulovili. Na řeku dokonce vyjízděly přehradné hlídky, které vory prohledávaly: kácet stromy bylo povoleno, ale odvážet půdu ne; domorodí pastevcí si dokonce mysleli, že vyhnanci tu půdu jedí, protože jí sem navozili opravdu hodně, ale proč, to jasně nebylo; v chápání kočovníků nemohla půda plodit nic jiného než lišejník. Obyvatelé vísky by možná od tohohle záměru upustili, ale většinu z nich tvořili rozkulačení rolníci, a tak veškerou tvořivou sílu, veškerou životní vášeň vložili do promyšleného hromadění půdy, opravdové půdy, jež nelitovala ani sebe, ani jiné; zdejší půdě říkali bláto – a taky to bylo úplné bláto, taková řídká kaše na ledě.

Později, když už vesnice stála na plodící půdě, několik vyhnanců přesunuli do města, přesněji řečeno do lágru, jemuž kdysi velel Druhý děda: zřídili tam botanickou zahradu a ve vytápěných sklenících vysadili květiny, aby ukázali, jak i tady vysoko na severu v prvních výhoncích raší nový život, a za polární noci bylo na ty skleněné krychle, obehnané třemi řadami ostnatého drátu, z táborových baráků vidět. Skleníky patřily k lágrovému hospodářství a místní lidé nic neproklínali víc než tu nenáviděnou zimní zahradu, stravující světlo a teplo, zahradu, odkud ke schůdkům vrchnostenských letadel

přivázeli koše rudých květín, které mrazem okamžitě zeskelnatěly; pak si květiny rozebrali oficiři od bachařů a co zbylo, odváželi k Leninovu pomníku.

O právo pracovat v zahradě, ve vlhkém skleníkovém vedru, se vedla válka, v níž vítězili kriminálníci, a ostraha s tím nedokázala nic udělat; jediného skutečného zahradníka, který věci rozuměl, bývalého správce arboreta, brzy zabili neizolovaným vodičem, aby se někdo ze zločinců dostal na jeho místo; zahrada skomírala a květiny začali jíst – sekali si je nožem jako zeleninu a vařili v kotlících z plechovek od konzerv. V té chvíli vedení tábora, které už se skleníků vzdát nemohlo (jelikož se botanická zahrada dočkala patřičné erární slávy, takže sem měli vyslat specialisty, zahradu rozšířit a proměnit ji v muzeum úspěchů polárního zemědělství a sadařství), rozhodlo, že dá dohromady bývalé rolníky a osazenstvo skleníků vytvoří z nich. A tak si vzpomněli na vyhnance a aniž by někoho znovu zatýkali a soudili, přivezli lidi odtud: jednoduše tam poslali eskortu. její velitel si deset vyhnanců vybral a odvezl je do města.

V zahradě byly dokonce i stromy – jabloně, višně i švestky; v zimě je obalili plstí a navrch ještě slámou, ale personál obojí kradl a plstí i slámou si zateploval oblečení; ke stromům proto dokonce stavěli strážného. Byly zatím příliš mladé, aby rodily, a tak když přijížděli vysoce postavení návštěvníci, na stromky se v kterékoli roční době rozvěšovaly přesně spočítané plody – to aby z nich zaměstnanci skleníků nemohli krást, a do jednoho je museli vrátit.

Jednou se ale vzácný host rozhodl, že si pochutná, objevil přitom tenký vlasec, jímž byl plod za stopku k větvi přivázán, a ve vzteku odhodil malé jablíčko, svítící jako lampička z voskového papíru, daleko do trávy: vyloženě se ho to dotklo, protože se s dětinskou naivitou domníval, že přišel do polární rajské zahrady, kde stromy plodí celých dvanáct měsíců, a přestože byl od lidí na podvody zvyklý a sám byl v oblasti připisování a falešných výkazů taky odborník, nepříjemně ho překvapilo, že do podobných kejklí se dá zatáhnout i příroda. Obešel ještě několik stromů, tiše si mručel „to jsem tedy nečekal, rozhodně nečekal“, jako by stromy na sebe plody samy navlékly jako padělané medaile a takhle se mu předvedly; odhozené jablko pak sebral jeden z vyhnanců zaměstnaných v zimní zahradě.

Jablko chtěli sníst – bylo to první ovoce, které vyhnanci po mnoha

letech drželi v rukou; rozvěšování ovoce na stromy jim nesvěřovali. Hladové dlaně, které kromě pracovních nástrojů všechno ostatní zapomněly, vychutnávaly už samotný tvar jablka, okrouhlou plnost dozrávání; podávali si to jablko, jako by se na světlé slámě zrovna narodilo, podávali si je a pojídali očima – což byl přesně ten případ, kdy se metafora stává doslovným popisem sledovaného děje: jablko se stalo duchovní potravou, pastvou pro oči, jíž bylo dost pro všechny.

Byl tu také jeden zvláštní rolník, považovaný za mudrce, to ale není přesný výraz, protože on byl písmák a vykladač bible, z nichž se rodí vůdcové malých náboženských sekt, věřících posedle a zpravidla ještě ke všemu s nějakou nezvyklou úchytkou. Když mu na baráku někdo ze vzdělanců začal vykládat o paleontologických nálezech a o živočišcích z jiných dob, podle jejichž kosterních zbytků se dají rekonstruovat dějiny Země, které biblické učení vyvracejí, odpovídal jim: „Když Pán utvářel Zemi, nezapomněl ani na vás, lidi učený, a předhodil vám tyhle hračky, abyste se měli čím zabývat;“ mezi svými krajany, kteří byli posláni do vyhnanství společně s ním, to byl uznávaný vůdce a jeho rozumu, v němž se věci a jevy řadily v jiných souvislostech, než je mezi lidmi běžné, se mnozí trochu báli. A tento písmák a nerealizovaný sektář skutečně vyhmátl podstatu toho, co se tu dělo: „Stejně jako Kristus nasytil zástupy pěti pecny,“ řekl svým souvěrcům, „tak i mnozí z nás ochutnávají z tohoto jediného plodu, a toho přitom neubývá. A aby ho neubývalo i nadále, uchováme ho a pošleme na vesnici (osadě uprostřed tundry se úporně říkalo vesnice) a tam ho zasadíme do země, aby se plod tento rozhojnil dalšími plody.“

Tomu rolníkovi jsem dokázal porozumět, přestože rolnickou práci jsem neznal; vyrůstal jsem společně s jabloněmi v naší chatové kolonii a půlku roku jsem tak trávil podle jabloňového kalendáře; z dětství si pamatuji, že když na jaře udeřily mrazíky, ve všech sadech celou noc hořely ohně, lehká mrazivá mlha se mísila s kouřem, který se ve studeném bezvětrí držel při zemi, a chvějivý, tekutý, ohřátý vzduch halil teplem a ochraňoval tak jabloňová kvítka. Za chladných nocí vůně své neviditelné vějíře složí, ale když se v sadech rozdělávaly ohně, čerstvé květy vydechovaly jinou vůni, probuzenou žářem ohňů, a zdálo se, že je to vůně hvězd, vůně příslibu.

V srpnu vždy propukalo neumlčitelné duté bušení; pod jabloně se podestýlala sláma, ale jablka byla stejně příliš nalitá šťávou a příliš těžká, než aby sláma dokázala utlumit dopad úplně; jablka padala a padala – přes den jejich zvuk překrývaly jiné zvuky, ale v noci se zdálo, jako by v sadech odměřoval čas jakýsi chronometr, jako by nastala nějaká nová doba, doba zrání. A když jsem později četl o Božím stvoření, pomohl mi pochopit jeho smysl (nakolik jsem něco takového vůbec pochopit mohl) onen pradávňý obraz jabloňového sadu v srpnu, kdy se léto láme v podzim: ke stvoření došlo, když nastal Jeho čas a přiblížila se Jeho lhůta.

Jablko je plodem času; a i když není přímo řečeno, že ti, kdož okusili ze Stromu, drželi v ruce právě jablko – jaký jiný plod by mohl znázorňovat neznámé plody Stromu na plátně? Jablkem byl započat lidský čas: Sif zplodil Enosa a Enos zase Kainana... Proto se starý rolník, který kázal poslat jablko do vyhnanecké osady, aby tam z něj vyrostly jabloně, pokoušel, asi jako když se startuje motor, odstartovat čas toho nového lidského sídla, založeného na přivezené půdě, pokoušel se dosáhnout toho, aby osada zakořenila právě na tom místě, kde se ocitla náhodou, z vůle těch, kdo o vyhnancích rozhodovali; a jedna taková osada, i když je jí sto let, stále ještě na té holé půdě stojí, jako by tu chalupy sroubili teprve včera, kdežto druhá zase střeďá čas a prorůstá do ní.

Ti tři starci mi řekli: „Sekeru dnes nebrousíme náhodou. Rozhodli jsme se porazit tři staré jabloně; jablka už nenesou, my nemáme dříví a na rozebírání opuštěných chalup už nám chybí síly. Poraž jabloně, vždyť jsi tu cizí, pro tebe tyhle stromy nic neznamenaají; ty odejdeš, a my tu z nich budeme mít oheň a teplo.“

Muž od brusu mi podal sekeru na dlouhém topůrku; u domu stál pod okapem starý sud se železnými obručemi, já (protože jsem nevěděl, co si počít) ustoupil k němu a lokty se o něj opřel; a hned se dostavila vzpomínka spojující jablka se sudem, která mi odpověď nabídla.

Jedné podzimní noci jsem šel k výhybně po úzkokolejce, po níž se z brjanských bažin vyvážela rašelina; brzy ráno tudy projížděl dělnický vláček, jímž se člověk dostal až k velké železnici.

Noc v bažinách je jiná než v lese nebo v poli; v bažinách se tma podobá blátu, které vám stříká do obličeje a vsakuje se do oblečení, až z toho máte pocit, že když si odplivnete, nebudou to sliny, ale

chomáč tmy, jímž jste měli zacpaná ústa. Už druhý den bez přestání lilo, močálovitá půda vodu víc nepřijímala, všechno kolem čvachtalo, bublalo a teklo, ve žluté skvrně světla z baterky, kterou jsem si tu a tam posvítíl, vyskakovaly z deště rozměklé a vybledlé muchomůrky se sukýnkami přilepenými k nožce a mně se zdálo, že procházím nekonečnými čarodějnými kruhy; déšť rozmácel všechno, co se během dlouhého zářijového sucha slehlo a slepilo, ze stromů, z hlíny i vody táhl pach bahenní hniloby, zakyslé špíny, a stejně to vanulo i z deště, který jako by výpary z mokřin už stačil načichnout taky. A pokud během obyčejné noci chod času vnímáme a víme, jestli už minula půlnoc, jak daleko je do úsvitu a jak námi noc doslova protéká, noc v bažině naopak připomíná čas ochrnutý, který ztuhl v jednom jediném bodě, a po nějakém světle v něm není ani památky.

Okénko strážního domku u přejezdu na výhybně samozřejmě svítilo, ale bylo to neživé světlo luminiscenční lampy a já šel tmou tak dlouho, až jsem sám sobě připadal jako bahenní příšera, která na sobě z močálové tůně vleče žabinec či jiné vodní rostlinstvo; světla jsem se skoro bál, bál jsem se, že jsem se stal tmou, že se mě zmocnila jako nachlazení a že jestli na mě někdo tu lampu namíří, odteču přes práh jako pramínek špinavé vody; zmocňovala se mě střídavě horečka a zimnice, jako bych společně s bahenním vzduchem a kapkami deště spolkl cosi třaslavého, slizkého a ohavného.

Službu ve strážním domku měla žena; táhlo na čtvrtou hodinu ranní a dělnický vláček tudy projížděl v pět. Její podobu jsem si nezapamatoval: zřejmě se až příliš sžila se svou rolí – vycházet dnem i nocí k vlakům a kontrolovat, zda někde nejiskří zablokovaná brzdová zdrž, mihnout se v očích strojvůdce jako postava ve vaťáku či plášti do deště a existovat ve stavu vzájemné netečnosti (vlak jel obyčejně tak rychle, že se nedalo postřehnout ani ruku mávající na pozdrav). Jen zahoukání jí tu a tam připomnělo, že si jí někdo všiml; zřejmě se v jejím životě událo něco, co ji odsoudilo k uvěznění v domku na okraji bažin; pustila mě dovnitř, usadila ke kamnům a sama odešla do kouta malého pokojíku, kde stál těžký dřevěný sud, viditelně rozpínající staré zrezivělé obruče. A v jejich pohybech bylo tolik radosti z toho, že ji čeká péče o mě, že jsem se maně vydal za ní: co tam asi je, v tom sudu?

Prizvedla navlhlou dřevěnou poklici, potaženou šedobílými vousky plísňě, odhrnula vrstvu mokré slehlé slámy a pak další vrstvu spařených rybízových listů.

V sudu měsíčně stříbřitou žlutí zářila nakládaná jablka, jež se svou kojenecky vrásčitou slupkou vypadala jako čerstvě zrozené planety; poodstoupil jsem – ze sudu s jablky jako by vystupoval tlumený svit, zář dávno uplynulého léta; to světlo zcela pohltilo bahenní tmu, již jsem nechtěně přivlekl do domku, měkce a opatrně nasvítilo kousek ženiny tváře a já pochopil, že má hostitelka je podstatně starší, než jsem si původně myslel; bylo ráno, přišlo ráno a mně, poutníkovi, který se náhodou na noc nachomýtl k poustevnické bohyni, pěstující planetární jablka a střežící je daleko od lidí, bylo jasné, že pokud mi jedno z nich daruje, stanu se někým, kým jsem nikdy nebyl a ani být nehodlal. Ta jablka neslibovala ani sílu, ani věčné mládí, jen veselý a vášnivý životní elán; voněla opojně, aniž by ovšem tupě opájela, voněla čistě, jasně a čerstvě, takže rty již tušily jejich studenou, šťavnatou a nakyslou chuť.

Odpověděl jsem starcům, že jabloně kácet nebudu, a slíbil jim, že pro ně na topení nasbírám naplavené dříví u řeky; nato mě požádali: „Ostříhej nás,“ a rybář mi podal nůžky, úplně stejné, jako visely u nás na chatě, když Druhý děda navrhl, že bude třeba ostříhat mě dohola; byly začernalé, skoro jako uhlí, a starobylé – plynulo to i z jejich podoby, vytvarované tak, jako by lidé v minulosti jinak stříhali látky, jinak se dotýkali věcí a vůbec jinak viděli.

Strnul jsem: nemohl jsem se zbavit dojmu, že ostříhat staré muže je totéž jako připravit je na smrt; pak požádali i o mýdlo a já se v předtuše jeho vůně, vůně umělé svěžesti a chemické čistoty, jež pro ně bude tou poslední, dost polekal; pak jsem ale každého z nich vykoupal v sudu s dešťovou vodou, nůžkami jsem ostříhal dlouhé zcuchané prameny vlasů a starci, kteří se převlékli do bílého bavlněného spodního prádla, se jeden druhého začali dotýkat a navzájem si být zrcadlem.

Natahal jsem jim hromadu dříví, které jsem i nařezal a rozštípal; oni zatím seděli, zvykali si na svou novou podobu, ale zvyknout si nemohli, síla uvykání se v nich vyčerpala, a tak jen poslouchali, jak drnčí pila, jak se sekera zvonivě zatíná do smolného dřeva, a tyhle zvuky, zvuky počátku, díla, výstavby, jako by k nim doléhaly stále slaběji.

Na ostrov jsem se jich nakonec nevyptával; jejich minulost se mi jevila jako cosi velice křehkého a neuchopitelného – stačí se něčeho v daleké minulosti dotknout a vše se zhroutlí, podemletá paměť se naráz sesype a srdce, uvyklé bolesti, se celé sevře v křeči.

Starci mlčeli a já odešel; slova loučení už by až k nim stejně nedosáhla. Člunu se chopil příbřežní proud a rychle ho uvedl do pohybu. Domy na břehu zmizely v šeru, velké jablko měsíce vrhlo na vodu mihotavé světlo a já před nasměroval přímo k měsíční dráze.

Plul jsem celou noc; řeka mě unášela nad mělčinami, tůněmi i rybími hřbety a ráno, když zavanul chlad z říčních zátok, jsem spatřil ostrov.

Poznal jsem ho – byl okrouhlý, nenápadný a dělil řeku na dvě části; zahalený v mlze vypadal, jako kdyby se zrodil z říčních par, a až se zvedne slunce, společně s nimi taky zmizí; zelené pačesy vodní trávy na dně, jednotlivé pramínky říčního toku – to vše se hrnulo k němu, to vše na něj výmluvně ukazovalo; a on se z vod zvedl jako hřbet velryby. Člun se nosem zabořil do písku a já vystoupil na břeh. Mé stopy, otiskující se v písku, okamžitě zalila voda.

Na ostrově rostla tráva a řídké hájky trpasličích bříz; měl jsem ho na očích úplně celý, po nějakých pahorcích či naopak dolících tu nebylo ani památky. Pokud jsem snad někdy choval naději, že tu něco najdu, teď to vypadalo jako naprostý nesmysl; to, co zpočátku mělo jen podobu bodu na mapě, sice dostalo skutečné rozměry, ale jinak to bylo stejně symbolické.

Pokračoval jsem dál; mlha se rozptýlila a na nebi se ukázal černý sup-mrchožrout; oblétl v kruhu celý ostrov, potom klesl a najednou se střemhlav řítit dolů.

Kus přede mnou zela černá díra.

Po dalších sto krocích už bylo zřejmé, že je to průrva v zemi; voda zřejmě prosákla spodem a půdu podmácela, takže tu vznikl malý kráter s nerovnými okraji, z nichž dolů visely cáry a chomáče lišejníku. V téhle promáčklivé uprostřed ploského ostrova spočíval veškerý smysl mé pouti; byl to jediný nápadný bod, jediná díra v nestálé hlíně, již ani pohyblivé písky nedokázaly zahladit, a tak ta díra k sobě člověka nebezpečně a děsivě volala a přitahovala. Uvnitř ostrova se cosi dělo a země se otevřela – zdola nahoru.

Čím jsem byl blíže, tím citelnější byl chlad, vanoucí zdola – a nebylo to lehké mrazení, vznikající z rozrušení a opatrnosti, ale skutečný

chlad. Zaháněl slabé teplo severského léta, ochlazoval v žilách krev, ale sám taky slábl a zvolna v něm roztávaly pachy-přízraky, pachy-umrlci; pluly vydané na milost a nemilost vlnám chladu a já měl pocit, jako bych dospěl k prastarému, dávno vyhaslému a zasněženému ohništi.

Jakmile mě sup zaslechl, vylétl z jámy ven; v zobanu cosi nesl, ale co přesně, rozeznat se nedalo; ztěžka nabral výšku a začal v širokých kruzích létat nade mnou: shora sledoval to, co já zatím neviděl – dno jámy. Černý pták ve vzduchu kreslil vzdušný vír, jako by se snažil zažehnat smršť, anebo naopak nemohl překonat přitažlivost díry, která sahala vysoko do vzduchu; černý pták, sup-mrchožrout, bytost, která zevnitř hnije zaživa, a proto se nemusí obávat mrtvolného jedu – až jsem se děsil jen pomyslet na to, co si to odnášel, co v jámě objevil, ale postupoval jsem dál.

Octl jsem se pár kroků od kraje; už jsem viděl stěny jámy, vrstvy ledu, prostoupené hlínou; stěny byly vymleté vodou, ale věčně zmrzlá půda neodtávala, jen se ohlazovala a tvořila lesklé, kluzké výstupky; až na samý kraj se dojít nedalo – hlína tu řídla a odhalovala led, který se stále strměji svažoval dolů, jenže zůstat na tři kroky od cíle a nespátřit samo dno jsem taky nemohl: bylo mi jasné, že když se vrátím pro bidla a lana, prohlubeň se uzavře, zmizí, a podívat se do ní budu moci jedině tak, jak jsem na tohle místo dospěl, a ve spásu nedoufat.

Pomaličku, opatrně, po milimetrech jsem šoupal podrážkami a blížil se ke kraji; kráter mě do sebe stahoval jako neustávající křeč v hrdle; svět byl velký, díra malá, ale těsně u ní se to tak nejevilo: její malost byla nebezpečnou malostí tlamy, která se s každým soustem bude zvětšovat, dokud se nerozroste přes polovinu světa a nesežere tu jeho druhou půlku. Zatím ale tlama vyčkávala, skrývala se na vzdáleném pustém ostrově a nabírala síly, jen sup-mrchožrout už věděl, kam letět.

Okamžik, kdy jsem pohlédl přes kraj díry, si nepamatuji; to, co jsem uviděl, neudeřilo do očí, ale rychlostí světla mi projelo celým tělem a to se u vědomí bezvýchodnosti této chvíle celé zachvělo; vědomí zkoušelo někam uhnout, aby nemuselo spatřené vstřebávat, jenže jiné cesty nebylo – a den jako by mi v celém těle zhasl; padal jsem do jámy – a zároveň jsem padal do propasti ve vlastním nitru; sama půda vědomí, navyklá a spolehlivá tak, že ji vůbec nepociťu-

jeme a naše pocity a dojmy se do ní volně a samozřejmě ukládají, se najednou rozestoupila a zpod ní vydechla tma; když zavřete oči, vnitřní pohled vždycky postřehne nějaké světlo, třeba jen slabé a hodně vzdálené, jenže tady světlo nebylo vůbec; jako by mě kdosi zbavil vnitřního zraku, oslepil mé vědomí a odřízl ho od smyslových orgánů, takže dopad na dno už jsem vůbec nezaznamenal.

To, co se dělo dál, se neodehrávalo na pomezí reality a blouznění ani v realitě a blouznivém stavu postupně, nýbrž jako bych se v obou těchto stavech ocitl naráz; na led stékala krev z mé ruky, roztržené o ostrý výčnělek, byla teplá, led ovšem netál, přestože povolít měl; kráter se prohloubil a začal se podobat studni, kruh světlého nebe se vzdálil a zúžil a kroužila po něm černá skvrna – sup. Kolem mě ležely rozklované mrtvoly zvířat – lišek, vlků, zkrátka toho, kdo překročil řeku a chtěl se kolem jámy přiživit, ale spadl dolů; těmi mrtvolami se živili ptáci, jediní tvorové, kteří se dokázali dostat dolů i zpět nahoru; v chladu věčně zmrzlé půdy maso nehnilo a zvíř se jen očividně scvrkávala, těla se zmenšovala a vypadalo to, jako by to všechno byla mláďata, vlčata a liščata, jež pobila tato past v podobě jámy.

Mrtvá zvířata – jedné lišce ptačí spáry rozdrásaly břicho a ze střev se vyvalily nestrávené tundrové myši, jako by je liška nesežrala, ale nosila pod srdcem a chystala se je porodit – na sebe strhávala veškerou pozornost, což pohledu neumožňovalo pojmout jámu jako celek a uvidět to, co sem zvířata přitahovalo. Stěny byly hrbolaté a trčela z nich ohořelá polena, kusy klád ležely i na dně – vesměs naplaveniny, přinesené kdysi dávno vodou; v tom, jak ležely, byl znát jistý řád a já pochopil, že z jámy se kdosi pokoušel vybudovat úkryt, zemljanku, a uvnitř rozdělat oheň; v žáru plamene však le-dové stěny zřejmě změkly a střecha z klád se zřítila dolů na lidi.

S touto představou se mé vidění proměnilo a já v černých plástech rašeliny a okrouhlých ledových balvanech rozeznal obrysy lidských postav. Jáma byla plná mrtvých; věčně zmrzlá půda uchovala jejich těla nedotčená. Otvor ve stěně, ucpaný trávou, byla ústa, kulatý výstupek zase hlava; mrtví, smíšení se zemí a téměř v ní rozpuštění, jako by se pokoušeli vykročit ven, prolomit ledový krunýř; to, co mi připadalo jako kořeny, byly lidské ruce; zmrzlá těla přijala barvu hlíny a rozpoznat se dala jediné podle tvaru.

Všude černá, šedá a odstíny hnědé – jedinou jasnou barvou tu byla skvrna mé krve; když jsem se díval na krev, představoval jsem si mrtvé – ta barva mi zastřela zrak, svou sytostí oslňovala; mrtví žádnou barvu neměli a ke každému z nich vedla cesta dlouhého pohledu, který částičku po částičce skládal obrysy těla, jež nebožtíka oddělovaly od zkroucených kořenů, balvanů a rašelinových hrud.

Ocitl jsem se v žaludku země; leželi tu mí bratři a jejich nedotčenost nebyla nedotčeností svátosti, ale nuceným narušením smrti. Ti lidé neprošli cestou přirozeného rozkladu, srostli se zemí, ale nestali se jí; pro všechny ostatní zmizeli, beze stopy se ztratili, a dokonce ani jejich smrt nebyla onou poslední zvěstí, již by po sobě člověk mohl zanechat; což znamená, že ani jejich smrt se neodehrála do konce; mrtví zůstali jen s mrtvými, kdežto živí jen se živými. Jenže smrt přece není zmizení, to není okamžitý přechod od bytí do nebytí; umře sice jeden určitý člověk, ale ti, kdož jsou kolem, musejí jeho úsilí k smrti dokonat smutkem a oplakáváním; smutek držený po devíti a po čtyřiceti dnech je součástí *události smrti*, jejímiž vykonavateli jsou živí. Když se ale živí od mrtvých oddělí, tak ta nedokončenost, ten věčně trvajícím okamžik, který se proměnil v led, tok času přerušují.

Nemohl jsem se z jámy dostat ven: hladké ledové stěny a okraje nablýskané vodou neskýtaly žádnou oporu; vysekát si nějaké schůdky jsem neměl čím. V polomrákotách mě napadlo, že bych si snad mohl postavit schody z mrtvol, pokud je dokážu vytáhnout z ledového objektu; pak ale najednou přišel klid – východisko jsem našel v tom, že jámu budu kopat dál, že nebudu hledat záchranu, ale prohlubovat propast. Našel jsem ulomený dřevěný pahýl a začal jím hrabat ve zmrzlé rašelině; začal jsem hrabat hrob na dně hrobu.

Už si nevzpomínám, jak dlouho to trvalo; kopal jsem otvor, studnu, prokopával jsem se uhlíky, dřevěnou drtí, smetím, hrabal jsem mezi zmrzlými těly a vyhýbal jsem se rukám, ramenům i chodidlům; když mě pak síly opustily, dopadl jsem v té své studni na mrtvolu a v mrazivě chladné mlze jsem uviděl své pradávné dětství.

Byla tenkrát noc, hluboká podzimní noc. Stál jsem na přídi říční lodi, jejíž celé světlo bylo za mnou, kajuty cestujících i kapitánský můstek byly vzadu, kdežto tady, kde loď teprve začínala, bylo místo, kde díky protivětru nebyl slyšet ani hukot jejích motorů, kde ze všech vůní zbyla a panovala jen vůně lodního železa, jakoby přisleplá,

a proto se pevně držící zábradlí, boků lodi i paluby, neobsahující v sobě nic živého, teplého, nic polidštěného – bylo to místo, které k lodi téměř nepatřilo; pohyboval jsem se společně s lodí, ale jako bych neustále byl o okamžik napřed.

Tma a říční vzduch, jež se přede mnou otevřely, byly jiné než při pohledu z kajuty či z osvětlené paluby. Tam světlo činilo ze tmy cosi, co jen vyznačuje denní a noční čas; hlasy a hudba odkazovaly vzduch do role číšníka, jehož jedinou povinností je včas a řádně nabídnout potřebný zvuk; tady příd' lodi neurvale vpadala do samého těla noci – a noc ještě neuskakovala, ještě ponechávala škeblovitě lastury, odhalující vlhké, huspeninovité nitro pootevřené – a já se na noc díval jakoby z jejího nitra, zatímco všichni ostatní lidé na lodi na ni hleděli zvenčí, z rozzářené kolébky, hýčkané vlnami.

Když jsem se obracel, viděl jsem naši loď tak, jak ji vidí tma před ní: loď ji doháněla, kdežto já ustupoval; stál jsem na palubě, ale všichni cestující, všechny restaurační stolky, všechny postele v kajutách, všechny kostičky erárního mýdla ve sprchách pro mě byli příslušenstvím světa, k němuž jsem já sám nepatřil; lidé připomínající jeden druhého a ztrácející při takovémto pohledu jakékoli odlišnosti vypadali tak trochu hmyz, hmyz lezoucí či letící za světlem, ale v tom srovnání rozhodně nebylo nic ponižujícího: já sám jsem taky nebyl člověk, černě se prodírala a protékala mezi mými žebry, jako bych byl jejím utopencem, a mé plíce se plnily divokým vzduchem, drásaným ve větru nad plavební dráhou.

Ocitl jsem se tam, kde se člověk bez lodi ocitnout nemůže – uprostřed řeky a vysoko nad ní; tento prostor se pro pozorovatele ze břehu stlačuje v prázdnotu mezery a zjistitelný je jedině díky zákonům perspektivy, díky existenci protějšího břehu, od něhož se pohled může odrazit.

Je to úkryt-všem-na-očích, který se dokonce ani za bílého dne nemůže člověku stojícímu na břehu vyjevit ve svém objemu, ve své mnohorozměrnosti; tady své hrátky pořádá vítr; tady, pokud si představíme, že noc je jednolitá tma a jakékoli světlo uvnitř ní jen malý ostrůvek, pak tady, nad vodou, se nalézá těžiště tmy – odsud vychází na břehy, přistupuje k oknům vesnických domů, k lampám v přístavištích, obklopuje a téměř pohlcuje jak silný reflektor, tak malou svíčku; a sem, do tohoto těžiště tmy, do její bezedné zásobárny, vstoupila naše loď a sunula se jí dál.

Stál jsem na přídi osobní lodi tak dlouho, že kdybych se podíval na hodinky, smyslu věci bych neporozuměl. Přestal jsem sledovat, zda se loď pohybuje, nebo už zastavila, nebo ji ještě mám za zády; občasné záblesky na bójích, lucerny za okny domů na břehu, jež se jako duhové vějířky dotýkaly řas, obojí světelné zdroje vypadaly, jako by za lodí zaostávaly o celá světelná léta. Tma té noci neukrývala, ta vše dokonale pozřela a tomuto údělu unikla jediné velká loď, prozářená elektrickým osvětlením: takto patrně mizely lesy, kopce, setmělé domy, mosty, továrny i ploty – veškeré předměty, jichž se nedotkl alespoň slabý odlesk nějakého světla; tma byla jako obludná tlama bez těla, skládající se z menších tlam a to, co mi zpočátku připadalo jako maso říčního mlže, bylo nehlučně pulsující tkání chřtánu, nitrem tisíců zejících hrdel. Už jsem nechápal, že kdybych teď byl v kajutě, viděl bych prostě tmu, tedy neviděl bych nic a nevěděl bych, jak blízko se k člověku může přikrást nebytí. necítil bych předzvěst smrti, vyjádřenou umíráním barvy a rozmazáváním obrysů; byl jsem cele odevzdán noci, byl jsem jí plně otevřen.

A nebylo to tak, že by mi oči slzely ze zimy a větru – to začínal být tekutý, rozechvělý a nejistý celý svět, ve vzduchu se otevíraly neviditelné trhliny, a ten svět se podobně jako země propadal sám do sebe; země, břehy, to všechno vyplulo, to vše se utrhlo z kotev a všechny síly, které doposud svět udržovaly v nehybnosti, se uvolnily, narážely do sebe, stáčely se v tuhé houžve, svazovaly se na uzly a znovu se nad rozkolísanou prázdnotou plavební dráhy od sebe oddělovaly.

Zdálo se mi, že prázdno kvílí. Když vítr poněkud utichl, slyšel jsem kolébatý zpěv, podobný zvuku kamenných Aleolových harf, který nikdy nedosáhl skutečné hudebnosti a vyjadřoval jen jednotvárný, do krystalických forem přioděný smutek hmoty; zpěv přicházel zdaleka, jakoby skrz dlouhou řadu oken, která se tu otvírala a tu zase zavírala.

Najednou ale z tančící tmy vyhřezlo cosi bílého, nehybně stojícího stranou v říčním korytě a připomínajícího obrovskou kost se čtyřmi klouby; z boku na břehu se černalo gigantické ucho, černější než okolní tma, rostoucí z úbočí kopce, obrácené k nebi a nasloučající Aeolovým harfám.

Bílá silueta skutečně vypadala jako kost, směrem dolů stále silnější, již kdosi vzpříčil velkému zvířeti v tlamě, aby nemohlo stisknout

čelisti. Jeho bělost byla ušlechtilým úbělem mramoru, zcela nezúčastněným a propůjčujícím sochám odevzdanou vyčleněnost ze všeho; tma se snažila tu bělost začernit, ale nedokázala to; bílá v sobě neměla vnitřní světlo, ale s jinými barvami se nemísila, nedovolovala jim to.

Bílý sloup čněl uprostřed vod, přibližoval se a vznešený klid jeho tvarů tak byl stále patrnější. Uspořádaný byl v pěti terasách, vyrůstajících jedna z druhé jako plachtoví, a zdálo se, že je to loď, vysokánská plachetnice, plující v protisměru. Uprostřed chaosu a neladu noci, uprostřed tmy rozostřující jakékoli obrysy, jakékoli určité linie, ničící obzor a propojující nebe se zemí, stál bílý sloup a znovu vše rozdělával; jeho jednotlivé terasovité stupně i dolní schody impozantního schodiště budovaly samostatné hladiny nebes a jeho směřování vzhůru vytvářelo vertikální osu. Bílý sloup spojoval kolonády, loubí a terasy v jeden celek; čtyři stěny sloupu rozčleňovaly prostor, oddělovaly od sebe světové strany, vracely nahoře "nahoru a dole" dolů. V třech prostředních patrech sloupu byly vidět výklenky připomínající obří klíčové dírky – jakési prázdné niky, přísliby neviditelných bran, které jako by se v obrovité výšce, z níž se točila hlava, užuž měly otevřít.

Veškerá tma, kolik jen jí v téhle noci bylo, od sloupu odstoupila; pod prázdnými oblouky zpívaly Aeolovy harfy; černé ucho země naslouchalo bílému sloupu, jako by právě on byl slovo. A svět se vrátil do svého řečiště, získal v bílém sloupu uprostřed černých vod svůj pevný základ.

Ohlušil mě řev lodní sirény, jakoby mně naschvál vstříc, a strach rozumu překryl okamžitým fyzickým úlekem; zato jsem zjistil, kde jsem. Proplouvali jsme nad starým zatopeným městem, z kterého zbyla jen zvonice, již zapomněli vyhodit do vzduchu a pak už ji tu ponechali jako orientační bod pro lodě; Aeolovy harfy byly větrné shluky, zmítající se pod klenbami zvonice, a černé ucho na břehu zase kosmická anténa střediska pro dálková rádiová spojení.

V hloubi pod kýlem lodi nehybně čekaly základy domů, zanesené pískem, a nad někdejšími vozovkami plulo tonoucí listí; v řece začínal její vlastní podzim, ukrytý pod hladinou. Ryby se ukrývaly do jílu, který se přes léto slehl a zbytněl, raci si ryli své skrýše v hlíně někdejších zahrad a na břehu lidé čistili dna výletních a rybářských loděk.

Ale byl tu i bílý sloup, bylo tu schodiště k nezbadatelné bráně ve výšinách; to vše existovalo stejně objektivně jako zvonice, jenže v jiném segmentu vidění; na dně jámy se mi zjevilo bílé schodiště, a když jsem se probral, ucítil jsem, že nebožtík, na něž jsem dopadl, se zahřál teplem mého těla; v ruce třímал sekeru, jednu z těch, jež vyhnanci dostávali do kolonistických začátků; a já dokázal sekeru z neživých prstů vytáhnout.

Vysekal jsem si v ledu schůdky; byl jsem první, kdo se z téhle jámy dostal, a uvědomoval jsem si, že průrva v zemi se co nevidět uzavře, zmizí, už příští povodeň ji zanese; živí se setkali s mrtvými a mé teplo se stalo i jejich teplem.

Loďka mě nesla k Ledovému oceánu. Cítil jsem, že jsem šílený, že jsem nakažený virem poznání, jež bych živým předávat neměl; cosi jsem totiž zatím až do konce nepochopil ani já sám, cosi, bez čeho by toto vědění bylo vražedné, smrtonosné.

Řeka byla stále širší. rána svědila a stoupala mi teplota; ve spáncích mi bušilo šílenství a vracely se mi vzpomínky na setkání s duševně nemocnými i na Druhého dědu, z nichž jako by na mě útočilo stejné šílenství, stejná horečka, stejný virus a stejný strach.

V dětství jsme se s Druhým dědou procházeli po parku na okraji města; vonělo to tam nakyslou hrachovou polévkou; vůně té polévky, ať jsem ji ucítil kdekoli, se vždy během několika málo okamžiků zhmotnila v ohradu, buď s ostnatým drátem nahoře, nebo bez, ale vždy pevnou a neprůhlednou, za níž rychle vyrůstala cihlová či panelová stavba. A tady to bylo stejné: za panelovou ohradou bylo vidět budovu psychiatrické léčebny.

Vedl jsem Druhého dědu po parkových chodnicích a vyprávěl mu, co vidím; najednou se za zdí ozval ptačí křik duševně chorých – jako by spolu rozmlouvali ve vlastním jazyce, jemuž lékaři nerozumí a v němž oni byli volní a svobodní, anebo se opravdu posunuli někam směrem k rackům a zdálo se, že ti lidé co nevidět vzlétnou, posadí se na větve a začnou obrůstat peřím. Druhý děda se zachvěl; bylo to tak neobvyklé, že mě to vylekalo. On se nechvěl nikdy, jako by celé jeho tělo bylo zmrazené, jenže teď ho nějaká vzpomínka doslova postrčila kupředu a pak ho celého prohnula; pokusil se předvést, že se jen protahuje z únavy, ale přetvářka nepomohla; ptačí skřeky bláznů (což je zvuk pro lidský hlas opravdu vzácný, velmi vzácný) mu připomněly cosi z minulosti, co mezi jinými

zvuky rozhodně nemohlo zapadnout, protože se jim to naprosto nepodobalo a Druhý děda, který si myslel, že jsem někde dál a neslyším ho, zašeptal: „Ne, já ne, já se nezblázním!“ To zašeptal a strnul na nepatrném kousku země s chodidly sraženými k sobě, jako by opravdu stanul na úzkém světlém proužku vlastního vědomí a nehodlal se ani hnout, aby se neocitl v moci jakýchsi temných vichrů, které se ho chtěly zmocnit a unést ho s sebou.

Pak, když ten křik utichl, se mě Druhý děda podrobně vyptal, jak ta nemocnice vypadá, a k mému údivu dokonce i na to, zda není v ohradě nějaká škvíra, jíž by se dalo na ty duševně choré podívat. Škvíru jsem nakonec objevil, ale pacienty mezitím odvedli; viděl jsem jen překližkové zahradní přístřešky, jaké jsem si pamatoval z mateřské školy, a dva sanitáky, kteří jeden druhého popořadě vozili na invalidním vozíku: jako splašení běhali po asfaltovém chodníku a jezdili slalom mezi úlomky cihel.

Později jsem se do toho parku už jako dospělý vrátil; vrátil jsem se tam, protože jsem si chtěl dát dohromady všechny vzpomínky na Druhého dědu – a potkal jsem tam uprchlého blázna.

Hnal se lesem, a to velmi divoce: jako by se nepohyboval sám, ale poháněl ho někdo jiný, zkroucený a sevřený v podpalubí jeho těla – člověk v člověku. Ten faktický vězeň utíkal a zároveň se zřejmě chtěl z čehosi vysvobodit: uprchlík padal na zem, kutálel se po listí a narážel do stromů; jeho křik zněl dutě, jako by volal břichem. Jenže jak běh, tak ty záchvaty jako by byly zbavené jakékoli přirozené překotnosti – tělo vzdorovalo, uprchlíka spoutávalo, občas vítězilo a muž zastavoval, činil několik nesourodých kroků a viditelně netušil, kde se tu vzal, ale pak se zase vydával na zmatený klopýtavý úprk; takhle by se mohl snažit o záchranu někdo zašitý do zvířecí kůže nebo do pytle.

Uprchlík se přiblížil natolik, že jsem mu mohl pohlédnout do tváře – prázdné a nevyjadřující ani jediný z pocitů, jež mu určitě musely vybuchovat v krvi; ten obličej jako by pod vlastní tíhou sklouznul z lebky o poznání dolů.

Blázen utíkal k řece, jílovité, zavalené starými pneumatikami a rezavým železem, ale místy přece jen hluboké, rozhodně natolik, aby se v ní člověk mohl utopit. Tuhle říčku bylo z oken psychiatrické léčebny určitě vidět: byla zaneřáděná, špinavá, páchla četnými stokami a v zimě nezamrzala, jen se z ní hustě pářilo a v mrazech se

nad ní zvedala jedovatá mlha barvy psí moči; nesl se od ní hnusný puch, asi jako ze zasviněné uličky mezi garážemi, a byla v ní až jakási nadutost z vlastního sebeponížení, jakou vídáme u alkoholiků v závěrečné fázi, jakési pozvání k rozpadu; nebylo náhodou, že na břehy řeky chodili popíjet všichni okolní pobudové, stejně kalní jako její jílovatá voda. To znamenalo, že uprchlík nebyl úplně šílený, že poznal a pochopil, co je ta říčka zač, a teď utíkal, aby si vzal život.

Saniťáci mu cestu k řece odřízli; když to zjistil, popadl do ruky za hrdlo láhev, rozbil ji o strom a začal do sebe bodat, jenže střep láhve měl skleněné zuby příliš krátké, takže jen lehce zkrvavoval svaly napjaté v křeči a kůži také zraňoval mëlce.

Vzpomněl jsem si, že už jsem zažil člověka, který utíkal právě *takhle*.

Před několika lety jsem přijel pracovat na hodně vzdálené rudné ložisko; do těchto míst se dostanete jediné v zimě, když bažiny zamrznou a ujetý sníh je pevnější než asfalt; v létě vás tam dopraví jediné vrtulník. Pro svou velkou vzdálenost od civilizace se takováto místa stávají rezervoáry času, od společného života země dokonale oddělenými; v uzavřeném klubu tam visí transparenty s hesly, bílá písmena na rudé, volební urny se tam taky převážejí a zároveň se často přizívá i policie, aby tu vyšetřila sváry, krádeže a další drobné přestupky za poslední půlrok; ve skutečnosti tam není jiná administrativní moc než vedení dolu, nenajdete tu žádné známky obnovy času a do těchto krajů se z celé země neznámo proč a jak stahují lidé, kteří se nikde neuchytí a neusadí, ti, co nedokážou jako do rychle rotujících otáčivých dveří vstoupit do života. V takovýchto zapadákových pak vznikají komunity těch, na něž nikde nečekají a kteří nemají kam psát.

Jsou to silní lidé, ale jako by něco propásli, něco ztratili; jsou tvrdí, protože je to nezbytné, ale ta tuhost a tvrdost jim zabraňuje mnoho věcí pochopit a prociťit. Jsou to silní lidé, kteří se ovšem života podvědomě bojí; postupně sami sebe poztrácejí, nepozorovaně a po drobtech se rozpadnou; mohli by s krvácející duší beznadějně tesknit, ale ve svém nitru nemají ani schopnost trpět, ani smysl pro intenzivní duševní hnutí, a tak jim nezbyvá než pít, vyvádět a frajeřit.

V létě to ještě jde, člověk má pocit prostoru a sleduje změny počasí, podobající se nepokoji v jeho vlastní duši. Zato v zimě, kdy je

jen tma a snůh a vy na baráku zůstanete sami, vaše vědomí začínají nenápadně podemílat nevyslovené úvahy o marnosti života. Nevíte, co si s těmi myšlenkami počít, protože nejste zvyklí s nimi spoluzít a bez nebezpečí je pouštět na své vlastní oběžné dráhy. Najednou cítíte, že sami sebe nepotřebujete; ochranný krunýř síly a tvrdosti z vás padá a jinou obranu přitom nemáte.

U dolu se žilo ve velkých železničních cisternách od nafty či od mazutu; ty sem kdysi přivezli zavěšené pod vrtulníkem, vyřízli do nich dveře, položili podlahu, kovové stěny zateplili a prorazili i kulatá okénka; jenže to všechno stejně byl jen život v ponorce stojící uprostřed hor.

Byli tam tenkrát dva kamarádi – Míša Ažzahrob a Kolja Ažzahrob, místní radista a jeden důlní razič. Ažzahrob se jim oběma říkalo, protože to byli kamarádi na život a na smrt a ostatní je, dá se to tak říct, považovali za jednoho člověka; společně vlastnili jedinou pračku v osadě u dolu a tu používali i na výrobu jednoduché pálenky; lovili taky vždy spolu a žertovali, že zbrojíři si dvouhlavňovku vlastně vymysleli pro ně dva. Ti dva jediní mezi všemi chlapy se spolu nikdy nehádali, a když došlo na rvačku, stáli si vždy po boku; v jejich vzájemné snášlivosti bylo cosi až nepřírozeného – jako by mezi nimi vůbec neexistovala taková základní vlastnost materiálu, jako je tření. Přijížděl jsem do těch míst rok co rok, něco se vždy změnilo, lidé se sbližovali a zase rozcházeli, ale ti dva vytrvale setrvali na svých místech a já se od jistého okamžiku nemohl zbavit dojmu, že tohle jednou skončí špatně, že jednou kvůli nějaké maličkosti nastane výbuch a ti dva se krutě střetnou, aby si i s úroky spočítali mnohaleté odolávání slabostem toho druhého; zdálo se mi, že už se nenávidí, jenom to o sobě ještě nevědí, a každé přátelské gesto, každá službička a každé slůvko jen přilévá oleje do přístího ohně.

Ani nevím, jak jsem na to připadl; snad jsem stíny neblahé budoucnosti vytušil z jejich tváří, ale možná že něco naznačovalo celé jejich dosavadní soužití; radista měl přede dveřmi druzu nádherného horského křišťálu, takovou klasickou „štetku“ asi centimetrových průzračných krystalků a o tuhle štetku si přichozí čistili nohy; když se druzza ucpala bahnem, radista ji vyhodil a přinesl si jinou; razič jednou zachránil psa, jemuž terénní vozidlo pásem rozdrtilo nohu, a zvíře mu to vrátilo – když razič jednou cestou domů opilý

upadl do sněhu a usnul, chromý hafan se k němu přihnal nocí a mrazem, vzbudil ho a neustále na něj dorážel, aby zase neusnul, čímž mu zachránil život; jenže příští zimu se raziči nadobro rozpadla čapka ušanka, a tak aby měl kožešinu na novou, psa zastřelil. Křišťálová družka, o níž si lidé utírali nohy, pes zastřelený vlastním pánem kvůli kožešině na čepici – to všechno nemohlo být jen tak náhodou, ale bylo to součástí vnitřní energie příštího rozpadu; všechno jim to dlouho procházelo, chápalo se to jako charakterový svéráz a humpolácké chlapáctví, ale je oba stále hlouběji prostupovala jedovatá hniloba.

Vše se rozuzlilo jedné zimní noci; radista a razič se opilí vraceli z těžební základny domů; jak to razič líčil, radista upadl a poprosil kamaráda, aby mu půjčil sirky na rozdělení ohně, protože byl silný mráz, jenže razič mu nevyhověl: sirku už měl jen jednu, ještě si chtěl na půl cesty zapálit; na svou bělomorku měl takovou chuť, že mu té poslední sirky bylo líto, a navíc si myslel, že radista si z něj dělá bláznů, že za chvíli vstane a zase půjde dál; radista mu ale začal nadávat – jen se na něj podívejme, tak vono mu je líto sirky! To se raziče tak dotklo, že sirku vypálil bez užitku a vydal se k osadě sám, přesvědčený, že radista si chvíli poleží a pak se vydá za ním. Jenže radista byl příliš opilý, vstát už nedokázal a jeho křik vítr odnášel do horské úžlabiny – nakonec zmrzl, zimou celý ztuhl a usnul; když ho našli, měl v prstech tu vypálenou sirku.

Zavolali vrtulník s milicí; když se dověděl razič, zabarikádoval se ve své cisterně a střílel po každém, kdo se k jeho příbytku přiblížil; mrtvolu přivlekli na saních a položili na kulečnický stůl z oblékárny před hornickými sprchami. Důlní dieselový generátor fungoval jen do osmi, a tak se kulečník po večerech hrál s čelními hornickými lampami na hlavách; sítky pod dírami byly utrhané, a koule pokaždé mizely někde ve vlhkých koutech.

Teď stůl postavili těsně u venkovní zdi před sprchami, jeho nohy se nořily do sněhu a nahoře ležel umrlec; do vlasů mu vítr navál sních a hlava vypadala jako zmrzlá kapusta – na takhle světlou hlávku někdy opravdu narazíte, listy má skoro bílé, křehké a vlnité, málem kučeravé; ústa, chřípí, to vše bylo ucpané sněhem a hlava bez otvorů byla vysloveně sošná – jako by si sochař někde na chvíli odskočil, ale jakmile se vrátí, oči, ústa a chřípí dotvoří. Sněžilo stále silněji, pak se strhla vánice, policejní vrtulník nedoletěl a raději se vrátil,

hory se roztančily v obřích vlnách, a když do cisteren v nárazech zabušil vítr, z jejich kovových útrob se začaly ozývat temné zvuky; lidé tři dny seděli doma, pili za pokoj nebožtíkovy duše a já si vybavil jedno radistovo vyprávění z dětství.

Narodil se ve vesnici, kde na lepší počasí čekal policejní vrtulník; jeho otec byl taky radista a pracoval na vzdálené polární stanici, kde kromě něj sloužili ještě dva lidé – vedoucí a meteorolog. Jednou za půl roku k nim přilétalo letadlo; jako přistávací plochu pro ně vždy vybrali nějakou rovnou a pevnou kru a posádka stroje jim přivázela jídlo, noviny, kuřivo a baterie do vysílačky. Z té se dvakrát denně posílalo souhrnné hlášení o počasí, podle něž se (jako jednoho z mnoha) připravovaly meteorologické předpovědi pro leteckou a lodní dopravu. Radista a vedoucí stanice byli straníci a své stranické schůze konali tak, že meteorologa pokaždé vyprovodili z domku ven; jednou v létě, když letadlo nemohlo u stanice přistát, protože kry tály, přijal radista důvěrnou zprávu: jako člen strany byl pověřen, aby vedoucího (teď již bývalého, protože dočasné vedení stanice bylo ve stejném radiogramu svěřeno právě radistovi) jakožto nepřítel lidu zatkl, izoloval a letadlem, které přiletí za dva měsíce, ho odeslal na pevninu.

Zatknout a izolovat člověka na ostrově, kde byl jeden jediný domek, uvnitř nijak nepřepažený; zatknout a izolovat člověka, s nímž radista pracoval již čtyři roky, s nímž tu již čtyřikrát přežímoval; zatknout a izolovat; radista však měl podezření, že když to neudělá, meteorolog ho později udá; radiogram přece přijal a jeho příjem potvrdil.

Radista tedy obsah zprávy svému vedoucímu oznámil a zatkl ho; pak společně s meteorologem vykopali ve zmrzlém terénu zemljanku, z kamenů v ní postavili malý krb, odnesli tam kavalec a bývalý vedoucí stanice se tam přestěhoval; mohli ho klidně nechat na svobodě, protože utéct z ostrova se nedalo, mohli s ním ty dva měsíce dál společně žít v domku, ale radista nevěděl, co si myslí meteorolog, ten zase nevěděl, co si myslí radista – a jakákoli otázka, jakékoli slovo se později mohly změnit v rozsudek.

Radista se obával, že mu vedoucí bude spílat a pokusí se ho zabít; ten ale seděl ve své zemljance, zateplené několika vrstvami impregnovaného stanového plátna, pojídal svou potravinovou dávku, která se změnila ve věžeňský příděl, a nakonec jen poprosil, aby mu

půjčili atlas. Když ho dostal, od svých kolegů se naprosto odstříhl; mluvil sám se sebou, jako by tam zbylí dva nebyli.

Den předtím, kdy mělo přiletět letadlo, bývalý náčelník v noci (za bílé letní noci) oba další polárníky svázal; ti si sice rozdělili hlídky, ale meteorolog ve stráži usnul; bývalý vedoucí je tedy spoutal, vzal si karabinu, teplé oblečení a potraviny a také atlas, nad nímž proseděl poslední dva měsíce, a vydal se k pólu.

Jak později radista tvrdil, bývalému vedoucímu kolegů bylo líto a nechtěl, aby se trápili tím, že ho musejí vydat posádce letadla; to pak dlouho kroužilo nad ledovými poli, ale uprchlíka neobjevilo – kry popraskaly a všude se černaly na kilometry dlouhé pruhy volné vody. Možná že jednou ho nějaká výprava zmrzlého na kus ledu najde; těžko říct, zda se zastřelil, vysílil se hladou nebo utonul; radista vzpomínal, že bývalý vedoucí odešel, protože se ho zmocnilo tiché šilenství; uvěznili ho na samém pokraji obyvatelného světa, uprostřed ledové pustiny; uprostřed volnosti do všech světových směrů ho uzavřeli v kleci slova, a on, uvězněný ve slově, si neustále opakoval nazpaměť naučené řádky radiogramu, hledal mezi nimi to pravé, věznitelské, poutající slovo, ale nenalézal je, a tak odešel mezi ledy a při tom přeséval a vážil každé písmeno: není to zrovna právě tohle?

Radista se později taky dostal před soud, a když ho pustili, vynasnažil se najít si co nejzapadlejší vísku, ze všech stran obklopenou lesy a horami; začal se bát otevřeného prostoru a pronásledovala ho představa, že je příliš nápadný a všem neustále na očích; pak se zbláznil a tvrdil, že kruh má víc než tři sta šedesát stupňů a že mezi těmi stupni jsou jakési škvíry, do nichž se dá pohodlně vmáchnout, protože úzké a nenápadné jsou jenom napohled, kdežto ve skutečnosti jsou široké; z práce ho propustili, když ve všech radiogramech začal nacházet jeden jediný – s příkazem, aby zatkl sám sebe; neustále se třásl a trhal služební žurnál a pak začal morseovkou vyřukávat sdělení nikam, že ví, kde hledat jeho bývalého vedoucího, protože ten přímo na ostrově uprchl do jedné z mezer mezi stupni, a že když se celý případ řádně prozkoumá, bude z toho velký užitek, protože těmihle škvírami k nám docela určitě nepozorovaně pronikají špióni; když pak měl jednou přejít přistávací plochu pro letadla, puklo mu srdce.

Jeho syn, taky radista, o otci mluvil odcizeně; líčil jeho trýzeň skrze

svou – jaké to bylo, s takovým tátou; ten mu vše svěřil a syna sdělené tížilo, nevěděl, co si otcovým upřímným doznáním počít, leželo na něm jako balvan a on se za otcovo zhroucení styděl, snažil se vše někomu vypovědět, na někoho to přenést, aby se alespoň zčásti osvobodil; sám pak zahynul stejně bizarně a nesmyslně, jako by chtěl otcův hřích vykoupit; život se změnil v bezcennou cetku, v ohořelou sirku.

Sněhová bouře běsnila tři dny; pak se vítr začal zklidňovat, lidé odházeli sníh před vchody, mračna po nebi letěla ještě rychle, slunce, které mezi nimi tu a tam vyhlédlo, prosvětlovalo oblačné kupy, nebeské prolákliny i studně a sluneční zář dosáhla až na temné dno těch studní, zejících na nebi; slunce bylo hrozivé, čerstvě stvořené, jako by se za tři dny bouře zcela přerodilo, a do jeho paprsků se vkradly odlesky toho světla, jež zářilo jako ohnivý sloup a hořící keř na poušti. Sníh ještě padal a útočil v závanech a každý ten závan mohl člověku připadat jako jízda v plném cvalu či jako letící postavy.

Závěje před razičovým domkem vichr uhladil do rovné pláně – a najednou si všichni uvědomili, že razič utíká, utíká od domu pryč, bojí se do sněhu zdusaného větrem, nohy vytahuje a znovu se boří, jako by ho země chtěla ulovit; běží a střílí do nebe, jako by se chtěl zbavit někoho nepolapitelného a lehkokřídleho, kdo ho po nebesích pronásleduje. Jak neustále padal, sypaly se mu z kapes patrony, tvář už měl celou zkrvavenou, ruce rudé, ale on svou dvouhlavňovku neustále přelamoval a nabíjel, v běhu mířil a páčil, ovšem ne z obou hlavních naráz, ale postupně, a vždy do jiného místa; střílel a běžel k vysokému srázu, tyčícímu se strmě nad potokem.

Lehké paprsky ozařovaly sněžné vlny nad ním, ale po nebi se sunuly i přívaly hlubinného, jiskřivého mihotání. Uprchlík střílel po všem, o čem si myslel, že se to k němu z nebe blíží a už ho to dohání, že už ho to co nevidět polapí; v každém blížícím se paprsku či stínu viděl hrozbu, po které páčil ze své pušky.

Někdo konečně pochopil a hlesl: „To střílí po andělech.“

Blázen v parku běžel stejně, jako by se za ním hnal někdo docela jiný než sanitáci; a teď, jak jsem tak ležel v člunu a plul k oceánu, cítil jsem šílenství i v sobě a z nitra toho šílenství jsem spatřil, jak všude kolem bloudí duše nesoucí v sobě jak tíhu hříchů, tak nevědomost zrození; jak zahalené do těla prchají před anděly, kteří jediní by je mohli spasit, ale ony si myslí, že jsou to andělé odplaty;

chvatně se pokoušejí zpřetrhat pouta života, ale uvězněné v pevnostech těl jsou odsouzené k tomu, aby v sobě dál nesly vše nenaplněné, nepochopené a nezjištěné, aniž by jednou poznaly, co je to tak trýzní; pak jsem pocítil, že šílenství ustupuje, horečka zběsilosti polevuje a že krev Druhého dědy, který v ptačím kvilu bláznů uslyšel hlas řezbáře, zamáčkutého padajícím stromem, tedy že tato krev už ve mně není.

...Ujala se mě rybářská loď; energie obřího kyvadla mě přenesla ze severu na jih, přes všechny ty vlaky, nádraží, letiště a autobusy jsem dospěl až na břeh Atlantiku, s Afrikou na dohled; teď stojím na pomezí Evropy a vydávám se na cestu zpět, na cestu slovem.

Sergej Lebeděv

H R A N I C E Z A P O M N Ě N Í

Z ruského originálu Предел забвения,
vydaného nakladatelstvím Первое сентября
v Moskvě v roce 2011

přeložil Libor Dvořák

Typografie a sazba Lubomír Šedivý

Vydalo nakladatelství Pistorius & Olšanská s.r.o.

Pražská 128, Příbram I.

v roce 2009 jako svou 67. publikaci

Odpovědná redaktorka Marie Zábranová

Vytiskla tiskárna Akcent, Špidrova 117, Vimperk

224 stran. První vydání

Doporučená cena 269 Kč

ISBN 978-80-87053-66-9

www.pistorius.cz

